A MAGYAR PROTESTÁNS

IRODALMI TÁRSASÁG

KIADVÁNYAI

SZERKESZTI

SZŐTS FARKAS

THEOL. AKADÉMIAI TANÁR, A TÁRSULAT TITKÁRA.

A TUDOMÁNYOS KÖNYVSOROZAT XXII. KÖTETE.

BUDAPEST, 1906.

MAGYAR PROTESTÁNS

EGYHÁZTÖRTÉNETI

ADATTÁR

SZERKESZTI

STROMP LÁSZLÓ
POZSONYI THEOL. AKAD TANÁR.

V. ÉVFOLYAM.

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR PROTESTÁNS IRODALMI TÁRSASÁG
1906.

A MAGYAR PROTESTÁNS

IRODALMI TÁRSASÁG

KIADVÁNYAI

SZERKESZTI

SZŐTS FARKAS

THEOL. AKADÉMIAI TANÁR, A TÁRSULAT TITKÁRA.

REGESZTÁK
A KASSAI EV. REF. EGYHÁZ LEVÉLTÁRÁBÓL.[1]

(1639—1749).

1. *1639 márcz. 3. Abaujszántó.* A városi elöljáróság bizonyságlevele arról, hogy Juhász Mihály és neje, az Alsó-Sátoron levő szőlőjüket, Ádám Jánosnak és nejének, Pap Ilonának, 55 magyar forintért eladták.

E. m. 1 íven, a város pecsétjével.

2. *1641 május 3. Gyulafehérvár.* I. Rákóczy György fejedelem pörbeli esküt parancsoló rendelete, mely a kassai egyház történetére nincs vonatkozással.

E. l. 1 íven, a fejedelem aláírásával és pecsétjével.

[1] Viszontagságteljes s mégis dicső multnak hiteles emlékei a kassai ev. ref. egyház levéltárában őrzött okmányok, melyek a vallási üldözések szomorú korszakában hosszas vándorutat tettek meg, Kassáról Nagybányán és Kőváron át Fogaras várába, majd onnan ismét vissza Kassára.

Az okmányokat legelőször 1774-ben lajstromozta Lisznyai Damó Mihály, akkori derék kassai ref. lelkész, ki hét csomagban összesen 14 okmányt talált és írt össze, minden rendszer nélkül sorozván egymás után az okmányokat.

Később, 1828 január havában, egy bizottság foglalkozott levéltárunk rendezésével és registrálásával. E bizottság tagjai voltak: Terhes Sámuel lelkész (több szép dal szerzője; ő írta például azt az egyidőben igen kedvelt dalt is: „Nem úgy van már, mint volt régen"), Komjáthy Gábor, Fekete Ferencz, Tomka Miklós, Igaz József, Meskó Péter és Dulházi Mihály, ez utóbbi „a szent ekklézsia actuariusa", aljegyzője. A munka oroszlánrészét ő végezte s ugyanő készitette el a — külsőleg — nagy gonddal és valóban csinosan kiállitott registrumot.

A rendezés időrendben (chronologice) történt s összesen 271 számot foglal magában a registrum; a legelső okmány 1569-ben, a legutolsó 1827-ből kelt.

A Dulházi-féle rendezés azonban igen fogyatékos. Már a legelső okmány meghatározásánál is éppen 100 évet tévedett. Ez okmányban ugyanis az év csak így van jelezve „69" s Dulházi ezt 1569-nek vélte, holott az okmány, minden kétségen kívül 1669-ből való. Számos okmányon nincs kitéve a kelet (datum), ezt ő nem igyekezett meghatározni, vagy rosszul határozta meg s önkényesen megállapitott rendben sorozta be azokat; végre igen sok okmány elkerülte figyelmét s igy registrálatlanul maradt. A legnagyobb baj pedig az volt, hogy a régiség és ván-

3. *1642 aug. 2. Mád.* Szepesi Német Mihály s neje, Királynépi Szabó Anna, házukat és pinczéjüket Kecskeméti Andrásnak ajándékozzák.

E. m. 1 íven, két gyűrűpecséttel.

4. *1648 márcz. 9. Kassa.* A városi tanács jelentése a ref. templomra vonatkozó tárgyalásokról; az akkori előkelőbb református lakosok neveivel.

E. l. fogalmazvány, 1 íven.

dorlás miatt különben is megavult és megrongált okmányokat 2—4—8 rétbe összehajtogatva, erős, vastag spárgával összekötött csomagokba szorították s így végromlásnak és pusztulásnak tették ki.

Így állott a ref. egyház nagyértékű levéltára, hat csomagba benyomorítva, 64 esztendőn keresztül. Midőn 1892-ben Kassára jöttem s lelkészi hivatalomat megkezdettem, legelső dolgom volt a levéltár megszemlélése s rögtön tisztában voltam azzal, hogy az eddigi állapotot megváltoztatni s az egész levéltárt gyökeresen, a legújabb tudományos elvek szerint újra rendezni kell, mert különben az eddigi állapotban tönkre megy a nagy kincs. Azóta nyolcz esztendőn át csaknem minden üres időmet az egyház levéltárának szenteltem s ma már mondhatom, hogy az egészen új rendezést nemcsak megkezdettem, de az első száztíz évből (1639—1749) való okmányokon teljesen keresztül is vittem.

Legelső dolgom volt az összes okmányokat összepréselt állapotukból kiszabaditani, rendes alakjukra visszaállitani és kisimitani, a megrongáltakat külön védőborítékba beletenni, a teljesen szétszakadozottakat és szétmállottakat összeragasztani s lehetőleg ki is pótolni.

Majd, az egyház történetének folytonos kutatása és az okmányok alapos átvizsgálása után, az összes keletnélküli okmányokat meghatározhattam s így a levéltár szigorú chronologikus rendezését megkezdettem s 1749-ig be is fejeztem.

E határpontig, az általam készített új registrumnak 227 száma van, a Dulháziéé ugyaneddig, csak 132 számot tartalmaz. Felvettem s beosztottam 33 olyan okmányt, melyet Dulháziék nem is láttak s nem registráltak; meghatároztam 30 okmánynak a keltét. Minden okmány meg van jelölve egy, külön e czélra készített levéltári bélyegzővel, melynek közepén az okmány sorszáma foglaltatik.

Ekkép a levéltár első, legbecsesebb része most már egészen a szaktudomány mostani elvei szerint van rendezve s Isten segitségével ily módon óhajtom a rendezést tovább folytatni s befejezni.

Mivel a kassai ref. egyház fejedelmi alapitás, a mennyiben I. Rákóczy György erdélyi fejedelem alapitá, 1644 márczius hó 27-én, a levéltárban igen sok, fejedelmi személytől származó okmány is van. Négy Rákóczy (két György és két Ferencz), Lorántffy Zsuzsánna és Báthory Zsófia, Barcsay Ákos, Thököly Imre és Apaffy Mihály, egy vagy több okmánynyal szerepelnek. Eltekintve ezektől, a megfelelő kor egyházi, művelődési és politikai történetére s kezelebbről Kassa városának nagy és dicső multjára nézve is temérdek becses anyagot tartalmaz a levéltár, mely ennélfogva egyházunk szűkebb körét messze túlhaladó nagy fontossággal bír.

Az itt közlött regesztákban előforduló rövidítések: E = eredeti, m = magyar, l = latin, n = német. *R. K.*

5. *1648 ápr. 26. Tállya.* Szilvai János eladja a szántói túlsó Sátorhegyen levő szőlőjét Ádám Jánosné, Pap Ilonának, 26 és fél forinton.

E. m. 1 iven, szép gyűrűpecséttel, rajta A. M.

6. *1648 jún. 15. Abaujszántó.* A városi előljáróság becsülevele az 5. sz. alatt említett szőlőről.

E. m. 1 iven, a város pecsétjével.

7. *1649 aug. 13. Bajmócz-vár.* Gróf Pálffy Pál nádor levele Kassa városához, a ref. templom ügyében.

Egykorú másolat, m. 2 példányban, az egyik egész, a másik fél iven.

8. *1649 szept. 24. Bajmócz-vár.* Gróf Pálffy Pál nádor levele Szemere Pálhoz, a kassai ref. templomhely ügyében.

E. m. 1 iven, a nádori hivatalos pecséttel. Mellette egykorú másolat, 1 iven.

9. *1650 jan. 4. Munkács.* Debreczeni Tamás, a Rákóczy-uradalmak főinspektora, tervezetet ád a kassai ref. predikátor, mester és deákok javadalmazása ügyében. A szöveg az udvari pap, Medgyesi Pál kezeirása.

E. m. 1 iven.

10. *1650 aug. 16. Kassa.* A kassai ref. egyház segélyfolyamodványa II. Rákóczy György fejedelemhez.

E. m. 1 iven, igen rongált. Rajta az egyház 1650-ben készült, de nemsokára elveszett pecsétjének lenyomata. Köralakú pecsét, melyben egy, szárnyait kiterjesztő angyal nyitott könyvet tart. A könyv mindkét lapján és az angyal feje felett héber betűk. Körirat: SIGILLVM · ECCLESIAE · REFORMATAE · CASSOVIANAE · 1650.

11. *1650 okt. 8. Sárospatak.* Lorántffy Zsuzsánna fejedelemasszony levele a kassai ref. egyház előljáróságához, az eddigi javadalom kiszolgáltatását igérvén.

E. m. 1 iven, pecséttel.

12. *1650 decz. 13. Kassa.* Bornemisza János kassai vicegenerális útlevelet ád 4 kassai ref. polgárnak, kik a templomra gyűjteni indultak.

E. m. 1 iven, pecséttel.

13. *1650 — 18. Kassa.* Gombkötő János és S..... Miklós nyugtatványa Váradi Pál és Gyarmati János részére, 400 forintról, mely az Almási-ház 1800 forint árából fizettetett. Ezt a házat, minden valószínűség szerint, lelkészlakul vette meg az egyház, mai helyrajzi száma: Mészáros-utcza 43. Jelenleg az Orsolya-apáczáké.

E. m. $^1/_2$ iven, igen rongált.

14. *1651 aug. 16. Kassa.* Szerződés a ref. templom épi-

tésére, Kőmives János kassai kőmíves czéhmesterrel, a fizetésrészletek feljegyzésével.

E. m. 1 íven, szétszakadozva.

15. *1651 aug. 16. Kassa.* Ugyanezen szerződés, más fizetési részletek feljegyzésével.

E. m. 1 íven, Váradi Pál pecsétével és aláírásával.

16. *1651 — —. Kassa.* Memoriale a kassai ref. egyház kassai és hegyaljai szőleiről, Lorántffy Zs. valamelyik főemberéhez benyujtva.

E. m. $^1/_2$ íven, kelet nélkül.

17. *1652 jún. 4. Bécs.* III Ferdinánd rendelete osztrák alattvalóihoz, a protestáns vallás ellen.

Egykorú fordítás, m. 1 íven.

18. *1652 ápr. 7. Kassa.* Bornemisza János vicegenerális útlevele 2 kassai ref. polgár részére, kik a templom javára gyűjteni indultak.

E. m. 1 íven, pecséttel, az aláírás „manu aliena".

19. *1652 ápr. 29. Gyulafehérvár.* Kemény János, II. Rákóczy György nevében, 1000 tallért igér a kassai ref. templomra, az egyház idevonatkozó folyamodványát hátiratozva.

E. m. 1 íven.

20. *1652 ápr. 30. Gyulafehérvár.* II. Rákóczy György pátense, melyben megengedi, hogy a kassai ref. egyház az építkezéshez 50 jármos vonóökröt szedhessen és minden harminczadfizetés nélkül birodalmán áthajthasson.

E. m. 1 íven, a fejedelem sajátkezű aláírásával és pecsétével.

21. *1652 május 11. Kassa.* A kassai ref. egyház segélykérő nyilt levele (pátens).

E. m. 1 íven, igen rongált, a pecsét nyomaival.

22. *1652 júl. 16. Gyulafehérvár.* II. Rákóczy György levele Veréczi Ferencz sárospataki főpredikátorhoz, melyben tudatja, hogy a kassai ref. templomra igért 1000 tallérból egyelőre 600 forintot az ecsedi udvarbiró által Veréczihez küldet.

E. m. 1 íven, a fejedelem aláírásával és pecsétével.

23. *1652 — — Kassa.* A kassai ref. egyház folyamodványa a már fejedelemmé megválasztott gyermek I. Rákóczy Ferenczhez, segély végett.

E. fogalmazvány, m. $^1/_2$ íven.

24. *1653 jan. 17. Sárospatak.* Veréczi Ferencz levele a kassai ref. egyház kurátoraihoz, jelentvén, hogy a 600 forintot (lásd 22.) hat zsacskóban, poltura pénzben, hozzájuk elküldötte.

E. m. $^1/_2$ íven, gyűrűpecséttel.

25. *1653 febr. 10. Kassa.* A kassai ref. egyház segélykérő nyilt levele.

E. m. 1 iven, Czeglédi István aláírásával és az egyház pecsétével.

26. *1653 febr. 10. Kassa.* Ugyanez; másodpéldány.

Ugyanilyen, kissé rongált.

27. *1653 febr. 16. Munkács.* Lorántffy Zsuzsánna, az idevonatkozó folyamodvány hátiratán értesíti a kassai ref. egyházat, hogy, mivel már megvette a szőlőt az egyház részére, a Regéczből járó deputátumot (lásd 9.) többé nem adhatja meg, de még egy másik szőlőt vesz az egyháznak.

E. m. 1 iven. A hátirat L. Zs. sajátkezű aláírásával.

28. *1653 jún. —. Sárospatak.* Veréczi Ferencz értesíti Váradi Pált, hogy a fejedelem ismét 500 forintot küldött hozzá a kassai ref. templomra, intézkedjenek átvételéről.

E. m. $^1/_2$ iven, gyűrűpecséttel, rongált.

29. *1653 szept. 17.* (*Többféle kelet.*) E nappal kezdődik egy kis jegyzőkönyv, mely a kassai ref. templomra Szabolcs és Szatmár megyékben adakozók neveit és adományait örökíti meg.

E. m. 8 hosszú-keskeny levél, melynek második fele (a 9—16. lap) üres, valamint a 2. lap is.

30. *1653 decz. 22. Váradi vár.* Gyulai Ferencz, váradi vicekapitány és a hajduk generálisa, 3 kassai ref. hites embernek, kik segélyt gyűjteni járnak, útlevelet ad.

E. m. 1 iven, Gy. aláírásával és gyűrűpecsétével.

31. *1654 május 12. Kassa.* Számadás a templomot építő kőmívessel, mely szerint ez 70 forint 66 dénárral adós maradt az egyháznak.

E. m. $^1/_2$ iven.

32. *1654 május 14. Kassa.* Szerződés a kassai kőmívesekkel a templomépítés továbbfolytatására. Ugyanitt a kőmívesek követelése, mely lejebb szállíttatott.

Egyk. másolat, m. 1 iven.

33. *1654 júl. 3. Kassa.* Szerződés az ácscsal (Czek Mátyás eperjesi mester) a templomépítésre.

E. m. Czek Mátyás kezdőbetűivel és pecsétével; ezenkívül 2 egyk. másolat, mind a három 1—1 iven.

34. *1655 ápr. 4. Abaujszántó.* Ádám János végrendelete, melyben a túlsó Sátoron levő szőlejét — felesége haláláig ennek biztosítván a haszonélvezetet — a kassai ref. templomra hagyja.

E. m. 1 iven, Ádámné Pap Ilona kezevonásával és Abaujszántó pecsétével.

35. *1656 febr. 29. Kassa.* Abauj vármegye gyűlése felmentvényt ád Gyarmati János kassai építtető gondnok részére eddigi számadásairól.

E. l. 2 nagy ív összeragasztva, melyek azonban az összeragasztásnál szétváltak; a vármegye pecsétével; az alispán, 4 szolgabiró és a jegyző aláírásával.

36. *1656 nov. 3. Tállya.* Lorántffy Zsuzsánna, a kassai ref. egyház folyamodványára, hátiraton kiutalja az általa adományozott szőlők termését, de a jövedelemről számadást kiván.

E. m. 1 íven, L. Zs. sajátkezű aláírásával.

37. *1657. jan. 23. Rozgony.* Gróf Nádasdy Ferencz országbiró esketö parancsa Váradi István javára, ennek rozgonyi jószágát illetőleg.

E. l. 1 nagy íven, az országbiró nagy pecsétével, a főjegyző kezeírásával és Horváth Gábor korrigálásával.

38. *1657 márcz. 24. Gönczruszka.* Özv. Szegedi Gergelyné, Aszalós Kata, fiaival, Zsigmonddal és Andrással együtt, adománylevelet adnak a kassai ref. egyháznak már előbb ajándékozott ezüst mosdómedenczéről és korsóról.

E. m. 1 íven, igen rongált; mindhárom adományozó aláírásával s 3 fekete viaszba nyomott pecsét töredékével.

39. *1659 márcz. 18. Abaujszántó.* Tállyai János, Gyöngyösi Mihály és Gönczi Ötvös István kezességet vállalnak szintén kassai lakos Zemlényi Jánosért, ki Lorántffy Zs. tállyai pinczéjéből, a Bátori-szőlő óborát vette meg ötven hordóval, hordóját 50 magyar forintokon; hogy a vételárból az 1660 évi Károly-napkor esedékes 1070 forint pontosan kifizettetik, mire nézve lekötik összes ingó és ingatlan vagyonukat.

E. m. 1 íven, rongált; a 3 kezes sajátkezű aláírásával és pecsétével.

40. *1659 márcz. 22. Besztercze.* Csepregi Turkovics Mihály levele Gyarmati János kassai gondnokhoz, melyben értesíti, hogy ha az Úr a partiumot Ő Nagyságának (Barcsay Ákos fejedelemnek) kezébe adja, a debreczeni harminczadból évenként 500 forintot „conferál“ a kassai ref. egyháznak.

E. m. 1 íven, gyűrűpecséttel.

41. *1659 ápr. 24. Kassa.* Rozgonyi János kassai ref. polgár végrendelete, melyben tállyai szőlőjét, városbeli házrészét és szüreti eszközeit a kassai ref. egyháznak, könyveit a kassai ref. iskolának hagyja; ezenkívül Czeglédi Istvánnak egy új skárlát szőnyeget, a mesternek 2 forintot, a deákoknak 3 forintot hágy.

Hit. másolat, m. 1 íven, a hitelesítő városi jegyző gyűrűpecsétével.

42. *1659 május 31. Szászsebes.* Barcsay Ákos erdélyi fejedelem a debreczeni harminczadból „örökösen“ évi ötszáz forintot adományoz „a kassai orthodoxa vagy helvetica confessión levő ecclesiának, valamíg azon vallás gyakoroltatik“.

E. m. igen rongált. Sok darabból magam állítottam össze és ragasztottam fel egy nagy félívre. Az aláírás és pecsét töredékével, azonban a hitelesség teljes bizonyítékaival, mire nézve vesd össze a 40. sz. okmánynyal. A dátumból csak ennyi látszik ugyan: „die ult . . . . . esimo nono“; de a történeti adatok egybevetéséből bizonyos, hogy ez adománylevél 1659 május hó 31. napján kelt, mert e napon tartatott Szászsebesen az erdélyi országgyűlés, mely Barcsayt ismerte el fejedelemnek; a partiumot pedig április 1-én bocsátotta ki II. Rákóczy György a kezéből.

43. *1660 okt. 13. Kassa.* Tarjáni István a kassai klastromutczai házát 500 magyar forinton Hany Péternek örök áron eladja. De úgy látszik, hogy később visszaváltották az örökösök, mert H. P. 1667 decz. 12-én kelt jegyzetével ezen „liquidum debitumot“ a kassai ref. egyháznak adja.

E. m. $^1/_2$ íven, ostyapecséttel.

44. *1660 decz. 14. Sárospatak.* A kassai ref. egyház folyamodványára Bátori Zsófia megerősíti „üdvözült asszonyunk“ (Lorántffy Zsuzsánna) adományait.

E. m. $^1/_2$ íven; az egyház folyamodványa kelet nélkül. A hátiraton B. Zs. sajátkezű aláírása.

45. *1661 körül. Kassa.* A kassai ref. egyház folyamodványa Apafi Mihály erdélyi fejedelemhez, az egyház és iskola segítése czéljából, hivatkozással a Barcsay Ákos donatiójára is. Mivel pedig a folyamodványban Barcsay Ákos néhainak neveztetik, a kelet 1661 július utánra teendő.

E. m. 1 íven, kelet és hátirat nélkül.

46. *1662 május 30. H. n.* Csoma Zsófia, János, Ferencz és Mihály aláírásával és pecsétével ellátott, úgynevezett „alba“, mely azonban kitöltve nem lett.

E töredék-okmány felvilágosítására szolgál a mellé csatolt, Csoma József úrtól nyert másolat, mely 46*a*. számmal jeleztetett.

E. m. négyrét hajtott ív töredékén, igen rongált.

47. *1662 decz. 15. Kassa.* Vásárhelyi István végrendelete.

E m. 1 íven, a végrendelkező és a 2 testamentomhallgató aláírásával és gyűrűpecsétével.

48. *1663 jan. 21. Kassa.* Ambrus Anna, özv. Tánczos Mátyásné végrendelete.

Hiteles másolat, m. a városi aljegyző kiadása.

49. *1663 febr. 4. Kassa.* A kassai ref. egyház javára tett adományok és ajándékok feljegyzése 1663 április 14-ig. Több pont Czeglédi István sajátkezű írása.

E. m. hosszában kétrét hajtott féliven, rongált.

50. *1663 márcz. 12. Kassa.* Chernel György összehivja a kassai ref. egyház tagjait s patronusait, inspektor- és kurátorválasztó közgyűlésre.

E. m. 1 íven, Chernel aláírásával és pecsétével, a hátlapon az egyház előkelőbb férfi- és nőtagjainak névjegyzékével.

51. *1663 május 6. Szatmárnémeti.* Perlaky Márton a kassai ref. egyház elöljáróihoz, Vásárhelyi István végrendelete (47. sz.) és árvája érdekében ír.

E. m. 1 íven, gyűrűpecséttel.

52. *1663 május 10. R.-Ternye.* Mellethi Barna György örököseinek levele a kassai ref. egyház kurátoraihoz, melyben írják, hogy M. B. Györgyöt május 27-én kivánják „a templombeli rakott sírjában, édes öcscse mellé“ eltemetni.

E. m. 1 íven, fekete gyűrűpecsét töredékével, a czimzés alatt Czeglédi István sajátkezű jegyzetével.

53. *1663 okt. 16. Eperjes.* Váradi Horváth László és neje, Nagy Erzsébet végrendelete „pestis idején“.

Egyk. más. m. 1 íven.

54. *1664 — 12. Kassa.* A ref. templomi székek felosztása az egyház tagjai közt, a székért fizetett összeg feltüntetésével.

E. m. rongált, vízfoltos, 28 hosszúkás, keskeny levél összevarrva. Sok lap üres.

55. *1665 febr. 20. Kassa.* Hegymegi Ferencz és neje, Szabó Borbála, sárospataki lakosok kötelezvénye 100 tallérról, melyet Szabó Pál végrendeletileg a kassai ref. egyháznak hagyott.

E. m. 1 íven, gyűrűpecséttel.

56. *1666 május 1. Kassa.* Gyóni Pál adóslevele a kassai ref. egyháztól kölcsönzött 100 forintról. Kamatláb: 10%.

E. m. 1 íven, gyűrűpecséttel.

57. *1666 aug. 25. Murányváralja.* Wesselényi Ferencz nádor a kassai ref. egyháznak a pelikános — ma is használt — nemesi pecsétet adományozza.

Az országos levéltárban levő eredetiről dr. Illési János által vett másolat. L.

58. *1666 decz. 14. Kassa.* Székely András utasítása a kassai ref. egyház hegyaljai szőlőinek statutiójára menő küldöttség részére.

E. m. 1 íven.

59. *1668 ápr. 15. Kassa.* Dobi György végrendelete.

Egykorú hiteles másolat, m. Vida András kassai h. aljegyző által kiadva, 2 íven.

60. *1669 jan. 28. Kassa.* Tihaméri Szekér Tamás végrendelete.

Egyk. hit. más. m. Armpruszter Mihály jegyző által kiadva, 1 és $^1/_2$ íven.

61. *1669 júl. 22. Huszt.* Marusi Mihály levele „a nagyszombati eklézsiához való 100 forint felől, melyet az asszony őnagysága küldött".

E. m. $^1/_4$ íven, fekete gyűrűpecsét nyomaival. E kis czédula csak így lévén keltezve „anno 69. die 22. julii", az 1828. évi lajstromozók 1569-re datálták s 1. számmal látták el, sőt a hátára oda is írta Dulházi, hogy „erős documentum". Tekintve azonban az írás jellegét, a megnevezett nagyszombati papot, Losonczit, végre a szintén megnevezett Székely Andrást (lásd 58. sz. a.), minden kétségen felül áll, hogy e kis czédula nem 1569, hanem 1669-ből való. Marusi Mihály „ifjú" előfordul egy, Sárospatakon 1671-ben megjelent könyv ajánlásában. (Magyar Könyvszemle 1898. évf. 60. l.)

62. *1670 márcz. 8. Kassa.* A kassai ref. egyház gondnoki számadása a jelzett naptól 1671 jan. 1-ig.

E. m. 20 ívrét lapon, rongált.

63. *1671 nov. 21. Kassa.* Jegyzéke a kassai ref. egyház azon úrasztali készleteinek, melyeket Gönczi Ötvös István kurátor Nagybányára küldött.

E. m. $^1/_2$ íven, Felvinczi Sándor kassai rektor és Kolozsvári István láttamozásával, a Felvinczi írásával.

64. *1671 — —. Kassa.* Levél, mely arról szól, hogy a vicecolonellus (alezredes a kassai német katonaságnál) miket kérdezett a levél írójától és miket mondott annak.

E. m. $^1/_2$ íven, igen rongált, 4 darabra szakadva, kettős borítékban. Tekintve a korviszonyokat s különösen azt, hogy a papir vízjegye és a kézírás tökéletesen az, a melyet az előbbi (63. sz.) jegyzéken látunk: minden valószinűséggel állíthatjuk, hogy a levélíró Felvinczi Sándor kassai ref. tanár, a czímzett pedig a kassai ref. gondnok, Gönczi Ötvös István.

65. *1671 — —. Sárospatak.* Buzinkai Mihály és Pósaházi János tanárok levele a kassai ref. egyház tagjaihoz, melyben tudatják, hogy kassai rektorul Jenei Kincses Istvánt küldik.

E. m. 1 íven, B. M. latin köriratú gyűrűpecsétével.

66. *1672 márcz. 7. Fogaras.* Apafi Mihály fejedelem levele a kassai ref. egyházhoz, melyben tudatja, hogy vette az egyház kérőlevelét „a collegiumhoz conferált 100 tallérok

felől", ő a világért sem akarja ezt megvonni, hanem mint eddig, ezután is megadja, csak küldjenek érte.

E. m. 1 íven, rongált; a fejedelem aláírásával és pecsétével. (Lásd a 40., 42., 45. sz. alatt.)

67. *1674 ápr. 10. Kassa.* Maklári István végrendelete.

E. m. 1 íven, a 3 testamentomhallgató aláírásával és gyűrűpecsétével.

68. *1682 3. 4. Kassa.* Gondnoki számadás az egyház bevételeiről és kiadásairól.

E. m. negyedrét füzet, szélein rongált, 25 levél. Ehhez jön 1687/8-ból 4 levélnyi töredék.

69. *1683—92. Kassa.* Összesitett gondnoki számadás, számvevő egyén vagy küldöttség által.

E. m. ívrét, 6 levél, melyekből azonban az első és utolsó üres.

70. *1683 ápr. 7. Kassa.* Küldöttség által felvett jegyzőkönyv az egyház némely vagyonáról és követeléseiről.

E. m. $^1/_2$ íven.

71. *1683 ápr. 7. Kassa.* Egy másik összeírás a kassai ref. egyház földjei és tőkepénzeiről.

E. m. $^1/_2$ íven, mellette egy későbbi másolat, szinte $^1/_2$ íven.

72. *1684 jún. 16. Kassa.* Hanvay Péter abaujvármegyei alispán és társai, mint a vármegye küldöttei, megvizsgálják a kassai ref. egyház gondnoki számadásait az 1670—1682. évekről.

E. l. nem teljes és nem hiteles másolat, 6 leveles ívrét füzetben, melyből azonban csak 5 lap van beirva.

73. *1684 — —. (Kassa?).* Kolosvári János rátkai hegyen levő szőlőjéről való jegyzés, mely szőlő árából 250 forint a kassai ref. egyházat illette.

E. m. skartéta, aláírás nélkül.

74. *1684 ápr. 8. Kassa.* Thököly Imre fejedelem és a részek ura Görgei János kassai ref. kántort minden jobbágyi terhek alól manumittálja.

E. l. 1 nagy íven, a hajtásoknál rongált, T. sajátkezű aláírásával és fejedelmi pecsétével.

75. *1685 ápr. 11. Kassa.* A kassai ref. kurátorok az egyház tulajdonában volt házrészt a napkeleti soron, melyet Nyerges Ötvös Mihály hagyományozott, 120 magyar forintért örök áron eladják Kannagyártó Sámuel özvegyének, Spielerin Dorottyának.

Közelkorú hitelesítetlen másolat, m. 1 íven.

76. *1685 jún. 9. Kassa.* A kassai r. egyház közönsége-

sen újra kiadja az előbbi (75.) szám alatti öröklevelet, mivel annak eredetije elveszett.

E. m. $^1/_2$ íven, az egyház pecsétének töredékével, rongált.

77. *1686 márcz. 23. Kassa* Özvegy Csegekáthai Káthay Ferenczné szül. Pribék Sára végrendelete, melyben szőllősardói portióját és kassai Forgács- (Folgász-) utczai házát a kassai ref. egyháznak hagyja. Ezenkívül vannak hagyományok a tornai ref. egyház, a pataki iskola s egyes nemes urak és asszonyok javára.

Kassán 1705 aug. 27. Korponay Ferencz egri káptalani hites jegyző által kiadott és pecsétével hitelesített másolat, m. 1 íven.

*194.[1] *1687 ápr. 9. Kassa.* A városi adószedők nyugtatványa 39 forintról, melyet Kolozsvári János a kassai ref. egyház gondnoka, az egyház birtokában levő két (Vay- és Udvarhelyi-féle) ház adójában fizetett.

E. m. egy kis darab, általam egy ívre felragasztott papiroson.

78. *1687 szept. 5. Kassa.* A kassai ref. egyház előljárói, a Dobi György által, a Forgács-utczai szegeletházban levő, az egyháznak hagyományozott boltot 65 magyar forintért Demeczky Mihálynak és nejének Petény Borbálának örök áron eladják.

Közelkorú hitelesítetlen másolat, m. $^1/_2$ íven.

79. *1688 jan. 18. Pozsony.* Udvarhelyi István levele a kassai ref. egyház tagjaihoz, az országgyűlés vallásügyi tárgyalásairól.

E. m. 1 íven, szép kis gyűrűpecséttel.

80. *1688 febr. 10. Kassa.* A kassai ref. egyház tagjai, az egyháznak szántai sátor-hegyi szőlőjét Tályán lakó Berge Andrásnak és feleségének éltök fogytáig használatba adják, mivel a puszta szőlőt megépítették.

Egykorú másolat, m. $^1/_2$ íven.

81. *1688 szept. 18. Kassa.* A kassai ref. egyház gondnokának, Kolozsvári Szabó Jánosnak leszámolása bizonyos bonyolódott adósság ügyében Mikházi Györgygyel, mely szerint ez 400 forinttal tartozik a kassai ref. egyháznak.

E. m $^1/_2$ íven. Egyk. másolat, $^1/_2$ íven.

[1] A sorrendből kiugró számoknak, melyeket mindig csillaggal fogok jelölni, magyarázata az, hogy a 194—227. számok alatt jegyzékbe vett okmányok csak akkor kerültek szemem elé, mikor a 193. számig terjedő anyag már nemcsak rendezve, megszámozva, de registrálva is volt. *R. K.*

82. *1688—89. Kassa.* A kassai ref. egyház gondnoki számadásának egy darabja.

E. m. 1 íven.

83. *1690 febr. 25. Kassa.* Inántsi Pálné, Csákó Kata, a bodókövi promontoriumon levő szőlőjét a kassai ref. egyháznak „igiri, mivel temetőhelyet engedett leányának a templomban".

E. m. $^1/_2$ íven, rongált.

84. *1690 ápr. 17. Fogaras.* A kassai ref. egyház Kővárból Fogaras várába szállított s itt Vay Mihály kezéhez adott úrasztali készleteinek jegyzéke, 1—15. pont alatt.

E. m. $^1/_2$ íven, Rozgonyi Mihály és Beregszászi Mihály fogarasi ref. papok, továbbá Inczédi György és Komáromi János aláírásával s mind négyőjöknek gyűrűpecsétével.

85. *1690 jún. 2. Kassa.* A kassai ref. egyház e napon öntött nagy harangjának felirata.

XVIII. századi másolat, l. 1 lapon.

86. *1690 jún. 23. Bárcza.* Bárczay János levele a kassai ref. egyház kurátoraihoz, melyben ígéri, hogy „két kis édes fiacskáinak (templomi) temetőhelyecskéjöktől, jóllehet szegény öcscse, Fuló Lajos koporsója tetejében tétetvén holttestecskéjök, igen nagy helyet nem foglaltanak, a mit az egyház kiván, megfizeti".

E. m. 1 íven, gyűrűpecsét töredékével, igen rongált.

87. *1690 júl. 3. Kassa.* A kassai ref. egyház a Derékutczán levő, mészárszék melletti házat, melyet a Vay-familia conferált az egyháznak, 216 magyar forintért örök áron eladja Zorgely Mihálynak és nejének, Kemel Suskának, olyformán, hogy 116 frt adóhátralékot a városnak, 100 forintot pedig az egyháznak fizetnek.

Egyk. más. m. $^1/_2$ íven.

88. *1691 febr. 17. Rosnyóbánya.* Istvánffy Mátyásné, Csudo Sophia, Csudo Mihály és Bácsmezei Anna leánya végrendelete, melyben tokaji házának nagyobb részét 300 forintban az ottani ref. egyháznak, az ugyanottani boltot 100 forintban a kassai ref. iskolában tanuló ifjúságnak zálogul inscribálja.

Csudo Zs., valamint Jelenik András, idősb és ifj. Modori Dávid aláírásával és gyűrűpecsétével, valamint a leíró Istvánffy Mátyás aláírásával és pecsétével hitelesített másolat, 1691 ápr. 24-ről; m. két ív, az 1. és 4. levél tiszta, borítékul szolgál.

89. *1691 febr. 22. Bécs.* A kir. udv. kanczellária magyar tanácsának rescriptuma a kassai ref. templom ügyében.

Közelkorú, de igen hibás s nagyon rongált másolat, m. $^1/_2$ íven.

90. *1691 márcz. 7. Kassa.* Madar István kassai lakos a kassai ref. egyház tályai vároldali szőlőjének munkáját 3 évre felvállalja.

E. m. $^1/_2$ íven, egy pecséttel.

91. *1694 jún. 10 Kassa.* A kassai ref. egyház javainak és követeléseinek összeírása egy bizottság által.

E. l. 1 íven.

92. *1696 márcz. 23. Kassa.* Szép István kötelezvénye 44 tallérról, melylyel Bárczay Jánosnak adós. (Bárczay János bizonyára ez adóslevéllel fizette ki a 86. sz. a. látható tartozását.)

E. m. 1 íven, Szép István aláírásával s pecsétével.

93. *1697 május 9. Kassa.* Barta, másként Gyulai János bérbe veszi 7 évre a kassai ref. egyház kereszturi, örökös és szabad, de most pallag szőlőjét.

Hit. más. m. 1 pecséttel, $^1/_2$ íven.

94. *1699 jan. 24. Kassa.* Kecskeméti Mihály kassai ref. kurátor biztosítólevele Gyulai János részére az előbbi (93. sz.) haszonbéri szerződés tárgyában.

E. m. $^1/_2$ íven, K. M. gyűrűpecsétével.

95. *1699 (körül). Tarczal.* Gyulai János és Szücs István folyamodványa a 93. és 94. sz. a. szőlőmunkáltatás ügyében. Segélyt kérnek az egyháztól.

Másolat, m. $^1/_2$ íven.

*195. *1702 febr. 4. Kassa.* Egyházi számadások jegyzőkönyve, 1706 jan. 22-ig terjedő pótlékkal.

E. m. 2 íven, az utolsó levél üres.

96. *1703 okt. 15. Kassa.* Zemlényi Ferencz kassai ref. lelkész összeírja az egyház visszakerült s kezéhez adott klenodiumait, melyek neki megszárasztás és conserválás végett adattak át.

E. m. Z. írása, 2 darab. Egyik 1 ív, de csak felén beírva, felsorol 8 abroszt és keszkenőt. A másik $^1/_4$ ív, a „nála hagyott portékákat“ (ezüst edények) 1—7. számok alatt.

97. *1704 — —. Kassa.* Egyházgondnoki számadás töredéke.

E. m. 1 negyedrét lap.

98. *1704 jún. 24. Kassa.* Melda János kassai ref. egyházfi és neje Gönczi Kata adóslevele a kassai ref. egyház javára, 57 forint 64 dénárról, melyre lekötik hostáti 8 köblös két darab szántóföldjüket.

E. m. 1 íven, 2 pecséttel. Későbbi más. $^1/_2$ íven.

99. *1705 ápr. 4. Kassa.* Sike Kovács György és Rettegi Szabó András záloglevele a városi téglaszín melletti földről.

E. m. 1 íven, 2 pecséttel.

100. *1705 aug. 7. Kassa.* A városi tanács hiteles alakban kiadja Czemenyei Jánosné, Soltész Anna végrendeletének a kassai ref. egyház számára hagyományozott hétköblös szántóföldről szóló pontját.

E. m. és l. 1 iven, a város pecsétével.

101. *1705 szept. 22. Kassa.* Zemlényi Ferencz kassai ref. lelkész összeírja az egyház „ládában tött ezüst portékáit", 1—7. és 8—11. sorszám alatt.

E. m. Z. írása, $^1/_2$ iven.

102. *1705 okt. 5. Szécsény.* Vay Ádám, Szemere László, Pápai János, II. Rákóczi Ferencz ref. vallású főemberei, utasítást adnak Szathmári János, vallásügyi országos biztosnak a ref. egyházak és iskolák vagyonának összeírására és biztosítására nézve.

Egyk. másolat, m. 1 iven.

103. *1705—1707. Kassa.* A kassai ref. egyházi gondnokok és az egyházfiak számadásainak megvizsgálásáról szóló jegyzetek.

E. m. 1 iven, rongált.

104. *1705 — —.* (*Hely nélk.*) II. Rákóczi Ferencz 4 pontú határozata a kassai ref. egyház folyamodványára.

Egyk. más., m. $^1/_2$ iven.

*196. *1705 — 24. Kassa.* Memoriale Mariássy Pál adósságáról, melyet Váradi István vett fel az egyháztól. Hátlapján ugyanez adósságra vonatkozó feljegyzés, 1708 ápr. 26-ról.

E. m. $^1/_2$ iven.

105. *1706 jan. eleje. Kassa.* A kassai ref. egyház törvényes követeléseinek összeírása, a vallásügyi országos biztosok elé terjesztve.

E. m. Zemlényi írása, $^1/_4$ iven, rongált.

106. *1706 jan. 9. Kassa.* A szécsényi országgyűlésből kiküldött országos biztosok által kiállított okmány, melynek erejével a kassai ref. egyház az apáczák részére elfoglalt templomát, iskoláját, paplakát, minden tartozékaival együtt, visszakapja.

E. m. 1 iven, az ív egyik oldalára széltében keresztül írva; Gundelfinger, Szakmári és Brezinay (mindhárom János) orsz. biztosok, továbbá Krucsay Miklós főesperes, mint fejedelmi küldött aláírásával és gyűrűpecsétével.

107. *1706 febr. 21. Kassa.* Váradi István adóslevele, mely szerint ő a kassai ref. egyháznak 274 aranynyal és 200 ezüst tallérral tartozik, mely tőkéért évi 150 magyar forint kamatot fizet.

E. m. 1 iven, gyűrűpecséttel. Úgy magán ez iven, mint

a hozzácsatolt 1 és $^1/_2$ íven, az adósság törlesztésére vonatkozó feljegyzések vannak 1706—1716.

108. *1706 aug. 22. Esztergom.* II. Rákóczi Ferencz fejedelem parancsa gazdasági tanácsához, a kassai ref. egyház kérvényének megvizsgálása és elintézése tárgyában.

E. m. 1 íven, II. R. F. és Aszalay Ferencz aláírásával, a fejedelmi nagy pecséttel.

109. *1706 decz. 18. Rosnyó.* II. Rákóczi F. fejedelem parancsa Keczer Sándorhoz, melyben a kassai ref. egyháznak 2 harangot rendel adatni.

Egyk. más. m., a fejedelmi cancelláriából kiadva, rongált. Ehhez járul a kassai ref. egyház gondnokának ez ügyben kiadott nyugtatványa, másolatban, l. $^1/_8$ íven.

110. *1707 márcz. 3. Kassa.* Özv. Melda Jánosné, Gönczi Kata újabb záloglevele a 98. sz. okmányban foglalt szántóföldekről.

E. m. 1 íven, pecséttel. Mellette: későbbi másolat, szintén 1 íven.

111. *1707 márcz. 11. Kassa.* A kassai ref. egyház úrasztali eszközeinek leltára, 1—14. és 1—7. pontok alatt.

Másolat, m., kétrét hajtott $^1/_2$ íven.

112. *1707 aug. 5. Jászó.* A kassai ref. egyház protestál a jászói konvent előtt a tornamegyei, szőllősardói birtok ügyében, melyet az egyház Kátay Ferenczné, Pribék Sára hagyományából bírt.

E. hiteles kiadvány, l., a konvent pecsétével.

113. *1707 decz. 26. Kassa.* II. Rákóczi F. fejedelem resolutiója a kassai ref. egyház folyamodványára, a Kátaynéféle örökség tárgyában. (Lásd a 112. sz. a.)

E. m. 1 íven, rongált; a hátlapon a fejedelem, továbbá Sennyey István és Aszalay Ferencz aláírásával.

114. *1707 — —. Kassa.* A kassai ref. egyház folyamodványa Abauj vármegyéhez a Kátayné hagyatéka tárgyában.

E. m. 1 íven, rongált.

115. *1707 — —. Kassa.* A kassai ref. egyház kimutatása azon károkról, melyeket épületeiben, szőleiben és boraiban a Rabutin ostroma alatt szenvedett. Hat pont alatt összesen 2930 m. forint kár van felbecsülve s kimutatva.

E. m. 1 íven, az egyház pecsétével.

*197. *1707—1708. Kassa.* Gondnok és egyházfi számadása az egyház bevételeiről s kiadásairól.

E. m. 3 különálló íven.

*198. *1708 aug. 19. Kassa.* Juhász András lengyelfalvi lakos albája; a jegyzet szerint 12 forinttal volt adós.

E. m. $^1/_2$ íven.

116. *1710 aug. 18. Kassa.* Kimutatás Zemlényi Ferencz lelkész tetemes fizetési hátralékáról.

E. m. $^1/_2$ íven.

117. *1710 szept. 7. Kassa.* Nyárádi András, Kassán raboskodó nyárádi birtokos végrendelete, melyben a kassai ref. egyháznak 10 rhénus forintot hagy.

E. m. 1 íven, 8 aláírással és pecséttel.

*199. *1710—1711. Kassa.* Debreczeni András ref. egyházi gondnok számadása.

E. m. 1 és 2 íven, külön.

118. *1711 május 20. Kassa.* Debreczeni András kurátor számadásának megvizsgálásáról szóló jegyzék, mely szerint D. A. 67 frt 18 krajczárral maradt adós az egyháznak.

E. m. $^1/_2$ íven, Örvendi János és Zemlényi Gábor aláírásával és pecsétével.

*200. *1711 12. 13. Kassa.* Szerémi Sámuel és Debreczeni András gondnokok számadása.

E. m. 5 összevarrott íven.

119. *1712 — —. Kassa.* A kassai ref. egyház emlékirata gróf Pálffy János tábornagyhoz az elfoglalt templom ügyében.

E. l. 2 egybevarrt íven. Egyk. más. l. az egyház pecsétével, szintén 2 íven.

120. *1712 — —. Kassa.* A kassai ref. egyház folyamodványa gr. Pálffyhoz, melyben kérik, hogy továbbra is a felsőhostáti csűrben tarthassák (a lutheránusokkal együtt) istentiszteletüket; mert temetői lerombolt templomaik felépítésére nem gondolhatnak a miatt, hogy a temetők telve vannak a pestisben meghaltak tetemeivel.

E. m. 1 íven, rongált.

121. *1713 aug. 14. Bécs.* III. Károly király rendelete Kassa városához a protestáns lakosok vallásgyakorlata érdekében.

Egyk. más. l. 3 egykorú m. fordítás, mindegyik féliven.

122. *1713—14. Kassa.* Gondnoki számadás töredéke.

E. m. 8 negyedrét lap, rongált.

123. *1714 ápr. 28. Bécs.* III. Károly király rendelete vallásügyben.

Egyk. más. l. 1 íven, rongált.

124. *1714 jún. 26. Bécs.* III. Károly király rendelete Kassa városához a protestánsok üldözése ellen.

Egyk. más. l. és magyar fordítás, $^1/_2$—$^1/_2$ íven.

*201. *1714—16. Kassa.* Debreczeni András gondnok számadása.

E. m. 3 összevarrott íven.

125. *1715 nov. 16. Tállya.* Zemlényi Ferencz abauji esperes nyilt levele a ref. patronusokhoz és hívekhez, melyben az elszegényedett kassai ref. egyház és hívek javára adományokat kér.

E. m. 1 íven, pecséttel.

*202. *1715—16. Kassa.* Ref. egyházi gondnoki számadás.

E. m. 2 összevarrott íven.

*203. *1716—24. Kassa.* Szerémi Sámuel gondnok számadása.

E. m 14 összevarrott íven. Hozzácsatolva: a számadás ellen emelt kifogások (difficultates) 16 pontban. E. l. 1 íven, utolsó lap üres.

126. *1717 szept. 10. Kassa.* A kassai ágost. és helvét hitvallású kereskedők, czéhesek és czéhen kívüliek folyamodványa a városi tanácshoz, melyben a processio nem járásért bebörtönözöttek szabadon bocsátását kérik. Hátiratozva a kedvező tanácsi végzés.

E. m. 1 íven.

*204. *1719 nov. —. Kassa.* A ref. egyház folyamodványa a magistrátushoz, hogy a néhai Ötvös Jánosné által hagyományozott, „fok alatti“ kis házban, az egyház, 3 szegénye részére, szegényházat rendezhessen be. Hátiratozva az 1719 nov. 17-én kelt elutasító tanácsvégzéssel.

E. m. 1 íven.

127. *1720 nov. 9. Tállya.* Trencsényi Mária levele a kassai ref. egyház előljáróihoz 100 forint adóssága tárgyában.

E. m. $^1/_2$ íven.

128. *1721 ápr. 18. Kassa.* Tanuhallgatási jegyzőkönyv az elvett kassai ref. templom tárgyában.

Egyk. más. m. 2 íven, rongált. Ehhez jön a tanuhallgatók számára, bizonyára valamely ref. főembertől, az egyház érdekében adott instructio. Egyk. más. $^1/_2$ íven, rongált.

129. *1721 május 17. Eger.* Az egri káptalan nevében Kozma Péter kanonok bizonyítja, hogy a kassai ref. egyház képviselője, Plati László által ellenmondást jelentett be a Trautsohn herczeg statutiója ellen.

E. l. $^1/_2$ íven, pecséttel.

130. *1721 — —. Pest.* A pesti commissio irataiból Kassára vonatkozó adatok.

Egyk. más. l. 2 íven.

131. *1721 júl. 15 Pest.* A pesti commissióhoz benyujtott emlékirat az abaujvármegyei és kassai reformátusok sérelmeiről.

E. fogalmazvány, l., sok javítással, 3 íven s benne még 1 lapnyi jegyzeten pótlás.

132. *1722 jan. 5. Pozsony.* A pesti commissio irataiból a kassai ref. templomra vonatkozó replikák és duplikák.

Egyk. más. l. 3 íven.

*205. *1722 márcz. 27. Kassa.* Csemniczky Sándor vármegyei jegyző által kiadott törvényszéki ítélet bizonyos lengyelfalvi rét ügyében.

Hit. más. l. $^1/_2$ íven. Hozzácsatolva Szentmártoni Mihály szolgabirónak következő napon kelt levele, mely azonban a nedvesség rombolása miatt alig olvasható. E. m. $^1/_2$ íven.

133. *1722 — —. Pozsony.* A pesti commissio irataiból az evangelikusok kontrareplikájának záradéka.

Egyk. más. l., 2 íven.

134. *1722 — —. Pozsony.* A pesti commissio irataiból egy replika-darab.

Egyk. más. l., $^1/_2$ íven.

135. *1723 júl. 7. Kassa.* Romayroni Jeromos kereskedő számlája a Gyöngyösi Pál kassai ref. lelkész részére kiszolgáltatott árúkról, 21 frt 31 kr. értékben, melyet az egyház fizetett ki száműzött papja helyett.

E. m. nagy $^1/_4$ íven.

(136. *1723 aug. 14. Bécs.* III. Károly király rendelete, helyesen 1713-ból, lásd a 121. sz. a. A régi másoló hibásan 1723-ra datálta, így nálam is külön számot kapott, azért kellett itt felvenni).

Egyk. más. l., 1 íven.

137. *1724 febr. —. Kassa.* A kassai ref. lakosok felségfolyamodványa Gyöngyösi Pál bebörtönzött lelkipásztoruk szabadonbocsátása érdekében.

Egyk. más. l., 1 íven.

138. *1724 márcz. 1. Kassa.* A kassai ref. egyház elöljáróságának segélykérő levele a közeli s távoli hitsorsosokhoz.

E. m. 1 íven.

139 *1724 márcz. 13. Bécs.* III. Károly király parancsa a kassai városi elöljáróséghoz a reformátusok vallásszabadsága érdekében.

Két egyk. másolat, l., egyik 1, másik $^1/_2$ íven.

140. *1724 ápr. —. Kassa.* A kassai ref. egyház tagjainak folyamodványa a városi magistrátushoz vallásszabadságuk érdekében. A magistrátus 1724 ápr. 11-én kelt kedvező tartalmú hátiratával.

E. m. 1 íven.

141. *1724 nov. 9. Kassa.* A városi tanács által kiadott szabadságlevél, a kassai ref. egyház birtokában levő Forgács-

utczai Hamvay-ház katonatartás s egyéb terhek alóli mentességéről.

E. l. 1 íven, a város pecsétével.

142. *1724 — —. Kassa.* A kassai ref. egyház tagjainak felségfolyamodványa az ez év márcz. 13-án kiadott (139. sz. a.) királyi parancs végre nem hajtása miatt.

Eredeti fogalmazvány töredéke, l. 1 íven.

143. *1724 — —. Kassa.* Szerémy Sámuel ref. kurátor informátiója arról, hogy a kassai ref. lelkész eddig mindig szabadon lakhatott a belvárosban.

E. m. Sz. sajátkezű írása, 1 íven.

144. *1724 — —. Kassa.* Szerémy Sámuel kurátor hat pontú utasítása Debreczeni András Bécsbe küldött ügyvivő részére, a kassai ref. egyház és az elfogott Gyöngyösi Pál lelkész ügyében.

E. m. 1 íven, Sz. sajátkezű aláírásával és veres spanyolviasz-pecsét nyomaival.

*206. *1724—26. Kassa.* Gondnoki számadás.

E. m. 3 összevarrt íven.

*207. *1724 okt. 20. Kassa.* Szerémy Sámuel gondnok feljegyzése a Gyöngyösi Pálnénak adott 12 magyar forintról. Ugyanitt későbbi feljegyzés 120 és 3 magyar forintról.

E. m. $^1/_2$ íven.

*208. *1725 — —. Bárcza.* Bárczay László főgondnok megbizása Szendrey István és Farkassányi Pál kassai ref. kurátorokhoz, hogy Szerémy Sámuel özvegyének és árváinak, az egyház pénzéből 50 magyar forint segélyt adjanak.

E. m. $^1/_4$ íven.

145. *1726 febr. 19. Kassa.* A ref. egyház tagjainak nyolcz pontú kérelme, illetve utasítása Nánási András akkori lelkészhez, magatartását és functióit illetőleg.

E. m. 2 egybevarrott íven.

146. *1727 jún. 17. Kassa.* Keresztes Mária és Zsófia testvérek nyugtája 531 frt 31 dénárról, majd ismét 50 forintról, mely összegeket a Forgács-utczai Hamvay-féle ház árában a kassai ref. egyház gondnokától felvettek.

E. m. 1 íven, 2 gyűrűpecséttel. Hozzácsatolva Ruttkay Dánielnek, M. Jesztreb, 1730 jan. 22. kelt, ez ügyre vonatkozó levele, e. m. 2 rét hajtott félíven.

*209. *1728—30. Kassa.* Szentesi János lelkész nyugtaíve felvett fizetéséről.

E. m. $^1/_2$ íven.

147. *1729 márcz. 5. Kassa.* Szentesi János kassai ref.

lelkész nyugtatványa 30 forintról, melylyel a letelő egyházi évről teljesen kifizettetett.

E. m. $^1/_4$ iven.

*210. *1729 ápr. 15. Hustát?* Fejérpataki János levele özv. Rhédey Lászlóné, Keresztes Mária asszonyhoz, (M. Jesztreb) bocsánatát kérvén, hogy a 3 aranyat még meg nem adhatja.

E. m. 2 rét hajtott $^1/_2$ iven.

*211. *1729 május 11. és aug. 3. Kassa.* Olcsváry Éva 2 nyugtatványa 25—25 m. forintról, melyeket Szathmári Pál kassai kurátortól vett fel.

E. m. 2 kis darab papiron.

148. *1729 május 16. Kassa.* A ref. egyház azon úrasztali szerelvényeinek 16 pontú leltára, melyeket gondozás végett Helmeczi István kurátor vett át.

E. m. kis $^1/_2$ iven, rongált. Külön borítékba téve.

*212. *1729—30. Kassa.* Nemes András tanitó 2 drb nyugtatványa fizetéséről.

E. m. két kis darab papiron.

*214. *1729 júl. 12. Kassa.* Városi adószedő nyugtatványa a Hamvay-féle ház után az egyház részéről fizetett adóról.

E. l. egy kis darabka papir.

149. *1730 jan 4. Kassa.* Kisvárdai Ferencz és neje Kovács Sára adóslevele a kassai ref. egyháztól felvett 400 rénes forintról.

E. m. 1 iven, egy gyűrűpecséttel.

150. *1730 aug. 1. Debreczen.* Debreczen sz. k. város birája és tanácsa értesiti a kassai ref. egyház kurátorait, hogy Debreczenben a kassai ref. egyház részére 123 m. forint és 55 dénár segély gyűlt.

E. m. 1 iven, Debreczen város pecsétével.

151. *1730 aug. 17. Hajdúszoboszló.* Csanádi Sámuel hajdúkapitány értesiti a kassai ref. egyház előljáróit, hogy a kassai egyház részére a hajdúvárosokban 42 m. forint és 24 pénz gyűlt.

E. m. kétrét hajtott $^1/_2$ iven, gyűrűpecséttel.

152. *1730 aug. 21. Kassa.* Divinyi Kovács József és neje bizonyítják, hogy a téglaszin mellett való kis darab szántóföldüket, Kovács Jánosnak és nejének 15 m. forinton eladták.

E. m. 1 iven, 2 gyűrűpecséttel. Hátlapján Désy János (Kassa, 1740 jún. 27.) e földlevelet a kassai ref. egyháznak adja.

*215. *1730 okt. 6. Kassa.* Fabritius Gombkötő János nyugtatványa az egyháztól felvett 10 m. forintról.

E. m. egy kis darabka papiron.

153. *1730 decz. 28. Kassa.* Nyilt kérőlevél (pátens) a kegyes jóltevőkhöz, a kassai ref. egyház nevében, Szendrey István és Szathmáry Pál kurátorok által aláírva, Bárczay László főgondnok által megerősítve.

E. m. 1 íven, az egyház nagy pecsétével.

154. *1730—33. Kassa.* Mándi István ref. lelkész nyugtaíve fizetéséről.

E. m. 2 darab, egyik 1, a másik $^1/_2$ íven.

155. *1730—33. Debreczen és Kassa.* Nyugták és ellennyugták a kassai ref. egyház részére gyűlt segélyadományokról.

E. m. 7 darab, $^1/_4$ és $^1/_8$ ív kis papirokon.

*213. *1730—32. Kassa.* Császári Péter rektor nyugtaíve fizetéséről.

E. m. $^1/_2$ íven.

156. *1731 jún. 9. Kassa.* Nyilt kérőlevél (pátens) a kassai ref. egyház nevében a hitsorsos jóltevőkhöz, a fatemplom kijavíthatása végett; Szathmári Pál kurátor aláírásával és Bárczay László főgondnok ajánlásával.

Két egyező e. példány, m., mindenik 1 íven, az egyház nagy pecsétével.

157. *1731 aug. 20. Kassa.* Debreczeni András, Bécsbe küldött ágens részére adott ajánlólevél, a kassai ref. egyház nevében, a kurátorok aláírásával.

E. l. 1 íven, az egyház nagy pecsétével.

158. *1731 szept. 3. Kassa.* A ref. egyház tagjainak felségfolyamodványa, melyben elpanaszolják, hogy a városi elöljáróság a roskadozó és közveszélyes templomukat javító mesterembereket és munkásokat, a helybeli r. kath. plebános kérésére, börtönbe vettette s így a templom javitását megakadályozta, sőt betiltotta.

Egyk. más. l. $^1/_2$ íven.

159. *1731 szept. 24. Kassa.* Szarka Pál nyugtája 20 forintról, melyet Mándi István kassai ref. lelkész egy évi lakbére fejében az egyháztól felvett.

E. m. $^1/_4$ íven.

160. *1731 okt. 8. Kassa.* A ref. egyház felségfolyamodványa, melyben azért panaszkodik, hogy a vonatkozó kir. parancsolatok ellenére, a kassai protestáns mesteremberek, az úrnapi processio nem járásért keservesen megbüntettetnek.

Egyk. más. l. $^1/_4$ íven.

161. *1731—32. Bécs és Pozsony.* Debreczeni Andrásnak, a kassai egyház ügyvivőjének öt rendbeli nyugtatványa az általa felvett összegekről.

Eredetiek, n. és m. darab papirokon.

162. *1732* — —. *Kassa.* Utasitás 4 pontban Debreczeni ágens részére a kassai ref. templom ügyében.

E. m. $^1/_2$ iven, aláirás nélkül.

163. *1732* — —. *Kassa.* Felségfolyamodvány a kassai ref. egyház részéről a templomjavitás megengedése tárgyában.

Két e. fogalmazvány, l., egyik hosszabb, másik rövidebb, $^1/_2$ iven és $^1/_4$ iven.

164. *1732* — —. (*Hely nélk.*) Revitzky Julián számlája, valószinűleg a kassai ref. egyház érdekében kifejtett fáradozásaiért.

E. n. $^1/_4$ iven.

165. *1732—33. Kassa.* Kis István ref. rektor nyugtatványa fizetéséről.

E. l. $^1/_2$ iven.

166. *1732—33. Bécs.* Kuntz Jakab ágens referáló levelei a kassai ref. templom ügyében, nevezett egyház elöljáróihoz.

E. m. Kettéhajtott féliveken, 8 darab.

*216. *1732—33.* (*Hely nélk.*) Kuntz Jakab ágens két nyugtatványa a kassai egyháztól felvett két aranyról és 13 frt 30 dénárról.

E. n. kis darabka papirok.

167. *1733 jan. 29. Bécs.* A királyi udvari magyar kancelláriából kiadott kir. resolutio, mely elrendeli, hogy a kassai ref. oratorium kijavitását nem szabad tovább akadályozni.

Báró Renaud kassai császári tábornok által kiadott s pecsétével megerősitett hiteles másolat, l. 1 iven.

168. *1733 jún. 8. Kassa.* A ref. egyház gondnokai: Szendrey István és Szathmári Pál folyamodványa gróf Gyulayhoz és nejéhez, hogy templomuk kijavitásában kegyes adományukkal segitségükre legyenek.

E. m. 1 iven, az egyház pecsétével.

169. *1733* — —. (*Hely nélk.*) Debreczeni András ágens folyamodványa a kir. helytartótanácshoz a kassai ref. egyház részére kiadott kegyelmes királyi parancsolat expediálásának sürgetése tárgyában.

Egyk. más. 1 iven l. és m.

170. *1734 jan. 1. Kassa.* Tállyai Német Borbély Mihály adóslevele a kassai ref. egyháztól kölcsön vett 240 m. forintról, melynek biztositására elzálogositja lakóházának alsó contignatióját.

E m 1 iven, aláirással s pecséttel.

*217. *1734 febr. 15. Kassa.* Mándi István lelkész nyugtája fizetési hátralékáról.

E. m. kis darabka papir.

*218. *1734 febr. 26. Kassa.* Katona Dobi András lelkész fizetési nyugtaíve.

E. m. $^1/_2$ íven.

*219. *1734 ápr. 21. Kassa.* Kis István rektor fizetési íve.

E. m. $^1/_2$ íven.

*220. *1734 ápr. 28. Kassa.* Négy rendbeli ellennyugta a körüljárásból gyűlt pénzről.

E. m. $^1/_2$ íven.

*227. (*1734*) — —. *Kassa.* Jegyzék arról, hogy a becsületes szabólegények közül a ref. templomra, illetőleg annak karzatára kik adakoztak. Nyolcz legény van felsorolva, mind jó magyar nevek.

E. m. kis darabka papiron, kelet nélkül, de minden valószinűség szerint 1734-ből, mikor a templomot nagyobbitották.

171. *1735 okt. 13. Debreczen.* Domokos Márton debreczeni főbiró a kassai egyház részére 64 m. forint és 4 dénár „collectapénzt" küld.

E. m kettéhajtott féliven, aláírással s pecséttel.

*223 *1735 nov. 22. Kassa.* Kóródi János nyugtatványa az ágens számára felvett 7 m. forint és 72 dénárról.

E. m. $^1/_4$ íven.

172. *1735 decz. 31. Kassa.* Makay Ferencz iskolarektor nyugtája egész évi fizetéséről.

E. m. $^1/_4$ íven.

*221. *1735* — —. *Kassa.* Körüljárók ellennyugtája az ez évi gyűjtésről.

E. m. $^1/_2$ íven.

173. *1736 márcz. 4. Kassa.* Dobi András lelkész fizetési nyugtaíve.

E. m. $^1/_2$ íven.

174. *1736 decz. 7. Sárospatak.* Tsétsi (Csécsi) János tanár levele Szathmári Pál kassai ref. gondnokhoz az egyház történetére vonatkozó érdekes adatokkal.

E. m. kétrét hajtott $^1/_2$ íven, gyűrűpecséttel.

*222. *1736* — —. *Kassa.* Körüljárók ellennyugtája az ez évi gyűjtésről.

E. m. $^1/_2$ íven.

175. *1738 márcz. 19. Kassa.* Sikke Kovács György, a nagy szorosban levő kaszáló-rétjét, 18 vonás forintokban elzálogositja a kassai ref. egyháznak.

E. m. $^1/_2$ íven, pecséttel. Egyk. más. $^1/_2$ íven.

176. *1738 márcz. 19. Kassa.* A kassai ref. egyház szántóföldeinek összeirása, 1—11. pontok alatt.

E. m. 2 példány. Egyik $^1/_2$, a másik, az időközben felmerült változások bepótlásával, 1 íven.

177. *1739 május —. Kassa.* A kassai ág hitv. és helv. hitv. ev. lakosok folyamodványa a városi magistrátushoz, melyben kérik, hogy a polgárjogból ne zárják ki őket. A kassai tanács 1739 május 20. kelt határozatával.

Másolat, l. 1 íven.

178. *1741 márcz. 24. Kassa.* Kisvárdai Ferencz levele a kassai ref. egyház kurátoraihoz, a nevezett egyháztól vett adóssága ügyében, melyhez még 30 német forintot kér kölcsön.

E. m. 1 íven.

179 *1742 május —. Kassa.* A kassai ref. egyház folyamodványa az általa részben zálogban bírt s lelkészi lakul szolgáló Forgács-utczai ház tárgyában a városi tanácshoz. A városi tanács 1742 május 8. kelt végzésével.

E. m. és l. 1 íven.

180. *1742 júl. 30. Kassa.* Bogyó János kassai városi jegyző kiadja hiteles másolatban a kassai ref. egyház és Gerecs András mészáros között folyt per iratait.

Hit. más. l 2 és $^1/_2$ íven.

181. *1742 okt. 10. Kassa.* Bogyó János kassai városi jegyző kiadja hiteles másolatban az előbbi (lásd 180. sz.) per további folyamának iratait.

Hit. más. l. 1 és $^1/_2$ íven.

182. *1742 — —. Kassa.* A kassai ref. egyház protestátiója a Gerecs János féle pörben.

Két e. fogalmazvány, l., de mindkettő javítva és pedig különféleképen, 1—1 íven.

183. *1743 febr. 11. Kassa.* Vécsey János jezsuita, gróf Haller-ezredbeli káplán nyugtatványa 150 rénes forintról, melyet barátságos egyesség alapján mint büntetéspénzt vett fel a kassai ref. egyház kurátoraitól azért, mert Váczi Nagy István kassai ref. lelkész egy Haller-ezredbeli ref. közlegénynek, Nyiri Ferencznek gyermekét megkeresztelte.

E. l. $^1/_4$ íven, I. H. S. pecséttel.

184. *1743. szept 25. Kassa.* Némethy János kassai r. kath. káplán engedélyt ad a predikátor úrnak, hogy egy debreczeni jövevényt a saját szertartása szerint eltemethessen, ha t. i. a stólát a r. kath. káplánnak megfizetik.

E. l. $^1/_4$ íven.

185. *1744 jún. 17. Kassa.* A kassai ágost. és helv. hitv. polgárok és lakosok folyamodványa a városi elöljárósághoz az iránt, hogy az úrnapi processióban részt nem vett s e miatt bebörtönzött protestánsokat bocsássa szabadon.

Hozzáírva Spirtz Henrik e tárgyban beadott külön folyamodványa.

E. fogalm. l. 1 íven.

186. *1744 szept. 21. Kassa.* A kassai két protestáns egyház híveinek folyamodványa Mária Teréziához, a vallásos üldözések megszüntetését kérvén.

Egyk. más. l. 2 íven, az utolsó levél üres. Hozzácsatolva n. kivonat, 1 íven, melynek második levele üres.

187. *1744 szept 21. Kassa.* A kassai két protestáns egyház instructiója Mária Teréziához küldött 2 követe: Neupauer Keresztély és Szécsi János részére.

Egyk. más. l. 1 íven.

188. *1744 szept. 23. Kassa.* A kassai két protestáns egyház megbízólevele, az előbbi szám alatt megnevezett küldöttek részére.

E. l. 1 íven, a két egyház pecsétével, azonban a gondnokok aláírása nélkül.

*224. *1744 szept. 24. Kassa.* A városi magistrátushoz intézett folyamodvány töredéke, melyre rá van vezetve a magistrátusnak a jelzett napon kiadott határozata, mely szerint a kassai kereskedők a poroszok felett nyert győzelem örömére az Erzsébet-templomban tartandó 3 rendbeli istentiszteleten, 12 m. forint büntetés terhe alatt, valláskülönbség nélkül tartoznak részt venni.

E. l. kétrét hajtott, $^1/_2$ íven.

189. *1745 júl. 28. Pozsony.* Helytartótanácsi intézvény az akatholikusok megromlott oratoriumainak kiigazíthatása tárgyában.

Egyk. más. l. 1 íven, melynek 3 lapja üres.

190. *1746 febr. 11. Kassa.* Csomortányi Imre, a székesegyház inspectora, nyugtát ád 13 m. forint és 08 dénárról, mely összeget Spirtz Henrik, Horváth István és Kecskeméthy Sámuel az 1744 évi úrnapi processio nem járásért, a városi ítéletnek megfelelőleg, büntetéspénzként, viaszgyertyák helyett tényleg lefizettek.

Egyk. más. l. kétrétű $^1/_2$ íven, első lapján.

191. *1747 jan. 14. Kassa.* A kassai ref. consistorium iskolai rendszabálya, 10 pontban.

Egyk. más. m. 1 íven.

*225 *1748 okt. 6. Kassa.* Debreczeni András bizonyítványt ad ki arról, hogy mikor a ref. templomot Löffelholz tábornok 1711-ben elfoglalta, a toronyból lebocsáttatott egy harangot a ref. egyház számára, mely harang a Bárczay-házba egy boltba tétetett le.

E. m. $^1/_2$ íven, czímeres gyűrűpecséttel, mely azonban nem a Debreczenié.

192 *1749 márcz. 27. Kassa.* A városi tanács hiteles kiadványa Tállyai Németh Mihály háza földszintjének tulajdonjogáról a kassai ref. egyház részére.

E. l. pecséttel, 1 íven. Egyk. más. 1 íven.

193. *1749 — —. Kassa.* A kassai ref. egyház folyamodványa a városhoz, Tállyai Németh Mihály adóssága tárgyában, a városi tanács 1749 febr. 21-iki hátiratával.

E. m. és l. 1 íven, rongált.

*226. *1750 előtt. Kassa.* Kaposi Sámuel és Hangátsi György supplikánsok nyugtatványa az egyház gondnokától nyert 950 pénznyi segélyről.

E. m. kis darab papiron, kelet nélkül.

Közli: *Révész Kálmán.*

ADALÉKOK
A SZEPESSÉGI REFORMÁCZIÓ TÖRTÉNETÉHEZ.

(1582—1605.)

a) Levél Thurzó Szaniszlóhoz és Elekhez a képimádás tárgyában.

(1582.)

Epistola Apologetica ad Magnificos et Illustres Dominos Stanislaum ac Alexium Thursones, Comites Comitatus Scepusiensis in negotio Domini Christophori Fabri, scripta.

Illustrissime ac Magnifice Domine! Certissimum est, legitima Imperia vere Dei opus esse benigniter conservantis honestam societatem generis humani. Ideo verum Deum Patrem Domini nostri Jesu Christi, conditorem et conservatorem hominum, colligentem sibi aeternam ecclesiam voce Evangelii, toto pectore oramus, ut Illustris M. V. confirmet vires animi et Corporis tribuat salutaria Consilia, quibuscum Respublica tum Ecclesia rite administretur. Gratulamur etiam M. V. a magno felicitatis loco ponimus, quod Deus optimus maximus nobilissimam ac praeclarissimam Thursonum familiam ex densissimis idolatriae tenebris, ad solidam cognitionem filii sui unigeniti vocaverit, eamque voluerit esse tanquam certissimum Asylum Ministrorum ecclesiae, alibi omni Patrocinio destitutorum, quae laus haud vulgaris est. Quo circa praecamur et deinceps idem Deus, eadem in V. M. conferat bona, atque defendat adversus omnium sectarum insultus, quippe et hoc pacto et nos speramus, nostras ecclesias M. V. patrocinio, sicuti et hactenus factum est, tutas futuras. Caeterum cum tale patrocinium, jam per multos annos expertus est Honorabilis Vir, Dominus Christophorus Fabri Pastor in Sperarum, nunc graviter dolet, se apud M. V. delatum, ac in suspicionem Iconomachiae venisse, quod etiam nobis nimirum fratribus suis gemens retulit. Nam potens est delatio, ut inquit Socrates in Tripartitum Historio libro Cap. 35 quando fide dignissimus habetur, qui acusat. Volens autem hanc infamiam

et Ministro ecclesiae indignam. atque M. V. minime ferendam eluere, petiit sibi facti sui, ab fraternitate dari testimonium, quo M. V. videat, eum nihil temere in sua Ecclesia attentasse. Humiliter itaque supplicamus, ut M. V. pro innata Heroica Clementia benignas aures, ad exemplum illius Alexandri magni, qui alteram aurem reo integro reservare solitus est, nobis praebere dignetur, ac hunc supplicem libellum clementer recipere. Anni jam sunt undecim, ex quo hic bonus vir non sine magno fructu ecclesiae Sperarum praeest; cum autem vidisset in medio templo imaginem, continentem historiam passionis Christi, voluit eam in comodiorem ac honestiorem templi locum transferre, consultis suis fratribus ac civibus. Fuit itaque illa collocata imago deinceps, in ara potissima dicata administrationi Coenae Domini, et quidem ea ratione, ut illam sculpturam Nicolai, dequo nihil Scriptura ait, tegeret. Nunc vero nescimus, quo consilio jussus M. V. Egregius Dominus Provisor illam imaginem in pristinum locum reponere, quod quidem jam factum est, non sine ingenti scandalo auditorum, eorum praesertim in quorum cordibus adhuc invocatio Sanctor. haeret, quam Deus nos fugere jubet, cum omnibus cultis Idiolatricis: Verum enim vero hoc modo haec impietas non abrogatur, sed confirmatur eo quod necessitas Imaginis affiagatur. Ac extat gravissimum Doctoris Lutheri judicium, consulentis, ut ea, quae semel a Papatu vindicata sunt, rursus in usum non revocentur, cum inquit: Was einmal nicht gefallen von Bäpstlichen Dingen, dem sol man auff die Beyne nicht widerumb auffhelfen. Laudant etiam multi pii ministri ecclesiae, qui tempore interim maluerunt abire in exilium, quam semel abrogatas impias Ceremonias, imo Adiaphora recipere metuendum enim erat, ne posteritas hac Apostasia offensa, dubitaret de universa renovatae religionis certitudine. Experientia quo testatur cum ceremoniis Idiolatricis quoque redire ipsam Idiolatriam. Haec considerantes ante 25 annos i. e. anno 1557 Bartphae in generali synodo, pastores et senatores harum litterarum civitatum statuerunt, ut omnia altaria clauderentur, Vexilae, Candelae diurnae alioquirn omnia illa inutilia amoverentur, quod ipsum statutum hactenus feliciter cecidit, si quidem videat M. V. illa omnia observata et in effectum deducta. Et ante annos 12 noster Reverendissimus Praepositus Congregationem generalem constituit omnium fraternitatum Scepusiensum, ubi de mutatione Ceremoniarum quarundam actum est, sicque decisum, quod quibuscunque locis, aliquid abrogatum, vel mutatum est, hoc deinceps ratum maneat. Qua quidem de re hactenus a nullo sumos oppugnati:

Imo Reverendissimus Dominus ipse nobis commendavit, ac permisit Ceremonias ecclesiae Wittenbergensis, neque ordinationem Brigensem improbavit. Si jam valet, uti valere debeat, nostri Reverendissimi authoritas, imo nulla imaginum multarum necessitas nobis incumbit, siquidem Wittenbergae tantum unica extat in templo ara, habens picturam Coenae Dominicae a Passionis. Possemus et reliquorum ecclesiarum in Germania neminisse, sed ne simus molesti, eas nunc praetermittimus, supplicite rogantes M. V., ut hunc Dominum Christophorum in Sperarum Pastorem, sibi commendatum habeat, nec animum alias propensum piis ecclesiarum Ministris ab eo abolieret propter hoc factum, magis laude, quam poena dignum, quo nihil se posuit, sed tantum transposuit, ideoque mulctam a Domino Provisore, nomine M. V. impositam condonare clementer dignetur, non modo huic bono viro, sed ut toti fraternitati officium longe gratissimum factura. Rogabimus assiduis votis Deum optimum maximum, ut M. V. una cum celeberrima Thursonum familia diu florentem in hac vita conservet et in vita aeterna omni felicitatis Beatitudine compleat. His M. V. optime valere cupimus. Data Leibiciae 5 Okt. Anno 1582.[1]

b) A szepesi lelkészek hitfelekezete és káptalani fizetése.

Acta in Capitulo causa Formatarum.

Dominus Praelatus serio in suis Currentibus injunxerat, ut omnes sui Diöcesani Pastores sibi suae ordinationis Formata praesentarent, ac praetexuit, se id in mandatis a Caesare et Regia Majestate habere, ac velle scire ubinam quisque ordinatus esset: Respondi libere: nos sicut confessionis nostrae, ita et ordinationis non pudere, et alios Wittenbergae, per plures vero Bregae, in publico coetu a viribus piis et doctis ordinatos esse. Inquit: Imperatoris voluntatem esse, ut ii, qui non ab legitimis Pontificiis essent ordinati, aut e regno suo discedant, aut ad Romanenses deficiant. Cui cum respondere voluissem, jussit nos omnes in vicinum hypocaustrum exire ac de negotio deliberare. Antequam ingressi fuissemus hypocaustrum, venit Notarius Capituli Gregorius Tyrnaviensis, ac exposuit voluntatem Praelati: nos debere esse gratos et ad sexaginta aureos Cathedratici nos totidem addere debere, habituri simus Dominum gratiosum, eum enim magnam summam nostri causa in aula Imperatoria insumsisse. Has lach-

[1] Matricula Moleriana et Jantschiana pag. 589—594.

rimas aulicas cum intellexissem nolui assentire, nec me it in mandatis habere, nec facere sine consessu fratrum posse dicebam. Accepi durum responsum, non hinc non dissesuros nisi anuerimus ipsius voluntati. Tandem re diu deliberata, in eam itum est sententiam, ut omnes 7 fraternitates hos quinquaginta aureos numerarent. Ea taxa in nos fabricata erat, sed nolui quidquam promittere non nisi et reliqui fratres reliquarum fraternitatum partem Taxa in se recipiant, quod et accidit. Sunt itaque reliquae fraternitates causa Formatarum, sub praetextu Charitatis, Subsidii taxatae, hoc pacto: Regales mediam partem in se receperunt, videlisset 25 aureos Hungaricales

Fraternitas	inf.	Poprad	8	aureos
„	sup.	„	5	„
Liblo			2	„
Dunavicz			2	„ et Thalerum.
Fraternitas	sup.	fluvii	4	aureos.
	inf.	Hornat	4	

Redeuntes ex Capitulo Leutschoviae dedimus dono 50 D. filiae D. M. Antonii, ne ingrati videamur pro lauta tractatione.[1]

c) Valentini Hortensius esperes levele a szepesszombati hatósághoz lelkészválasztás ügyében.

(1584.)

Litterae senioris Hortensii Valentini ad magistratum Georgimontani respectu electionis pastoris ibidem 1574.

Judici, universo Statui atque Comitati Georgiomontano.

Ehrsamer Weyser Herr Richter, auch andere weyse grossgünstige Herrn. Euer E. W. sey mein demüthiges Gebet zu Gott dem Herrn für E. W. wolpffart Leibes und der Seelen, neben Erbittung aller christlichen Dienstwilligkeit zur jederzeyt bevor. Nachdem ich glaubwürdig vernommen, dass E. W. nach Absterben Euers Seelsorgers, unsers geliebten Bruders Johannis Stökely in Gott seligen, einen andern in seine Statt zu erwehlen und beruffen gedacht seye, habe ich in Bedenken dessen, dass der ganzen Bruderschafft der 24 Priester, welcher ich der Zeyt unwürdiger Senior bin, nicht wenig daran gelegen, was für einen Mitbruder wir an Eurem

[1] Matricula Molerians et Jantschiana pag. 595, 1582.

Pastorn, als der mitten unter uns leben soll, bekhommen, nicht vnterlassen mögen Euer E. W. mit diesem meinen Schreiben zu ersuchen. Denn wie wol mir nicht zweifelhaft, dass Euer E. W. auch ohne meine Vormahnung in der Furcht Gottes alles fleyssig betrachten, wie viel an einen treuen Seelsorger gelegen sey: jedoch dieweyl in der nächst gehaltenen Versammlung sowohl der politischen, als der Kirchendiener einmüttig ist, verwilliget werden, dass diejenigen, so dieser Löbl. Bruderschafft wollen eingeleibet werden, mit Radt stets des Seniors sollen erwehlet und beruffen werden, bin ich tröstlicher Zuversicht, dass Euer E. W. diese meine dienstwilligkeit mir nicht zu ärgsten auslegen, sondern vielmehr in allen Guten auffnehmen werden.

Nur khan und will ich auff diesmahl anderss nicht fürbringen, denn dass ich Euer E. W. sämptlich und sonderlich dessen, erinnere, das der ewige Sohn Gottes saget Matth. am 9. Cap.: die Erndte ist gross, aber wenig sind der Arbeiter, dass er Arbeiter in seine Erndte sende. Nicht ohne Ursach vergleicht der ewige Sohn Gottes das hochtheure Ministerium der Erndte. Denn wie im Jahr nur eine Erndte ist, da man einsammeln muss, was uns zur Unterhaltung die andern Zeyt über vonnöthen ist: Wenn man aber die gelegene Zeyt zu erndten versäumen will, so muss man die andere Zeyt, sonderlich aber in dem kalten Winter grossen Mangel leiden: also sammelt ihm Gott der Herr zur Zeyt dieses Lebens eine ewige Kirche, durch das heil. Ministerium, in welcher uns allerlei himmlische Güter fürgetragen werden, vmb welcher willen diese Erndte eine grosse Erndte genannt wird. Derselben wie diese gnadenreiche Zeyt ja nicht verscherzen, sondern mit Dank annemen sollen, so wir nicht ewigen Mangel leiden wollen. Darnach saget auch der Sohn Gottes nicht ohne Ursach, dass der Arbeiter wenig sind; denn wiewol zu allen Zeyten viel sind, die sich für Arbeiter in der Erndte des Herrn ausgeben: jedoch dieweil sie das nicht thun, dafür sie wollen gehalten werden, will ihnen der Sohn Gottes diesen Titel nicht gönnen, sondern sagt trucken, dass der Arbeiter wenig sind. Damit man aber auch wissen möge, welches die rechtschaffenen Arbeiter sind in dieser Erndte, beschreibet er dieselben mit etlichen gewissen Eigenschaften, als das sie für allen Dingen betrachten, dass sie nicht zum Müssiggang, nicht stete Gastereyn zu halten, sonder zu arbeiten in der Erndte des Herrn verordnet werden. Soll aber die Arbeit recht geschehen, so müssen diese drey Stück zusammen kommen, dass man wisse, wie man diese

Arbeit anstellen soll, dass man khönnen arbeiten und endlich dass man auch wolle thun. Als zum Exempel ein verstendiger Hausvater würde nicht gerne auf seinen Acker einen solchen Arbeiter lassen, der sein Tag mit keiner Sichel, mit keiner Sensen ist vmbgegangen. Denn er müsste sich besorgen, dass er alles durch einander werffen und viel Ehren zu bringen würde. So hat man auch solche Arbeiter nicht gerne, die auch wol wüssten, wie man arbeiten solte, woltens auch gerne thun, sind aber an Händen und Füssen krumm und lahm, dass sie gar nicht zugreiffen können.

Endlich begeret ihm auch niemand solche Arbeiter, die da wol wüssten, wie man arbeiten sollte, khönntens auch thun, sind aber zu faul dazu, dass sie nicht arbeiten wollen. So man nur solche Fürsichtigkeit und zwar nicht unbillig gebrauchet in weltlichen Dingen, da man doch die Arbeiter alle Tag wandeln khann, wenns einem Hauswirth nicht geffälletc: wie vielmehr soll solches geschehen in der Erndte des Herrn. Dass nehmlich die allein für rechte Arbeiter zu halten seyn, die da erstlich viel wissen, wie man arbeiten soll, das ist: die von Jugend auf der heil. Schrift und guten Künsten und Sprachen, die zur Erklärung der heil. Schrift vonnöthen sind, neben Anruffung göttlicher Gnaden, fleyssig abgelegen haben. Darnach wird auch erfordert das Vermögen, welches wie wol es allein von Gott dem Herrn herkommt. Ja doch dieweil der Sohn Gottes sagt, dass der da hat, dem soll gegeben werden, so ist daraus leicht abzunemen, dass die Gaben Gottes durch die Übung gemehret werden um dass man dies hochtheure Amt viel sicherlich es einer solchen Person vertrauen kann, die durch lange Übung gelernet hat, wie man der Gemeine Gottes recht vorstehen soll. Daher auch der Apostel Paulus, da er das Amt eines treuen Bischofs oder Seelsorgers beschreibet 1. Tim. 3, auch dieses unter andern meldet, dass es nicht ein Neuling seyn soll. So können auch diejenigen, die im Land geboren, oder zum wenigsten darinn erzogen sind, viel besser verstanden werden, denn die aus der Frembde khommen, khönnen sich auch in die Ceremonien und Kirchenordnungen, der sie von Jugend auff gewonnt sind, viel besser schicken. Damit in den Kirchen wird Gleichförmigkeit behalten werden. Endlich dieweil die Erfahrung giebet, dass ihrer wol viel wüssten und khönnten, wie der Kirchen Gottes recht für zu stehen sey, denen es doch an dem Willen mangelt, da sich überdies vns andere Sachen annemen, die zum heil. Ministerio nicht allein nicht gehören, sondern auch dem selben starks zuwider seyn, so

war nun hierinn anzusehen das vorgehende Leben, aus welchen etlicher massen khan geschlossen werden, als auch in künftiger Zeit zu hoffen sey, damit das Werk Gottes nicht verhindert, sondern vielmehr beyde, durch Lehr und Leben gefördert werden.

Wenn man nun diese Eigenschaften wol betrachtet, so muss man traun bekhennen, dass der Arbeiter wenig sind, die diesen Titel und Namen mit Wahrheit führen.

Damit man aber gar keine Entschuldigung fürbringen möge, als könne man die Arbeiter nicht finden, weyl ihr so wenig sind, zeiget der Sohn Gottes auch an, wie sie zu finden seyn, nemlich dass man den Herrn der Erndte soll anruffen, dass er selbst Arbeiter soll in seine Erndte senden, oder minder das griechische Wort eigentlich lautet, ausstosse. Allhie werden nun alle diejenigen ausgeschlossen, die da laufen, ehe sie beruffen werden, welche gar selten etwas gutes ausrichten, wie auch der Apostel Paulus saget Röm. 13, wie sollen sie glauben, von dem sie nichts gehört haben? Wie wollen sie aber hören ohne Predigt? Wie wollen sie aber predigen, wo sie nicht gesandt werden? Ja, der ewige Sohn Gottes selber, da er die falschen Lehrer und Propheten beschreiben will, gibt er unter andern ihnen auch diese Eigenschaft, dass sie nicht warten, bis sie gesandt wurden, sondern sie kommen selbst und zwar in Schafskleidern, da sie doch imwendig reissende Wölfe sind. Darum will der Sohn Gottes auch denselbigen begegnen, die nicht so fest darauf Achtung geben, wie der Kirchen Gottes recht und wol möge gedient werden, sondern wie sie diejenigen, die ihnen mit Blutfreundschaft oder sonsten verwandt sind, möge fortbringen, es bleibe die Erbauung der Kirchen, wo sie immer wolle, daher oft mancherley seltsame Wege, solches ihr Fürnehmen zu vollenden, gesichert werden, der man sich endlich schämen muss, wenn es offenbar wird, wie wir dessen etliche Exempel für wenig Jahren auch in diesem Vaterlande gehabt haben. Derselben ist dies einig übrig, dass man hinantgesetzet alle Privat-Affekten mit einmüthigen Herzen sich kere zu dem Herrn der Erndte, und ihn bitte, dass er selbst Arbeiter in seine Erndte schicke und dass man in seiner Furcht allein dahin bedacht sey, damit seiner Kirchen wol möge gedienet und vieler Menschen Heil und Seligkeit gesichert werden. Dieses wie ich verhoff, dass Euer E. W. sämptlich und sonderlich mit allem Fleiss und Treue thun werden, also will auch ich, sammt meinen Mitbrüdern in Christo, auch hierinnen treulichen Beystand thun, beyde mit dem lieben Gebet,

in all dem, das mir sonsten möglich seyn wird. Thue hiemit Euer E. W. in Schutz und Schirm des Allmächtigen Gottes befohlen.[1]

d) Bocskay szabadságharczának alkalmi okáról.

Occasio belli Hungaria.

Anno 1604 die trium Regum, h. e. mensis Januarii die sexta, Cassoviensibus nobilissimum templum Parochiale ademptum ab homine Vallono, sive Babylonio, Joanni Jacobo Barbyano, Barbariano potius, Comite Belgiojoso, et partium superioris Hungariae generali Capitaneo, ejectis omnibus tam Ungaricis, quam Germanicis Augustanae Confessionis ministris et Jesuitis aliisque Pontificiae religionis introducti Sacerdotibus. Quo facto Cassovienses et ceterae liberae Regiaeque Civitates legatos ad Caesarem Majestatem Rudolphum 2dum ablegarunt, conquestum de illata ista violentia et injuria et petitum, ut autonomia et libertas in religione ecclesiis confessioni Augustanae juxta exemplum laudabile antecessorum, concederetur.

Interea de ista metamorphosi ecclesiae Cassoviensis saequenta versiculos confeci:

A Papae dum tuta stetit Cassovia face
  Mens fuerat eadem, tum quoque religio:
At postquam in Christi lupus iste irrepsit ovile
  Divise est pietas, mens quoque scissa, puto.

Weil Casch vom Babst gestanden frey
Ein Glaub und Gott sie hatt dabey
  Nun aber er geschliehen ein
  Gott, Glaub und Herz gespalten sein.

Legati Civitatum Pragae per sentimanas quam plurimas commorati, nihil omnino impetrarunt, et nec semel audientiam apud Caesarem habuerunt, omnem ipsis aditum praecludente Legato Apostolico et Corraducio atque Tiburnio Himmelreich, Secretariis Caesaris, qui tamen horum omnium non erat ignarus. De hac duritie Hungariam nostram sic querelantem introduxi:

[1] Matricula Moleriana pag. 624—628.

Caesaris ad Curiam sedeo nocte diesque
Nec datur ingressus, quo mea fata querar:
Teutones ite Duces et nostro nomine saltem
Dicite praeclusi Praesidis antepedes:
Si nequeo placides affari Caesaris aures,
Saltim aliquis veniat, qui mihi dicat: abi.

Nam neque abire ad suos uti quidam saepe instabant, ipsis erat integrum. In hac angustia Joannes Boccatius Civitatis Cassoviensis Legatus conscripsit Cordificium et in officina Ottmariana Pragae imprimi curavit, quod tale:

Conscia mens recti: cor alacre piumque secunda
Sperat, et adversis nulla expavetantia rebus,
Lusorum de more, ausum omne periculum intrare,
Fossor humo, nauclerus aquis bonum rusticus aquis
Triga Diis confisa, tulit potiora: minas
Ille: procellas iste, trucem hic Aquilona triumphans.
Trossulus ex lixa interdum quoque Regulus erit,
Nunc equitans, mendicato olim pane fuit stips,
Morbifer aut valet, aut Christo duce scandit ad astra.
Summe animos in forte marcis pejore leonisque
Adversis bona succedunt, melioraque votis
Tandem erit heic melius: si non hic restat Olympus.

Frisch, fröhlich, fromb vnd vnverzagt,
Mein Glück ist mir noch unversagt,
Wer spielen will, der manches wagt.
Wer Berckwerck, Schiffart, Acker baut,
Der hofft das Best' vndt Gott vertraut,
Frost, Hitz, Schnee, Regen nicht anschaut!
Ein dess Kompt oft zum Regiment
Manch Doktor war ein Mendicant
Der krank genas zum sel'gen Endt.
Im Unglück hab ein Löwen Muth
Es wird doch alles werden gutt
Ja besser, denn man's hoffen thut.

Reversis re omni ineffecta Legatis, Civitates liberae conventum Leutschoviae celebrarunt, in quo fuit decretum, si in aliis Civitatibus Generalis idem, quod Cassoviae attentaret, ut resisteretur ipsi. Salutati mox et Comitatus, secreto tamen, ut vim aliquam patientibus Civitatibus, supplices ferrent, quae ipsis etiam permissae. Deerat autem omnis commoditas,

loco aliquo publico ineundi foederis pro libertate et politica et ecclesiastica.

Peroptune autem paulo post accidit ut Generalis equos et boves a Civitatibus et Comitatibus peteret, pro devehendis tormentis sub Strigonium, ubi Georgius Baasda auxiliares copias ex superiore Hungaria expectabat. Hinc arrepta occasione conveniendi commodissima ad Rosgon foedus pepigerunt subdiu et quod concluserint Magnatibus Evangelicis significarunt. Oegre id ipsum tulit Generalis et Confederatis Articulum Regni objecit, ne quis sub poena, aut nota infidelitatis cogat conventus. Excusarunt autem sesse, et quod non aliam ob causam, quam propter equos et boves, qua petiisset, convenissent, ipsi significarunt. Solvit interea Heydonibus menstruum stipendium, utque ad bellum se praeparent, injungit, ad quos factiones fieri non obsacre animadvertere potuit. Ad hos mittitur Boccatius, qui ipsis scopum belli futuri exponit, nempe ut Turcam invadant, sed patriam et religionem christianam. quae uti perceperunt, protinus defectionem, si quid molitum fuerit, permittunt. Acta haec sunt media aestate.

Hoc anno Martinus Pethe Archiepiscopus missus est, ut caeteras Civitates regias et XIII oppidorum ecclesias sub jugum Pontificis cogeret.

Hoc tempore Belgiojoso cum Melchiore Rottvico a Dno Stephano Bocskayo octuaginta aureorum millia postulavit. Oblati ipsi 40,000 florenorum, sed is statim rebellionem aliasque scelera innocenti Magnati objiciebat et arcem Odoriam aggressus. Bocskayus autem cum Heydonibus die decima quarta octobris profugavit Tyrranidem et suos milites. Bonus Generalis, agoso potius, quam miles, cum suo comitatu Waradinum profugit. Generali hoc modo fluctuante, Cassovienses templum suum receperunt, Papistica colluvie dimissa et ejecta. De qua insperata reformatione ita scripseram:

Vom Bapst nun Casch ist worden frey
Ein Gott und Glaub bekannt ohn' Scheu.
Herr Christ für diesen Wolf bewahr,
Dein liebe Kirch noch lange Jahr.

Cum autem Pethe decreto Sigismundi Regis Poloniae ad visitationem et restitutionem ad statum catholicum, nihil efficere possit, in ipso actu deformationis Casparum Andahasium Canonicum et Lectorem Capituli Scepusii pro novo ad Regem Poloniae emiserunt, in quo mulcta viginti aureorum millia XIII oppidanorum Comiti et Iudicibus irrogatur, si mandata regia

voluntate non fecerint: et quotiescunque in posterum delati fuerint, mulcta semper dupplicatur ad 40,000 aureorum, vicissim ad 60,000 et sic consequenter summam. Comes XIII oppidorum tunc temporis Waralii fuit Dnus Martinus Pilcius maxime in religione Zelotypus, judex vero ejusdem oppidi Dnus Tobias Weissgerber similiter evangelista magnus. Cum Dno Joanne Dirnero isti ad Duum Seniorem et Lubomirszkum, arcis Lubloviensis et XIII oppidorum Capitaneum profecti, negotium omne ei exponunt, consilium et auxilium ab eodem expetentes. Is etsi Romanae religionis addictus, Subditos animat adversus Eppiscoporum et Jesuitarum machinationes, utque armis resistant decreto Regis, suadet. Vicecapitaneus etiam mandat, ut literas, si quae adferentur, supprimeret, nec ulla ratione in istos importunos Episcoporum conatus consentiret.

Quod Dni Lubomirszky consilium, cum dissimulatione conjunctum, multum XIII oppidanis praefuit, et animum ad audacter resistendum adversariis, addidit.

Cum enim in medio septimana Waradiensis templi deditionem fieri vellent et 2 octobris templi olasziensis etiam, animose illius utriusque oppidani restiterunt, probe munitis et observatis coemeteriis et templis et praesidiariis circa illa collocatis et sua ista audacia omnes insultus hostium depulerunt.

Die 8 oct. Locumtenens suae Caesaris Majestatis Martinus Pethe cum Christopho Turzone aliisque complurimis consiliatoribus et auxiliatoribus Leutschoviam ingressus, templi occupationem, productis mandatis, attentavit, sed male ibidem exceptus, facta prodestatione, hanc ignominiam Cives non impune laturos, circa vesperam discessit.

Quidam ex Capitularibus cum cives furibundi diversorium publicum effringere vollent et armata manu Judicem liberaturi (quem minio, ut saltem Monasterium, si non Parochiale templum ipsis permitteret, adigere volebant) concurrerent, videns Episcopum lapidibus per fenestras peti, et tumultum fieri in latrinam sese abscondidit, in eaque tanquam apotheca ejusmodi homini competenti, per horas aliquot delituit. Episcopus vero cum satelitio partim canales tectorum, partim alia latibula, pro nimia consternatione quaesivit et petivit.

Die 22 oct. ego M. Stephanus Xylander ex parochia mea Crumpachiensi, quod oppidum metallicum ditionis magnificorum Dominorum Thursonum, pelli debebam et ejici. Venerunt enim a Sua Spectabili Magnificentia varia hac de re ad Judicem et oppidanos mandata: praemonuerant me multi amici de adversariorum super me in Capitulo Sancti Martini facta

consultatione et conspiratione, quorum aliqui, quum de mea ejectione ageretur, interfuerant; inter hos primarius fuit clarissimus et excellentissimus Dominus vir Dominus Doctor Spillenberger, Reipublicae patriae[1] medicus et Dominus Antonius Roll, fodinarum montanarum Scepusii promotor, qui auribus suis audiverat, quae contra me erant decreto: audiverunt quidam Georgius Teschinszky, Civis Leutschoviensis. Monuerat me et Pontificius quidam Pastor Christophorus redeundo ex Capitulo ad ecclesiam suam in Metzenseuffen. Sed Deus consilium Achitophelis dissipavit et liberatus sum adhuc.

Castra Germanorum ut supra dixi per Heydones partim caesa, partim dissipata die 15 oct. paulatim progressi multas arces receperunt. De qua clade Reformatores nostri edocti ad Garamentes abierunt, ne scilicet in manus Heydonum inciderent. Martinum Pethe, podagricum, servitores ejus in cisium — Karren — vinctum et impotentem non secus ac vitulum, vel porcum, conjecerunt et in itinere omnibus vasis argentis spoleatum, male tractarunt et desercerunt. Ideoque de ipso ita lusi:

Ansere Scepusio Pethe dum pinquiscere vellet
Ansere privatur nescius ipse suo.

Martinus Pethe rhümt sich dessen
Dass er bey uns woll' Martinsgäns essen,
Aber als er nach derselben tracht
Hat er sich um die seinig' bracht.[2]

e) Az ev. papok védelmi irata az esztergomi érsekhez.

Litterae v. D. ministrorum evangelicorum ad archieppiscopum.

Displicuit plaerisque consilium politicorum de emittendis duobus ad Praepositum fratribus placuit omnibus, ut litterae per Tabellarium ad Archiepiscopum mitterentur, quibus nostra innotentia et doctrinae puritatae monstrata, rogaremus Archi-

[1] Nempe Leutschovia.
[2] Matr. Mol. . . . fol. 27, pag. *a.*
„ 28, „ *a.*
„ 28, „ *b.*
„ 31, „ *a.*
„ 31, „ *b.*
„ 33, „ *a.*

episcopum, ut nos sibi commendatos habeat, defendat, in pace ecclesiis nostris praeesse sinat.

Domum reversus biuas exaro litteras alteras ad Archiepiscopum, alteras ad Dominum Gregorium Tirnaviensem.

Litterae ad Archiepiscopum missae sic se habebant:

Gratiam et pacem ab aeterno patre per Jesum Christum θεανρώπον.

Etsi Reverendissime et Illustrissime Domine Episcope Domine Clementissime nos et exilis nostra et Reverendissime Dominatio Vestra sublimis conditio ascribendo absterrere potuisset, tamen praesens et turbata rerum nostrarum facies necessitatem scribendi nobis inposuit. Rogamus igitur itaque et obsecramus Reverendissimam et Illustrissimam Dominationem vestram, ut has nostras litteras benevolo vultu accipere, aequo animo perlegere nobisque, quos oppressos et eiectos cupiunt, manum porrigere dignetur.

Oppressi et per vim inpetiti post Deum in hoc mundo ad Magistratum suum recurrunt, eiusque auxilium implorant. Nos igitur post Deum etiam ad Reverendissimam Dominationem vestram confugimus, haud Diffidentes Reverendissimam Dominationem vestram nos pristina complecti benevolentia.

Accepimus a fidedignis hominibus Matheam Alfonsum, qui Podolini vivit,[1] nos apud Reverendissimam et Illustrissimam Dominationem vestram non tantum accusasse, quam traduxisse: hoc item mense praesente Krakoviam ad nuntium apostolicum profectum, hoc obnixe agere, ut Serenissimus rex Poloniae autor sit eiicendi nos ex nostris Paroeciis et pontificios in nostrum locum substituendi. Illud quidem aperte nobis minatus est suis litteris: hoc clam agit sed utrumque sine iusta causa. Nemo enim nostrum illum lacessivit verbis, aut iniuria quadam affecit: imo quidam eum humanissime in suis aedibus acceperunt. Binas ad nos, tertias ad Comitem et Judicem XIII oppidorum litteras dedit, condities refertissimas. Prioribus nobis objicit, Se a nobis coram Magnifico accusatum, Reverendissimum et Illustrissimum Dominum Locumtenentem Episcopum nostrum clementissimum ignominia affectum, dum iacticassemus, nobis ab ipsius Reverendissime Dominationis facultatem, quasvis in Scepusio sectas spargendi datam esse. Neutrum a nobis factum, testabitur Illustrissimus. Magnificus Dominus noster, princeps Sebastianus Lubomirsky. Ad huius testimonium provocemus Illustrissima Reverendis-

[1] Piarista szerzetes.

sima vestra Dominatio percontetur, nunquid horum a nobis factum sit. Videt homo inquietus, se hac tam invidiosa accusatione nobis cum primis nocere posse; idioque quod palmarium sibi videtur, arripit, sibi in omnibus fidem adhibitum, nobis detractum iri putat. Nos autem erigit, quod Reverendissima et Illustrissima Dominatio vestra probe novit, Christianos nos esse; Christi Sanguine in Babtismo tinctos et ab precibus ablutos, iuxta stipulationem bone constientie et foedus cum Deo in lavacro regenerationis initam, soli Deo adhaerere, scripturas profetarum et apostolorum, cum tota orthodoxa et catholica ecclesia, tamquam Dei verbum certissimum, ut normam fidei Christianae unicam amplecti, venerari, et secundum illud totam fidem et religionem nostram, cuius epitomen Augustana Confessione exstat, conformare. Et tales cum simus eumque hactenus Illustrissimae et Reverendissimae vestrae Dominationi Cathedraticum obedientissime dederimus, per Deum et vulnera Christi rogamus, ut nos contra improbos Alfonsi istius et aloirum conatus tueatur, ei imperet, ut sua curet, convitia mittat, nos nostrasque ecclesias, que nobis non ipsi commissae sunt, nullo modo turbet: ut item nostris dominis, Domino Lubomirsky et Domino Thursoni nos commendet, eos ad defensionem nostram suscipiendam excitet, moneatque, ut quemadmodum hactenus fecerunt nos non tantum tolerent, sed etiam humaniter et clementer tractent. Hoc vere verum veri Episcopi munus est osculari filium Dei in via seu vita praesenti, ne precamus in altera: ne nos tamquam vasjiguli in ira sua confringat, comminuat, conterrat: hoc est apperire portas, ut intret rex gloriae: hoc est honorari et confiteri Dei filium, qui vicissim honorantes et confitentes, se coram hominibus honorabit et confitebitur coram patre suo coelesti, eosque gloria et beatitudine ornabit aeterna.

Significatum quoque nobis est, Reverendissimum et Illustrissimum brevi in Scepusium venturum, munus igitur adornavimus, poculum argenteum foris et intus deauratum, ut Illustrissimam Dominationem Vestram pro nostris facultatibus, digne accipiamus. Hoc utrum in adventum Illustrissimae et Reverendissimae Dominationis Vestrae asservandum, an in Capitulum deferendum et Provisori tradendum, an vero per occasionem emittendum sit, Illustrissima et Reverendissima Dominatio Vestra nobis, si non est molestum, clementer apperiat.

Reverendissimam et Illustrissimam Dominationem Vestram divinae protectioni commendamus et denuo oramus, ut nostri defensionem et patrocinium suscipere non dedignetur. Non

carebit illud sua remuneratione. Pietas enim ad omnia utilis est, habetque promissionem tam futurae quam praesentis vitae.

Neocomii anno 1604, 12 martii

Reverendissimae et Illustrissimae Dominationis Vestrae

servus humilimus

M. Joachimus Goltzius

Senior 24 Regulium in Scepusio.[1]

f) Érseki látogatás a Szepességen.

(1604.)

Adventus Archiepiscopi in Scepusium.

Eodem anno 1604. 11. sept. Reverendissimus Illustrissimus Dominus Archiepiscopus, Dominus Martinus Pette de Hettes, Locumtenens ex Posonio venit in Capitulum Scepusiensem, cum alio quodam Episcopo Tinniensi et quibusdam fernitis. Hujus adventu nunciato, postridie per litteras Leutschoviam voco Reverendos viros, Dominam Mathiam Popradiensem et Joannem Erythraeum Durandensem, pastores. Ipse quoque eodem die Leutschoviam pergo, assumptis Reverendo viro Domino Martino Petro Zablero Leutschoviensi et praedictis duobus pastoribus, 13 sept. Varaliam pergo, circiter octavam matutinam cum illis Domino Elia Danielis Varaliensi in Capitulum ascendo, ad excipiendum Archiepiscopum.

Ibi primum quisbusdam primariis Archiepiscopi Ministris, ad parandum nobis aditum, munera offerimus. Balthasaro Diak duo cochlearia argentea, Thuri Ferencz item duo, secretario talerum integrum, cum aureo Ungarico.

Mox Balthazar Diak ad Archiepiscopum ingressus, nos adesse, et Reverendissimum convenire velle, nunciat; admittimur statim. Intromissi, paucis Reverendissimum, impetrata prius loquendi venia, excipio, de adventu gratulor, ut ejus adventus toti patriae, nobis et ecclesiis nostris salutaris sit praecor; gratias ago Deo, qui hactenus Reverendissimum ipsum incolumen conservaverit, votum addo, ut inposterum etiam

[1] Matricula XXIV Regalium Pastorum Moleriana et Jantschiana, seu registrum Fraternitatis Venerabilium Dominorum 24 Plebanorum in Scepus, in se continens Recepta, Data, Exposita, Acta in omnia Facta ejusdem laudabilis Fraternitatis, ordinatum per Honorabilem Dnum Laurentium Hyldebrandi de Wagendrössel, pro hunc Plebanum in Iglo et Seniorem Fraternitatis, cum suis Consenioribus, videlicet Dno Andrea de Odorino, Dno Stephano de Palmarum, ab anno Dominicae Incarnationis 1520. Charitas Fraternitatis maneat in vobis Hebr. 13. Pag. 882 . . .

eundem conservet. Deinde ipsi quoque gratias ago, quod hactenus sub ipsius Episcopatu pacifice nobis vivere et docere incorruptum verbum Dei licuerit, rogo ut idem quoque postmodum nobis liceat. Nostram enim doctrinam ex solis Prophetarum et Apostolorum scriptis petitam esse. Tandem nomine Fraternitatis offero ei poculum illud, cujus supra facta est mentio; Bonosas octo et Urogallum (hunc emimus den. 60, illas quindennis nummis). Tabellaro ad emendum praedictas aves in montanas exmisso, Dnus Elias dedit nummos 15). Dno Eliae reddidi omnia.

Ubi dicendi finem fecissem, jubet nos singulos manum porigere. Deinde breviter nobis in hoc respondit modo:

Gratum sibi, quod convenire et excipere eum voluissemus, munus laeto et amico se accipere animo. Brevi se exploraturum, an nostra doctrina ex scriptis Prophetarum et Apostolorum petita sit. Constituisse Visitationem ecclesiarum nostrarum instituere, ideoque a Rege Poloniae, cum in politicis, ut sibi in spiritualibus, suprema in hac regione sit potestas, mandatum impetrasse, hoc ipsum jam Comiti 13 oppidorum exhibitum et fortasse nobis et lectum esse. Velle itaque brevi ecclesias visitare et reformare et quidem juxta normam Tridentini Concilii, ac Varaliae initium facere.

Ad haec ego: Nos istud Deo et ipsius Reverendissimae et Illustrissimae Dominationi Vestrae committere, cum vero divino protectioni commendare.

Ipse vero postquam se excusasset, quod per corporis infirmitatem nos in prandio retinere non posset, pacifice nos dimittit. Dimissi discendimus in paroecia Domini Eliae prandimus, sumptuque proprio, quisque domum proficiscimur.[1]

Exmissio Archiepiscopi Martini Pethe de Hettes ad opprimandos Evangelicos.

Sigismundus Rex Poloniae misit Pethe Archiepiscopum Calocsensem in cujus Dioecesi ecclesiae XIII oppidorum esse dicuntur, ut visitationem instituat, et catholicum statum restituat.

Datum Cracoviae 1 aprili 1604.

Sigismundus Rex.
Joannes Rogoznitzky.[2]

[1] Matricula Moleriana ... pag. 894 ...
[2] Matr. Mol. fol. 31, pag. *a*.

g) A census cathedraticus.

Exactio Census Cathedratici 1604.

Anno ChrIstI, MagnI DeI seu 1604 circa festum Martini 24 Regales cogi pro more non potuerunt. Tota enim Hungaria tumultibus perstrebebat bellicis. Et miles Ungaricus, post caesam legionem Polonicam et equites Silesiacos, etiam in Scepusium sese effudit, arcem Scepusiensem, in quam se receperunt Joannes Barbianus Comes de Belgiojoso Generalis, religionis purioris osor et persecutor acerrimus, obsedit a septimo novembri usque ad 3 dec. hostiliter oppugnavit, totum fere Scepusium peragravit, equos, vestimenta, pecuniam et alia quaeque obvia, incolis per vim erripuit, ut ne pedem quidem sine periculo domo effere cuique licuerit. Territus autem partim adventu Caesariani exercitus, quem illustris Dnus Georgius Basta et Dnus Kollonitschius ducebant, partim clade suorum, profugit et in interiores partes Ungariae se recepit.

Post Heidonum seu Heiducorum (sic se enim appellatur Ungaricus miles) abitum provisor praepositurae Scepusiae, amice nos de causa Cathedratici per litteras compellat, ut in Capitulum defferatur, monet. Quia vero antea propter turbas bellicas exigi non poterat, 14 dec. currentes emitto, eumque a singulis exigo, utque per suos mihi transmittant, mando. Obtemperant omnes, mittunt, quidem tamen, quam poterant, tardino. Comportantur aurei 66, nummi 500.[1]

h) A 24 városi esperesség iglói közgyűlése.

(1605.)

Generalis XXIV Regalium congregatio Neocomii instituto anno 1605.

Anno 1605, 23 nov. convenerunt fratres Neocomii et me Goltzium jam quarto anno eligerunt in Seniorem; conclusum est etiam inter alia ut imposterum congregatio 24 Regalium singulis annis circa festum Divi Joannis Baptistae debet institui. Videbatur enim tempus illud circa diem Martini, minus ad congregationem instituendam conveniens, tum propter diei brevitatem, tum propter aeris indementiam et crebras, quae tum excitari solent, tempestates, tum propter viae lubricitatem et profunditatem. Hoc anno censum solvimus principi Bocskay talibus conditionibus: 1. Si videamus ex literis principis

[1] Matr. Mol. . . . pag. 887.

Ungariae Dni Stephani Bocskay ei nempe provisori Capituli potestatem censum exigendi datam; 2. Si nobis caveat, non secundo eundem exactum iri; 3. Si princeps nostri defensionem adversus injustam auditorum, vel aliorum etiam vim suscipere; 4. Si denique nostra privilegia confirmare et libertatis tutare velit.

Ille, nempe provisor Capituli, his auditis, confestim literas principis nobis exhibet, quibus Census exactionem ei mandat, polliceturque, nequaquam futurum, ut denuo exigatur. Princeps piis nostris postulatis libenter consentiens: se etiam, ut hoc fiat, sedulo nobiscum curaturum. Postquam igitur hoc promisisset, Censum exhibeo aureos 61.[1]

Közli: *Weber Samu.*

[1] Mat. Mol. pag. 890.

ADALÉKOK
A DUNÁNTÚLI PROTESTANTISMUS TÖRTÉNETÉHEZ.

a) Báthory Erzsébetnek a dunántúli egyházlátogatásokra vonatkozó levele 1605.

Salvus Conductus pro Ecclesiarum Visitatione.

Mi *Báthory* Ersébeth, az Tekéntetes és Ngos *Nádasdi* Ferencznek, Fogaras földének örökös, Vasvár és Soprony Vármegyék Fő Ispánnyának, királyi ő Felsége Lovász Mesterének, és az Felséges Római Chászárnak Tanáchyának, és az Dunán Innen Fő Ország Hadnagyának meg hagyott Özvegye. Adjuk tuttára minden mi tartományunkban és jószágunkban való Tysztartóknak, Ispánoknak, Város és Falubéli Biráinknak, és Polgárainknak, parantsolván ez mi Levelünk által, hogy valamikor ez mi levelünket megmutató Seniorok és vélük együtt lévő Predikátorok hozzátok mennek, minden ellenek való feltámadás nélkül tisztességgel fogadjátok ő kgmeket. És az minemű dolgokból vizsgálást tesznek, azokból magatokat meg ne vonyátok: Hanem igaz hütötökre, személly válogatás nélkül megfelellyetek mindenekre. Mert ha őket vagy megháborgatjátok, vagy mindenekre meg nem felelnétek, büntetés nélkül el nem szenvedjük, meghidjátek. Esett az is hirünkkel, hogy az Egyház Jövedelmét sok helyen nem az Egyház Épületire, hanem más külső szükségtekre költitek. Hadgyuk azért és parancsolljuk, hogy Predikátor Uraim előtt az Egyházfiak mindenütt számot adgyanak, hová költötték az Egyház épületire való jövedelmet, és ha olly helyre költötték, mellyre elkölteniek nem köllött volna, tehát vissza térittessék. Mert ugyan tellyességgel nem akarjuk, hogy az Egyház jövedelmét más dologra fordítsátok, hanem az kivánságunk, hogy az Egyházok épitessenek belőle. Az lelkével való szitkozódást is megtiltottuk volt ezelőtt is tőletek; de miért hogy sok helyen az Tisztartók meg nem büntettek érette benneteket, légyen hiretekkel, hogy valaki ezután közzületek elmondja, erős büntetés nélkül nem hadgyuk, bizonyossan tudgyátok.

Ezekben külömbet ne tselekedjetek. Isten velünk. Költh Sárvárath ultima Januarii. 1605.

Báthory Ersébeth.

(A magyar nemzeti múzeum 2077. Fol. Lat. számú kéziratának 195. és 196. lapjáról).

b) **Czobor Erzsébet levele Pázmány Kalauzának latin nyelvre való lefordítása tárgyában 1620.**

Admodum Rndo ac Clarissimo Dno Stephano *Klasekowicz,* Dnorum Ministrorum in partibus ultra Danubianis Regni huius degentium Superintendenti ac in Eccla Oppidi Sz. Miklós Pastori dignissimo, Dno in Christo nobis honorando.

Adm. Rnde Dne in Christo nobis observandissime. Post sinceram salutis adprecationem nostra pietatis studia affectu benevolo deferimus. Kgdet akarván ez jelen való írásommal megtalálni. Noha tudom, jól emlékezik kgd arról, hogy az elmult esztendőnek napjaiban midőn megtaláltam volna kgdet az *Pázmán Kalauz* nevű könyvnek fordításában hátra maradott rész felől, hogy annak is megfordításában munkálkodnék kgtek, melly én akkorbéli kérésemet kgtek megtekintvén, méltónak ítélte lenni, és az keresztyénségnek is lelkek épületire való hasznos igyekezetnek látván azt lenni, ajánlotta volt arra magát kgtek, hogy annak az ő megfordításában az keresztyénségnek épületire munkálkodnék jó szívvel kgtek: mindazáltal mégis akartam kgdet levelem által bizonyossá tenni, hogy én az minémű indulattal és szívvel ahoz kezdettem volt, most is azon szívvel, (nézvén ebben legelsőben Istennek tisztességét, ennek utánna az keresztyén lelkeknek épületjekre való hasznot) kivánnám véghez vinni. Minek okáért kérem kgdet mint jóakaró betsülendő Uramat, hogyha annak fordításában és fáradságában Isten által vég volna, (kit eleitől fogva miuta ez dolgot elindítottam, kivántam, s kivánom is látni éltemben) kgd első alkalmatossággal küldené meg, megküldvén én aztán az *Cheythei* jószágban való *Nádasdy* Pál Uram Tisztartójának mindjárást küldök 40 forintott, mellyet kgd kezéhez küldjön, azoknak munkájokért, kik annak fordításában fáradoztanak; kgnek is annak én hozzám való méltóztatásában illyen mód adathatik bátorságosban, minthogy az Urtól ide az *Cheythei* Jószágban járnak gyakran, azok meghozván *Cheythére* az Tisztartónak, onnét nékem megküldik. Hogyha pedig mégis valami dolog kivántatnék, vagy az fordításban vagy egyéb munkájában, kérem kgdet, hogy men-

től hamaréb lehet, azt is vitesse végben. Mellyekről kgdtől első alkalmatossággal kivánok informáltatni, hogy tudhassam miben légyen már ez ideigh abban való kgteknek való munkálkodása. Ezeknek utánna Istennek oltalma és gondja viselése alá ajánlván kgdet, kivánok kgdnek sok jó esztendőkig való egésséges életet. Datum ex arce nostra *Bichensi* die 4. Febr. Anno 1620. Admodum Reverendam Dominationem Vestram decenti obsequio honorans

Illmi quondam Comitis *D. Georgii Thurzó* de Betthlenffalva etc. alias Regni Hungariae Palatini relicta vidua

Czobor Ersebeth m. p.

(A magyar nemzeti múzeum 2077. Fol. Lat. számú kéziratából. 36. lap).

c) **Püspöki ajánlólevél az iskolaépítésre gyűjtő csepregi polgároknak 1641.**

Mi a Dunán innen lévő, és a meg nem Változtatott Aug. Confession való keresztin Ekklesiaknak Superintendense, és Seniori, köszönetünk és alázatos szolgálatunk ajánlásának utánna minden kegyes és Isten félő keresztyén hiveknek akármelly városokban falukban és helyekben lakó főfő Rendeknek Tekéntetes és Ngs Uraknak, Nemzetes és Nemes, nagyméltóságos, betsületes, akárminémű tisztben és állapotban helyezett személyeknek, adjuk értésekre és tudásokra, ez Levelünknek rendiben: Hogy a *Csepregi* betsületes Tanáts, követi által talált meg bennünket, kérvén és instálván azon, hogy az ő Levelek mellé adnánk nékik a mi sz. Gyülekezetünknek petsétivel megerősséttetett Levelünket, hogy az elromlott régi Oskolájok helyett mássat uyobbat, a fundamento, Ngságtok és kgtek segitsége által, erigálhatnának, akarván épiteni egy öreg Auditoriumot, pitvart, a Tanító Mestereknek és Tanuló Deákoknak házakat és kamarákat, kőből és téglából. Efféle és illyetén scholáknak kezdése, fundálása, és építése penig, mivel hogy nem uj, és nem tsak mostani, hanem igen réghi, a mint a szt. Irásban, és külső Historiákban olvassuk. Mert az Adám kétség nélkül az emberek között első Doctor és Tanító volt, kinek házi scholája volt, az ő Gyermekit tanétotta az Istennek igaz tiszteletire; az Noénak Bárkája mi volt egyéb, hanem mint némű nemű schola. Az Abrahám tanétotta az ő fiát, Gen. 18, 19. kinek tselekedetit

a több Patriárkák is követték. Az sidóknak scholájok és synagogájok volt a Levitáknak minden Városokban. Num. 35. 12. Samuel Profetát az Eli Pap tanétotta. 1. Sam. 11. v. ult. ki annak utánna maga is scholát erigált, és mondattanak Prófétáknak, avagy Próféta Tanétványoknak, melly Profetáknak fiokról az Irásban gyakori emlékezet vagyon. 2. Reg. 2. 3. Cap. 4. 2. Cap. 8. 1—2. kiknek tanító Doktori voltanak Illyés, Elisaeus, Esaiás, és egyebek, kik kiváltképpen Jerusálemben tanétottanak. Az Babyloniai Nabugodonozor király is scholát erigált, mellyben Dániel tanétott, Cap. 1. Az Uj Testamentumban keresztelő sz. János, kiváltképpen a mi Idvezítő Urunk első Akademiát szerzett, tanítván az ő Tanítványit, kik annak utánna az Evangeliomot predikállották e széles világon, és külömbféle scholákat nyitottanak, amint meg tetszik Act. 13. 5. Nem tsoda bizony; mert az scholáknak sok szükséges és üdvösséges hasznai vadnak. Ezek a kegyességnek műhelyei, az Egyháznak palántáló kertei, mesterségeknek és nyelvek tanulásának Annyai. Az scholák szolgálnak az Isten tiszteletének terjesztésére, a közönséges Jónak megtartására, magánvalójónak gondviselésére. I. Az Isten tiszteleti terjed a scholákban, mikor a kegyességnek fundamentomi a gyermekekben oltatnak, és azok az olvasásban, imádkozásban és hálaadásban mindenkor gyakoroltatnak. Mert mikor a scholában mennek, imádkoznak az Istennek, a Templomban soltárokat énekelnek, hasonlóképpen az Utzákon és halottak temetésében is. II. Az közönséges Jó megtartatik, mivel a scholákban külömb-külömbféle mesterséges tudományok tanéttatnak, és a gyermekek mindenféle tisztekre készíttetnek. Az Isten Ecclesiája Egyházi szolgák nélkül nem lehet, az közönséges Emberi társaság meg nem állhat, ha a scholákban tanuló Túdos emberek nem igazgatják azt. Ez is a közönséges jóra szolgál, hogy a scholákból, mint egy veteményes kertből, jönnek Tudós Orvos Doktorok, kiknek segítségek által, sok betegek gyógyulnak meg. III. Hasonlóképpen kinek kinek maga hasznára is szolgál a schola. Mert ott az elmékből paraszt gorombaság kiüzetik, külömbféle mesterségekkel, és jóságos tselekedetekkel meg ékeséttetik, hogy a fene és a vad erköltsek elhagyattassanak, egyebeknek használhassunk, magunk házanépére gondot viselhessünk. Ennyi hasznok és gyümölcsök származnak azért a scholákból. Minek okáért tartoznak mindenek a scholákat nagyra bötsülni, és azokban tanuló Deákokkal jót tselekedni. Mivelhogy azért eleitől fogva a mi emlékezetünkre, Dunán innen a Magyar scholák között legfőbb és nevezetesb a *Csepregi* schola volt,

kiben Ngos Uraknak, Nemzetes, Nemes főő rendeknek fiai, Németh gyermekekkel egyetemben tanultanak, alatson Rendeknek fiok itt tanulván schola Mesterségre hivattának, és azokból elvégre Isten igéjének Hirdetői és Predikátorai lettenek, kik közül még e mái napig is az Isten az Ekklesiáknak nagy hasznára éltet egynéhányakat. Hogy azért ma is ez eldült és romlott scholák helyett, illyen híres scholák épéttessenek az Istennek tiszteletire, és a közönséges emberi társaságnak előmentségére, a mint tselekedett a Capernaumi százados, ki synagogát épéttetett, Luc. 1. 15. és sokak egyebek is, méltó hogy a keresztyén hivek az Istentől nékik adatott jókból segétséget nyujtassanak, melly igen idvességes dolog, és Isten előtt kedves alamisnálkodás. Az kik azért ma is ezeknek példájokat követik, ezen a világon bötsületet, hirt és nevet, az utolsó Itélet napján jutalmat, mennyországban bizonyos remuneratiót várhatnak. Olvassuk Moyses második könyvének 25., 30. és 36. részeiben, hogy az Izrael népe az Isten sátorának, avagy hajlékának épéttésére szabad akaratja szerént, minden kényszerités nélkül, (mert ugyanis, a mint sz. Pál mondja, a jókedvű adakozót szereti az Isten, 2. Cor. 9.) adtanak aranyat, ezüstöt, rezet és egyébféle ajándékokat, annyit, hogy fölötte is volna, hogy nem mint a mennyi kell vala. Minekokáért mi is mindnyájan egész szt. Gyülekezetül kérjük alázatossan Ngtokat és Kgteket, hogy illyen Isten tisztességre néző fő scholának épétésére adakozzék, és nyujtson Ngtok és Kgtek segétséget ez levelünk mutató *Csepregi* személyeknek: melly Ngtok és Kgtek alamisnáját és jótétemányét a jó Isten Ngtoknak, és Kgteknek ingyen való kegyelméből sok ezerképpen fizeti és téríti meg az örök életben. Mert ő maga Christus Urunk parantsollya, hogy adakozzunk és nékünk is adatik. Luc. 6. Elhittük azért, hogy Ngtok és Kgtek is elméjében forgatván mind ezeket, meg nem vonnya segétségét ez Levelünk mutató supplicánsoktól. Mindezeknek utánna Ngtokat és Kgteket a jó Istennek kegyelmes atyai gondviselése és oltalma alá commendállyuk. Datum ex congregatione nostra *Szelestheiensi* Die 12 Martii Anno Christi 1641. Ngtoknak és Kgteknek alázatos Egyházi szolgái *Kys* Berthalan Sárvári Predikátor és Superintendens, a teöb Seniorokkal és Egyházi Atyafiakkal egyetemben.

A magyar nemzeti múzeum 2077. Fol. Lat. számú kéziratából. (232—233. lap).

d) A csepregi evangelikusok üldöztetésére vonatkozó jegyzőkönyvek 1647 és 1648.

I.

Anno 1647. Acta post discessum Dnorum Commissariorum per Plebanos, Officiales et alios diversis in locis post Restitutionem perpetrata et ad Regnicolas transmissa.

Csepregben 1. az Úr ő Ngának *Budai* István nevű tisztartója az Remittált alsó Templomnál való Deákokat[1] prohibeálta az városon való mendikálástól az Városnak Fő Birája által. 2. Tömpör István, Geregye Pál, Sánta János az Tanácsbeliek közül nyolczad magukkal circa 3. Dominicam Adventus az Városnak híre és akaratja nélkül, magoktól-e vagy pedig másoktól indíttatván mentenek az alsó Parochia házra az substitutus Ministernek kibucsuztatására, így szólván: Hogy mivel ők immár nyolczan Pápistákká lettenek, Papot is akarnak magoknak tartani, az Predikátornak szolgálatját ők nem kivánják, hanem ő kgme az Parochiából rakodjék ki s az Templom kulcsait adja kezekhez. 3. Az alsó Templomhoz való kelyhet mind ez mai napig sem adták kézhez, noha mind az Polgármester s mind az Felső Templomi Pap felőle egynéhány ízben requiráltatott. Az Polgármester mutat az Papra, az Pap viszont hol az Polgármesterre, hol az Urra ő Ngára és így most is kelh nélkül vagyon. Item az oltári öltözeteket, kiket az Restitutiókor az Pap az oltárról leszedett, melyeket az Város szerzett, nem akarja az amotus Plebanus visszaadni. 4. Azon Alsó Templomhoz a mi subsidiummal kelletnék az régi szokás szerint az Czéhmester az Városéból lenni, azt az Polgármester egyáltaljában subtrahálja és semmi segítséggel az közönséges jóbúl nem akar oda lenni; ha pedig az Felsőhöz valami kivántatik, oda mindenkor az városéból administrál.

II.

Az 1648. decz. 8-án Ágfalván Musay Gergely püspök elnöklete alatt tartott *specialis synodusnak* Csepregre vonatkozó határozata:

„Michael *Büki* Concionator Inf. Parochiae *Csepreg* multis injuriis a Francisco *Nádasdi* exagitatus petit facultatem

[1] Oldaljegyzet: A Csepreghi Deák Ifjúságnak is volt malom vámjok, vagy mércze gabonájok, harmincz köböl, fele búza, fele rozs és Cantor számra adatott nékik a Répczei malomból. In exteriori meatu fluvii Répcze.

eundi in aliam Parochiam. Sed eum sine animarum periculo Ecclam non posse deserere et ad finem Comitiorum ei exspectandum ibi, officiique sui in omnibus punctis partes fideliter peragendum censuit Venerabile Consistorium. Finitis Comitiis id petat."

(Büki el is hagyta nemsokára Csepreget, mert az 1651. évi jún. 20. és 21-én tartott szakonyi zsinaton már mint büki lelkész szerepel).

(A magyar nemzeti múzeum 2077. Fol. Lat. számú kéziratának 199. és 125. lapjain).

A csepregi evangelikusok üldöztetésére vonatkozó levelek 1651 és 1652.

I.

Adm. Rndo et Clmo viro, D. Gregorio *Musay*, Ecclarum cis Danubialium Aug. Conf. addictarum Superintendenti vigilantissimo etc. Dno tanquam patri mihi in Chsto obsmo. Nömöskérre, cito, cito, cito, citisse.

Admodum Rnde et Clme Dne, Pater in Chsto obsme, salutem et servitiorum meorum paratam commendationem. *Vitnédi* István Uram itt vala *Kőszegön*, sietve menvén Palatinus Urunk ő Nga dolgában Horvát Országban; ő kgme emlékezett a *Csepregi* Evangelikusoknak mostani nyomorúságos állapotjokról és azt tanácsolta ő kgme, hogy ha mégis *Nádasdi* Uram az elkezdett üldözésben nem remittált, tehát ujobban ő Ngát Palatinus Urunkat meg kell találni felőle, az levelet penig csak szintén *Kecskés* Istvánnak kell adni kezében. Azonban *Vitnédi* Uram is dolgát végezvén visszatér és ő is gondot fog viselni az dologról. Ez dologra nézve *Lethenyei* Uram és egynéhányan az itt való Uraim közül injungálák én nékem, hogy kgdnek írnék dolog felől, tudniillik, menne által kgd *Bükre* és conferálván az dolgot *Horvát* Ferencz Urammal, küldené be kgtek Csepregben *Ebergéni* szolga Biró Uramat, ő kglme lenne szemben az Paterrel és az Ispánnal és kérdené meg tőlök Biró Uram a kgd nevével, ki akaratja az, hogy a Csepregi Városban levő Evangelicusok annyira háborgattatnak, ugy hogy már *Sárvárott* az nyomoruság miatt egy közülök meg is holt. Az Úr ő Nga akaratja-e, az Pateré-e, a vagy az Ispán-é? Ha azt felelik, hogy ők nem az hitért, hanem más excessusokért háborgatják, arra Biró Uram azt felelheti, hogyha ugy volna, ahoz senki

nem ártaná magát s nem is ártja. De az mint az állapot vagyon, úgy látszik, hogy az háborgatás praecise csak az religio miatt vagyon, mivel az kik Catholicusok, azok pacifice vadnak, semmit ő Nga ellen nem vétenek, mer Catholicusok. Az Evangelicusok pedig soha oly caute magokat nem viselhetik, hogy valamit reájok ne fogjanak; és ha azok is elunván az sok nyomoruságot, Catholicusokká lesznek akaratjok ellen, ottan mingyárást minden vétkek condonáltatik, melyből evidenter kijön, hogy csak szintén azért nyomorgattatnak, hogy hiteket elhagyják és Pápistákká legyenek, mely abból is megtetszik, hogy vadnak subordinatus Catholicusok, az kik a nyomoruság alá vettetett Evangelicusoknak azt svadeálják, legyetek, úgy mondanak, Pápistákká és szintén úgy békeségesen lakhattok, mint szintén mi, nem leszen senkitől bántástok, az mint mást akármi praetextus alatt többen is lévén megfogattatván, késztetvén, hogy Pápistákká legyenek, mihelyt megcselekették, azonnal minden büntetés nélkül az fogságból elbocsáttattak, az többi, kik Pápistaságra nem hajlottanak, Sárvárra küldettek fogságra. Efféle discursusira Biró Uramnak az mint fognak felelni az Pater és az Ispán, vegye kgd azt ő kgmétől Biró Uramtól írásban, tanquam a privata persona, annak utána vegye kgd conceptusban s küldje ide hozzánk Kőszegre, hogy mi is revideálhassuk és jó módjával rendesen Palatinus Urnak ő Ngának praesentálhassuk. Ezt penig nem kellene halogatni, hanem maturálja kgmed prae ceteris, mivel most Palatinus Urunk ő Nga Bécsben vagyon és jó mód vagyon az praesentálásban. Minek utánna penig ezeket kgmed végre viseli, tetszett ez itt való Uraimnak és *Vitnédi* Uramnak, hogy kgd per fidelem tabellarium az Eccla pecsétit is küldje által, vagy ha érkezik, hozza magával, hogy azzal megsignálván quantocius expediálhassuk, talán Isten után szegényeknek nyomoruságokról valamit fordíthatunk. Mert ha most ez dolgot silentiumban veszszük, az Úr elkezdett dolgát végre viseli és félő, hogy mindenütt jószágában hasonlót ne practicáljon. Végezetre ez is tetszett ő kgmeknek, hogy kgd maga is Biró Urammal bémenvén Csepregben és míg Biró Uram az Páterrel és az Ispánnal discurál, addig kgd Praedikátor Uram szállásán maradjon és ő kgmével minden dolognak igazán és rendesen végére menvén, ugy hogy az mit Palatinus Urunk elejében fogunk terjeszteni, abban valami hiba ne legyen, hogy jövendőben panasztételünk orczánkra ne térjen. Ezek után Istennek kegyes gondviselése alá ajánlom kgdet, mint tiszteletes atyám Uramat, tartsa kgdet jó egészségben minden háza népével egyetemben sok eszten-

deig, az kisded ébregető vendéget is Isten nevelje nagynak az maga tisztességére és Ecclának elő mentére s az kgdnek szolgálatjára.

Datum in Küszögh d. 5. Aug. An. 1651.

Adm. Rndae Dign. Vtrae

filius obediens usque ad mortem

Emericus Godi.[1]

II.

Libellus Supplex ad Palatinum (Pálffy Pál). Excllme Princeps, Dne mihi gratiosissime. Salutem, longaevam felicitatem et ceterorum bonorum affluentiam precor, mearumque orationum devotionem offero humiliter. Ngod, Kglmes Uram, az nagy szükségtől kénszeréttetvén, folyamodom alázatos supplicatiommal Ngodnak mint felső Iustitiariusomnak méltóságos szine eleiben és ugyan tisztem szerint. Nem tudatik, mi okból és micsoda authoritásból indíttatván Csepregi Plebánus Uram az minemű 28 ezer sindelt az Evangelica religión lévő keresztyének magok pénzén hozattak az elmult Pünkösd után való szerdán az ő templomok építésére, mely nekik restituáltatott volt az Ország gyűlésének végezése szerint per legitimos Commissarios, azt az sindelt azon Plebánus Uram, ő Nga házához vitette és sokképpen sanyargatja, tömlöczözteti őket és midőn egyik magát védelmezte volna az megfogattatásakor, igen megvagdalták és az tömlöczben vetették. Az inség immár annyira elhatalmazott rajtok, hogy egyben gyűjteti őket megnevezett Plebánus és csoda mesterséggel arra indítja és hajtja őket, hogy spontanea voluntate önnön magok kihányják az predikátort, azok aztán Registromban irattatnak, meggyóntattatnak és erős hitre megesküttettetnek, hogy azt mondják, hogy sem az Úr ő nagysága, sem az Plebánus nem kénszeréti az Predikátor elküldésére. Ha kik erre nem igérik magokat, azokat csak fogják és vitten viszik Sárvárra az fogságra. Az így nyomorgattatott község nem tud, mit tenni és kihez folyamodni. Sokan közülök lappangnak és csak nem megepednek bújokban. Némelyek az ilyen megrezzent állapotjokban nolle velle kénszeréttetnek az Praedikátornak bucsut adni. A *sárváriaknak* is és *szárfödieknek* nem kicsiny nyomorúságok vagyon, az melyet az Pleba-

[1] Kőszegi evang. lelkész és esperes, előbb szanyi plebános és győri kanonok, ki 1639-ben tért át hozzánk.

nusnak az personalis nem fizetés miatt szenvednek. Ezek így levén az élő Istenért könyörgök Ngodnak, méltóztassék sua plenipotentiali et Palatinali auctoritate e féle törvénytelen erőszakot és háborgatást lecsendesiteni és ezeknek inditóit ez iránt inhibeálni, maradjanak in suis terminis az nemes Országnak végezése szerint. Ngodat Istennek kegyelmes gondviselése alá ajánlom, kegyelmes választ várván Ngodnak alázatos, Istent imádó szolgája (datum hiányzik)

Musay Gergely
Dunán innen Aug. Confession levő
Ecclesiáknak Superintendense.

III.

Paria literarum ad Illmum D. Comitem Paulum *Pálffy* ab Erdőd Regni Hung. Palatinum transmissarum die 26. Julii 1652.

Nagyságos Kglmes Urunk, Egyházi tisztünk szerint alázatos szolgálatunkat és Istenhez nyujtandó keresztény imádságunknak áhétatosságát ajánljuk és kivánunk az Atya Istentől az mi Idvezitő Krisztusunk által kegyelmet, boldogságot, hosszú életet, szerencsés és idvességes birodalmat és egyéb kivánatos testi, lelki jókat megadatni.

Ngos Kegyelmes Urunk, hogy Ngdat egyszer is másszor is kelletik supplicatiónkkal busitanunk, alázatosan kérjük Ngodat, nékünk megbocsásson, mert kénszerít bennünket az embereknek rajtunk való hatalmaskodásuk és vallásunkban való háborgattatásunk. Emlékezhetik Ngd reá, minemű difficultásokat adtunk vala be Ngdnak *Sopronyban*, melyre Ngd benigna resolutiot is adott, irván mind az Uraknak, mind az nemes Vármegyéknek, hogy mindeneket in negotio religionis az Articulusok szerint componáljanak, de semmi effectusa nem lett az Ngd parancsolatjának és nem hogy az akadékok jó karban állapéttatnának, hanem inkább naponként nevelkednek rajtunk együtt is másutt is az hatalmas cselekedetek és tavaly szintén Pünkösd tájban az Csepregi Alsó Templom épületére vétetett sindel elvétetett, ki miatt az Templom romlásra jut, az együgyü község sokképen háboréttatott vallásában; mostan pedig ha hol az Egyházi rendeknek avagy változása, avagy halála esik, ottan mindjárt egyházi tisztünkben praepediáltatunk, mint *Ikervárott* az Sárvári Plebánus, az Parochialis zselléreket maga számára foglalván. Az elmult Szentháromság Vasárnapján pedig Csepregi Predikátort Isten

ez világból kiszólítván, mindjárt az Boldog Asszony Templom kulcsát az Polgármester és Czéhmester által elvetette és Superintendensnek meghagyta, hogy az Parochiába Predikátort se ne hagyjon, se ne rendeljen Gróf Nádasdy Uram Ő Nga hire nélkül. Az mi pedig nagyobb die 4. Junii mensis praesentis Csepregi Polgármester, Biró és több katholikusok azon parochiára menvén, az ajtóját hatalmasúl feltörték, az substituáltatott Predikátort és az megholt Predikátor özvegy feleségét neveletlen, árva gyermekivel erővel kivonták, taszigálták és hurczolták elannyira, hogy az Predikátor ugyan elájult az földre leesvén. Ezenkívül is az szegény Evangelicusok azon helységben sok injuriákat kénszerittetnek szenvedni és így háborgattatván nem tudunk Egyházi tisztünkben eljárni, mivel az Vármegyékben az előbbeni tett injuriánkról is panaszolkodván semmi satisfactiónk nincsen. Ajánlják Tisztviselő Uraimék magokat, de nincsen effectusa. Könyörgünk azért alázatosan Nagyságodnak, mint kegyelmes Vicekirályunknak, méltóztassék mind az béadott difficultásokat az Articulusok szerint jó karban állatni s mind az Csepregi elfoglaltatott Templomokat restituálni s mind egyéb insolentiák praepeditiók ellen bennünket oltalmazni, tudhassunk mi is religiónk szabadsága szerint tisztünkben eljárni. Ez pedig úgy lehet, ha Ngd az Vas és Sopron Vármegyebeli Viczeispán urainknak serio fog iterato parancsolni, az kik kötelesek, hogy e féle injuriákat inhibeáljanak. Istennek kegyes gondviselése alá ajánljuk Ngdat kegyes választ várván, Ngodnak mint Kglmes Urunknak alázatos, Istent imádó szolgái,

Dunán innend az Aug. Conf. levő
Superintendens *Musay Gergely*,
Seniorok és az több Egyházi személyek közönségesen.

Pro meliori declaratione adjuk mégis Ngdnak bővebben és világosabban eleiben az Csepregi elfoglalt két Templomoknak állapotját. Hogy az Polgármester az több Catholicusokkal egyetemben az Evangelicusoknak restituáltatott, Templomokat, Parochiát, Jobbágyokat és Egyház szőleit, földeit, egyéb pertinentiákkal egyetemben elfoglalván az Plebánus gondviselése alá adták, az szegény Viduát megholt Urának minden szolgálatjáért való proventustul priválták. Az mi nemű két ízbeli követek voltak ő Ngánál, Plebánust kérvén, mint és hogy informálták ő Ngát, mi nem tudjuk. De mind ennyi inség között is vagyon még 135 ház, melyekben mind Luthe-

ránus Gazdák vagynak, az mint némelyek közülök felszámlálták. Mikor *Ebergény* János Szolgabiró Uram bément volt Csepregben inquirálni, ki akaratjából foglaltattanak el az restituáltatott Templomok Parochiája és hányattattanak ki az Substitutus Predikátor és Özvegy, azon napon fogdoztanak meg az Lutheránusok közül majd nyolcz személyt, kiket kalodáztak, békóztanak, kik közül egy *Timárné* nevű Özvegy Asszony is volt és kétszer ütötte fel az nyavalya az fogságban, mely annak elűtte nem volt rajta. Vagyon egy Cseh Csepregi Lutheránus jobbágya ő Ngának Sárvárott fogságban, ki supplicálván ő Ngának s ártatlanságát proponálván s szabadulását kivánván, semmi effectusa nem lett supplicatiójának. Ezenkívül is némelyek lappangnak imitt amott, félvén az fogságtól s nem is merészelnek magoktól efféle inségekről panaszt tenni, hanem titkon folyamodnak mi hozzánk mediantibus nobis. Könyörgünk Ngdnak alázatosan, az Isten kedvére méltóztassék Ngd mind ez difficultásokat remedeálni és az Articulusok continentiája szerint religiójukban őket oltalmazni és az elfoglaltatott Templomokat, Parochiát cum suis pertinentiis visszaadatni s religiójokon levő Predikátort tartani. Mely Ngd ily kglmes oltalmáért, Ngdnak boldogságáért Istent imádók akarnak lenni és maradni.

(A magyar nemzeti múzeum 2077. Fol. Lat. számú kéziratának 42., 61. és 227. lapjain).

e) **Püspökválasztó jegyzőkönyv Szenczi Fekete István idejéből 1669.**

Protocollum
Consistorii Inviolatae Aug. Conf. Cis-Danubiani,
in quo

Acta, Deliberata et Statuta Synodalia sub directione Plur. Rev. atque Clarissimi Dni *Stephani Fekete*, Ecclae Regiae ac Liberae Cittis *Kőszeg* Pastoris et reliquarum Cis Danubium inviolatam Aug. Conf. amplectentium Superintendentis, diligenter consignata sunt ab Anno 1669.

Acta Synodi Generalis in Pagó Bük An. 1669. die 27. et 28. mensis Junii celebratae.

Celebrata est Synodus haec Generalis praecipue in eum finem, ut novus in eadem eligeretur et confirmaretur Superintendens. Hinc factum, ut Adm. R. Dn. M. *Martinus Tarnoczy*

Ecclarum Evang. per Cottum Nitriensem, Barsiensem et Posoniensem Superintendens meritissimus una cum Ablegatis Dnorum Posoniensium, Szent György, Basingh et Modrensium, litteris nostris peculiariter requisitus, die et loco supradictis comparuerit. Qui, ut et pdictarum Cittum Ablegati circa horam 5. matutinam diei 27. Junii per R. Dn. Valentinum *Perennyei*, Juratum Vrabilis Nostri Consistorii Notarium, cum alio sibi adjuncto, honorifice salutatus ad nos in horreo Domus Parochialis congregatos multo Dnorum Reverendorum comitatu stipatus, venit nosque vicissim honorifice salutavit. Cui Rndus Dn. Stephanus *Fekete* respondit brevibus, gratiasque egit nomine totius Consistorii tum pro amica salutatione, tum etiam pro Christiana navata opera hacce, quod iter tam longum suscipere exoptatissima sua praesentia Synodum nostrum ornare consiliisque suis nobis adesse voluerit. Daturos nos quoque operam promisit, ut tam eximium officii genus nostris studiis et officiis demereri possimus.

Considentibus ibidem Dno Superintendente ceterisque Dnis Rndis tum trans Danubianis, tum nostris, contulerunt in vicem de faciendo electionis initio. Placuit itaque ut ante omnia in aliqua Domo cum Dnis Politicis et Patronis conveniremus et de personis candidandis discurreremus, quod etiam factum hoc ordine.

Convenimus in aedibus Grosi Dni Andreae *Horváth;* quotquot erant fratres huius Consistorii, ad conscientiam admoniti sunt, ut quivis bona fide votum et suffragium suum absque omni personarum respectu conferat ad personas idoneas et bene qualificatas, quarum quaevis hoc officio digna reputaretur.

Praemissa hac admonitione fecerunt suum officium Dni Rndi Fratres; ubi de Dno Rndo *Langio* quaesitum, utrum candidari possit infirmus existens? Responsum est a Dnis Semproniensibus, eum iam esse candidatum mortis, nec ullam de eius convalescentia residuam esse spem. Quapropter unanimo voto concluserunt, ut illorum primus sit R. atque Cl. Dn. Christophorus *Schobitzius*, Regiae ac Liberae Cittis Semproniensis Pastor Germanicus, alter Rndus et Clar. Dn. Stephanus *Fekete* Regiae ac Lib. Cittis Kőszögiensis Pastor Hung. et p. t. Vice Superintendens; tertius Rndus ac Cl. Dn. Gregorius *Fabri*, Ecclae Bűkiensis Pastor et Ven. Consistorii senior; quartus R. et. Cl. D. Georgius *Bognár* Ecclae Praesidii Jauriensis Pastor.

In amplissimo itaque Ecclesiasticorum et Politicorum consessu pro Candidatis denominati sunt praetitulati Dni Rndi.

Ubi Rndus Dnus *Fekete* coepit se excusare, quod a

memoria hominum in Ven. nostro Consistorio nunquam practicatum nec auditum, ut ex communi Fratrum ordine quis pro Superintendente candidaretur, sed semper ex ordine Dnorum Seniorum, ut Protocolla testantur. Regestum ad hoc Rndum quondam Bartholomeum *Kys* non fuisse seniorem et tamen Superintendentem creatum. Excepit ad hoc Rnd. Dnus *Fekete:* licet non fuerit senior, fuerit tamen Juratus Consistorii Notarius; adeoque cum ipse nec Senior, nec Notarius sit, sed ex communi ordine: in numero Candidatorum nec posse nec debere, sic enim violaretur maiorum nostrorum laudatissima longoque usu roborata consvetudo, quae pro lege habenda.

Respondit ad haec R. Dnus M. Martinus *Tarnoczy* Superintendens: Eo ipso, quo Dn. Rndus Fekete Vice Superintendens constitutus est, dignus ab omnibus reputatus, qui sit ex numero Candidatorum, nec esse ulterius hac excusatione tempus protrahendum.

Protestati sunt etiam ibidem Praesidii Jauriensis Ablegati, se a Principalibus suis in Instructione habere, ut Candidationi Rndi Dni *Bognár* contradicant; quod etiam per Grosum Dnum Michael *Sömbörger* animose factum. Ast ad hoc a Groso Dno *Witnyedi* tale accepit responsum: Nec ipsum scire, quid loqueretur, nec Principales eius scivisse, quid Ablegatis suis dederint in Instructione; quapropter contradictionem istam nullius esse ponderis, nec ei locum esse dandum dicebat. Facta hinc inde per Dnos Rndos et Politicos admonitione supersederent ab ejusmodi excusationibus Dni Candidati, tandem itum est in Templum.

Praemissis in Templo cantilenis tam Hungaricis, quam Germanicis, ut et orationibus devotis, Rndus atque Cl. Dnus Johannes *Ensel* concionem habuit Hungaricam ex textu Num. XXVII. 16. 17. Provideat Dominus Virum, qui sit super multitudinem hanc. Qua finita et cantilena absoluta est eidem annexa. Adm. Rndus Dnus Superintendens M. Mart. *Tarnoczy* in persona Rndi Dni *Langii*, Consistorii senioris et p. t. Vicesuperintendentis, graviter decumbentis, officium Vicesuperintendentis resignat gratiasque agit Ven. Consistorio pro oblato ipsi hoc honore. Idem facit R. Dn. *Fekete*, qui praemissa brevi oratiuncula ex textu Matth. XVI. Portae inferorum non praevalebunt adversus Ecclam, resignat etiam officium Vicesuperintendentis, ignoscentiam petit, si qui interea defectus accidissent, se Ven. Consistorio in posterum quoque suo non defuturum officio promittit.

His itaque peractis Dnus Superintendens *Tarnoczy* alloquitur Rndos Dnos Fratres et quaerit, num adhuc eius sint

sententiae de Dnis Candidatis, ut antea? et an constanter permanere in eadem, an vero sententiam mutare et alios denominare Candidatos velint? Responsum uno ore: se nullatenus mutaturos sententiam nec alium quempiam candidare velle praeter iam denominatos. Jubentur itaque exire Candidati.

Surgit R. Dnus *Fekete*, alloquitur Dnos Rndos, Dnos Politicos et totam Communitatem et iterum argumenta suae excusationis proponit. Repetit ante omnia argumentum iam antea propositum, cui annectit alterum, vidl. se non habere aetatem huic officio competentem, non habere iudicium maturum, nec experientiam longa rerum serie roboratam, quae omnia cum ipsi desint, percupit exesse e numero Candidatorum. Addit tertio labores suos nunc per omnia duplicatos propter denegatum sibi collegam, quibus sufferendis se insufficientem esse clamat, qua ratione ergo maiori ferendo oneri sufficiens esse possit. Clamant uno ore Rndi Dni Fratres, ut et Dni Politici, non esse sufficientes rationes, ob quas R. D. Fekete e numero Candidatorum exesse possit. Jubentur itaque vicissim e templo exire Candidati. Quartum excusationis argumentum publice proponere R. D. Fekete noluit, sed in aurem tunc Dni Superintendentis Tarnoczy, ut et Dnorum Seniorum dixit, quo, ut eo magis hominum animos flectere possit acclamat nominatim Grosum Dnum Stephanum *Wytnyedi* et Grosum Dnum Andream *Zweticz* e regione mensae, cui assidebamus, in choro existentes et petit humillime, velint paulisper e choro descendere, se enim arduum quoddam et insuperabile plane excusationis argumentum adhuc habere, quod privatim cum praespecificatis Dnis Patronis communicare vellet. Parent petitis Dni Patroni, descendunt ex choro, quibus obviam se proripit Rndus Dn. *Fekete* et in aurem ipsis dicit: se adhuc magnam ad Dnos *Cassovienses* habere relationem, quorum sumptibus ad studia Academica Wittebergam erat promotus hac conditione, ut oblata eidem ad statum Ecclesiasticum honorifica functione, vi et tenore obligatoriarum, debeat acceptare sicque prae ceteris Dnis Cassoviensibus teneatur a sacris esse; sin minus, obligatus manebit ad reddendos sumtus. Addidit et hoc: Brevi me interficietis maximo hoc et importabili onere. Ad quae respondit Grosus Dnus *Witnyedi:* Non fore tam duros et indiscretos Dnos Cassovienses, ut sumtus illos amplius repetant. Addit Dnus Superintendens *Tarnoczy:* imo nec posse ipsos repetere, nec amplius Rndum Dnum Fekete obligatum ipsis manere, quod ostendit ex Articulis Zolnensibus. Ad alterum subsidendo dicit Grosus Dnus *Witnyédi:* Rnde Dne Fekete, etsi Super-

intendens non fueris, morti tamen obnoxius manebis. Similiter monet etiam Grosus Dnus Andreas *Zweticz* dicendo: Committat se Vestra Reverentia divinae dispositioni, nec se inobedientem praebeat; qui daturus est officium, daturus etiam vires ad illud administrandum. Hic monet Rndus Dn. *Fekete:* ut quivis hac in re conscientiose agat; nec debetis, inquit, quantitatem personae meae respicere, in me enim revera non sunt ea dona, quae multi praesupponunt esse. Et sic post multas, easque amicas et paternas admonitiones tandem e templo exiere Rndi D. Candidati.

Accedunt Dni Ablegati Regiae ac Lib. Cittis *Küszöghiensis* Credentionales Rndis Dn. Senioribus praesentant et cum protestatione Electioni Rndi atque Cl. Dni Fekete contradicunt. Quibus Grosus Dn. *Witnyedi* respondet: Pudeat vos vestrae protestationis et contradictionis, nonne scitis, Rndum Dn. Fekete eo ipso, dum ad officium Pastoratus ordinaretur, iuramento se obstrixisse, in omnibus se obedientem fore Ven. Consistorii filium, itaque obedientiae ab ipso praestandae contradicitis, periurio obnoxium eum esse debere contenditis. Regerit Grosus Dn. Andreas *Zweticz*: Rndum Dn. Fekete etiam nunc multis esse laboribus oneratum, cum solus in Eccla Hungarica omnes Ecclesiasticos sufferat labores, quibus ferendis vix una sufficere possit persona, quomodo ergo pluribus sufficiens erit? Responsum a Groso Dno *Witnyedi* ad haec: Ergone tam pauperes estis vos Günzienses, ut collegam pro Rndo Dno Fekete intertenere non possitis? Si sic est, ecce promitto me quovis anno daturum 100 fl. pro intertentione alterius Pastoris, imo paratus sum etiam Alumnum meum Vobis dare, qui et Rndum Dn. Fekete in Eccla Vestro sublevare et scholae Vestrae per tres ad minimum annos praeesse poterit. Gratias agunt Dni Günzienses pro oblata hac benevolentia et patrocinio Groso Dno Witnyédi, nec amplius urgent contradictionem.

Surgit Rndus Dn. *Superintendens*, alloquitur totam Rndorum Dn. Fratrum cohortem et dicit: Rndum Dn. *Bognár* esse quidem etiam eiusmodi personam, quae digna officio superintendentali esset, nihilominus tamen multa possunt esse obstacula, quominus suffragia ad ipsum dirigi queant. Qualia sunt: Ecclae praesidii Jauriensis metuendum esse periculum, si Rndus Dnus Bognár illinc eximeretur, defectus similiter qualificatae personae eidem surrogandae, Podagra Rndi Dni Bognár et similia; adeoque Dnos Rndos Fratres debere esse cautos et circumspectos, super quem Candidatorum vota et suffragia dare et conferre debeant.

Consultant Rndi Dni cum Dnis Politicis de modo colligendi suffragia. Dnus Superintendens *Tarnoczy* hunc ipsis ostendit modum: Dnus Notarius accipiat Papyrum inque ea describat nomina Candidatorum, subducta linea numerans vota, quotquot singulis conferentur. Post sic delineatum vota colligendi modum iussi sunt Rndi Dni Fratres seorsim et sigillatim mensam, cui assidebat Dnus Superintendens cum Dnis Senioribus et Dnorum Posoniensium, Sz. Györgyiensium, Basingensium Pastoribus, accedere et suffragium pro aliquo Candidatorum dare, quod Ven. nostri Consistorii Notarius ducta linea diligenter notavit hunc in modum:

Rndus Dnus *Schobichius*	Rndus Dnus *Fekete*	Rndus Dnus *Bognár*	Rndus Dnus *Fábri*
	89		
	Nobilium status totaliter consentit		
	Totus populus pariter		

Quam primum quis votum suum dedit, statim e Templo exire debuit, ut sic omnia ordine peragerentur, nec unus, duo vel tria dare possit vota, (ut in electione Dni *Fistrovits* factitatum esse non tam pridem innotuit). Votis et suffragiis hunc in modum a Rndis Dn Fratribus collectis postulatum est, ut etiam Dni Patroni totaque Nobilitas vel sigillatim, vel communiter calculum suum adderet, quod factum uno ore; similiter factum a promiscua plebe et populo.

His ita peractis iubentur Templum intrare Dni Candidati et mensae approximare, quibus adstantibus assurgit Dnus Superintendens *Tarnoczy* cum caeteris Dnis Reverendis mensae adsidentibus et quid actum conclusumve sit, brevibus hunc in modum proponit: Viri Pl. Rndi, Clmi, Doctissimi, Grosi ac Nobilissi Dni Patroni, totaque Auditorum Communitas! Cum per singularem Dei providentiam et dispositionem in eligendo Ven. huius Consistorii Superintendente animi

hominum ita sunt conglutinati, ut per pluralitatem suffragiorum a Dnis Rndis Fratribus collectorum, Dnorum Patronorum totiusque Communitatis consensum in Superintendentem Ecclarum Aug. Conf. Cottus Sopron. Castrif. et adiunctorum hodie legitime electus et declaratus sit Rndus Cl. atque Doctiss. Dnus Stephanus Fekete, itaque manet haec electio legitime facta firma et immutabilis nec amplius quid restat, quam noviter electus Dnus Superintendens ritu et consvetudine Ecclarum Aug. Conf. confirmetur et consecretur.

His auditis Pl. Rndus Dn. *Fekete* stat consternatus, lachrymis et sudante vultu tristis, cumque tota Auditorum corona defixis intuerentur oculis, multis etiam lachrymantibus, expectantes, quid responsi habere possint ab electo Superintendente, tandem post aliquam moram, formalibus haec protulit: Siquidem Dno Deo sic placuit, fiat cum benedictione divina. Applausum est ad haec ab omnibus, congratulationes invicem factae quod tam placide absque omni tumultu et confusione facta sit electio. Jussu itaque Dni Tarnoczy Superintendentis Trans-Danubiani ad altare stantis, accedit noviter electus Superintendens et flexis genibus audit Dnum Tarnoczium praelegentem officii superintendentalis requisita, ut et Canones nostri Consistorii a Rndo Dno Notario praelectos. Dnus Tarnoczy recitat Juramentum cum noviter electo Superintendente, eumque per impositionem manus in Superintendentem Ecclarum Cis-Danubianarum voviter et legitime electum solemniter confirmat et consecrat.

Formula Juramenti: Ego Stephanus Fekete Superintendens ac Director Ecclarum Evangelicarum et Dnorum Rndorum in Cottibus Castriferrei, Sopronien. Szaladien. et adjunctis, Juro aeterno et vivo Deo, Patri, Filio et Sptui S. promittens, quod ad terminum vitae meae nullum aliud fidei dogma suscipiam aut defendam privatim aut publice extra illud, quod libris Propheticis et Apostolicis continetur, quodque in Aug. Confess. Caesari Carolo V. exhibitum Anno 1530 et tandem in Sancto Concordiae Libro habetur. Quod fidei dogma, ut etiam Dni Seniores et alii Dni Rndi meae fidei commissi fateantur et doceant, diligenter superinde volo habere inspectionem. Adhaec Dnos Revendos et totum Ecclae coetum meae fidei commissum adiutus gratia Spiritus S. volo dirigere, ut fidelis et boni Pastoris requisiverit munus ac officium. Leges item Rndorum Dnorum in qualibet Fraternitate receptas et usitatas et mihi in hoc officio praescriptas non solum observare, sed et quosvis peculiariter ad observationem earum hortari, easque custodire et tueri appromitto. Haec omnia

spondeo diligentissime me observaturum. In quo adiuvet me Deus Pater, Filius et Spiritus S. Amen.

Quo recitato subiungebatur canticum: Te Deum laudamus, recens, electo et confirmato Superintendenti primus ad mensam assignatur locus, inter canendum accedunt praecipui Dnorum Rndorum et Grosorum Patronorum, aggratulantur Dno Superintendenti, dextram ei porrigunt et fausta quaevis eidem precantur. Finito cantu Excell. Dnus Tarnoczy Vener. huius Consistorii Cistam, sigillum, Protocolla aliaque instrumenta literalia publice ad manus noviter electi et confirmati Superintendentis tradit. Qui ea recipit eorumque omnium se fidelem fore custodem promittit.

His ita peractis accedendum fuisset ad ordinationem novorum Ministrorum, ast instat noviter electus Superintendens, ut ipsi parceretur, se enim vehementer esse perturbatum, nec se formulam Ordinationis ad manus habere. Differri itaque eam in crastinum diem petit, ut interea formulam Ordinationis in cista quaereret ad aliaque agenda se praeparare posset. Justum esse postulatum hoc fatentur omnes, adeoque communi omnium consensu ordinatio differtur in diem proxime subsequentem.

Grosus Dnus *Witnyedy* alloquitur Dnum Superintendentem et in omnibus eidem suam assistentiam offert, dummodo requiratur et Fratribus immorigeris, petulantibus et incorrigibilibus se et carcerem aliaque media afflictiva ad instantiam Dni Superintendentis suppeditaturum promittit. Cui pro hac promtitudine et patrocinio gratias agit maximas Dnus Superintendens.

M. Dnus *Tarnoczy* Superintendens Trans-Danubianus nomine totius Consistorii iterum gratias agit Grosis Dnis Patronis item Regiarum Cittum trans et cis Danubianarum Ablegatis, ut et toti Conventui pro christiana hac navata opera, qua tam solemni Actui interesse, piumque hoc et laudabile propositum communicatis suis consiliis promovere voluerint, quos insuper petit humillime, dignentur post tam arduos exantlatos labores una nobiscum in aedibus Parochialibus comparere ciboque et potu iuxta tenuitatem nostram praeparatis se reficere. Daturos nos quoque operam, ut hoc ipsum officii genus nostris studiis et officiis vicissim demereri valeamus.

Sicque tandem omnes e Templo exivimus, Dni Politici partim in aedibus Grosi Dni Blasii *Horváth* concurrerunt, partim autem in aedibus Grosi Dni Petri *Horváth*. Rndi vero cum suo novo Superintendente, comitante saepe laudato Dno

M. Tarnoczy, Superintendente Trans-Danubiano, iverunt in aedes Parochiales, ubi coeperunt prandium sumere circa tertiam pomeridianam, prandentibus interea Grosis Dominis, ut et Dnis Rndis in diversis locis, quibus non erat volupe nostro interesse prandio. Absoluto intra spatium unius horae prandio Parochiali, gratiae aguntur prolixissimae Dno Superintendenti Trans-Danubiano pro suscepto labore et fatigio eique honorarium seu viaticum porrigitur. Quo accepto ipse vicissim pro honorario gratias agit suamque operam nostro Consistorio in posterum quoque semper paratissimam promittit. Et sic eodem die Dnus Tarnoczy, Dni Politici una cum Liberarum Cittum Ablegatis tam Rndis, quam Grosis Dnis discedunt laeti domum properantes. Hic est totus ille processus electionis absque omni tumultu et confusione die 27. Julii feliciter absolutus. Cui interfuere sequentes Dni Rndi:

1. R. atque Praeclmus Dn. M. Martinus *Tarnoczy* Ecclae Diviakiensis Pastor et Ecclarum Eglicarum per Cottum Nitriensem, Barsiensem, Posoniensem Superintendens.

2. R. atque Cl. Dn. M. David *Titius*, Ecclae Regiae et Lib. Cittis Posonien. Pastor Primarius et eiusdem contubernii senior.

3. R. atque Cl. Dn. Christophorus *Löhner* Ecclae Bazing. Pastor Primarius et Contubernii Posonien. Assessor.

4. R. atque Cl. Dn. Christophorus *Schedius* Ecclae Modrensis Pastor Primarius et Contub. Poson. Assessor.

5. R. atque Cl. Dn. Paulus *Galli*, Sz. Györgyien. Pastor Bohemicus et Germanicus.

6. R. atque Cl. Dn. Christoph. *Schobitschius* Reg. ac Lib. Cittis Sempr. Pastor Germ.

7. R. et Cl. Dn. Paulus *Kövesdi* Ecclae Hung. praedictae Cittis Pastor.

8. R. ac Cl. Dn. Stephanus *Fekete*, Ecclae Reg. ac Lib. Cittis Küszögiensis Pastor.

9. R. ac Cl. Dn. Georgius *Bognár*, Ecclae Praesidii Jaurien. Pastor.

10. R. ac Cl. Dn. Johannes *Szentmiklósi*, Ecclae Sukorokajár. Pastor et Consistorii Senior.

11. R. ac Cl. Dn. Gregorius *Fabri*, Ecclae Bükien. Pastor et Consistorii Senior.

12. R. ac Cl. Dn. Samuel *Zwonaricz*, Ecclae Mihályien. Pastor et Consistorii Senior.

13. R. et Cl. Dn. Stephanus *Deselwicz*. Ecclae Egyházasfalv. Past. et Consistorii Senior.

14. R. et Cl. Dn. Thomas *Krisány* p. t. Exul et Consistorii Senior.

15. R. Dn. Valentinus *Perennyei*, Ecclae Szécsenien. Pastor et Jur. Consistorii Notarius.

16. R. Dn. Michael *Miskolczy*, Ecclae Pösse Pastor et Vice Senior.

17. R. Dn. Petrus *Dimiakovicz*, Ecclae Simoniens. Pastor et Consistorii Vicesenior.

18. R. Dn. Johannes *Ensell*, Ecclae Meszlenien. Pastor.

19. R. Dn. Benedictus *Balika*, Ecclae Watt Pastor et Vice Notarius.

20. R. Dn. Georgius *Wislicenus*, Ecclae Petersdorff. Pastor et Vicesenior.

21. R. Dn. Matthias *Roszner*, Pastor Ecclae Agendorffens.

22. R. Dn. Christophorus *Galli*, Ecclae Harkaien. Pastor.

23. R. Dn. Jeremias *Szontagh*, Ecclae Rustens. Pastor.

24. R. Dn. Georgius *Lanner*, Ecclae Bolffens, vulgo alias S. Wolffgangi Past. et complures alii Rndi viri, quorum nomina tantum brevitatis gratia praetermittimus.

His adjuncti erant praedictarum Civitatum Ablegati:

Grosus Dnus Johannes Ernestus *Auer*, Senator Posonien.

Clmus Dnus M. Elias *Thomae*, Gymnasii Posonien. Rector.

Gener. Dnus Casparus *Birglerus*, eiusdem loci tribunus Plebis.

Gener. Dnus Jacobus Philippus *Wie*, Cittis Bazing. Consul.

Gener. Dnus Daniel *Schreiber*, Cittis Modrensis Senator.

Gener. Dnus Stephanus *Keczkés*, Cittis Sz.-Györgyien. Judex.

Gener. Dnus Leopoldus *Natly*, Regiae ac Lib. Cittis Sempron. Consul cum adjuncto sibi Senatore et Civibus.

Gener. Dnus Johannes *Simon* et Gen. Dnus Georgius *Hodikius*, Küszögiens. Cittis Ablegati.

Gener. Dnus Stephanus *Szappanosy*, Andreas *Trestyén*, Michaël *Zömbörger*, Jauriens. Praesidii Ablegati.

Gener. Dnus Stephanus *Witnyédy*.

Gener. Dnus Andreas *Zweticz* Lib. ac. Reg. Cittis Senator.

Gener. Dnus Adamus *Franczicz*, Illmi Domini Comitis DD. Christophori de Battyán Aulae Dux.

Gener Dnus Johannes *Franczicz*.

Gener. Dnus Stephanus *Palásty* de Felső-Palást.

Gener. Dnus Andreas *Fodor*.

Gener. Dnus Georgius *Szemerey.*
Gener. Dnus Stephanus *Csernell.*
Gener. Dnus Nicolaus *Sághi*, Illmi Comitis D. D. Christophori de Battyán Dux Campestris.
Gener. Dnus Alexander *Palásty.*
Gener. Dnus Petrus *Horváth.*
Gener. Dnus Andreas *Horváth.*
Gener. Dnus Blasius *Horváth.*
Gener. Dnus Nicolaus *Ostffy.*
Gener. Dnus Joannes *Török* de Telekes.
Gener. Dnus Paulus *Török* de Telekes.
Gener. Dnus Matthias *Mesterházy.*
Gener. Dnus Petrus *Mesterházy.*
Gener. Dnus Stephanus *Meledenczy.*
Gener. Dnus Nicolaus *Kys.*
Gener. Dnus Paulus *Nagy*, et alii quam plurimi.

Acta Synodalia sequentis diei vidl. 28. Junii. Quo mane rursum itum est in Templum et praemissis piis cantilenis, ut et sacris trium Ordinandorum concionibus; Rndus Dnus Superintendens Latinum praemittit Sermonem ex dicto I. Cor. XIV. Omnia decenter et ordine fiant in Eccla. Posthac ordinandi examinantur per quaestiones Catecheticas promiscue tum Latino, tum Hungarico sermone vices Praesidis agente Rndo Dno Johanne *Ensell*, Ecclae Meszlenien. Pastore. Finito examine Ritus ordinationis peragitur, sacrisque ordinibus initiantur sequentes Fratres:

Johannes *Lendvay* in Ecclam Csikvándien.
Michael *Tonsoris* in Ecclam Bánkiens.
Michael *Szudovszky* in Ecclam Sikátorien.

His quoque absolutis fit accessus ad casus decidendos, ubi ante omnia Casus Matrimonialis immediate subsequens hunc in modum proponitur.

Causa pudicae Virginis Barbarae *Kaycsenauer*, Filiae quondam Matthiae etiam Kaycsenauer, nunc vero sub potestate Egri *Saybolt* existentis, ut Actricis contra et adversus Nobilem Johannem Georgium de *Zoanna* in Libera ac Regia Citte Sopron. Cottuque eodem degentem, velut in Causam attractum, pro ante nominata Virgine, Nobilis Georgius *Hodikius*, et cum observata solita protestatione proponit.

Qualiter in Anno praesenti 1669. d. 13. Mens. Januarii suprafatus I. (incattus, inculpatus) praedictam A. (actricem) sibi in vitae sociam in oppido Salonok in Cottu Castriferrei sito desponsans eandemque suam desponsationem etiam iuramento confirmasset. Nescitur tamen qua temeritatis ductus

consideratione idem in Anno praesenti 1669. d. 18. Mens. Martii in oppido Sabaria aliam quoque virginem, Agnetham *Priger* in futuram vitae sociam idem nominatus I. desponsasse, oblitus tam christianitatis suae, quam verae fidei et obligaminis ipsi A. datae, qua binaria personarum desponsatione modernae A. ad alteras ineundas nuptias viam praeclusisset, quinimo tam ipsi A. quam vero parentum suorum damnum et praejudicium causasset. Vellet itaque ipsa A. legitima existente certificatione praesentis Sedis Spiritualis ab ipsius I. obligamine seu vinculo matrimoniali se absolutam reddi et pronuntiari, ipsum vero I. tanquam perfidum in poena in Ven. Consistorio hocce observari solita convinci et aggravari. Super quibus omnibus producit ipsa A. binas literas Testimoniales, primas quidem Oppidi Sabariensis, alteras vero Thomae *Paczy*, eiusdem Oppidi Sabariensis oppidani, tertias vero ipsius I. literas Missiles ad ultimam suam sponsam Sabariensem directas et sonantes, quibus omnibus ipsa A. firmiter inhaerendo cuperet se, ut supra, absolvi.

Pro I. Nemo.

Pro A. idem, qui supra, et cum eadem cum suprascripta protestatione dicit: Siquidem ipse I. de praesenti Sede Spirituali legitime certificatus exstitisset, nihilominus tamen contumacia ductus a facie iuris et iustitiae praesentis Sedis Spiritualis sese absentasset, verum litteras aliquas missiles ad hocce Venerabile Consistorium directas misisset, quae in iudicio nullum robur firmitatis haberent. Palam autem esset, contra contumaces omnia iura clamare. Ideo adhuc ipsa A. firmiter inhaerendo suae institutae actioni et ad latus productis, cuperet se absolvi, literas vero ipsius I. cassari et reiici.

Deliberatum est. Ex quo Causa haec nondum in Ven. nostro Consistorio amplius proposita fuisset et I. rationabiles suae absentiae causas per literas suas ad nos directas insinuasset, ob hoc ad futurum synodalis nostrae congregationis terminum remittitur.

Procurator A. solemniter protestatur super pronuntiata deliberatione, et quia ipsa A. sine suae conscientiae periculo in vinculo matrimoniali existere non posset. Alterum esset, quod legitime citati neque tamen comparentes semper iuris ordine sine ulteriore consideratione convinci et aggravari solerent. Ideo adhuc ipsa A. humillime instat, ut seposita hac dilatoria deliberatione et praesentis causae ad futuram

sedem relegatione, saniorem et optatam cuperet fieri deliberationem.

Deliberatum est: stat deliberatio supra lata.

Levata Causa Georgii *Csidey* Acsádiensis, ut Actoris, contra et adversus suam conjugem, *Abraham* Judith, tanquam adulteram et malitiosam desertricem. A cuius liga matrimoniali cuperet iudicialiter absolvi et liber pronuntiari.

Pro I. Nemo.

Deliberatum est:

Cum ex productis sufficienter constaret, Abraham Judith, velut I. maritum suum Georgium *Csidey* velut A. malitiose deseruisse cumque Georgio *Asboth* etiam adultero et propriam suam conjugem deserente, aufugisse et in hunc usque diem cum praedicto Georgio Asboth nescitur in quo loco cohabitare et adulterium continuare; ob hoc praetactus Georgius Csidey a vinculo matrimoniali absolvitur et alias nuptias ineundi facultas ipsi conceditur. Extractis tamen Divortionalibus.

Levata

Causa Georgii *Ágoston* ut Actoris contra uxorem suam matrimonio per omnia inhabilem, iuxta fassionem testium et etiam ipsius I. decisa.

Deliberatum est:

Ex quo uxor praetacti Georgii Agoston Miskeien. ob membri sui genitalis nimiam augustiam vix unúm hordei granum admittere valentis matrimonio per omnia plane iuxta fassionem testium inhabilis reperta fuisset; ut hoc ipsa I. quoque bona cum conscientia fassa est. Quae tamen ante sui elocationem de tali suo defectu nihil quidquam significasset et sic Maritum suum legitimos matrimonii fines intendentem defraudasset, ob hoc a liga matrimoniali praetitulatus A. absolvitur eique novas ineundi nuptias facultas conceditur. Ipsa I. vero, quia se immedicabilem fassa esset, durante hoc matrimonii impedimento, per totum vitae suae tempus tanquam persona matrimonio per omnia inhabilis, nec se curae Medicorum committere valens, extra matrimonium vivere debere pronuntiatur. Extractis utrinque Divortionalibus.

Causa *Söpteiensium.*

Qui dispositionem Ven. Consistorii contumaciter respuentes noluerunt acceptare Concionatorem, qui pro ipsis desi-

gnatus fuerat, sed alium magno cum Consistorii praejudicio exclusoque Rndorum Dnorum Seniorum consensu conducere voluerunt.

Deliberatum est:

Quoniam Dni Söpteienses iuxta legitimam Ven. Consistorii dispositionem Concionatorem illum, qui pro ipsis designatus erat non acceptarunt; sed proprio arbitrio discernendo personas, per hoc Ven. Consistorio praescribere volunt. Itaque usque dum Ven. Consistorio se accommodaverint absque Concionatore manebunt.

Quoad causam R. Dni Michaelis *Homoky*, Ministri Gyóróiensis. Pl. Rndus Dnus Stephanus *Deselvics*, Senior, requirat Grosum Dnum Stephanum *Kisfaludy* et instet pro noviter ferendo iudicio eoque iuridico.

Siquidem Rndus Frater Kótaiensis, Johannes *Rhabecius* operam suam Dnis Náraiensibus addixit, itaque in locum eius transplantabitur Rndus Frater Bogotiensis, Johannes *Gall*, huic vero succedet Frater Szigethiensis, Michael *Fábri*.

Tandem Rndus Dnus Superintendens nonnulla proposuit puncta, quae his subsequentibus Conclusionibus sunt decisa:

I. Statutum est, ut in Districtu Rábaköziensi per Rndum Dnum Superintendentem et sibi adiunctos ad diem 26. Augusti Ecclarum Visitatio instituatur.

II. Statutum est, ut promissa liberalitas honorarium Rndo Dno Superintendenti quotannis exhibendi observetur ita, ut quilibet Minister annuatim fl. 1. solvere teneatur, quem tempore conventionis Minister a suis Auditoribus expetat.

III. Statutum est, ut Perceptor Ven. Consistorii quotannis coram Dno Superintendente et Dnis Senioribus de perceptis et erogatis rationem reddat.

IV. Statutum est, ut Minister a turpi et insolita usura abstineat; alias Vener. Consistorii gravi animadversioni subiacebit. Leges Regni sex per centum admittunt.

V. De supplantatoribus puniendis Canon XXVI. et XXVII. strictissime observetur.

(Másolat a magyar nemzeti múzeum 2077. Fol. Lat. számú kéziratának 647—657. lapjairól).

f) Witnyédi emlékirata.

Memoriale Stephani Witnyedi
C. Nicolai Jun. Zrini Bani Secretarii et Aug. Conf. addicti.

Stephanus hic Witnyedi natus in Oppido Sárvár 20ª Decembris 1612. denatus in Nesider 13ª Februarii 1670.

Patrem habuit *Joannem Witnyedi* de Musay, Matrem *Ursulam*, Filiam Francisci *Egervári*, Conjugem *Susannam Endresz* Soproniensem.

Memoriae praeteritorum, laeta tristibus mixta, utpote super Nativitate mea, Conjugis et meorum, ita etiam morte insperata Nostrorum.

Uti ex Domini Avi mei *Francisci* olim de *Egervára*, propria manu scripta consignatione ipsemet vidi et legi, Domini quoque Parentis mei *Joannis Wittniedy* relatione audivi, natus sum ego primogenitus ejusdem filius ex Domina quondam *Ursula* de *Egervára*, in Oppido *Sárvár*, die 20 Mensis Decembris in Anno 1612, et in baptismo nomen Stephani accepi.

1640. Die 27ª Mensis Augusti celebrata sunt solemnia mea Nuptialia, et sequentibus Diebus cum Generosa Virgine desponsata per me, *Susanna*, filia Domini *Joannis Endresz*, et Conjuge sua *Elisabetha Thörök* progenita, quo uti ex signatura Parentis ejusdem cognovi, nata die 28ª Julii in Anno 1622. de nocte intra decimam et Undecimam, quae in Baptismo supra scriptum Nomen accepit.

1641. Die 5ª Mensis Augusti, qui fuit dies Lunae sub signo Cancri, nata est primogenita mea, intra Sextam et septimam horam ad vesperum, quae immediate sequenti die octava hora baptisata, nomen Matris Susannae excepit.

1643. Die 16ª Februarii mortua est Generosa condam Domina *Anna Bezerédy*, bona mea Noverca, octava hora matutina placide in Domino, in Oppido *Szent-Miklós*, quae 22ª ejusdem in Templo ibidem extructo sepulta est, sit resurrectio ejus gloriosa.

1643. Die 18ª Martii, breve nostrum gaudium conversum est in luctum, quia unica filiola nostra *Susanna*, post varios diuturni temporis morbos, et cruciatus, imminente hora octava vespertina, placide in Domino obdormivit, quae 22ª ejusdem apud Templum S. Michaelis sepulta est, resurget in gloria.

1644. Die 26ª Mensis Januarii, qui fuit dies Martis, sub

signo Virginis natus est, *primus* meus, post filiam sepultam *filius* intra sextam et septimam horas ad vesperum, qui sequenti immediate die in baptismo Avorum suorum Nomen *Joannis* accepit.

1646. Die 14ª Mensis Martii, qui est dies Mercurii sub signo Aquarii nata est filia mea intra septimam et Octavam horam matutinam, sub precibus matutinis, post dimidiam tertii quadrantis, quae post preces Vespertinas baptizata, Aviae suae nomen Elisabethae accepit.

1648. Die 17ª Mensis Januarii intra duodecimam et primam meridianam horas, dum septuagesimum quartum aetatis suae ageret Annum, Deus finem fecit miseriarum Generosi Domini mei Parentis *Joannis* olim *Wyttniedii,* praemissis his verbis idiomate hungarico: Domine in manus Commendo Spiritum meum, tu redemisti me Deus veritatis, Et: Domine Jesu in manus tuas Commendo animam meam, elevatisque in Coelum Oculis, compositis sursum manibus, cum suspirio mortuus est, et 22ª ejusdem expensis meis cum non tantum paratae pecuniae reliquisset, unde honeste sepeliri potuisset, ex obligamine filiali et amore curavi sepeliri penes Dominam meam bonam Novercam, requiescant in pace.

1649. Die 4ª Mensis Aprilis, qui fuit dies Dominicus et Paschatis, de nocte post primam nocturnam, et duas quadrantes ad secundam, sub signo Capricorni natus est *secundus filius* meus, qui ipso Die Paschatis in baptismo nomen *Pauli* accepit, cujus nativitatis uti extraordinarius, et specialis unicus in Anno dies, ita ipsum spero virtuosum futurum.

1650. Die 22ª Mensis Martii moritur hora 5ª matutina Generosa Domina *Elisabetha Thörök* bona socrus mea placide et salutari dispositione, ad mortem usque sibi optime praesens et sepelitur ad Templum S. Michaelis.

1652. Die 3ª Januarii, qui fuit dies Mercurii, in signo Libro nata est *filia* mea, quae in domo ex necessitate per Dominum Cristophorum *Szobits* baptisata, nomen *Rosinae* accepit, post Baptismum mortua, et tertio die sepulta est.

1653. Die 1ª Junii intra duodecimam et primam meridianam mortuus est Affinis meus Dominus *Gotthardus Rádl* Judex istius Civitatis, cujus corpus 4ª ejusdem apud Templum S. Michaelis sepultum est.

1654. Die 2ª Mensis Januarii qui fuit dies Veneris sub signo Cancri natus est *filius* meus *tertius* immediate ante decimam horam Matutinam, et eadem die post preces baptisatus nomen *Stephani* accepit.

1657. Die 11ª Mensis Septembris qui fuit dies Martis

sub signo Scorpionis, natus est *filius* meus *quartus* post meridiem, imminente immediate quarta hora, qui sequenti die nomen *Sigismundi* in baptismo consecutus est.

1660. Die 17ª Mensis Junii intra Octavam et nonam vespertinam horas unice dilecta mea Consors *Susanna Endress* insperato gravida infirmari, et Epilepsia laborare coepit, post immensos cruciatus sequenti immediate die intra Octavam et Nonam matutinam horas mortua est, mihi et suis in luctum non sufficienter dolendum Cujus corpus 20ª Ejusdem sepeliri curavi penes Matrem tam honeste, uti per brevitatem temporis licuit.

1662. Die 25ª Mensis Novembris, Intra duodecimam et primam Nocturnam, dum secundus quadrans horae auditur, dilectus meus filius, et puer maximae expectationis, et virtutum extraordinarium *Stephanus* moritur, quem sperabam verum mei imitatorem, successorem, et baculum senectutis meae futurum, sed aliter Deo, quam mihi placuit, fiat voluntas Domini. Ipse enim abstulit, qui mihi dedit, mihi moritur in mundo, Deo vivit in Coelis, sit nomen Domini benedictum. 30ª Ejusdem curavi sepeliri, cum maxima hominum frequentia, et plurimorum lamentis, requiescat in pace ad tempus gloriosae resurrectionis.

1664. Die 18ª Novembris profectus cum magno illo heroe Excellentissimo olim Comite Domino *Nicolao a Zrinio*, quem licet ego ut Dominum Meum professus fuerim, ipse tamen me nunquam pro Servitore suo, sed Amico Fidissimo, uti literae ejusdem propria Manu scriptae testantur, habuit, in Aprorum Venationem, qui duobus vulneratum globis Aprum persequens, insperato et nemine ex Nobis viso, per eundem lethaliter vulneratus, misere obiit, quem vivum peramplius videre non potui, et qui spatio trium quadrantum horae sanus, vivus et mortuus per me visus. O quam imperscrutabilia sunt tua Judicia Deus Zebaoth, ut adjuratorum Christiani Nominis hostium tantus terror et tam fortunatus Christianitatis Athleta et Propugnator exstitit, non gloriose per inimicos, sed Casualiter per Aprum Cadat, et moriatur. Unde non immerito gens Hungara exclamare potest et ingemiscere:

Abstulit Magnificum Nostrum Dominus e medio
Nostri et vocavit tempus, ut contereret electos meos.
Posuisti nos in Opprobrium et Contradictionem inimicis nostris.

1665. die 17ª Mensis Aprilis, moritur *frater* meus *Paulus* in Szent-Miklós.[1]

[1] Az apának ez az utolsó feljegyzése, a többit fia *Pál* írta.

1670. die 13ª Februarii, qui est dies Jovis, obiit Generosus Dominus *Stephanus Wittniedy* de Musay placide in Oppido Neisider inter primam et secundam pomeridianam magno suorum luctu, cui Deus aeternam largiatur vitam. Sepultus est Soprony 23ª Februarii magna hominum frequentia.

Reliquisti mihi dulcis Genitor tum in Testamento, cum et in Omnium Memoria primogenituram pro fratre meo, et benedictionem, quae uti Jacobo condam, ita nunc mihi magnam persecutionis a fratre majore natu causat ansam; non raro enim mortem, persaepe mihi minatur Carceres, adeo ut velit adimpleri Vaticinium olim tuum, eundem, mihi et fratri *Sigismundo*, non Lupum, sed futurum Carnificem. Sed ille, cui nos Commendasti vivus, sed moriturus, Deus custodiet nos a manibus ejus, providebit, ut mala intentio ejus, in bonum nostrum cedat finem. Nonne itaque et ego lachrymas cordis mei — et ploratus oculorum Oratori exprimendos committam — calamo, qui non ad satietatem, imo nec necessitatem declaret, sed moesti moeroris thema saltem apponat, cui elaborando aetas mea, imo et serae prosteritatis animo, studeat! Mortuus es Patriae, quae ruitura humeris tuis Atlas fortissime procumbebat! Obiisti Religioni, quae per Te tantisper promota, Te vivente non potuit, non accrescere, sed mortuo, debet evanescere! Sublatus es periculis, quae Dominus huic immisit populo, adeo, ut Tu sis ille, de quo dixit Dominus: Eripiam Te, ne videas calamitates, quas immittam huic Regno. Dereliquisti nos, quos lumbi Tui generarunt, Inspectio educavit: et tamen cum tot haberes vivus amicos, Patronus Clientes, in medio, in medio inquam supermansimus inimicorum agmine. Nunquam porro Vidi semen justi derelictum, et filios ejus mendicantem panem. Mortuus equidem es, sed ita mortuus, ut magis in Morte, quam vita vixeris. — Mortuus es, sed nunquam Animo meo emori potes, ast morietur prius mea vita, quam tua excidat animo pia memoria. Audias esto non ab hostibus saltem, sed a proprio filio *Joanne* omnibus Convitiis dehonestatus, malo tamen desinere, huic frater, quam tibi esse filius! Utinam autem in nobis, et per me reviviscere, vel saltem posses reumbrascere; cum vero prius optabile assequi mihi non Contingat, ultimum non eventum, Sancta fide polliceor! Requiescas in pace, DEus nos faciat Socios beatae sortis ubi nomen Tuum, quamvis hic debeat esse deletum, Sanguine Jesu Christi esse inscriptum credo — per meritorie salvifica ejusdem vulnera. Amen.

Post multas hinc inde susceptas Occupatorum Nostrorum Bonorum recuperandorum gratia peregrinationes, fato

Divino, — post Constantissimum per duos fere Annos continuatum, sed castum Amorem, ecce captus desponsavi mihi Generosam Dominam *Mariam*, Prudentis ac Circumspecti Domini *Joachimi Unger* Civis condam Soproniensis, et Generosae Dominae *Catharinae Prandtl* ex Imperio propter Religionem Constantissimae Exulis filiam, Prudentis vero et Circumspecti *Joannis Edtemberger* Civis itidem Soproniensis Relictam Viduam, quo uti ex Signatura modo fati Genitoris sui propria manu scripta legi, nata est in anno 1650. 4ª Junii sub signo Leonis, sed revera Agninarum Virtutum. Hoc tamen mihi videtur fatale, quod Genitor olim Matris meae *Joannes Endresz* fuerit Pistor sed post initum cum Domina mea Avia — Conjugium Artem non exercuit; fráter *Joannes* etiam Pistoris Realis filiam, ego vero Relictam — habuerim in Matrimonio, quod fato Divino evenisse Nemo non testabitur. Deus tamen ceu Auctor Matrimonii benedicat nos ex Sion, arceat omnes Asmodaeos, augeat continuo Amorem mutuum, et adimpleat — in omnibus suam Divinam voluntatem et benedictionem. Amen.

Cohabitans Uxor mea cum priore suo Marito septem Annis et duobus Mensibus, unum nacta est *filium*, qui nomen accepit *Joannis*, quem Deus obedientem educare velit.

(Másolat a magyar nemzeti múzeum 1757. Quart. Lat. számú kéziratáról).

g) Itélet Wittnyédy István hűtlenségi pörében 1671.

Nos Joannes Sacri Romani Imperii Comes a *Rottal*, haereditarius Dominus in Napaiedel, Castro Quasicz et Helleschau, Supremus ac perpetuus Argentariae in Stiria Praefectus, Aurei Velleris Eques, Sacrae Caesareae Regiaeque Mattis Actualis intimusque Consiliarius, Camerarius — nec non modernae Excelsae Delegationis Ejusdem Caesareae Regiaeque Mattis Deputatus Praeses, Delegatus Judex et Plenipotentiarius: Damus pro memoria, quod posteaquam ad complanandas in Regno Hungariae occasione palam notorum motuum exortas Turbulentias, ex vi benignae instructionis praetitulatae Suae Majestatis Sacrmae in anno hoc currenti infrascripto in Libera ac Regia Civitate *Posoniensi* in eiusdem nominis Comitatu habita, ac consequenter *Domo viridi*, loco videlicet alias Consiliariorum Hungarorum ordinario, una cum nonnullis Excellentissimis, Illustrissimis, Reverendissimis, Magnificis, item et Generosis Dominis Collegis utpote meis, nec non Magistris

Protonotariis ac caeteris Tabulae Judiciariae Regiae Judicibus, pro Tribunali consedissemus, Causasque contra nonnullos de crimine laesae Majestatis, aliisque suspicionis hujusmodi factionis seditiosae inditos et insimulatos per Fiscum Suae Mattis Regium tenore benignorum bene memoratae Suae Mattis mandatorum nobis gratiose sonantium motas, suo modo et ordine discussissemus, tandem etiam contra haeredes condam *Stephani Vittnyedy* deliberavimus ac sententiam tulimus Suaeque Majestati Sacratissimae pro gratiosa ejusdem ratificatione demisse praesentavimus, cujus praemissae Deliberationis nostrae tenor talis est.

Ex quo a praementionata parte Actorea praespecificata actio et Acquisitio Punctaque praedeclarata, merito praesentis causae deservientia, ex productis per antelatum Actoris Procuratorem pluribus documentis evidenter essent comprobata; ex quibus manifeste appareret, memoratum condam Stephanum *Vittnyedy* annotatorum incattorum Progenitorem primaevae statim et exitiosae Palatinalis factionis Conjuratorum numero fuisse insimulatum et adscriptum, occasione cujus sub Arce *Murany* de abominabili et horrendo cum porta Ottomanica super receptione in suam protectionem, Regni Hungariae medio Transsylvanorum constituto tractatu, nefarie fuisse machinatum, Literarumque Conjurationalium ligae et confoederationis praemortui Palatini, cum Francisco *Nadasdy* et Petro *Zrini*, aliisque perduellibus Interessatis initae, conscribendarum conceptum, sub extraordinariis *Novizoliensibus* Judiciis aliis Scriptoribus Complicibus ad calamum dictasse, cum eodem Palatino aliisque primariis Rebellionis Capitibus, arctam internae conspirationis, correspondentiam coluisse, quin imo execrandae perduellionis radicalem motorem et concitatorem exstitisse, ac sub novissimis Regni Hungariae Comitiis adhuc in anno Millesimo Sexcentesimo Sexagesimo Secundo Posonii celebratis alios ad defectionem fidelitatis Suae Majestati, Ejusdemque Sacro Diademati debitae seducere, abstrahereque ac per hoc eundem quoque Diaetalem publicae Regni tranquillitati et permansioni deservientem tractatum dissolvere adnixum fuisse, exindeque gloriatum, Regnum videlicet Hungariae ad instar Transsylvaniae, coram porta Ottomanica, in bonum statum per se reductum esse, unicamque superesse difficultatem pecuniae quadraginta Millium Tallerorum, Turcis numerandorum, alioquin per defunctum olim Palatinum et Franciscum Nádasdy tollendam;

Praeterea eundem Stephanum Vittnyedy neque praemissis contentum, virulentam plane praeconceptae suae hostilis machi-

nationis rabiem ulterius quoque exercendo praeter imploratum Turcarum, Christiani nominis naturalium et juratorum hostium opem in manifestam Regis et Regni Hungariae perniciem et extremum afflictae Patriae excidium, vicinarumque Provinciarum ruinam ac deplorandam Christianae Reipublicae convulsionem et eversionem, ad aliarum quoque externarum nationum subsidium efflagitandum iniquo genio raptus in perniciosum factionum consortium scelerate ingessisse, eoque fine a factiosis congregationibus certum quot annis habuisse et levasse salarium; Cum Stephano *Theököly,* Michaele *Hidvegy* aliisque similibus Perduellionis Antesignanis arctam, eamque pernitiosam internae conspirationis correspondentiam coluisse; Rebelliosam *Stubnensis Conventiculi* super de praedatione Suae Mattis montanae pecuniae, hostilique in haereditarias Suae Mattis provincias irruptione instituti, conclusionem eidem Stephano Vittnyedy revelatam fuisse, exortaque inter factiosos ratione prae caeteris pro Francisco Nadasdy evincendum et ante praeconceptam flagitiosam illam eruptionem, assecurationem quoque a Porta Ottomanica obtinendam exagitasse; Ac per hoc mentionatum Stephanum Vittnyedy praedeclaratae etiam perniciosae conclusioni Stubnensi complicem exstitisse; Insuper clandestina factiosa Conventicula alioquin Severissimis Regni Legibus prohibita *Epperiessini* cum aliis seditionis interessatis coegisse;

Ac tandem ut malum malo accumulare, aut ne de summo nefarioque perfidiae scelere quidpiam emisisse videatur, ipsum quondam execrandae memoriae Stephanum Vittnyedy super praeteritis temporibus in Augustissimas quoque Suae videlicet Sacratissae Mattis Domini et Regis sui legitimi, Clementissimi, Supremique post Deum in terris moderatoris, orbisque Christiani Primarii Capitis et Imperatoris, Augustaeque Suae Conthoralis Charissimae, simul et Imperatricis ac ad arcem Stephani *Petroczy* vulgo *Kasza* nuncupatam deducendas; praetereaque in casu cingendae vindicis obsidionis ipso auditu horrendam plusquam Parricidii necem Ejusdem Majestatibus Sacrmis sicario ausu inferendam conspirasse, militibusque in actione praetacta specificatis ad hoc exsecrandum Parricidii scelus patrandum certam pecunariam summam promisisse.

Propter quae hactenus inaudita penitus omnique aevo abominanda manifestae Perduellionis intentati Parricidii flagitia, eundem sceleratissimum Stephanum Vittnyedy ipso facto, *Crimen laesae Majestatis notamque perpetuae infidelitatis* incurrisse et nisi justo Summi Vindicis Dei judicio fatalem impiae transactae vitae periodum infelix concludendo ad aeternas

demeritorum suorum poenas translatus fuisset, hic quoque exquisitissimum et condignum tantorum Scelerum temporale supplicium promereri et subire debuisse.

Et nihilominus, si quidem annotatus praetactorum Incattorum Procurator prae inserta meritoria et assecuratoria contra se proposita actionis Puncta nulla reali responsione refutare tanto minus diluere videretur, quin potius ad praemissam abominabili praevio modo objectorum sibi exsecrabilium facinorum per eundem Stephanum Vittnyedy nefarie patratorum attrocitatem respondere, suosque Principales, videlicet praetactos Incattos ea in parte defendere nequivisset: Ob hoc annotata universa praementionatae impiae recordationis Stephani Vittnyedy Bona mobilia pariter et immobilia, Paterna videlicet et Materna, Paternoque et Materno Avitica, prouti et acquisitia ubicunque intra hujus Regni Hungariae ambitum et sub jurisdictione Sacrae Regni Coronae existentia et reperienda juxta continentias et tenorem praecitatarum per Procuratorem Actoris Legum et constitutionum praelibato Fisco Suae Mattis Regio, jure sibi incumbente applicanda et suo modo executione mediante assignanda: Quod vero attinet memoratorum Incattorum materna et materno avitica, prouti etiam ipsis Incattis quocunque titulo donata, eadem omnia praemanibus attactorum Incattorum pro praesenti videlicet foro et Termino Citatorum reliquenda et nihilominus cum per Procuratores praemissarum partium fieret mentio Bonorum Civilium, praementionataque bona stante progenitorum eorundem Incattorum conjugio comparata et coacquisita Civilia esse asserentur, de jure autem et consvetudine Civili uno Coacquisitore decedente, portio ejusdem in alterum Coacquisitorem Superstitem, de simplici et plano devolvi soleat.

Ex eoque post e vivis decessum Genitoris dictorum Incattorum in memoratum condam Stephanum Vittnyedy fuissent devoluta, ac in ejusdem potestatem deventa, idemque Stephanus Vittnyedy talia quoque Bona usque ad extremum vitae possedisset, in eorumque reali Dominio (emancipatis ac legitimae perfectaeque aetatis praenarratis Incattis existentibus) perstitisset: Igitur ea quoque pari passu, praetacto Fisco Suae Mattis Regio adjudicanda censerentur.

Porro tamen extincta jam praemisso modo ipsius sceleratissimi Stephani Vittnyedy persona, juxta praeallegatam memorati Actoris Procuratoris postulationem, propter tam enormia ejusdem condam Stephani Vittnyedy Perduellionis et more Siccario intentati Parricidii scelera nomen quoque ipsius olim Stephani Vittnyedy et memoriam in contemptum et ignominiam

tam gravium flagitiorum, compescendamque infidelium proterviam, ac e converso in laudem praeclarae virtutis ac illibatae fidelitatis contestandam, inquinari, obfuscari et in aeternum de mundo aboleri et deleri debere; Pro ut convincitur, inquinatur, obfuscatur et in aeternum aboletur et deletur.

Qua sententia ea originali post praeviam benignam alte memoratae Suae Mattis ratificationem, partibus ipsis pronunciata, ac tandem Parti Actoreae quoque simul cum totius Processus serie judicialiter eaque extradata existente eandem praesentibus de verbo ad verbum genuine insertam et comprehensam supratactis haeredibus dicti olim Stephani Vittniedy ad demissam eorundem instantiam sub Sigillo nostro judiciali extradandam duximus. Lege quoque et justitia sic dictantibus.

Datum Viennae Austriae die decima nona Mensis Octobris Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Septuagesimo primo. Comes Joannes a *Rottal*, deputatus Praeses et delegatus Judex mp. Georgius Horváth Kissevith mp. (L. S.)

(Károly János soproni jegyző által 1673-ban kiadott hivatalos másolat a Wittnyédy-család rempehollósi levéltárában.)

h) Fábri Gergely emlékverse a kemenesalji gyülekezetek elvételéről 1733.

N. Vas vármegyében 1733. Esztendőben hogy látná s hallaná az Isten választott szenteinek nyomorgattatásukat, s Templomjaiknak erővel való elszedettetéseket, egy Isten veteményes kertjében Tanuló személy tehát így elmélkedék magában. G. F.[1]

Felségedhez, Isten, mi bűnös fiaid
Kiáltunk, aklodban kik vagyunk Juhaid,
Gyászszal teljes sorsunk, mert te Templomaid
Tőlünk elvétettek, ékes szent Hajlékid.

Tekénts reánk Isten, szent igéretedet,
Tellyesétsd bé rajtunk nagy szövetségedet,
Mert igérted, a kik drága beszédedet
Betsülik, nem hagyod elveszni népedet.

[1] E betűk és az utolsó versszak bizonyítják Fábri szerzőségét, ki 1733-ban fiatal rector volt Győrött s naplójába is bejegyezte ez évre vonatkozólag: Ecclesiae hungar. nostrates in Kemenesalla omnes sunt ereptae.

Mi vagyunk, oh Isten, aklodnak nyájai,
Szent Fiad vérének igaz betsülői,
Nem a bálványoknak rút s vak tisztelői
És rút Mahometnek undok Profétái.

Hiszünk, jól tudjuk kit, Mennyei Felséget,
Teljes Szent Háromság igaz Istenséget,
Ő szent Felségének teszünk tisztességet,
Mivel nem várhatunk mástól segitséget.

Ezen vallásunkért minket most üldözni
Kezdének, s egy helyről másikba kergetni
A szent igazságnak nem jó követői
Hanem testnek, vérnek a kik csak nyomdoki.

Most nyaggatják, rontják szép *Kemenyes allyát*,
Mert reája vivék a nagy száraz gállyát,
Hadakat fegyverrel s igy állá boszuját
Rajta az ellenség, rontja Krisztus nyáját.

Oda van *Aszszonyfa*, *Csönge* és *Mesteri*,
Sok próbákkal híres *Saágh*, nemes *Simonyi*,
Szent Márton és *Vönöczk*, oda jó *Magasi*
Több szép Eklésiák, sír most a *Szergényi*.

Ugyan ezenekkel sír *Őrség* Tartomány
Hol sok Eklésiák mint erős kő-márvány
Állottak: de íme emberi találmány
Elrontá, és leve ellenségnek zsákmány.

Ezen juhaid közt kik őrállók voltak,
Igédből kösségnek igazat szóllottak,
Lelki betegeket híven gyógyétgattak,
A szent hivataltúl jaj megfosztattattak.

Oda van sokaknak közülök jószágok,
Nintsen maradások semmi bátorságok,
A hol lakhatnának, nincs: oda van nyájok,
Bujdosás már sorsok, ez már állapotjok.

Isten fordulj hozzánk, könnyebbéstd sorsunkat
Add meg előbeni jó boldogságunkat,
Ne nézd bűneinket, vagy gyarlóságunkat,
Hogy híven tégedet nem féltünk, Urunkat.

Tekéntsd meg Fiadnak sok s nagy szenvedésit,
Drága tsepp véreit, Fő-Pásztori tisztit,
A ki szenvedéssel tölté el ideit,
És így szentelé meg választott népeit.

Tekénts reánk, Tekénts, kegyelmes Istenünk
Mi üldözőinket, kik most mi ellenünk
Felkeltek, térítsd meg, légy mi segedelmünk
Szánj meg, óh jó Isten, mert majd elmerülünk.

Ha Isten mi velünk lészesz, ott lesz áldás,
Ámbár ellenségünk dönögjön mint darázs,
Nem árthat, s népeden nem lesz semmi marás,
Légyen is tenéked örök hálaadás.

Sirván ez íráson rendelém versekben,
Ezer hétszáz harmincz három Esztendőben,
Boldog Aszszony Hónak elsődik hetében
Nagy-Győrött laktomban, minden mondja: Ámen.

(A magyar nemzeti múzeum 2077. Fol. Lat. számú kéziratából 418—420. lap).

i) **Bárány György felett mondott halotti bucsúztató 1757.**

A Nem. Tiszt. és Istenben buzgó *Bárány Györgynek*, a Sz. Lőrinczi Ekklesiának Pásztorának és a Tolnai egész Dioecesisnek plántálójának és Seniorjának 1757. Eszt. d. 1. Jul. lett boldog halála után *Fiui Oktatása.*[1]

1. Atyám, édes Atyám, Izrael szekeri,
Jaj mint mulnak tőlünk Lovagos ezeri,
Halálod szívünket csüggedéssel veri,
Midőn koronáját hited Urtól nyeri.

2. *Bárány* György! Istennek megpróbált szolgája
Végződik már harczod s futásod pályája,
Nem ijeszthet többé kisértet órája,
A melyet jövendöl harag trombitája.

[1] E halotti bucsúztató verseket, melyek a kiváló esperesnek és paedagogusnak életéhez igen sok becses adatot szolgáltatnak, az apához méltó fiú, Bárány János felpéczi evang. lelkész és dunántúli püspök irta.

3. Midőn egész világ tanácstalan ájul
S vérrel, tűzzel telik s fenékkel felfordul
Te kiragadtatol és bánatod tágul
És változhatatlan vígasságod újul.

4. No de ugyan elég, a mennyit szenvedtél,
Isten szőlőjében mennyi munkát tettél,
Krisztus táborában híven vitézkedtél
S mindenkor vizekben s tűzben emberkedtél.

5. Mi, kik elhagyattunk, ugyan méltán sírunk,
S emlékezetedre könyhullással írunk,
Sebünkre nem lévén hatalmas jó írunk,
Vigasztalásoddal mivel már nem bírunk.

6. Mindazáltal méltók vagyunk mi ezekre,
Hogy Sionnak fala szálljon ily résekre
És a Halál köztünk legjobb emberekre
Oly sűrűen jöjjön a szegeletekre.

7. De Isten előtt az is méltónak tetszett,
Hogy néked minden bút mostan félben metszett
S szemed több romlást ne látna, a mint nézett,
A gonosz elől hát bátor partra vezet.

8. Életed napjai Hetvenhat esztendő,
Nyomoruságos és bajjal teljes idő,
A keresztség vize néked tenger ferdő,
Melynek habja lett majd fejedet béfedő.

9. *Beledben* születtél nyomorult inségben,
Vizek, havak között laktál gyengeségben,
Török futás miatt nehéz szegénységben
Nevelkedtél fel és sanyarú szükségben.

10. *Győri* Oskolában [1]) veréték kenyéren
Tanultál két kézzel szerzett nehéz béren,
A nyári mulatást helyre hozván télen,
Oskola törvény volt az a Magyar félen.

11. *Posonyban Bütnernek* hogy jó híre hallott,
Mert Oskola keze alatt lábra állott,
Görög, zsidó nyelvet nagy haszonnal vallott,
Melyért is sok Deák szárnya alá szállott.

12. Te is oda mentél az Istent esmérni,
Ott tanultál hozzá szivedből megtérni,
Mert nem csak nagy észre akart az késérni,
De arra is, Istent mint kelljen dicsérni.

13. Onnét *Eperjesre* a Fő Oskolába
Jutottál, mélyebben Filosofiába
Hogy behatnál és szent Theologiába,
Gondos fáradságod nem is lett hijába.

14. Becsületed vala[2]) mind Professoroknál,
Mind pedig a legfőbb Patronus Uraknál
Kegyes tudományod mert fénylett azoknál,
Noha csúf volt[3]) világ kényes fiainál.

15. Onnét *Roth*, *Zimmermann* Nemes Urfiakkal
Kimenvén *Jenába* s főbb tudományokkal
Megraktad elmédet mint szép virágokkal,
Hogy Hazádnak osztán szolgálnál haszonnal.

16. Két esztendő mulva *Hálába* jutottál
S ott csudálva[4]) ó mely nagy dolgokat láttál,
Mely lelki hatalmas tanitást hallottál,
Melylyel annál inkább Krisztushoz vonattál.

17. A kegyes Férfiak, *Breithaupt*, *Anton* és *Frank*,
Ó nagy tudományú *Michaëlis* és *Lang*,
Kikről terjed mindenfelé nagy hír és hang,
S ellenek a világ eleitől villang.

18. Tanitóid voltak, az tagadhatatlan,
Kikre a világ még máig is méltatlan,
Mivel nem maradott nevek vádolatlan,
Sőt még holtok után most sincs rágalmatlan.

19. De te végig lettél azok követője,
Hogy nem csak szájadban volt Isten Igéje,
Sőt egész éltedben megtetszett ereje,
És tanitásodnak lett fényes pecsétje.

20. Nem csuda hát, világ hogy téged is gyűlölt,
Szidalmak nyilával méltatlanul süvölt,
Híredben, nevedben, ha lehetett, megölt,
Benned is az Írás mert eképen betölt.

21. Mert Deák korodban[5]) tettél még fogadást,
Hogy a hivatalban soha nem vigyászsz mást,
Hanem Isten hová, s mint ád útmutatást,
Ám puszta s pogány föld adna néked szállást.

22. Bé is teljesedék, a mit jól fogadtál,
Egész életedben Urnak úgy szolgáltál,
Hogy nem csak jó példát, de áldást is hagytál
És a hit mely nagyra mehet, tanitottál.

23. Először hivattál *Győrré* conrectornak
És a döghalálban kis-praedicatornak,
De Pestisben sem lől praedája a Tornak,
Mert még tovább kellett szolgálnod az Urnak.

24. Győrött Oskolában mennyit épitettél
És azon minémű jobbitást kezdettél;
De azért minémű boszút is szenvedtél,
Emlékezete van felírva Istennél.

25. Onnét *Nagy-Vásonyban* esett hivatalod,
Hol nem csak kedves lett munkás szolgálatod
De serkentő is lett kedves példázatod,
Melylyel szégyenült sok feslett szolgatársod.

26. De Isten még messzebb földre akart vinni,[6])
A hol nem látni, de szükséges volt hinni,
A Pusztán kellett a szent magot hinteni
S a mi nem volt, azt mint valót előhívni.

27. *Tolna!* ugyan vagynak s tovább is legyenek
Több Tanitóid, kik méltán dicsértetnek:
De Atyádnak többen nem neveztethetnek,
Bárányt kell tartanod első kertészednek.

28. *Gyönk,* elsőszülött vagy, mely kicsiny erőben,
Veszedelmes s igen drága, szűk időben,
De csudakép lábra vett egy esztendőben,
Hogy bátran hagyhatott következendőben.

29. Második *Györköny* volt, melyet ujjon plántált,
Noha azonban sok többeknek is szolgált,
Pásztorokat szerzett és jó rendet csinált,
Bátorított, intett, vezérlett és táplált.

30. Györkönyből egynéhány jobb hallgatóival
Háborgattatván ment *Szent-Lőrinczre* által
S szép Gyülekezetet Isten áldásával
Kezdett s jó rendbe vett jó Atyai gonddal.

31. Ezerhétszázhuszonötben [7]) hogy támadás
Lett, mint ujság ellen mérges háborgatás,
Kettőn kívül minden Templom eltiltatás
S a Tanítókon is kemény hajtogatás.

32. Számkivetett lévén *Dörgicsére* hivták,
Három esztendeig hol megtartóztatták,
Buzgó tanitásit azok is csudálták
És példás életét tisztelettel látták.

33. De onnét visszament előbbi nyájához,
Mivel a föld közel lévén pusztuláshoz,
Az üldözés megszűnt s a szélledt juhokhoz
Pásztorok egy része szabadult akolhoz.

34. Azontúl *Lőrinczen* töltötte életét
S épitette kedves kis gyülekezetét,
De vezette annak egyéb kerületét,
Ott is a szent Testnek nézvén épületét.

35. No most mint fosztattok ily hív Atyátoktól
Ki hű sáfár nevet visel méltó okból,
Ki nem gazdagodott a juhok nyájából,
Hanem a jutalmat várta az Urától.

36. Méltó hát *Tolnai*, *Somogy* és *Baranyaj*
Árváúl hagyatott Evangelicus nyáj,
Hogy szomorogj és sírj, mert Atyád holt meg, jaj!
Nem fél Istent, kinek ez az eset nem fáj.

37. De nem csak Tolna, sőt egész Magyarország
És abban lakozó számos Luthránosság,
Méltán illethet most téged szomoruság,
Hogy e Férjfiut elveszi halandóság.

38. Noha sokaknak lett botránkozás köve
S oly czél, melyre sok nyelv mérges nyilat löve,
Sok tollal sértetett becsületes neve,
Hogy Atyafi név majd le lett róla véve.

39. Sőt oly jelül látszott neve kitétetni,
A melynek ellene kelljen szólni s lenni
S ő gyűlöléséről hívnek ismertetni;
Gyanus lett, ki talált hozzá közel érni.

40. De a hijával ő a szegeletkövön
Drága kő lett s maradt,[8]) a ki végig bővön
Sok drága gyümölcsöt hozott a jó tövön
S győzhetetlen fegyvert viselt vitéz övön.

41. A kegyességnek ő köztünk oly példája,
Melylyel ellenségnek is lett nagy csudája,
Gyülekezetinknek olyan koronája,
Mely előtt szégyenűl színesség lárvája.

42. Krisztus főleczkéje magamegtagadás,
Ebben valóság volt s élő példaadás,
Távul volt dicséret, kedv s haszon vadászás,
Jövödelem a vagy gazdagság halászás.

43. Szegény helyről soha nem ment gazdagabba,
A nem gazdagabból mindenkor pusztába,
S bátorságosabból állhatatlanabba,
A résre állott ő s a veszély torkába.

44. Nem futott, sőt csak egy lépést ki nem állott
A szenvedés elől, sőt alája szállott
És örömmel vetett teher alá vállot
A félékenységgel is szégyent nem vallott.

45. Az Ábrahám hite ő benne nyilván volt,
Isteni hivatal mihelyen hozzá szólt,
A helyre, a melyet nem tudott, elindult
S reménység ellen is munkát tett, míg kimult.

46. Holott mások Anya népes Szent Házokat
Elpusztétották és csináltak árvákat,
Ez a pusztában szűlt Istennek fiakat
És hagyhat sok néppel virágzó anyákat.

47. Ily hit munkált benne alázatosságot,
Magában nem esmért csak méltatlanságot
S messze távoztatott kevély magasságot,
Maga tetszést s hányást, akaratosságot.

48. Szeretettel is volt hited munkálódó,
Házad nyitva állott, mint vendégfogadó
Mindennek, a ki lett hozzád folyamodó,
Mint más vevő, voltál te boldogabb adó.

49. Kevés jövödelmed csuda mint győzhette
A nagy adakozást, de Isten érette
Házadra áldását nagy bőséggel tette
S tapasztalhattad, hogy igaz igérete.

50. Kegyességgel fénylett szeme, tekintete,
Szennyesség nélkül volt tisztes öltözete,
Szelídséggel gyenge az ő közbeszéde,
Kevés, csendes szavú emberekkel léte.

51. De nem félékeny, vad, vagy emberkerülő,
Hívságos beszédet egyedül gyűlölő,
Sem nem volt néma eb, de kemény feddölő
És a bűnösöknek volt mint mennyütő kő.

52. Társalkodásában ugyan szelíd bárány,
De vallástételben volt bátor oroszlány,
Megmozdulhatatlan jó fundamentomán,
Soha meg nem indult senkinek haragján.

53. A munkában soha nem szűnt, sem nyugodott,
Tanítóknak tisztjek mely nagy, példát adott
Minden Hallgatót Szent Iráshoz szoktatott,
Nem csak nappal, de még éjjel is oktatott.

54. Nem volt elég neki Vasárnap szólani,
Vagy fül viszkettető szókkal tanítani,
Isten igéjére szokott támaszkodni,
Délest is kezdett ő munkát ujítani.

55. Sőt mindennap is a Biblia olvasást
És hozzá tapasztott hasznos magyarázást
Béhozta s kezekbe adta a Szent Irást,
Még háznál is adott nekik utmutatást.

56. A katechizálást is lábra állitá
S nem csak a gyermeki elméket szólitá,
De ősz fejeket is nyilván előhivta
És a feleletre szólni igazgatta.

57. Szokatlan volt ez az ő ideje előtt,
Mivel már a régi jó törvények fölött
Lábokkal tapodtak; azért most sem kellett
És a kezdő ellen sok gonosz tanács lett.

58. Mert a rest tanítók megszégyenültenek
S mezítelenségek felfedeztettenek,
Kelletlen munkára kinszerittettenek,
Mivel a Hallgatók már szemeskedtenek.

59. De ő szent példája győzedelmeskedett
És sok helyeken mind nagyobban erőt vett,
A mit rágalmaztak előbb, az mind jó lett
És hasznos törvényül nyilván bevétetett.

60. És oh bár mindenek oly szívvel követnék,
A mely szívvel példát mutatott nékiek,
Híven az épülést bár mind úgy keresnék,
Belől Isten Háza majd megékesednék.

61. Az ő sok *irási*, melyeket holtig tett
És részből napfényre már ki is eresztett,
Részből holta után velünk reményletett,
Nem lesz gyümölcs nélkül, a mit sírva vetett.

62. A *Dictumos könyvet* és az *Augustai Confessiót* néki minden köszönheti,
Graduálban s *Arndtban* van munkája neki,
Katechismusa is tudománynyal teli.

63. Melyekben jóllehet a szeretetlenség
S maga hibáiról vak feledékenység
Némelyeket úgy néz, mint mérges ellenség,
Hogy a vádolásban nagy lett a keménység.

64. Kik magok nem tettek csak egy vakarítást
S nem méltók, saruján hogy tegyenek oldást,
Azok mernek tenni az ellen vádolást,
A mit nem értenek, s tudatlan káromlást.

65. Mindazáltal kiknek gyülölség epéje
Miatt nem homályos szemeinek fénye,
Tudják, mely nagy légyen munkája becsüje
S méltó maradéknak, hogy azt megbecsülje.

66. No már elvétettél gyülölőid elől,
Ezután már senki te veled nem pöröl
Éles tolladtol a kényes szem nem séröl
A világ bűnébe ám mely mélyen meröl.

67. *Sartoris* Jánossal,[1] a drága emberrel
S egy szívvel lélekkel a rátok tett terhhel
Nyájaskodtatok és nem gondolván bérrel
Készek voltatok az igát vinni vérrel.

68. Már feloldoztattok hamar egymás után,
A nyugodalomra Urtól hivattatván,
Hol a mennyei szent Városnak utczáján
Világoskodik a dicső Krisztus Bárány.

69. Ott sereglenek mind a régi szent Atyák,
Ádám, Ábel, Noé, Ábrahám és Isaák,
Jákób, Jósef, Móses, Josua s a Birák,
Sámuel, Dávid és számtalan Próféták.

70. Ott zengedeznek mind a szent Apostolok,
A régi nagy hitü, kegyes Martyromok
És sok setét helyen tündöklő lámpások,
Kiket nem győzhettek meg háborgatások.

71. Ott énekelnek az ujabb drága szentek,
Luther, *Arnd*, *Spener*, *Frank* és a más több rendek,
Kikkel mind egy helybe s társaságba mentek
S közöttük nem vagytok már esméretlenek.

72. Oh mely nagy kegyesség, melylyel az Úr fogad,
Minemű nyájasság, hogy veletek vigad,
Öröm, gyönyörűség ott soha nem hervad,
Hanem mind örökké buzog és kiárad.

73. Oh boldog társaság, a melyben állatok,
Oh boldogság, melylyel már vigasztaltattok,
Oh bőség, gazdagság, melylyel megáldattok,
Oh dicső helyek, hol már örökké laktok.

[1] A jeles nemescsoói pap, szintén a hallei irány hive és a két Bárányinak buzgó munkatársa.

74. Oh vajh előre csak egy szempillantásig
Csak mint Tábor hegyen egy dicső óráig
Lehetnék én is ti veletek együtt víg,
Minden búm, bánatom elmulnék holtomig.

75. De míg bomladozott testem sátorában
Kell bujdosnom s nyögnöm nehéz igájában,[1]
Elmém veletek lesz mennyei Hazában
Krisztusnak, Fejünknek társalkodásában.

76. Látásban nem lehet, de már hitben járok
Mind addig, a testnek míg ásatik árok,
És akkor, a mit most óhajtozván várok,
Nékem is megnyilnak a mennyei várok.

77. Azonban, oh Jézus, te kisded nyájadról
Emlékezzél meg a pusztán hagyottadról,
Mikor hívek is már csüggednek mátkádról
S világ győzödelmet fuj a fenevadról.

78. Oh ne engedd, hogy a kicsiny nyáj kevesebb
S annak állapotja még veszedelmesebb
Vagy Farkasnak legyen a körme teljesebb;
Hadd gyógyuljon inkább a rajtunk esett seb.

79. *Sartoris* és *Bárány* őrállók helyébe
Öltöztess ujakat Lélek fegyverébe
És azoknak tiszta, buzgó hűségébe
Hogy megálljanak kőfalad törésébe'.

80. Sőt holott ily buzgó Illyésektől fosztasz
Nekünk rajtok levő lélekből mit osztasz?
Eliseusoknak ha minket választasz,
Ha nem kétkép', de részt csak fél szerint is adsz.

81. Oh adjad, mindnyájan gyülekezetinkben
Bárány s *Sartorisok* legyünk szent tisztünkben,
Bárány erős hite hajtson lépésinkben,
S Sartor nagy világa égjen értelmünkben.

[1] Fia is, e versek írója, sokat betegeskedett, a kandidátusokat szobájában ágyban ülve avatta papokká s már egy félévvel atyja után ő is meghalt (1758 jan. 15.) 42 éves korában. Fiatalon, mint 40 éves férfiút választották püspökké.

82. Úgy mi kisded nyájunk magva szaporodik
És annak gyökere mélyen ágazodik,
Gyümölcse s ereje szépül s gyarapodik,
Míg az aratásban csűrbe takarodik. Ámen.

(A szerzőnek történeti feljegyzései a versnek egyes pontjaihoz:)

[1]) Elein inasúl élt bold. *Lövei* Balás akkori Eglicus Praedikátor házánál, azután *Fekete* Istvánnál, de hogy igen gyávának ítéltetett, kedvet nem lelt; azért kenyerét, ruháját, könyvét nyáron aratással, gyűjtéssel kereste meg.

[2]) Midőn az akkori Professor kivánná, hogy valamely béhozott szent mondást elolvasna, ő a kezénél levő tiszta Görög Testamentomból azt folyvást Deákul olvasta ki, melyet látván a mellette való Deák, mivel ott hallatlan volt és Görögül, Sidóúl tudni Pietismusnak tartatott, a Professornak bémondotta, ki elkérvén az Uj Testamentomot és megteköntvén, kérdezte, hogy hol tanulta a Görög nyelvet? Felelt: Posonyban. A Professor őtet megdicsérvén, a többi Deákjaira támadott. Ez volna, ugymond, Theologusoknak a legszükségesebb tudomány, a Sidó és Görög nyelvnek értelme, de néktek arra siket füleitek vagynak és csak a sovány gyümölcstelen Logikával és Metaphysicával kell az időt vesztenem. Melyet hallván, azontúl akadtak a Deákok közül, a kik melléje adták magokat, hogy tőle Görögül tanulnának. A Professor pedig az akkori Sáros Vármegyei Viceispánhoz, Tek. *Roth* Mihályhoz szerzette az Urfiak mellé Praeceptornak.

[3]) Mivel tudva volt, hogy Posonyból azért ment el, mivel a *Bütnert* a Pietismus fogással a Rectorságból kitették, ki osztán a Petersburgi Academián lett Professor, tehát már akkor ő reá is ragasztották a Pietista nevet; sőt mivel az akkori Rosembergi Gyűlésben is két Praedikátort azon név alatt kiűztek, őtet is hasonló kimenetellel bíztatták.

[4]) Leginkább megindult, midőn egyszer a *Freilinghausen* Praedikátor katechisálna az apró gyermekekkel és a katechisatio végeztén a gyermekeket megszólítaná: Édes fiaim, melyitek tudná ezeket, a melyek most előfordultak, rövid imádságba foglalni? És egy 8 vagy 9 Esztendős gyermek előállván s kezeit felemelvén, az egész katechisatiót együgyű, de oly szép imádságba foglalta, hogy ő néki azon a haja is borzadozott és magában elszégyenült, kivált azután kitanulván, hogy a gyermek nem tanult reá előre, hanem úgy voltak gyakorolva, hogy mindenkor akármelyik is hasonlót cselekszik; holott ő már koros legény lévén, fejét arra nem vet-

hetné és végbe nem vihetné s attól fogva kezdette magát a szívből folyó imádságban gyakorolni, melyben nagy ajándéka is lett.

[5]) Midőn Albummal járna, jutott Dunántúl a Nagys. Báró *Petrocziné* Asszonyhoz, kinek férje a Török földén holt meg a Tököli mellett. Kinél bejelentvén magát, a Nagys. Asszony kiizen, hogy ugyan szállást, ételt és italt fogna néki adni, de Akademiára egy fillérrel sem fogná segíteni, mivel tapasztalná, hogy egy Deák sem tanulna valóságosan Istenért, hanem csak a könnyű életért. Mert a Tököly és az ő férje minden Magyarországi Superintendenseknek és Senioroknak instált és kérték, hogy nékik rendelnének egy Tanítót, kit a Török földén ételtel, fizetéssel el fognának tartani, ne kellene úgy élni, mint a barmoknak: de csak egy sem találkozott. Ezen megszégyenülvén, azontúl Isten előtt fogadást tett, hogy ha szinte Tatár országba esnék hivatala, mégis elmenne, ha mindjárt nagy nyomoruságára fogna is szolgálni. És ez a fogadás hajtotta őtet Tolnába.

[6]) *Vásonyban* lévén, a Török háboruban valamely Lutheránus főtiszt *Pétervár* táján betegen feküdt és kerestetett Lutheranus Praedikátort, a ki neki az Úr Vacsoráját németül kiszolgáltatná, de a követjei sehol még csak Lutheranus embert sem találtak, míg Nagy-Vásonyba nem érkeztek. Honnét Bárány György alá menvén, akadt *Gyönkön* hét pár Csóthról szökött Jobbágyokra, kik a Pusztát a királyi Fiscustól felkérték megszállásra. Ezeknek mondja, hogy miért nem igyekeznek Praedikátort is vinni? Amazok felelnek, hogy eleget voltak rajta és a Fiscustól is vettek igéretet, hogy bántás nélkül tarthatnak; de nem találnának. Biztatja őket, hogy jőjjenek fel Vásonyba és ír mellettek a Senioroknak, a kik kénytelenek lesznek nekik Praedikátort adni; ha nem, maga is alá fogna menni. Azok kapván az ajánláson, azontúl feljöttek és noha a Senioroktól is megfordultak, de csak Bárány Györgyhez ragaszkodtak. Ki noha a testnek és vérnek kisértetét érezné, és azzal akarná elvetni, hogy gondolja, hogy a Vásonyiak nem eresztik. De midőn a Vásonyiakkal a Vocatoriát közlené, azok azt vélvén, hogy csak jádszik, vagy más valamit keres alatta, méltónak sem ítélték, hogy feleljenek. Bárány György azt arra vélvén, hogy ő kelletlen, unt ember a Vásonyiak között, teljesen oda igéri magát a Gyönkieknek; kiknek szekereik mikor már jönnének, a Vásonyiak akkor ébrednek és a Grófok erejével akarták megtartani. De Bárány György éjjel elszökött a Gyönkiekkel, hogy meg ne akadályoztathatnék; feleségét és jószágát oda hagyván, kik is azután majd

fél esztendővel bocsáttattak el, hogy a dolgot nem lehetett megmásítani.

[7]) Ugyan mindjárt első Esztendőben lett mind a Pécsi Káptolontól, mind a Vármegyétől tilalmazás és kemény fenyegetés, mindazáltal az Isten még akkor csudálatosan megtartóztatta, hogy, úgy szólván, a gyermek első ferdejében ne ölettetnék meg; hanem az említett Esztendőben valóságosan minden plántált Ekklesiák elzárattak és a Praedikátorok elűzettek, csupán *Gyönk* és *Varsád* maradott meg. De hogy az új lakosság mind szekér hátára rakodott és azt vallotta, hogy készebb Török földére menni, mint Isteni szolgálat nélkül lenni, hogy a Vármegye ne pusztulna, nagy része az Ekklesiáknak helyreállíttattak. És maga a Szolga Biró írt Bárány Györgynek, hogy álljon helyre és a többi Ekklesiákat is vegye rendbe. A mely Ekklesiák keményebb kezek alatt voltak, azok közül nem kevés eltöröltetett. Maga mindazáltal a *Dörgicseiek* hivatalját elfogadván, nem állott előbb helyre, míg ottan a három esztendőt ki nem töltötte.

[8]) Hogy a mi gyülekezetünk az ő idejetől fogva és ő általa belől nagy változást és jobbulást látott, az tagadhatatlan. A Tanítóknak elhatalmazott feslettségek, mely ellen annyit írt, feddődett, ugyan csak nagy részből tisztességes magaviselésre fordult. A nagy restség szorgalmatosságra; a tudatlanság helyébe már az esméret nevelkedik. Az Oskolákban a gyermekek már a Katechisatiokra szoktattnak. A Délesti Praedikátziók, a mindennapi Biblia magyarázatok, melyek hallatlanok voltak, már hellyel hellyes bévétetnek. Sőt már törvényül előnkbe irattatnak. Az ulta kezdünk könyveket készíteni, szerezni, házi Isteni tiszteleteket tartani. Ez bizony mind drága gyümölcs, melyért Istennek méltó hálákat adni.

(Másolat a magyar nemzeti múzeum 2077. Fol. Lat. számú kéziratának 670—677. lapjairól).

Közli: *Payr Sándor,*
theol. tanár.

ADALÉKOK
A FELSŐMAGYARORSZÁGI EV. EGYHÁZ TÖRTÉNETÉHEZ.

(1603—1786.)

a) A nógrádi ev. esperesség történetéhez.

I.

Articuli Ven. Contubernii Fratrum tractus Neogradiensis (1603).

Prooemium.

Cum nulla hominum Societas, nulla Respublica, nulla Civitas, imo ne Domus quidem ulla, sine certis legibus constare possit, ubi nec virtutis praemia, nec vitiis poenae exstent ullae: nos Ministri legitime ad has Ecclesias gubernandas vocati, ex praescripto Doctoris gentium D. Pauli, necessarium esse indicavimus, has Leges[1] partim Anno 1603-tio in Vigilia Mariae Magdalenae exhibitas, et a Nobilissimo hoc Comitatu Neogradiensi lectas, authenticoque sigillo roboratas, *brevius contrahentes*, partim nonnullas *per necessarias adjicientes*, denuo promulgandas et roborandas, ut ex sententia Apostoli in Ecclesia, quae Dei Domus est, decenter et ordine omnia peragi queant I. Cor. 14. Qua in re non popularem captamus auram, verum gloriam Dei, Ecclesiae aedificationem, conscientiarum denique nostrarum conservationem impense querimus.

---

[1] Ezek a törvények a felső-trencsényi evang. egyházmegyének 1600 január 12-dikén *Bittsén tartott zsinatán* elfogadott s Thury Etele által (Magyar prot. egyházt. Adattár II. évfolyam. 1903. 90—104. lap) közölt törvényeivel ugyanazonosok; de a helyi körülményekhez képest az egyes articulusok itt-ott változtatva, röviditve vagy bővitve, elhagyva és mással pótolva lettek. Ugyanazért nem is közlöm, csak jelzem az egészben és változtatás nélkül átvett articulusokat.

Caput I.

De Doctrina.

Art. 1.

Verum et aeternum Dominum quisque in Ecclesia publice et privatim doceat, et profiteatur. Verum autem Dnum a Prophetis et Apostolis agnitum, hunc esse credimus et profitemur, in cujus nomine baptisati sumus, nempe Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, unum quidem natura Deitatis aeternae, majestate, gloria, operationibus et cultu; sed tribus hipostasibus, earumque proprietatibus vere distinctum. Quod ut facilius assequi possit, Biblia sacra, quae promtuarium sunt, ex quo veritas Doctrinae confirmatur, et contrarii errores refelluntur, quisque habeto, ac diurna, nocturnaque manu versato: Unde magnam dictorum, sententiarum, exemplorum copiam, cuivis necessitati servientem comparato; quibus carens, praetium eorum loco poenae deponito, eaque emito. Secus faciens a consortio nostro ejicitor.

Art. 2.

Symbolis Apostolico, Nicaeno, Athanasii et Ephesino, quibus summa verae ac salutaris doctrinae, fideique comprehenditur; confessioni item Augustanae cum ejus Apologia quisque subscribito; subscriptionem detrectans in Contubernium nostrum non recipitor. Augustanam vero Confessionem quilibet comparato, diligenter legito, et in Congregationibus aliquem Articulum, ex ea jussus recitato.

Art. 3.

Interpraetationes Scripturae, seu Conciones referto ad Doctrinam, quae est verorum Dogmatum confirmato, ad redargitionem, quae est falsorum confutatio, ad institutionem in justitia, quae est morum informatio, ad correctionem, quae est vitiorum reprehensio; tum ad consolationem, quae est conscientiae curatio. II. Tim. 3. Rom. 15. In concionibus vero, ne affectibus indulsisse videaris, et non divinum, sed tuum privatum negotium agere dicaris, operam sedulo dato. Denique sensum ex scripturis petito, h. e. scripturam per scripturam interpretator. Utque alios commodius docere possis, diligens in lucubrationibus et lectionibus scripturarum esto, conciones ex memoria bene fundatas ac dispositas habeto.

Art. 4.

Capita Catechetica unius formae tam juventuti, quam adultis, quisque, diebus Dominicis et in Quadragesima a meridie diligenter inculcato, ac crebra examina instituito.

Art. 5.

Quisque Ministrorum singulis Annis, aut ad minimum intra triennium, auditores suos domatim visitare, eorumque in doctrina coelesti profectum examinare contendito.

Caput II.

De Ritibus Sacramentalibus.

Art. 1.

(Adattár II. évfolyam 93. lap 4. Art.).

Art. 2.

Nato infante, Pater Baptistam et Compatres, non per obstetricem suam, sed personaliter evocare teneatur; absentis vero patris unus amicorum vices supportet. Neque fide jussores ex una familia plures, quam unus simul et semel admittantur.

Art. 3.

Ad usum Coenae Dominicae sine Examine et denuntiatione absolutionis neminem admittito; secreta confessionis non revelato, nec confitentem prodito. Gravi enim poena afficiendi sunt, qui secreta sibi credita produnt.

Art. 4.

S. Coenam singula altera Dominica, cum seria auditorum exhortatione, pane non communi seu fermentato, sed azymo — more in ecclesiis reformatis usitato — sufficiat administrare. Elevationem hostiae Pontificiam, sub gravi animadversione omnibus et singulis vetitum esto.

Art. 5. és 6.

(Lásd egészben id. Adattár 93. lap 3. és 5. Art.).

Caput III.

De Ritibus publicorum Congressuum, non tamen Sacramentalibus.

Art. 1.

Festa communi Venerabili Contubernii consensu recepta, et in Catalogo assignata, non superstitiose, non ex opere operato, sed ut occasio sit docendi simpliciores ex imbecilliores, servato, utpote:

1. Circumcisio D. N. J. Cristi.
2. Epiphania D. J. C.
3. Conversio Pauli.
4. Purificatio B. V. Mariae.
5. Annunciatio B. V. M.
6. Viridium, Parasceve.
7. In Paschate tres dies continui.
8. Adalberti Episcopi et Martyris.
9. S. Philippi et Jacobi.
10. Georgii Martyris.
11. Inventio S. Crucis.
12. Ascensio D. J. Christi.
13. In Pentecoste 3 dies.
14. Sacr. Corporis Christi.
15. Nativitas Joan. Baptistae.
16. Ladislai Regis Hungariae.
17. S. Petri et Pauli Apostolorum.
18. Visitatio B. V. Mariae.
19. S. Mariae Magdalenae.
20. S. Jacobi Apostoli.
21. Annae matris B. V. Mariae.
22. Transfiguratio Dni J. Chr.
23. S. Laurentii Martyris.
24. Assumtio B. V. Mariae.
25. S. Stephani Hung. Regis.
26. S. Bartholomaei Apostoli.
27. Decollatio S. Joan. Baptistae.
28. Nativitas B. V. Mariae.
29. Exaltatio Crucis.
30. S. Mathaei Apostoli.
31. S. Michaeli Archangeli.
32. S. Simonis et Judae Apl.
33. Omnium Sanctorum.
34. S. Emerici Ducis Hungariae.

35. S. Martini Episcopi.
36. S. Elisabethae Viduae.
37. S. Catharinae Virginis et Martyris.
38. S. Andreae Apostoli.
39. Conceptio B. V. Mariae.
40. S. Thomae Apostoli.
41. Nativitas D. N. J. Chr.
42. Stephani Proto-martyris.
43. S. Joanni Evangelisti.
44. Innocentium Martyrum.

Art. 2.

Calendarium Gregorianum, vulgo Novum, a Supremo Magistratu iam pridem evulgatum et confirmatum, ut singuli auditorum summa diligentia ac fidelitate servent urgeto.

Art. 3.

(Id. Adattár 94. lap 6. Art. szószerint).

Caput IV.

De Ritibus Nuptialibus.

Art. 1. és 2.

(Id. Adattár 94. lap 1. és 2. Art. szószerint).

Art. 3.

(Id. Adattár 95. lap 3. és 5. Art. összevonva s szószerint).

Art. 4.

Conjugium in gradibus Consangvinitatis, vel Affinitatis, lege Divina ac Humana prohibitis, nemini, nisi in quarto ad minimum, quintove gradu concedito. Personas etiam nimium teneras non facile conjungito, talia enim conjugia non possunt respondere finibus conjugii praecipuis.

Art. 5.

Viduo aut viduae nonnisi semestri spatio, a prioris conjugis morte elapso, aliud conjugium concedito, nisi forte aliud

quidpiam Circumstantiae dictaverint, de quibus ad R. Dnum Seniorem deferto. Item si viduam a demortuo marito impregnatam esse constiterit, nonnisi post partum alias nuptias admittito.

Art. 6.

Scortatores, nisi poenis Civilibus et Ecclesiasticis, in eos pro gravitate sceleris prius fuerit animadversum, nemo copulato: diversum faciens, impune non abito. Cantiones etiam obscoenas et alias superstitiones circa solemnitates nuptiales tollere studeto.

Art. 7.

Copulam in templo, mox ab aliis ceremoniis quibus etiam Nuptiales interesse debent, administrato. Noctu vero et hora suspecta etiam legitime Conjugium contrahentes, nemo confirmato, sub mulcta duorum florenorum.

Art. 8.

(Id. Adattár 96. lap 11. Art. szószerint).

Art. 9.

(Id. Adattár 96. lap 12. és 14. Art. összevonva).

Caput V.

Art. 1. és 2.

(Adattár 97. lap 1. Art. ketté szakítva).

Art. 3.

Traditiones humanas etc. nemo servato sub mulcta 4 floren. Insuper Currendam superstitiosam in Festo Corporis Cristi et trium Regum rejicito. Secus faciens mulctam 4 floren. deponito.

Caput VI.

De Moribus.

Art. 1.

Magistratum politicum debito honore praevenito, et ipsum privatis et publicis precibus *specifice* Deo commendato, juxta Doctrina Dni Pauli: nec consentito, ut in derogamen Juris Patronatus, Senioris, totiusque Contubernii Comitatus, per alias extraneas personas, quae functioni alienae sese immiscere temerarie ac illegitime assveverunt quidquam admittatur, cum tales munia ac vocationes aliorum sibi malitiose vendicantes, indigni omni reverentia tanto magis obsequio sunt.

Art. 2.

Honestae gravitati Theologicae convenienter quisque vestitor, et in Congregatione Fratrum sine Toga nemo comparato.

Art. 3.

Nemo usurarius, Fratrum calumniator, traductor, percussor, fur, rixosus, saltator et scurrilis jactator esto, in ea denique disciplina, domum tuam contineto, sub mulcta pro gravitate sceleris a Fratribus irroganda.

Art. 4.

Ab ingressu aedium infamium abstineto: consortia pravorum et congressiones fugito; in consessu quovis modestiae Cristianae et tui Officii ne obliviscitor, qui secus egerit punitor.

Art. 5.

Tabernas publicas sponte nemo ingreditor, excepta peregrinatione; in bibendo temperans esto, obrutus a vino vel quovis alio potu in publicum cum scandalo ne egreditor, quin potius te Ministrum Christi et dispensatorem mysteriorum Dei (I. Kor. 4.) sobrium ac fidelem facto probato, non verbis. Summa: sic vivito, ut loqueris, et loquitor, ut vivis sub poena 1 flor.

Art. 6.

Falcem tuam in messem alienam nemo unquam mittito; alioquin talis, qui vel baptismate, vel eucharistia, copula,

introductione, exequiis et similibus inservierit ad alteram parochiam, ab antiquo spectantibus extra casum necessitatis, irremissibiliter mulctetur a Contubernio flor. 4. Quodsi contingat quempiam Fratrum iustis de causis peregre abesse, aut graviori morbo distineri, vicini requisiti partes officii ejus, absque spe lucri et mercedis obeunto.

Art. 7.

(Id. Adattár 99. lap 10. Art. szószerint).

Art. 8.

Poenae ex gravi deliberatione Contubernii irrogatae subjaceto; ac ne Legum ignorantia praetexti queat, eas sub mulcta fl. 1. descriptas habeto, eisque subscribito. Quicunque autem alicujus criminis convictus fuerit, et a Contubernio poena merita mulctatus ad potentiores confugerit, Fraternitati sese contumaciter opponens, in perpetuum sine spe veniae abjicitor.

Art. 9.

(Id. Adattár 98. lap 9. Art. szószerint).

Caput VII.

De Synodis.

Art. 1.

Synodus seu Congregatio Generalis omnium Fratrum singulis annis cogitor, ut quaevis caussae et controversiae forum Ecclesiasticum concernentes dirimi, ac dijudicari possint. Si qui Synodis non interfuerint (nisi gravis et inevitabilis necessitas interveniat, de qua per litteras aut per vicinum Pastorem edocere debebit contubernium) juxta determinationem Synodi puniatur in fl. 2.

Art. 2.

Currentem quisque sine mora integrum et inviolatum vicino reddito, et ultimus seniori referto; eum contaminans, discerpens vel amittens puniatur fl. 1.

Art. 3.

Fisco Contubernii in Congregatione Generali quivis quod deputatum fuerit, adnumerato.

Art. 4., 5. és 6.

(Lásd id. Adattár 100. lap 6—8—9. Art. egészben).

Art. 7.

Si ad Instantiam alicujus plebei convenitur, is, qui Congregationi occasionem praebuit in Fratres praesentes sumptus facito.

Art. 8.

(Id. Adattár 100. lap 11. Art. egészben).

Caput VIII.

De Vocatione.

Art. 1.

Auditores Ministris destituti, Dnos suos et Patrones Ecclesiae adeant, et de procurando Ministro idoneo sollicitent; per se ipsi in praejudicium Dnrum, et eorum Juris Patronatus vocationem instituere, sed nec Ministrorum quis tali vocationi rusticorum subscribere, tanquam injuriosae ac illegitimae, nemo attentet.

Art. 2., 3., 4. és 5.

(Lásd id. Adattár 101. lap 2—5. Art. egészben).

Caput IX.

De Praemiis Laborum.

Art. 1.

Visitationes omnium Ecclesiarum, adjunctis idoneis Dominorum Patronorum hominibus instituantur, de Proventibus Ecclesiae ac Scholae ab antiquo institutis diligenter inquirantur, et si ubi mutatio contigisset seu defalcatio, in pristi-

num redigatur, ut proventibus ampliatis eo doctiores ac sufficientiores Ministri, ac juventutis moderatores haberi, ac alii possint. Ubi enim deest proventus, unde honestum victum et amictum Minister habere possit, quis voluerit servire. — „Dignus autem est operarius mercede sua, et qui altari servit, ex altari vivat.“ I Cor. IX.

Art. 2., 3. és 4.

(Adattár 102. lap 1., 2., 3. Art. egészben).

Caput X.

De Correptionibus, Mulctae et poenis Leges violantibus irrogandis.

Art. 1., 2., 3. és 4.

(Lásd id. Adattár 102. lap 1—4. Art. egészben).

Caput XI.

De Rectoribus Scholarum.

Art. 1.

Ad Gubernationem Scholae non quilibet fucus, a pietate Christiana, vitaeque genere Ecclesiastico prorsus alienus admittatur; sed de quo spes sit, eum operam suam olim Ecclesiae locaturum, ne panem ex altari suffuratum indigne consumat.

Art. 2.

(Id. Adattár 104. lap 7., 8., 9. Art. összevonva).

Art. 3.

(Adattár 104. lap 11—14. Art. összevonva).

Caput XII.

Petitio ad Magistratum Politicum directa.

Porro Universi Contubernii Fratres, servi Christi, suos Patrones et Nutritios benignissimos orant, et ex Officio etiam

monent, ut Leges istas, seu Articulos Venerabilis Contubernii confirmare, sartas et tectas habere velint, et vitia in suis ditionibus grassantia quantum fieri potest, Deo propitio et favente corrigere studeant. Nisi enim Magistratus Politici accesserit auxilium, inani contentione Ministri Ecclesiarum frangentur.

Sunt autem praeter alia haec:

1°. Ministerii Dignitas et Auctoritas cum sit amplissima, de patronis Ecclesiarum (prout neque conqueri Dei beneficio adhuc possunt) spem eam concipiunt, fore ut eos tanquam vicarios Christi debita reverentia, amore et promotione sint prosecuturi; subditos etiam suos, ut quisque eorum, ad idem hortetur et inducat, rogantur; secus facientes, pro commissi gravitate puniantur.

2°. Judices vel Officiales populum congregare, iudicia administrare diebus Dominicis et festis etiam solennioribus, ante Concionem sub mulcta 4 flor. ne audeant. Tabernas vero ingredi potatorias sub concionibus sacris mulcta 25 dnr prohibeant.

3°. Ad labores arcis et allodiorum, ac venationes Diebus Dominicis et tempore Ceremoniarum subditos extrudere, nec per Officiales aut Provisores, eos die Sacro avocari patiantur. De talibus enim negotiis ita D. Augustinus pronunciat: „Maledictum negotium, per quod divinum negligitur officium".

4°. Quilibet Pater-familias et Mater-familias cum liberis et famulis, concionibus singulis interesse teneantur; quod si unum vel alterum eorum abesse justa de caussa contingat, expediant tamen suos domesticos. Siquidem fides ex auditu, auditus vero per Verbum Dei est Rom. X., ut ita in pietate informari ac verae Ecclesiae membra esse possint. Absentes vero a Sacris concionibus domique delitescentes, vel negotiis privatis et domesticis curis — ut asveverunt — intenti, prima vice in dnr 12, altera in dnr 24, tertia et aliis omnibus vicibus in mulcta 1 fl. irremissibiliter exigendo, et in aedificationem Ecclesiae convertendo puniantur.

5°. Execrationes, nocturnas vociferationes, conventicula adolescentum cum puellis pensa trahentibus, lusus chartarum lusoriarum et aliarum, ac id genus alia interdicant, et in tales secundum commeritum animadvertant.

6°. Prudenter Contubernium nostrum Ecclesiasticum cavet, ne potestas Ecclesiastica aliquid juris adimat potestati Politicae in castigandis reis; ac vicissim orat, ne haec ulla in re suum jus Ecclesiae praeripiat; eorumque facinorum ac scelerum reos, ut sunt adulteria, scortationes et similia, quibus

Deus, proximus et Magistratus laeditur ac offenditur, ita puniat, ne legi Divinae ac Ecclesiae derogetur, et non solum mulcta pecuniaria — ut in nonnullis locis fit — efficiat, sed curet, ut ab Ecclesia deprecando, Deum sibi reconciliaret, tandem personam laesam contentam reddant, denique etiam Magistratus offensam exolvant. Ut hac de re Concilium Aurelianense Anno a Nato 550, canone 27 celebratum monet.

7°. Si qui designato stupro, aut aliis de caussis copulas petituri, alio profugerint, neglecto domestico Ordinario Ministro, eos mulcta 12 fl. pro aedificio templi castigent, et Ecclesiasticis poenas cogant parere. Qui vero posthabito suo ordinario Ministro baptismatis, Eucharistiae, Copulae, Introductionis, exequiarum et similium gratia ad alium Fratrum excurreret, irremissibiliter tanquam contemptor suae Ecclesiae et Ministri in flor. 12 mulctator, pro aedificio templi. Consveverunt etiam nonnulli mortuorum suorum corpora in locis privatis absque scitu et praesentia sui Ministri, tanquam cadavera brutorum, contra Dei mandatum, amorem proximi, ac reverentiam debitam piis demortuis praestandam — sepelire; tales si deinceps ausi fuerint similiter agere, mulctantur pagus in flor. 12, ad restaurationem templi convertendis.

8°. Stipendium Ministris denegantes, vel maligne solventes, ad officium faciendum urgeant, et contumaces etiam mulcta cogant. Ecclesiae autem bona rapientes, si potestati Magistratus subjacent, in ordinem redigantur et ad restitutionem tripli, vel invitos cogant.

9°. Encoenia, quae multorum flagitiorum, utpote ebrietatis, verberationum, homicidiorum et similium occasio sunt et fomes, tollere studeant. Eleemosynam fraudulenter in templorum aedificia ementiri non patiantur; ea enim plerumque in alios usus conferri consvevit. Quodsi alicubi nova eriguntur templa, aut restaurantur: parati sunt D. D. Fratres talibus etiam suas adjungere litteras, dum pii modo ac fideles ad huc eligantur, qui istam eleemosynam inpetrent et reversi coram Pastore loci et juratis rationem reddant.

10°. *Quia in Comitatu isto nullae prorsus sunt Scholae*, ubi a teneris juventus ad pietatem, ad honestatemque instrui ac informari possit: dignetur Magistratus Christianus, prout alibi fit, proventus aliquos Ecclesiae adjicere, templa ac scholas erigere ac restaurare, ut reaedificatis templis scholisque Ministri singuli, secundum proventuum quantitatem, de honestis iuvenibus prospicere queant, qui et in templo, pro decore Ecclesiae chorum regere, laudes Deo decantare, ac pueros in litteris et pietate informare possint.

11°. Manifeste scelerati, quos publica fama accusat, et *magiam exercentes*, ad eorumque auxilia confugientes, debitis poenis cöercendi, vel omnino exstirpandi, ut ceteri timorem habeant, et ne ipsis videantur patrocinari. Hieronym. 48. „Maledictus qui prohibet gladium suum a sangvine," — et Ambrosius: „Facilitas veniae incentivum tribuit delinquendi".

12°. Ministros Ecclesiarum prout vocare, ita etiam legitime convictum, amovere Patronorum et Contubernii, non vero Rusticorum est. Quare si Minister quid amiserit, tanquam persona Ecclesiastica et privilegiata, accusetur apud Patronum; Patronus rem deferat Seniori, qui convocatis Fratribus, secundum leges pro delicti, et admissi exigentia ipsum punire teneatur. Falso autem traductum absolvat, et pro delatione iniqua, poenam infligi delatoribus iniquis, per eos, quorum intererit, jure mediante postulet. E converso Minister etiam suas, si quas habuerit injurias a Patronis, deferat Dominis delegatis ad revidendum jure; si habuerit a rusticis, deferat Patronis, qui tenebuntur ipsos pro culpae magnitudine sufficienti afficere poena. Nisi enim haec observentur, sacro sanctum Ministerium imperitioribus ludibrio erit, tandem etiam alii, indigna tractatione antecessorum moti, successionem juste detrectabunt.

13°. Quia vero plurimi Ecclesiarum Comitatus hujus Patroni, alibi suas habent Residentias, subditis etiam suis, vel rusticas personas, vel tales praeponunt, qui intricati curis Politicis, parvam Ecclesiarum curam habent; hinc fit, ut et nos Ministri ab auditoribus nostris nec reverentiam, nec obedientiam debitam habere; sed nec, prout optaremus et summo studio conamur, aedificare possimus. Ea propter Comitatum hunc Nobilissimum obnixe oramus, ut provinciam hanc Spectabili ac Magnifico Domino *Sigismundo Balassa*, per nos unanimi consensu electo, ac Generoso Domino moderno et futuris Vice-Comiti imponant, attributa suis Spect. Magnif. ac Gener. D. vestris plenaria et omnimoda potestate et facultate in legum harum contemptores ac violatores secundum eorum demerita animadversendi et puniendi.

Ita et Ministri diligentiores, et auditores pientiores et obsequentiores reddentur, gloria Dei propagabitur, Ecclesia aedificabitur, et Comitatus Nobilissimus, postquam Regnum Dei quaesierit, omnibus a Deo benedicetur. Haec optamus et eventum Deo commendamus.

II.

Articulis Vener. Contubernii *Neogradiensis*, hos I. Comitatus sub sigillo adjecit Anno 1611; et quidem ad Instantiam Domini Superintendentis Samuelis Melikii Briznensis. (1611.)

Nos Vice-Comes, Jurati, Assessores, Judices, itemque Nobilium, ac tota caetera Evangelicae et Apostolicae Religioni addicta Dominorum Magnatum et Nobilium Comitatus Neogradiensis Universitas. Memoriae commendamus, notum facientes, praesentibus et futuris, quod exactis superioribus his diebus, Magnatum et Nobilium Conventum generalem Lossontzini nobis instituentibus et celebrantibus, Reverendus Dominus *Samuel Melikius*, Comitatus nostri Augustanae Confessioni addictorum Ecclesiae Superintendens, nomine totius Ecclesiae, certos quosdam Ecclesiae usui Articulos conscriptos nobis exhibendo, cum sibi adjuncta Fraternitate, oratos nos habuit, ut perlectis et cognitis eorundem Articulorum omnium Clausulis, assensum etiam illis, publici et authentici sigilli munimine adderemus, observarique eosdem ab omnibus curaremus.

Dignam itaque attentionem huic tali arduo negotio adhibentes, certas et idoneas Personas Consortii nimirum nostri primae Classis, atque auctoritatis homines deligimus, rogantes, ut ad aequam trutinam et laucem examinatis iisdem Articulis, in talem Orthodoxae Exiliae veteris usitatarum communium Legum tenorem, etiam hos referrent, cui assentiri nos etiam juste ac debite oporteret. Qui quidem fraterne his talibus votis nostris, sese accomodantes, sequenti praescripto Articulorum illorum ordine sunt hoc negotium ad Assensum nostrum tali scripto prosecuti.

I. Inter dulcissimas illas consolationes, quas sacra Scriptura ab aeterno Deo militanti Ecclesiae suae propositas subinde adfert, videtur etiam illa plenae consolationis promissio animis omnium repetenda esse, quae innuit Reges Ecclesiae suae Nutritores fore. Quo quidem tali suae promissionis momento, insinuare videtur ille cunctis, ad quaecunque gubernacula promotis, quatenus tuenda atque juvanda, promoveandaque suae Ecclesiae commoda, solertem operam navet, eamque multiplicibus periculis, aerumnis et angustiis implicatam, omnibus viribus incolumen esse velint. E re factum existimandum est ergo, quod Dominus Superintendens, cum universa curat suae commissa Ministrorum verbi Divini harum partium corona, in nuperrime oblatis Comitatui huic nostro quibusdam Articulis, ante omnia id petit, ut in isto quoque *Neogradiensi* Comitatu nostro (summis Tutoribus remote a nobis degentibus), idoneus

quispiam Defensor ac Tutor plena cum auctoritate constituatur, qui illatas Ministrorum Ecclesiae injurias propulsare, imminentesque Ecclesiae clades arcere pro dignitate possit. Constituimus itaque, ut Ipse Vice-Comes modernus, et successive Protectoris et Tutoris praerogativa ornati, cum Reverendissimo Domino Superintendente, mutuam inter se habendo correspondentiam, in omnimodam Ecclesiam sortem ita sint intenti, ne debitis praesidiis illa destituta, ingruentibus forte injuriarum telis, incuria quadam nostra exponatur. Ceterum si contigerit, quod adversae Religionis Persona, in gerendum Vice-Comitis officium aliquando succederet, is quia non videtur tute Protectoris huic muneri prodesse, tunc communi voto ejusmodi Orthodoxus Tutor nominetur et creetur, qui hanc functionem loco illius apposite et debite semper administret.

II. Decernimus praeterea, ne quispiam Patronorum, sive Spiritualem ille velit esse, sive secularem, contra semel jam receptam atque usu roboratam orthodoxam religionem, ad suscipienda alia dogmata suos subditos cogere praesumat et attentet. Si qui ergo illa temeritate fuerint comperti, *ejus Religionem Pastoresque contrariae Professionis quovis praetextu et colore Ecclesiis Reformatis velint obtrudere*: talium conatus, Tutores et Defensores reprimere, et immunitatem Ecclesiae conservare omni ex parte teneantur, sintque obligati.

III. Orthodoxae Religionis Ecclesiae juxta Statuta Solnensia, per suos suorumque Comitatuum Superattendentes ita visitentur et regantur, ne Pontificii Archi-Diaconi, vel ab iis substituti, illam Jurisdictionem et potestatis praetensionem in hac visitatione sibi uspiam arrogent. Quibus quidem vel mandatis etiam instructis, temereque huic negotio in praejudicium Superintendentum, et labem Jurium Regni inferendam insinuare se volentibus, Defensoris et Tutoris opera obstetur strenuo ac fideliter.

IV. Omnes Ecclesiae, quae in Christo sunt conjunctae et fide unitae, in societatem complicatae, cum hanc libertatem, hunc honorem a Christo et Apostolis acceperint, ut invitis illis Episcopus aut Pastor dari non possit; sed illae ipsae Jus electionis liberum habeant: observandam hanc auctoritatem, etiam nunc decernimus, et ratam habere volumus, ut Pastorum electio, vocatio et collatio, Patronorum arbitrio subjaceat, horumque trutina dignus atque idoneus quisque receptetur. Videant ergo Patroni, ut Ecclesiae Ministros non acceptent, nisi commendationem a vita probata, fama bona, doctrina exacta, religioneque sincera ita habeant, ut docendi donum, vitae etiam exemplum laudabile in illis eluceat.

V. Caussas omnes, quas Spirituale forum solet ventilare, spiritualibus quoque iudiciis permittimus absolute determinandas; ut sunt: Caussae Matrimoniales, Clericorum, Diaconorum, Scholarum, Studiosorum, Conjugum Clericalium, Orphanorum eorundem. Nisi forte si quid obvenerit, ut sit in iis opus politicis Delegatis Judicibus quoque aliquid determinare: eorum quoque auctoritati — sicuti et in Ecclesia veteri — nunc etiam honor est habendus, et negotiorum horum inspectio eis communicanda.

VI. Nullius Ordinis et eminentiae homo, Ecclesiastica bona, reditusque Ecclesiasticos, Parochiales et hospitales rapiat, occupet et abalienet, quin potius indebite occupatos, detentos et possessos quoque restitutum eat, nisi manifesta Dominorum Terrestrium praerogativa Juri suo quidpiam ex his attribuenda esse svadeat. Cautum tamen deinceps esse volumus, ne quispiam subditorum insciis et non consentientibus Dominis Terrestribus, de immobilibus bonis, demtis exstirpatitiis Terris et pratis, labore proprio acquisitis, Testamenti Titulo, Ecclesiis aut Scholis legare quidpiam audeat, ob tollenda Dominorum Terrestrium et haeredum eorum ea incommoda, quae in densissima operati operis meriti caligine et purgatorii ignis larvatica formidine suscitata, ne hucusque quidem a culpa et criminis reatu sunt in plenum vindicata.

VII. Domini Patroni, et Parochiani Arendatores, etiam Pastoribus suis vel Ministris Ecclesiae, in Decimis, Quartis, Sedecimis quoque tam frugum, quam vini, etiam agnellorum, apum, melis ac Sabatalium proventibus, ullum damnum ne inferant, neque eos qualibuscunque legitimis reditibus privent.

VIII. Sicubi mos habitus hactenus fuit, quod de Alodiaturis, Seminaturis, et Praediis Magnatum et Nobilium Decima cesserit Pastoribus: vetare minime possumus, ut ibi Decimae deinceps etiam illis commode non praestentur, sed in Legem quandam Universalem hoc trahere, cogereque vel Magnatem vel Nobilem quemquam, ut hac tali ex suis Seminaturis Decimarum solutione ipsis sit obstrictus, pluribus de causis impedimur. Nihilominus tamen, ut pietas et gratitudo erga Ecclesiae Ministros cum amore Divini numinis conjuncta in animis Magnatum et Nobilium crescere et sobolescere agnoscitur, libenter svadeamus, ut Pastores vitae integritate et laudabili doctrina florentes, debita reverentia et honore prosequantur, ac in sustentandam rem eorundem familiarem aequa subsidia, ultra debitum etiam, pro suo unusquisque lubitu et arbitrio ex suis facultatibus hilari vultu et animo suppeditent.

IX. Agriculturae, Labores, vecturae et id genus reliqua,

Pastoribus debita vitae subsidia, juxta veterem observatam consvetudinem, deinceps etiam, illis libenter praestentur.

X. Doctos, frugi et officii sui memores Pastores decet assiduis librorum lectionibus vacare, seque doctiores in dies praestare. Statuimus ergo et edicimus serio, ut Parochiales aedes idonea habeant musaeola, in quibus studiorum exercitia, fumo, pulvere remoto, obstaculisque aliis remotis, cum salutis et sanitatis commodo, jugiter a Pastoribus ruminentur. Reliqua etiam aedificia, pro frugibus recondendis, jumentis tegendis, idonea a Parochianis, Pastoribus praeparentur.

XI. Filiales Ecclesiae, tam Decimales, quam Metretales, contra Jura Regni Hungariae, a suis Matriculis seu Ecclesiis primariis, tam privilegialiter, quam longo usu conjunctis, omnino non abalienentur, aut avellantur; siquidem pro iis Diaconos intertenent, vel ipsi Pastores certis festivis diebus in eas exire, et Verbum Dei, ac Sacramentis illis servire solent. Decimae item Parochorum, quae in Filialibus Ecclesiis, etiam sub Ditione aliorum Dominorum, jure et privilegialiter ab antiquo cedunt, per ipsos Parochos in specie colligantur. Vel si ipsi non sufficiunt, Dominis Patronis vel Parochianis, iis nolentibus, aliis libere vendendi habeant potestatem. Parochiarum autem praefatas Decimas privilegiatas, et ab antiquo possessas, Terrestres Domini vel per se, vel per suos Praefectos occupare, vel pro illis solutionem accipere, et sic Pastores defraudare non praesumant.

XII. Ne quid praeterea cum contaminatione et despectione Ministerii oboriatur imposterum, dignum observatu judicamus, ne quem melioris notae praepositum, ob leves quasdam suspiciones et subtiles vitiorum notas, sede sua moveant Patroni et Parochiani, sed fraterna charitate ipsos tantisper sufferant (subportent), dum se propellendi justissimas causas aggregando, contumaci proposito nil cedentes. ipsi sibi peperisse coram Domino Superintendente, et Domino Tutore dignoscantur. Ita demum Patroni jure suo ab antiquo usurpato utantur, audiantque Cyprianum Martyrem sic docentem: „Plebs obsequens Praeceptis Dominicis, et Deum metuens, a peccatore praeposito (Ministro) se separare debet, nec se ad sacrilegi Sacerdotis Sacrificia miscere, quando ipsa maxime habeat potestatem, vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi. Nec id praetermittere voluimus, quod si Pastor quispiam tetro ac enormi quodam scelere intantum etiam se involvat, ut gladium vel vitae privationem illo mereatur, non tamen in eum captivandum temere est irruendum, nec latera verberibus attrectanda, nisi forte urgens quidam casus sic

svaderet: sed apud Dominum Superattendentem et Tutorem accusatione contra illum instituta, illius plectendi, mulctandi et puniendi, tota occasio Juris erit auspicanda.

XIII. Reditus Ecclesiastici, ex ipsis Pratis, Agris, Molis, Vinetis, item ex Corbone sive elemosyna Dominicali, aut undequoque promanantes, per Aedituos et Judices, consciis tamen Pastoribus et Patronis, diligenter asserventur, in instaurationem Templorum, Scholarum, Parochiarum, et alia circa talia necessaria. Rationes vero tam Introitus quam Exituum coram Dominis Patronis et Pastore scribantur et reddantur, quod necessitas ipsa, ita fieri exigit, ob lubricae fidei homines, qui sua commoda magis, quam Ecclesiae successum et felicitatem quaerunt.

XIV. Nemo Dominorum Patronorum, aut quorumcunque Parochianorum, quicunque ii sunt, sive Pastor alio migrare proposuerit, sive juridice ejectus penitus, sive morte sublatus fuerit, audeat involare in bona ipsius, aut relicta (viduae), et ea diripere, pro seque aut alio quocunque occupare, quandoquidem id et statuta Regni vetant. De iis vero Domino Reverendissimo Superattendenti et Fraternitati, ac Dominis Defensoribus dispensationem, judicium et admonitionem ita permittimus, ut tamen ipsis satisfiat, quibus obaerati exstiterint.

XV. Conjuges et Derelictae Viduae, Pupilli ac Orphani defunctorum Ministrorum, post mortem eorum non confestim Parochiis eliminentur, aut violenter extrudantur, nec percipiendis Proventuum legitimis demensis et accidentiis priventur, sed quantum pietas perhibebit, ad successoris legitimi adventum in ipso Domorum Parochialium usu permaneant, ne functio Ecclesiastica suffocetur, et necessarius ejus usus ab Ecclesiae membris desiderari patiatur. Volumus insuper, ut Viduae et Orphani ipsi defunctorum et de Ecclesia bene meritorum Ministrorum, ab omni contributione et ordinario labore immunitatem habeant, nec in sortem caeterorum subditorum citra statum eorum trahantur. Quod etiam de conjugibus, viduis ac Orphanis Diaconorum, Rectorum quoque Scholarum similiter haberi permittimus.

Jam vero his supra annotatis Constitutionibus et Decretis nostris debitum assensum praebere volentes, imprimis fraterne Dominum Vicecomitem compellamus, obtestantes eum, ac sub poena amissionis Officii injungentes ei, ut Ecclesiae se Defensorem ac Tutorem agnoscendo, ita excubiis suis, illius necessitatibus invigilet, eamque attentionem, secundum Deo debitam fidem et fidelitatem suam, ad haec omnia praestanda et exequenda servet, qualem haec tam ingentis momenti res, ab

ipsius solicitudine et solertia requirit. Cui quidem his cunctis praestandis, ne vires debitae, ne justa etiam potestas et commoda auctoritas desit: universam omnium Ordinum hujus nostri Comitatus Communitatem monemus, praeceptumque singulis esse cupimus, ut ad suggerenda Christi Ecclesiae debita et idonea subsidia, postulante adhortante et urgente moderno et futuro Defensori, omni posthabita excusatione et retinentia, praesentem promptitudinem et alacritatem Universi exhibere, prospicere quoque sincerae Religionis incolumitati ita velint, ne praeda hostibus permittatur.

Si qui vero his Decretis nostris resisterent, et contumaces esse pergerent, aut requisiti a Domino Defensore ad auxilia et subsidia ferenda immorigeros se declararent: extunc de facto, secundum demeritum quisque suum, processu, Articulorum novissimorum de violentiis editorum observato, puniatur, apellatione in Comitatum, sed non ultra permissa, ac executionem superinde ipse Dominus Defensor exequi ac peragere, partim Ecclesiae, partim Domino Superattendenti et Domino Tutori cedendam, vigore saltim praesentium, semper possit ac valeat.

In cujus rei constitutae fidem et firmitudinem, Comitatus nostri usuale et Authenticum sigillum apprimi volenter curavimus. Factum in Lossontz loco et tempore Congregationis nostrae Generalis. Die 2 Maii Anno Domini Millesimo Sexcentesimo undecimo. Sigismundus Balassa, Vice-Comes. (L. S.)

Titulus: Admodum Reverendo et Clarissimo Viro, Domino Samueli Melikio Antistiti Ecclesiae Brezno-Banyensis vigilantissimo, necnon Superintendenti Ecclesiarum Comitatus Thurotziensis, Zoliensis, Neogradiensis et Hontensis solertissimo, Domino Affini et Fautori colendissimo.

III.

Projectum circa restaurationem Status Ecclesiastici.

I.

Solius Dei gloriae et Ecclesiae Salutis caussa!

Quod Ecclesia Augustano-Evangelico-Christiana, propter vicissitudines, quibus in hoc Regno Hungariae passim subjicitur deplorandis fatis, praesertim hoc verum statu conclamato, adeo exposita sit, ut non aberraverim, si eandem cum Prophetis Juguriolo cucumeraris. Urbi devastatae, Populo pauperi, speranti in nomine Domini, ac cum Christo pusillo gregi,

ac denique Naviculae, fluctibus afflictionum variarum frementibus per hoc Patriae nostrae mare, persecutionibus turbidum in dies jactatam comparavero.

In qua rerum adversitate, miseros Lutheranos, mirum in modum torquente, neque ordo, qui est anima rerum, neque legum observatio, quae est vinculum religionis adamanteum, et arx omnium ordinum humanorum inexpugnabilis, eo quo oportet modo, in Ecclesia pressa observari, ac Presbyteri, qui deberent esse ordinis sacri conservatores, ac Legum violatarum vindices acerrimi, postpositisque privatis, publicorum bonorum promotores diligentissimi, in eadem Ecclesia pressa, officia sua libere — prout Ecclesiae salus requirit — promovere possunt. Nimirum in fortunata rerum ecclesiasticarum facies hoc malum in Amphitheatrum Ecclesiae August. Evangelicae invexit, et tantam confusionem permittente Deo et eos, qui probandi sunt — manifestante, eidem peperit, ut plerique pusillanimes, visa hac tristi Ecclesiae facie, scandalizentur, et circa fidem, quam tot oraculis divinis confirmatam, pro indubitata, tempore felici tenuerunt, naufragium meditantur, plerique securi, qui possent ordini et legibus et officiis suis in hac confusione satisfacere, torpent; et visa iam imminente Regni Spiritualis ruina, non evigilant, non concurrunt, non dies, noctesque in meditationibus, qualiter hoc Regnum Spirituale conservari aeternum posset, transigunt.

O nos homines imprudentes, et rerum sacrarum incuriosos! Itane rempublicam Sacram, tam caro Christi sangvine partam, cum thesauris incomparabilibus, Verbi Dei et sacramentorum — per quae salvamur — parvi facimus, ut visis hiatibus ejusdem, ruinam jam-jam minantibus torpescemus, et mediis necessariis, fulcimentisque idoneis, eidem haud succurremus?

Ac proinde, ut huic malo maturius in occursum eatur, ordo et leges strictius observentur: Magistratus — postpositis privatis — publicis bonis unice intentus sit, Fratresque suae inspectioni subjectos, ac legibus pro prudentia peculiari latis circumspectos, concessa sibi utrobique tam ex parte Ecclesiasticorum quam Secularium auctoritate, in obsequio pietatis ac honestatis conservet; excessivos ac contumaces legaliter puniat, ac ita publicis invigilet, ut quasvis illegalitates, alibi exortas, in primo statim limine, in rectum ordinem reducere, ac ne majores flammae exoriantur, scite exstingvere adnitatur.

Fratres cum fratribus et suis Dnis Patronis in concordia mutua, ac correspondentiis, veluti unum corpus spirituale, vivant; honestatem praesertim Theologicam in omnibus actio-

nibus privatim et publice testentur, atque ita Ecclesia Christi in hac patria nostra, sigillatim vero in Comitatu hoc *Neogradiensi*, sub persecutionibus etiam illibata conservetur; meo judicio tenui, unice gloriam Dei et salutem afflictae Ecclesiae expendente, ne jam amplius tantopere, propter quasdam anomalias, facile corrigendas vapulet, haec principia ab omnibus veris Lutheranis, zelo religionis suae vere inflammatis, observari deberent. Et quidem:

1°. Dnos Politicos cum Ecclesiasticis, tanquam Mosen cum Arone omnes et singulos, quicunque in Religione hac Aug. evangelica vera, vere aeternum salvari cupiunt, sine fuco, citra generis aut praerogative alicujus observationem, amicam, fraternam et sinceram correspondentiam habere, deque ordine instaurando, et legibus latis exacte observandis immediate cogitare et practicare mutuis consiliis, colloquiisque et actionibus in Concordia Deo accepta, et Ecclesiae perquam necessaria, Ecclesiam nutantem, a confusionibus liberare oporteret.

2do. Dominos Patronos, tanquam nutritios et defensores Ecclesiae, quae sui esset officii, hilari cum animo, quae ad pacem, conservationem et defensionem Ministerii, ordinis et legum pertinerent, exequi; ceteraque, quae Statum ecclesiasticum seu forum spirituale concernerent, Presbyteris seu Senioribus, et iis quorum interesset dissentienda relinquere.

3°. Domini Seniores legibus circumscripti, si aliquid in ecclesiis ardui occurrent, prius cum Domino Inspectore et Fratribus studiose conferre, rem omnem omni ex parte diligentissime ruminare, consequentias suarum actionum bene nosse, et sepositis suis privatis, in publicis, Ecclesiae salutem concernentibus ita operari, ut sine partium studio, omnibus ex aequo Jus dicere, ac in omnibus propositis, unice Gloriam Dei et bonum Ecclesiae publicum curare deberent.

4°. Et quia propter intermissas hactenus Congregationes, ac miserum Ecclesiae statum, multi multa liberius occipiunt, et alibi vel ipsi Ecclesiastae, — non invigilantes suo muneri, — personae, aut in excessu, aut in defectu delinquunt, vel Rectores et Auditores contra suos Antistices ex levi causa, et ausu temerario malitiosoque insurgunt, et hinc multae anomaliae, propter quas vapulare debet Ecclesia, passim invehuntur; res itaque pernecessaria ac bonae constitutionis esset, si Pastores, Rectores et Auditores singuli, Legibus pro cujusque indole latis, capistrati singuli in suis officiis se pie continerent, conservataque quisque sua honestate pietateque, honestatem et pietatem Ecclesiae quoque afflictae, pro pru-

dentia Christiana merito conservare adniterentur. Quod bonum Ecclesiae per Currentales Dominorum Seniorum crebriores missiles, ac visitationes Ecclesiarum annuales, in Ecclesiis constituti, ac formari posset.

5°. Multi etiam multa scandala ex cerimoniis sibi sumunt, hoc vel illud circa administrationem Sacrorum in diversis Ecclesiis diverse fieri videntes: hinc una *Agenda* seu *Rituale*, per totum Comitatum hunc introduci deberet, quo tota Fraternitas unum, eundemque modum in singulis Ecclesiis circa sacrorum administrationem, ex imposito studiose observaret.[1]

6°. Collatis prius conferendis cum Inclyto Patronatu, necessitate ita efflagitante, et pietate nostra svadente, Dnus Senior non solum preces peculiares pro avertenda aliqua poena imminente, verum etiam jejunia publica, quandoque in Ecclesiis servanda, per Currentales sancire posset. A° 1728 die 14 oct.

b) A sárosmegyei esperesség történetéhez.

(1668.)

I.

Determinatio Comitatus Saárosiensis Anno 1668 Die 12 Decembr.

Quoniam Satanas, inimicus generis humani, breve tempus se sciens habere, quo Regnum Christi subvertere posset, Universum Ecclesiae ordinem, quem Paulus Apostolus solenniter reservare mandat, invertere intendit, sciens et hoc modo plures secum trahere post se animas. Unde ita fatuavit plurimorum animos, ut nec Ecclesiarum Pastores, quibus ordinis debiti observantia incumberet contra conscientiam, legitimam vocationem expectent a Domino, cujus est mittere operarios in Vineam suam Math. IX. contra comminationes Justissimi Dei; non missi currunt, non mandavi prophetant, imo quod magis deplorandum, plurimarum Ecclesiarum Ministri, majoris Proventus cupidine infascinati, Ecclesiasticorum ordinariorum reddituum remissionem Auditoribus pollicitantes, quidam vero

[1] A szertartások uniformitásának eszközlése végett Bél Mátyás már jóval előbb szándékolt kiadni egy *Agendát*, de úgy egyházi, mint világi egyének ellenkezése miatt felhagyott szándékával; a mit aztán Krman Dániel superintendens foganatosított, készítvén egy Ritualét, melyet — mivel ő a pozsonyi várban fogságban tartatott — Bél M. adott ki 1734-ben.

per Munera, quorum caussa blasphematur nomen Domini sese in Ecclesias insinuant, alii saginare Ventres non mentes, impostores potius quam Pastores dicendi, horrendam in extremo die justo Judici Christo reddituri rationem, de quibus et B. M. D. Lutherus ita ait: „Etiam si ipso Salamone, et Daniele esses sapientior, nisi legitime vocatus, plus quam infernum fuge, ne Verbum Dei cum damno tuo et auditorum effundas; si enim eguerit: vocabit te, si te non vocabit, non rumpet te scientia tua; nemo fructificat verbo, nisi qui legitime vocatur".

Propterea Anno et Die ut supra, in Sede Judiciaria Comitatus de Sáros, in Libera Regiaque Civitate *Eperjes* celebrata statutum est: siquidem quaevis Religio suum Superintendentem haberet, ideo ac Dnus admodum Reverendus atque Clarissimus vir *Joannes Vislicenus* Pastor *Keczer-Peklensis*, et Fratrum evangelico-Lutheranorum, per Cottus Saáros, Zemplén et Ujvár Senior ordinarius, ut et ejus legitime per consistorium electi, et per *Inclytum Comitatum confirmati* Seniores, in Parochias vacantes et praesertim ex Patronorum neglectas (si prorsus miserae plebis nullam rationem habere vellent) una et altera admonitione admissa, idoneos Pastores collocare; ex parte vero Patronorum sui, suorumque rationem habentium, cum consensu eorundem Dominorum Patronorum inducere posse, expetitus unum atque alterum et tertium recomendare, et qui ex his placuerit Patronis et Ecclesiae, assensum praebere et confirmare deberet. Delinquentes vero removere et secundum delicti exigentiam punire possit.

Quod etiam de Rectoribus Scholarum quibusvis intelligatur: visitationes Ecclesiarum tertio quovis Anno instituendas serio esse volumus, in quibus vitam et doctrinam docentium, profectus item discentium examinet. Scandalosos et desides Ministros ac Rectores castiget, — in Proventus Parochiarum et Ecclesiarum diligentem operam det; si quid defuerit, cum Patronis mutue reaedificet. Ne autem frustraneum laborem instituat: ab ecclesia quavis salarium, a Pastore vero loci honorarium condignum, lege et consvetudine receptum intemeratum habeat. Dat. Eperjes Anno et Die ut supra.

II.

Deliberatio Contubernii Saárosiensis.

Anno 1721, die 10 Martii in *Héthárs* congregati Fratres Aug. Conf. addicti, infra notati, in negotio Reverendum Dnum

Martinum Zawodszky, Pastorem *Vörösalmensem* concernente, quod is — uti apud nos delatus — personas duas, illegitimae aetatis, ex Zingaris, in Vörösalma copulasset. Qua de causa, a Romano-Catholico venerando Clero ad sedem sacram Capituli Agriensis citabatur, comparare tamen recusavit, provocans: per suum Magistratum, in foro competente, a seculo in Fraternitate usu et consvetudine roborato, id negotium revidendum, decidendumque debere. Ad nos igitur rem delatam, ex Authoritate Contubernii nostri, juvante Deo, tali — uti sequitur — modo revidimus et decidimus.

Et siquidem hoc in passu ad Instantiam Spectabilis Dominae Margarithae Buttkay, Spectabilis ac Generosi condam Dni Adami Dessőffi derelictae, vi Commissionis Perillustris Grosi Dni Mosis Meltzer, I. Cottus de Saáros Vice-Comitis ordinarii, Inquisitio per Generosum Dnum Mathiam Bertalanitz subst. Judlium, et Joanne Tahy Jurassore, modo fati I. Cottus peracta fuisset, ex qua secundum fassionem primi Testis, nimirum: *Eliae Gigant Rectoris Scholae Vörösalmensis* colligitur:

1°. Pastorem Vörösalmensem supra fatum Rndum D. Martinum Zawodszky copulam Zingaris administrandam, duabus protaxisse Hebdomadis, quo sub Termino debuissent proclamari copulandi. Tertia vero Dominica immediate sequente, in medium Templi coram Auditorio eosdem stitisse, ac ibidem publice a Magistratu suo domestico opinionem de copulandis expostulasse.

2°. Toties fatum Pastorem, non intendisse praeatactis personis copulam praestare, nisi a Magistratu suo domestico praemonitus, imo compulsus fuisset.

Idem confirmant secundus et tertius Testis Inquisitionis praenotatae. Insuper etiam fassi sunt hi duo Testes fide mediante coram nobis die 25 Februarii Anni praesentis in Héthárs existentes: se a Zingaris audivisse, copulatas personas tempore motis Rákotziani, dum Zoldatones a Portis exigerentur, natas fuisse. Hoc ipsum Andreas Kowal, annorum circiter 40, Incola similiter Vörösalmensis, fide mediante testatus est.

Deliberatum:

His itaque praevie declaratis, pro fundamentalibus rationibus ponimus in similibus:

1°. Ipsum Jus Civile, quod praesumat habiles et idoneos esse ad Matrimonium contrahendum masculos Puberes et Foeminas viri potentes, ita ut in foeminis aetas 12, in masculis vero 14 annorum requiratur. Uti declarat Justinianus. Et hujus

rei rationem quidam adferunt eam: aequum esse, ut lex positiva conveniat naturae. Sed compertum esse naturaliter foeminas pubescere anno 12, masculos vero anno 14. De quo Macrobius Lib. 7. Saturnalium.

2°. Jus Canonicum in Capite Puberes, in nuptiis pubertatem non ex annorum numero, sed ex potentia coëundi judicandam statuit. Et quidem ubi malitia — quae in coëundi potentia et discretione conjugalis consensus constitit — aetatem supplent.

3°. Adhuc ubi quoque compertum fuit, masculos ante annum 14 liberos genuisse, et foeminas ante 12 annum peperisse. Cujus aliquot exempla refert Andreas Tiraquell: „de legibus Connubialibus". Parte 6-ta, Num. 37. Kormann in Tract. de Virg. Praemissis addimus, Parentes Zingaros personarum copulatarum, tantopere de copulatione praemissorum liberorum suorum Instantias iterasse, quia animadvertebant malitiam in ipsis supplere aetatem, nec cupiditates reprimi, ac concupiscentias refrenari posse aliter, nisi ineundo matrimonium, nuptiasque contrahendo. Rati satius esse in matrimonio vivere, quam vagas libidines sectari. ac scelere nefario, mortaliqu e peccato se polluere. I. Cor. VII: 2, 9.

4°. Nemo copulatorum exigua fallatur statura, plurimi enim satis breves statura, aetate tamen matura reperiuntur. Id colligi potest in sponso, ex promptissima fidium tractatione, quae habilitas in puero minime daretur. Jam facile mens pia sincera hominis Christiani, ex praemissis colligere potest, quantum et qualiter supra fatus D. Martinus Zawodszky Pastor Ecclesiae Vörösalmensis, administrando copulam Zingarorum liberis, contra Jus Civile vel Canonicum deliquisset, aut Contra Constitutiones vel Leges Ecclesiasticas sese gessisset. Adeoque nos haec diligentius pensantes, Fratrem nostrum saepius nominatum, pro Authoritate nostra, qua plus, quam a Seculo Contubernium nostrum — sicuti testantur Protocolla — in similibus et majoribus negotiis decidendis utebatur, ceu nullius culpae hoc in passu convictum, ab omni indebita vexatione, citatione et poena absolvimus et declaramus. Actum Anno, Die et loco ut supra. Joannes Terstenszky, ecclesiae in Héthárs [1] Pastor et V. C. Senior. Thomas Benkovicz ecclesiae Schönvisiensis Pastor ordinarius. Andreas Simonides ecclesiae Krivanensis Pastor ordinarius. Nicolaus Czabkay Parochus Roskovanensis.

[1] Ex hac Hétharsiensi Ecclesia *ultimus Minister* expulsus est Joannes Ruffini Anno ..... ? hodie apud Dopsenses Parochus et Superintendens.

III.

Kapy János kiutasító levele a németfalvai ev. paphoz (1731.) és biróhoz (1732.).

Külczim:

Maledicti quondam Lutheri perversae Hoeresis Predicatori[1] tradantur Nemethfalvae.

Tu perverse et maledictae hoeresis Predicator Eximie!

Audio, quod te Diaboli intruserint et hodierna die, sicut stultorum maximum installaverint in praedicantiam Némethfalvensem. Qui pagus tam bene est subjectus mihi, quam alteri ex consangvineis meis, et sic nescio cujus ex indultu illuc veneris? Cum ego Te prorsus non, nec alii Fratres mei admiserint. Et nec credo, quod Plebanorum introductio (quorum nomine tu non es dignus gaudere) consistat in Dominibus terrestribus. Qualicunque demum veneris illuc modalitate, statim perceptis his meis litteris, discedas, si vis sano tuo capiti consulere, quia si te ibi crastina die deprehendero, numerabo capillos tuos, expectes, ut te prius Episcopus noster (Tuus enim[2] ob bona opera scilicet, sicut canis, catenis vinctus, in carceribus haeret) introducat, vel introduci curet, aut (si nostrum est) omnes compossessores ejus Loci te instellent. His iterum, iterumque serio tibi praecipiens maneo, Tuus et tuae perversae haeresis infensissimus Inimicus. Joannes Kapy, in Kapi 1 aprilis 1731.[3]

[1] Samueli Bodrovinyi. (*F. L.*) NB: Hornyánszky: „Beiträge" stb. szerint a sárosmegyei Kapi-Németfalu lelkésze 1731-ben Munyay János volt. (*Szerk.*)

[2] Krman.

[3] Ugyanez ügyben, ugyancsak Kapi János a németfalvai biróhoz is írt *tót nyelven*, a melyet magyar fordításban a következőkben közlünk:

„Maga haszontalan és rossz németfalvai biró. Hallom, hogy a szent katholikus egyháztól elszakadt lutheránus bolondot .... engedélye nélkül hozták el annak helyébe, a kit elvitt maguktól az ördög. Nem tudom; szeretném megtudni, a mikor egy úr megengedte, de három még nem engedte meg, nem is jártak náluk, mert ellenezték. És ezért keményen parancsolom maguknak, hogy még ma szép szóra küldjék el, mert holnap majd én küldöm el őt, de azt nem köszöni majd meg. Várjanak, míg a mi püspökünk, vagy valamennyi földesúr, ha van annyi hatalmuk, egyet meg választunk és azt .... elküldjük maguknak. Ezzel maradok földesuruk Kapi János. 1732. aug. 17.".

c) A rózsahegyi zsinatot megelőzőleg a superintendensek számára adott utasítások.

Certa transmissa Puncta Dominis Superintendentibus, a Statu Evangelico, paullo ante Synodum Rosemberganam Miskolczini congregato.

Memoriale Sanandorum Naevorum Ecclesiae Evangelicae.

Postquam speciali indulgentissimi Dei misericordia pene (humanitus loquendo) desperata hactenus sors Evangelicae Ecclesiae, secundiorem erigatur in spem; et fisa divino favori liberiorem sibi polliceatur Exercitii pietatis Cursum: ejusdem Orthodoxae Ecclesiae genuina membra, Politicae nimirum Personae animadvertentes multa committi, quae committi non deberent, scandala et ingratos Deo, adversariisque ridendos Excessus: autoritate Serenissimae Aulae haec sequentia taxanda et corrigenda in melius sentiunt gravamina:

1°. Domini Superintendentes ex Officio divinitus concredito, debita auctoritate utantur, sedulo, serioque quotannis Ecclesias Dioecesium, sibi concreditarum, ante Festum Georgii mensibus duobus visitando, ac coram praecipuis loci Patronis, vel (si a Religione sua alieni fuerint) ecclesiae ejusdem, et fide dignis ac insuspectae veritatis Senioribus viris, Ministrorum, scholae Rectorum, et simul auditorum defectus, excessus, doctrinam, diligentiam, dignos Ecclesiastico-Theologica Persona mores inquirendo, et quantum juniores studio in catechetico profecerint, experimentum faciendo, corrigenda correcturi, immedicabilia vero abscissuri.

2do. Carpitur etiam eo nomine (et quidem merito), quod in singulis fere pagis, certe et in civitatibus ejusdem religionis existentes, dissonas et pro lubitu illius vel alterius Parochi, innovatas habeamus Cerimonias, nec mobilia Festa una celebrantur harmonia. Habita itaque mutua Dni Excellentissimi correspondentia, in ee etiam unum et concinnum sancire satagare ordinem.

3tio. Proh dolor! Fabula facti sumus vel lixis et calonibus, quod unius loci duo vel tres pro diversitate lingvarum aut necessitate collegatus introducti, convenire et amice vivere nolint Pastores et Confratres, sed non sine offensione infirmiorum, imo sanctorum Angelorum, Deique ipsius mutuo etiam abhorrent colloquio et aspectu; cordi proinde et religioni sibi sumere dignabuntur Dni Superintendentes, et satisfacturi in se, assumto Episcopatus Officio, tales detestabiles sub uno Christo capite, tumultuantium membrorum petulantias aut sanent, aut castigent.

4to. Omnes et singuli Ecclesiarum Ministri et scholarum Directores, uno mense ante feriam divini Georgii Ecclesiae loci a se derelictae valedicant; qui si ab Auditoris detineantur: bene quidem, et si ad annos vitae suae maneant; si vero praecipuis, liquidis documentis enormitatis alicujus scandalosae convicti dimissi fuerint: casum non religioni, sed propriae exorbitationi imponent.

5to. Porro videndo, nonnullos sine Testimonio studiorum vitaeque in scholis actae, ad instantiam unius alterique Personae (saepe muneribus, amicis et affinibus ad gradum hunc iter parantibus) sacris initiari, operae pretium est, ut Dni Superintendentes ante collationem sacri Ordinis, serio investigatione ac examine (intra quindenam factis) praecaveant, ne vel licentiosi heluones, in scholis impune et proterve peccare asveti, in fundamentis fidei non bene fundati praeficiantur (prout de praesenti aliquot, *homicidio*, silendo alias insufficientias) notati sacro hoc titulo insigniti recognoscantur, qui cum doctrina tum praeprimis inculpato, gregi suo praeeant exemplo.

6o. Accedit, quod non sine dolore animi pii, et pudore faciei videant viri in Ecclesiam evangelicam bene affecti, Dominos Reverendos Ecclesiae evangelicae, per publicas oppidorum et Civitatum Nundinas, medios inter temulentos rusticos, cum sarcinis vagari, luctari, mercari, ne vero dicamus inebriari, honestate itaque et aestimatione tantarum svadente personarum, domi sese contineant, ad profanos locos non exeant, sed habentes proprias plerique Oeconomas, Oeconomica per easdem administrari curent; alias a modo de praesenti publico in Foro per Politicum Magistratum, vel suos Patronos, aut ad id deputandos ad carceres certi Praesidii abductum iri se sciant.

7o. Ad haec ordinario Pastorali convenienti Personae et Officio vestitu, gravi sub definienda poena induantur; cum obvii etiam nunc dierum pro Sutoribus ab ignotis habeantur, gravitasque Ecclesiasticorum intereat virorum.

8o. Optandum esset ut immodeste sumtuoso Dominarum Conjugum vestitu, vulgaribus insolentiae non faciant Exemplum.

9o. Nec hoc publico caret scandalo, quod sumtibus miserae Plebis, promoti ad Officia Dni Reverendi, vix medio ibidem expleto Anno, opimiori oblata Parochia eos deserant.

10o. Svadet ipsa Ecclesiarum restaurandarum ratio, ut Generali in Conventu alicujus Dioeceseos Pastorum, semper duae, pluresque doctae et utrae Evangelicae deligendae, et publicato Termino Congregationis invitandae, intersint. Poli-

ticae Personae eadem in Ordinatione etiam Dnrum Candidatorum observetur decens consvetudo.

11. Meminerint I. Evangelici Status Politicae Personae, quod olim felicioribus Annis, in omnibus Ecclesiis Evangelicis, Domini Parochi, memores se daturos Deo rationem animarum concreditarum, plantaturique vivis radicibus Vineam Dei, juniores utriusque sexus privatis et publicis Festorum Pomeridianis horis, lacte innutriverint Catecheseos. Per necessarium itaque erit, ut et hodie pia Praedecessorum trituri vestigia idem faciant.

12. Hactenus ex Christiano Zelo moti, a Statu Politico Dni Excellentissimi Superintendentes, humillime pro remedio tot malorum rogabuntur. Interim praeatacti Excessus et Defectus Ecclesiarum vel Ecclesiasticarum Personarum incorrecti eorum Socordia si manserint, hoc quoque intelligere dignabuntur, quod in futuro Generali (pace sperata subsequente) Conventu, contumaciae, aut spontaneae Omissionis convicti, noverint se honore et dignitate data Episcopali non sine labae famae carituros. Si qui vero nasuti, scioli et contumaces auderent spreta et posthabita Dominorum Superintendentum auctoritate, sese opponere, obloqui, diffamare: tunc comperta rei veritate, excommunicati loco moveantur, requisito nostro illico ab Aula mittendo ad capiendos tales Banderio.

13. Non semper imaginatam Legem concionentur, cum dominio Conscientiarum, sed *sciant semet Evangelii Conciona-tores esse.*

d) **Krman Dániel életéhez.**

Littera Inclyt. Stat. et Ord. Hung. ad Excell. D. Superintendentem Danielem Krman.

Excellentissime Domine et Pater nobis in Christo Venerande!

Antehac quoque Excellentiae Vestrae, et quam plurimis Ecclesiarum nostrarum Antistitibus deteximus multa esse in his iisdem Ecclesiis nostris, circa res adiaphoras, ceremonias et mores, quae Deo juvante in meliorem ordinem deberent reduci; sed quia ipsimet quoque advertimus, non posse aliter ordines hujusmodi induci, nisi prius invicem convenerimus, et de his omnibus certi quid concluserimus. Deliberandum nobis inprimis erat, ubi et quando posset commodius, una certa

Nationalis Synodus institui, in qua de Uniformitate per Regnum hoc Hungariae, de scandalosis Imaginibus, de Cantu, de Candelis tempore funerum alibi observatis Processionibus, Festis et his similibus, sine omni conformitate pro unius cujusque arbitrio super inductis, ritumque adhuc pontificiam redolentibus, aliquid certi statuere, statutaque in publicum edere possimus.

Supponimus vero nuperrima Visitatione Excellentiam Vestram etiam omnia illa connotasse, quae ubi formitate nulla aguntur, et quae essent corrigenda. Insinuamus ergo Excellentiae Vestrae, nos qui hic publicorum Regni negotiorum, frequentiori quam alias, numero convenimus, praemissa omnia in considerationem sumsisse, statuisseque, ut accedente Excellentiae Vestrae, et aliorum, quibus in hac materia scripsimus Dnorum Superintendentium Consensu, in oppido *Rosenberg*, Comitatus Liptoviensis, pro ipsa Dominica Laetare, Synodus haec instituatur; Excellentiam Vestram rogantes. dignetur hoc pium propositum in Ecclesiis quoque curae et directioni suae concreditis, quibus intererit, promulgare; unumquemque item siquid querimoniae habuerit, aut correctione dignum in Ecclesia adverterit, item: ubi, qualis persecutio tempore exmissorum Dnorum commissariorum intervenerit, quae Templa — contra mentem Szétseniensis conventus — sunt retenta vel adempta, perquem, quibuscunque circumstantiis; aut siquid in Executione praejudiciose commissum esset, etiam in eadem Synodo explanare sciat commovere, ipsamet autem Excellentia Vestra, datis prius Ordinibus, ut ex singulis Comitatibus ejusdem curae subjectis, tres vel 4 Dni Reverendi, modicis, quibus una vel altera septimana sustentari queant, sumtibus instructi cum suis Senioribus compareant, in Termino ibidem adesse non dedignetur. Dabimus Deo dante et nos operam, ut praesentes esse possimus. Quam in reliquo diu, beneque valere desideramus Rosnaviae die 1 Februarii 1707. Ejusdem Excellentiae Vestrae ad quaevis officia parati suae Serenitatis Principalis et Confoederatorum Regni Hungariae Statuum Senatores, et alii Status et ordines Augustano-evangelici, occasione Concursus Senatorii Rosnaviae existentis.

Titt: Excellentissimo ac Reverendissimo Dno Danieli Kerman in Incl. Comitatibus Arvensi, Liptoviensi, Trentsiniensi, Nitriensi et Posoniensi existentium Augustano-Evangelicarum Ecclesiarum fidelissimo Superintendenti Dno Patri in Christo nobis venerando.

Solnae.

e) Helytartósági ítélet Klein Mihály körmöczi ev. lelkész ellen.

(1735.)

Illustrissimi, Reverendissimi etc.

Erga Repraesentationem Consilii hujus Regii Locumtenentialii in puncto excessuum Acatholicorum Liberae Regiae ac Montanae Civitatis *Cremnitziensis* Incolarum, cumprimis vero Aug. Confess. addictorum Ministri *Michaelis Klein,* suae Matti Scrmae, perdemisse relatam, perbenigne resolvere dignata est altefata Sua Majestas inter reliqua, ut memoratus Praedicans Klein, qui multis novitatibus, *Libellum Catecheticum,* hactenus in Regno inauditis obnoxium composuit, eidemque formulam antea in Regno hoc inusitatam (quam ipse confirmationem vocat, in Essentialibus attamen Juramento aequivalet, et per Testes inquisitos ipsius Aug. Confess. addictos, pro reali Juramento agnoscitur) inseruit, et auditores suos ad eam observandam recenter induxit, sicque populum Acatholicum in Confessione impedire adlaboravit.[1] Dein eundem Libellum, ut Censuram ejus evitet, praetermissis copiosis in Regno existentibus Typographiis, clam et mala fide in exteras oras, Lipsiam utpote imprimendum exmisit, nomenque suum, ficto velamine, quippe *Michaelis Klein* sub voculis *Milch-Kienl* occultavit; praeterea impressa ibidem exemplaria, absque insinuatione, in finitimis Tricesimis adeoque dolose in Regnum induci procuravit, secus etiam, si insinuasset, justa factas eatenus dispositiones detenta fuissent: inducta porro eadem exemplaria in Regno distraxit; Proles item Catholicorum, aut disparis religionis parentum seduxit, et — licet antea idcirco correptus ab ejusmodi excessibus sub comminatione amotionis districtim inhibitus fuerit — nullatenus se emendavit; quin imo — uti praemissum — majores adhuc excessus patrare praesumsit: adeoque tanquam incorrigibilis ex Districtu Montanarum Civitatum amoveatur, functione Praedicantis privetur, et in posterum ad gerenda quaevis munia pro inhabili declaretur.[2] Libellus vero ille, per eundem compositus, et formulae quaestionatae usus, per Regnum districtim interdicatur, Magistratibus Comitatuum et Civitatum, ac aliorum Districtuum

[1] Proditus a quodam Auditore suo, cui se nimium credidit; is mutatis sacris factus in Senatu Civico Ansager. *F. L.*

[2] Hermann tamen Med. Doctor apud Augustam Mariam Theresiam ei gratiam exoperatus est, Bartfensiumque est factus Minister; post mortuo secundario Ministro Posoniensi Kelero substitutus est, ubi 1781 obiit. Fuit membrum Societatis Berolinensis naturae Curiosorum.

Jurisdictionatorum in distracta exemplaria strictissime inquirere, et illa a Possessoribus sub gravi animadversione recipere, recepta vero Consilio huic Locumtenentiali Regio submittere teneantur, ut proinde clementissimam hanc dispositionem Regiam Praetitt. Dnes Vestrae solerter, accurate et conformiter effectuare, ac de effectu genuinam isthuc Informationem submittere noverint. Iisdem Praetit. Dnationibus vestris Consilium L. Reg. ex benigno jussu Regio praesentibus intimandum esse duxit. Datum ex Consilio L. R. Posonii die 17 Januarii 1755 celebrato. Comes Ludovicus de Battyán, Ladislaus Barinay, Lad. Balogh.

f) A liptói esperesség történetéhez.

(1738.)

Illustrissimi, Reverendissimi etc.

Ex demissa Dominorum Parochorum in Comitatu isthoc Liptoviensi degentium, iterato Consilio hinc Locumtenentiali Regio porrecta querulosa Instantia, displicenter sane intelligere debuit praelibatum Consilium Regium, qualiter Nobiles Aug. Conf. addicti in Comitatu hocce, extra Articularia loca degentes, in adversum benignissimorum Caesareo-Regiorum Anni 1715 et 1721 Diplomatum et Clementissimarum Anni 1731 Resolutionum, Publicas Scholas in Possessionibus *Benedikfalva*, domo quippe ibidem existentium Nobilium Familiarum communis impensis erecta, per Paedagogum Ljeszkovszky nuncupatum, a 4 ferme annis, — et *Kis-Palugya* domo videlicet et fundo nobilitari, Domini Gabrielis Zmeszkál proprietario, per Matthiam Olam, ab annis circiter 5, locis quippe extra Articularibus, cum numerosi ex vicinis Oppidis et Pagis Juventutis affluxu, palam erigant et interteneant. Non secus eo Augustanae Confessionis Scholares Articularium, Comitatus hujus, Nagy-Palugya et Hibbe nuncupatorum Locorum, cum Hostiatione, et saepius iterato per Annum cantu publico, non tantum aedes Dominorum Nobilium, extra Articularia Loca commorantium, sed et Oppidanorum, signanter oppidi S. Nicolai licentiose adire; imo etiam Scholares Articularium Netzpál et Ivánkofalva in Thurotziensi, Lestin item et Istebne in Arvensi Comitatibus situatorum locorum, easdem nobilium in hocce Comitatu Residentium, ac oppidanorum S. Nicolai domos singulis annis, cum Cantu publico oberrare, per idque Catholicis Ludi-Magistris victum praesument eripere. Hae porro opificum oppidi S. Nicolai, Pellionum, Sutorum, Sartorum et Fabrorum,

non attentis clementissimis suae Majestatis Sacrtmae Anni 1731 Resolutionibus, et Consilii istius Regii sub 29-a Novembris emanato Intimato, semet hactenus a Processionibus publicis abstraxerint. Mortuorum denique cadavera, aut in horto cum cantu et Facibus Processionaliter sepeliant, aut similiter cum cantu in Domibus; extra domos vero his locis non articularibus, in Articularibus inhumanda processualiter efferant, tali vero modalitate, nominanter Matthiae Krivós incolae Wrbicensis consortis Anno praeterlapso 1737, et Domini Pongrátz filiae, anno currente demortuorum cadavera, citra praesentiam Parochi aut Ludi-Magistri, cum Facibus, cantu et comitiva per saepe specificatarum oppidi S. Nicolai ex harum in hortis et Fundis propriis inhumata exstiterint.

Cujusmodi Acatholicorum excessus et abusus, siquidem praealegatis Benignis suae Mattis Scrtmae in materia Religionis impertitis Resolutionibus directe adversarentur: signanter autem Clementissima Caesareo-Regia, ad Acta Commissionis Pesthiensis elargita resolutio Acatholicis, quoad Religionis eorundem exercitium *in Statu quo* eotum fuerant, relinquendos, nihilque sub incursu poenae innovandum praeciperet; memoratae vero in Benedikfalva et Kis-Palugya habitae scholae primum ante quatuor, et respective 5 Annos — uti praemissum est — erectae et institutae, adeoque Augustanae Confessioni addicti, occasione praecitatae Regiae Commissionis extra usum et exercitium earundem Scholarum positi fuerint, consequenter, qua subreptitium de plano et simplici tolli deberet.

Hinc quemadmodum innovationes et abusus quosvis positivis Suae Mattis Scrmae Dispositionibus adversantes, corrigere et antevertere Magistratibus a capite incumberet: ita praetitulatis Dominibus Vestris districtim injungi, quo jam praenominatos Nobiles proprietarios, in quorum videlicet Fundis repetitae Scholae erectae sunt, intuitu abolitionis earundem instantanee admoneri, quam et Paedagogi illarum ab ulteriori Doctrinae continuatione actutum arcere faciant; in casu autem renitentiae sive oppositionis adversus illos Actore Fisco suo Cottensi procedant.

Et quia praerecensiti quoque publici Cantus Religionis eorundem Exercitii accessorium ferme dignoscerentur, liberum porro exercitium ad loca solum articularia restrictum esset, indubium quoque evadit; talis modi cantus et hostiationis beneficium non alibi, quam in locis duntaxat Articularibus, non autem extra illa concedi posse, quare ut tam antelati Nagy-palugyensis et Hibbensis, quam et alii ex praespecificatis

Vicinorum Thurocziensis et Arvensis Cottuum Locis aberrantes Scholas, Acatholici ab attentandis eo fine ad loca non Articularia in Comitatu hocce sita excursionibus sub condigna animadversione illico inhibeantur, et effective arceantur, debite curare noverint Praetit. Dnes Vestrae.

Quod autem frequentandas, a cechalistis oppidi S. Nicolai inhabitatoribus Processiones Theopsoricae, aliaque obeunda pietatis officia respicit: siquidem Cechalistae, s. Contubernales opifices tales quidem qui ex benigna concessione Regia, et non aliorum privilegio seu Articulis Cechalibus provisi sunt, juxta eosdem regulandi venirent, Regio autem privilegio Cechali destituti ad impetrandum illud, relegandi venirent. Hoc proinde in passu Titt. D. Vestris id ipsum rite observare, observarique, et exequi facere incumbet, adeoque opifices Privilegio Regali Cechali provisos, ad satisfaciendum in talibus praescriptis quibusvis Articulis et quidem a capite iis, qui de promotione et auctione Christianae pietatis et Cultus Divini sonant, effective stringent et adigent. Privilegio autem Regio destitutos, ad suam Mattem pro impetratione cum praefixione, qui brevioris competentis tamen Termini, et iisdem praemittenda declaratione, quo effluxo illo et Privilegio non impetrato, ipso facto exercitio opificii privabuntur, relegabuntur.

Circa denique ab Acatholicis demortuorum illicito modo sepulturas, cum ejusmodi ausus illiciti et praesumtuosi Actus Clementissimis pariter Suae Mattis Caesareo-Regio Dispositionibus et Ecclesiae ritibus contrarientur; eosque unice in vexam et opprobrium Orthodoxae Religionis, ac ejusdem Ministrorum directos fuisse luculenter pateret: ne itaque his et similibus impune relictis, ad alia non minus perpetranda licentia eorum in majus crescat, Praet. D. Vestris serio districtim injungi, quatenus in praedeclaratarum sepulturarum Auctores Judicialiter inquirere, adversum eos actore Fisco suo Comitatensi procedere, deque eventu hujus, quam et praemissorum universorum effectu, Consilium hoc adaequate informare, imposterum vero quosvis Acatholicorum abusus et excessus ad exigentiam in Anno adhuc 1735 die 29 decembris, abhinc expediti Intimati, ex munere et auctoritate Sua Magistratuali suo modo corrigere et antevertere noverint, nec intermittant. Dat. ex Consilio R. Locumtenentiali Posonii die 14 Anno 1738 celebrato. Benevolus et Respective ad Officia paratus Comes Joannes Pálffy. Ludovicus Erdődy.

g) Hruskovitz Sámuel megidézése.

(1747.)

Intimatum Consilii Regii, quo Samuele Hruskovitz citatur.

Sacrae Caesareo Regiaeque Majestatis Consilii Regii Locumtenentialis Nomine: Samueli Hruskovitz Praedicanti Neozoliensi, in eodem Districtu Augustanae Confessioni addictorum Superintendenti, hisce intimandum, respectu praetensae Visitationis suae canonicae in Comitatu Neogradiensi, ad Aemulationem Excellentissimi Domini Episcopi Vatziensis, qua ordinarii Dioecesam, modo sane insolito et nuspiam in Regno usitato, attentatae et institutae; summe fatam suam Caesareo Regiam Majestatem clementer resolvisse ac demandasse, ut medio Deputationis, e gremio Consilii hujus Regii Locumtenentialis Constituendae, attentata et Excessus ejusdem summarie revideatur, et interea idem ab officio tam Praedicantis, quam et Superattendentis, instantanee suspendatur, ac pro certo eatenus praefigendo termino, huc Posonium, in praesentiam videlicet Consilii hujus Locumtenentialis Regii, *personaliter* citetur. Quo in passu, de benigna Sacratissimae Caesareo Regiae Majestatis ordinatione ac resolutione, acceptis praesentibus, ab omni tam praedicantis, quam et Superintendentis Officio illico abstinere, et pro die 2-da affuturi Mensis Octobris, anni currentis, in Liberam Regiamque Civitatem Posoniensem comparere, semetque coram ordinanda, ut praemissum est, Deputatione personaliter sistere noverit, nec intermittat, super interrogatis de attentato et excessu suo, coram declarandis responsurus. Ex Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico Posonii die 25 Augusti Anno 1747. Michael Sidó.

h) Szinovitz Mihály superintendens körlevele.

(1786.)

Epistola Dni Superintendentis *Michaeli Szinovitz* ad Fraternitates.

Priusquam publicas hujus Montani Districtus Dispositiones vobiscum communicavero, tria sequentia Momenta perscribere necessitor.

1°. Eo jam ventum est critici hujus temporis indignitatis, ut passim V. D. Ministri *emantur* ac *vendantur*. Tali simoniaca occasione ad scandali plenas Ecclesiae deveniunt collisiones. Ut malo huic obex poni possit: nemo in posterum V. D. Ministrorum suam deserat Ecclesiam, nisi prius suo Seniori,

vel si est vicinior suo Conseniori, cum chartae adpositis discessus sui caussis et argumentis, propositum hoc suum significet. Senioris vel Con-Senioris erit Officii cum Contubernali Inspectore, tales causas et argumenta bene examinare, et vel adprobare vel improbare. Adprobata si fuerint, nec meliorari possint: tum talis V. D. Minister omnia componenda et coordinanda rite componat et coordinet. Ita dein in nomine Domini discedat, sed post triennium in aliam Ecclesiam.[1]

2do. Annua illa Passionis Domini decantatio, cum ad talem Actum tragicum prorsus non pertineat, et aliquando propter hos vel illos in canendo admissos errores, visum apud Auditores excitare soleat: vel V. D. Minister ab Altari, vel vero Cantor de Choro, eandem Historiam graviter legat, usque suum habeat respirium, et Auditores ita longa mora in perpetuo silentio non maneant, illi versiculi in Libello Passionali adpositi decantentur. Libellus hic anno praeterito hic Neosolii recusus est, satis levidensis pretii.

3o. Quum a fundata Catechisatione plebi et juventuti longe plus pendeat emolumenti, quam a S. Sermonibus: omnem dent operam V. D. Ministri, ut sicut alio, ita imprimis hoc Quadragesimali tempore sufficienter defungantur Officio Catechetarum. Ista saltim tria dum hac vice ad Venerandos Dnos fratres ex officio perscribo, charissimosque domesticos amice saluto, favori et amori vestro traditus, constanter esse cupio devinctissimus frater Michael Szinovitz Superintendens. Neosolii die 27 martii 1786.

Közli: *Földváry László.*

[1] Seculo XVII moris erat, ut Minister Evangelicus quotannis Ecclesiae valediceret (hoc adhuc — 1786 — apud Reformatos in usu est), nunc triennio jubentur morari in una Ecclesia.

PÁPAI PÁRIZ FERENCZ: ROMLOTT FAL FELÉPÍTÉSE.

(1685.)

Romlott fal felépítése,

avagy a magyarországi és erdélyi evangelica reformáta ekklézsiáknak a reformátio kezdetétől fogva tett dolgairól való rövid historia, mennél igazabban, hívebben és szorgalmatosabban lehetett, összeszedegettetett, megmagyaráztatott, és amint véghez ment, leirattatott Pápai Páriz Ferencz medicinae doctor, és a nagy-enyedi collégiumban egyik méltatlan tanító által. I. Ján. III. 18: „cselekedettel és valósággal". 1685.[1]

A szép rendű, tiszta tudományú s ennyi terhei alatt is ágaival szüntelen terjedő debreczeni tanácsnak, egyik tagjának, nemzetes *Boros-Jenei Bernárd János* uramnak, Istentől kegyelmet, és minden szent igyekezetben boldogulást kivánok.

Kettős tisztelettel ékesité kegyelmed Historiai kis munkámat, mivel azt deákul látván, mind maga eránt megszerette, mind pedig, hogy a Magyar Nemzet kedvéért magyar nyelven szólana, és igy azoknak kezük között is, kik a deákot nem értenék, hasznosan foroghatna, Isteneához és nemzetéhez való jó indulatjából véghez vivé, mind engemet a magyarul való kiadásra nógatván, mind pedig minek utánna az meglett, kinyomatására egész költséget adván. A rómaiak megégették a holttesteket, és igy egész familiának is hamvát beszedték,

[1] Pápai Páriz Ferencz: Rudus Redivivum etc. czimű, Szebenben 1684-ben és Zürichben 1723-ban a Miscellanea Tigurina II. részében latin nyelven megjelent magyar- és erdélyországi reformált egyháztörténetét, az érdemes szerző ezen alakjában 1685-ben *bővítve* átdolgozta, sajtó alá készitette, de ez, Karaffának Debreczenen elkövetett hallatlan sarczolása miatt, nem jelenhetett meg. Mivel a latin nyelvű példányok is nagyon kevés helyen találhatók fel, kiadjuk ezen XVII. századi értékes ritkaságot.

s eltemették egy fazékban; kegyelmed ellenben akiket a régiség és eleink gondviseletlensége eltemetett, felásatja, és hogy nyelveink dicséretiben, azaz sok bajos munkáiknak emlegetésében éljenek, abban igyekezik. Mennyivel méltóbb hát kegyelmed, hogy jó emlékezetben legyen, ki ennyit szenvedett magyar eklézsiák tanitóit és azoknak Istenben buzgó külső gyámolait (kiknek vállukra állott már fel a tanitói rend, s ha messzebb lát is nem csuda) emlékezetben hozatja.

Meg sem vonhattam azért méltán, meg sem akartam én a kegyelmed Szent kivánságától magamat vonni, sőt azt mondom, valaki e magyar munkát látandja és kedvelleni fogja, ha mit belőle tanul, kegyelmednek köszönje, mert énnékem e féle munkálódásomban való gyönyörködésemet e világ hidegsége szintén meghűtötte. Deákul ezelőtt azért irtam vala, hogy azzal kiváltképpen az idegen nemzeteknek tennék eleget, kiknek, amint kik közöttük jártak, jól tudják, nem szünik arról való panaszuk, hogy minekünk Magyaroknak vallásunk kezdete és folyása felől semmi irásunk nincsen, amint e panaszt megláthatni Laetus közönséges historiájának előljáró beszédében, ki minden evangélikus nemzetek reformatiojának historiáját összeszedvén, egyedül a magyarok reformatiojokról semmit sem találván, azt hagyta ki. Mert igy szól: „Continuavi Protestantium Ecclesiae res gestas per singulas provincias, ut fieri poterat ad nostra usque tempora, sola Hungarica, quod de his nulla scripta, quod sciam extent, excepta.“

Hogy a magyar irás többre nevekedett a deáknál, azt köszönjük egy szép elméjű nagybányai lakosnak, ki e munkát az olvasóhoz irt verseivel is megtisztelte, ki mihelyt a deák irást kaphatta, ottan kedvesen megolvasta, levele által fáradozásomat megköszönte és maga egyszeri s másszori e materiában levő jegyzéseit kezemhez küldötte, melyből szaporodott némely része.

Tartsa meg az Isten az ő anyaszentegyházát, tamasszon olyan jó oszlopokat, és azokat ékesgető jó elméket, hogy az előttünk élt hasznos embereknek jó példájuk holtuk után is tanítsa a következendő nemzetet, kézről-kézre adattatván, mind az irásokban, mind a példákban a maradékok számára a jó tudomány. Tartsa meg Isten ezen jónak sokszori segéllésére kegyelmedet is örvendetes állapotban.

Nagy-Enyeden 2-ik Mart. a Tavasz kezdetiben 1685-ik esztendőben kegyelmednek minden jókat kivánó attyafia az Urban *Pápai Páriz Ferencz.*

Az olvasóhoz.

Reformatiónknak diplomás levele
Páriz Ferencz által hogy világra kele
Vidítá elmémet rajta öröm szele.

Várta sok bölcs magyar ezen drága kincset,
De senki nem vett le ludtollról bilincset
Ez kivánt munkára hogy nyitna kilincset.

Egyedül Páriz az, aki jeget rontott
És a szövevényben nekünk utat bontott
S papirosra tentát pennájából ontott.

Mellyel csak arról ír, a Magyar nemzetben,
A reformátio mint jött be kezdetben,
Mert Szent tudományunk már volt még édenben.

Érte soká éljen, s tovább is izzadjon
Ilyen bölcs munkákat többeket is adjon.
Melyért nálad s nálam neve fen maradjon.

Diószegi György.

Sok száz esztendők alatt az igazság napjának fénye, megunván mintegy rajta feküvő terhét, a vak setétséget, erejével kitündökölvén, azt megoszlatá és e világnak világossága s vidámsága lőn. És a mely homály az igazságos Isten ítéletiből mintegy hátán hordozá, vagy inkább fogva tartá, azért, hogy midőn Istennek tetszenék, vele az Isten népének használna. Nem külömben mint a Krisztus születése után való zsidók, kik a tőlük meg nem értetett törvénynek és a prófétáknak hasznunkra való igen szorgalmatos őrizői voltak, úgy ezen homályban hevert sok esztendők is, sem nem tudva, mi volna elrejtetve náluk, annálinkább annak nem tudván örülni, amit így nem tudva keblükben hordoztanak, és oltalmaztanak, annak idejében napfényre hozák és a szomjú és nagy szárazság miatt elepedett, a bevételre elkészült földnek, mind a magot a termésre, mind a napot a termés legeltetésére s nevelésére, alkalmatos időben felhozták.

Ugyanis a mi kívánva fordul elő, az kedvesebb, valamint a napnak is lementekor világa ékesebb.

E mintegy kerülő beszédemmel az evangéliomnak sok száz esztendőkig homályba borult világát akarom csak jelenteni, melynek ma mindnyájan, a kik értjük, mint főjavunk-

nak méltán örülünk. Mely vala — midőn Istennek tetszék, mind az emberekre, mind az időre nézve, mintegy hagyott órában, és mindenütt egyformában Istennek emlékezetes csudájára jöve napfényre. Úgy hogy midőn legsürübb és kézzel tapasztalható volna a setétség, ugyanazon homály magából szülé a mit régen táplál és rejteget vala, az eklézsiának ama jeles világait és az egy Krisztust nevezni akaró gyülekezetnek oszlopait.

Igaz, hogy az igazságnak szép napja, noha ideig homályba merült vala, de élt akkor is, sőt mindenha, és megállott Istennek ama fontos szava: Tudja az Úr, kik az övéi. E világi pompás udvaroknak, kikre méltó nem vala, szines kecsegtetését megunván, megvoná magát amaz egy igaz vallás. Melyet mindazonáltal soha oly mélyen nem temethetsz el, hogy annal szebben és gyümölcsösebben ki ne csiráznék idejében.

Ne is tudakozzad soha felettébb, hol volt ez vagy amaz napfényre jött doktor előtt a vallás, hanem csudáljad inkább az úr félelmében, ily nagy bámulásnak és tudatlanságnak sikertelen hantjai alatt, hogy maradhatott meg szinte és szűzen e kicsiny arany morzsácska? Hogy virágzott az erdőnek vad fái között, és hogy nem fajult el a szelid almafa? Hogy került el annyi felhúzott fejszét, hogy ennyi csapás között is neki semmit ne ártana? sat.

De hogy mindeneket e rövid munkácskámban elő ne hordjak, bizonyságom erre Spanyol ország példája, mely ma, a mint ők kérkednek vele, az evangélikusoknak minden mételyétől tiszta, és az egész keresztyénség között legsürübb bálványozásban fogjul él, azomban a hol az ezerötszázadiknak az elein, oly fényesen kezdettenek vala kitündökleni a homályból a világnak világossági a jó hitű doktorok, hogyha Istennek tetszett volna azt a kegyetlen nemzetet magához lágyitania, ezeknek szent munkájuk által az evangélikusoknak annál nagyobb és szebb fészkük nem volna ma.

A többi között említem Thuanus írásából Consalvus Jánost, tarakkoniai Spanyol püspököt, aki már mind maga megvilágosodott, mind másokat világával jelesen ékesget vala, azután Apellanius Kristófot, Lazada Kristófot, sok atyafiakkal egyben, kik mindnyájan vérekig harczoltanak, és az igazságnak erős tanui valának. Sőt a mi nagyobb, ugyanott Spanyol országban egészben a nevezetes Izidorius klastroma Garçias Arias drosiumi püspök szent munkája által az igaz vallást bevette. Ez időben pedig jeles eszköz vala a szent munkában Constantius Pontius is, V. Károly császárnak confessionariusa,

annyira, hogy még magának a császárnak is e szerint való jó hite és vallása felől nem igen kételkedhetni.

Meg is mutatta vala ezt az V. Károly nyilván is, midőn a Luther Márton veszedelemben forgó állapotját látván, igy szóla: „Ingyen se gondolja senki, hogy Luthernek ártson, mert ha sehol e világon barátságos menedékhelyet nem találna is egyebütt, magam szárnyai alatt minden gonosz ellen kész volnék megoltalmazni.“

De mi e külsőkről semmit sem szólván, siessünk feltett czélunkra.

Minekutánna megromolván és részekre szakadozván — amint a titkok látója szól — a nagyváros, minden sziget elfutott volna, úgymint Anglia, Skótia, Dánia, Norvégia, Svéczia, a hegyek is, azaz az országok nem kezdének találtatni, tudniillik Németország, Lengyel, Franczia és Cseh országok; ez utolsóbb a szomszédját is Magyar országot — melyről most közelebb akarok szólani — a föld alatt feltalált kincsének, az igazságnak ismeretére hivá.

Mert az 1415-ik esztendőben, minek utánna Huss János Constantiában, közönségesen adott hitek ellen megégettetett volna, a pápisták ellen rettenetes had támada Csehországban, melyet a Hussiták hadának hívnak vala. Kiktől — noha igen kevesen valának — a német császáron oly csapás esék, mely az egész német birodalomnak gyalázatjára, a pápának mocskára, a híveknek pedig örökké elfelejthetetlen dicsőségükre s csudájukra lett. Ezen hadban, mely derekasabban 1419-dikben adá ki erejében magát, Ziska János troskoviai főember vala a fő, ki is gyermekségétől fogva Wenczeslaus cseh király udvarában neveltetett vala, és noha a harczon egyik szemét elvesztvén, csak félszemű ember vala, mégis egy igen tanult hadi ember levén, oly dolgokat cselekedék, melyeket sem Appius Claudius, sem Furius Camillus római vitéz urak felyül nem haladtanak. Mert csak igen kevesed magával reáment a Cseh pápisták, császár és egyéb fejedelmek nagy számú táborára, és valamikor próbála, mindenkor nagy győzelemmel és szerencsével tére vissza.

Mikor pedig 1420-ik esztendőben a Huss János követői Zsigmond császártól mindenütt üldözésben s kergetésben volnának, a magyarok is, kik már számosan bevették vala, és már nyilván vallják vala a tudományt, nem lehetének üresek e szélvésztől, hanem azon Zsigmondnak, mint egyszersmind Magyarok királyának erős parancsolatjából, valakik e tudományt vallják vala, hanemha lemondanának róla, hazájokból mindenestől ki kell vala minniük, kiknek egy részük az Oláh

országon oszla el, és ott le is telepedék, kik közül még ma is vannak fen, és ha szinte nem oly tisztán is, de csak ugyanazon tudományt vallják. És vajha azok, kiktől meglehetne jól, ezeknek gyenge és gyámoltalan voltukat megtekintenék s új erővel segitenék. Mely szent tisztnek elmulasztása Erdély országának jegyzendő fogyatkozása. Egy része pedig egyenesen a Ziska győzedelmeskedő vitézeihez adá magát. Kiknek — amint hihető dolog — kérésükre, az ennyi győzödelmek között elbizakodott Ziska Lusatziában, Slesiában és onnan Magyarországban 1424-ik esztendőben hadaival kihata, pusztítván mindeneket, klastromokat, templomokat, fenálló képeket elronta, a barátokat, mint haszontalan, szalonnán hízott marhákat (mert így hívta vala őket) helyekből kibontakoztatá és szélyel hányá s oszlatá.

Ezt látván a Magyar király és Császár Zsigmond, nagy haddal ellene küldé, hogy Ziskát leültetné, a híres vitéz úr Hunyadi Jánost, de nem szintén szerencsés lőn Hunyadinak Ziska ellen felkelése, mert Ziskának megbizalkodott hada Hunyadi Jánost megfutamítá, és ha egy Lorandus vagy Lorándfi nevű magyar úr, ki a Ziska ereje ellen magát egy Fedo nevű városban megtartá, a kárt és gyalázatot a magyarokról el nem fordította volna, innen is Ziska boldogul és nagy győzödelemmel tért volna vissza és a szélylyel elbújdosott és hányódott Hussitákat összeszedegette volna, és jókarban s bátorságban hagyta volna.

Nem keveset árta azért Lorándfinak Ziskán vett győzedelme a magyar Hussitáknak; mikor szinte azt gondolnák szegények, hogy Ziska által helyben állanának s megpihennének, emennek azomban hadaival az országból ki kelletvén menni, ezeket törvényre elővonták, és akiket a Ziska bejövetele okainak gondoltak lenni, azok kemény büntetésekkel, sokan halállal büntettenek meg. A több nép pedig feleségestől, gyermekestől az országból kivetteték, kik aztán az igazságot a szomszéd helyeken terjeszték.

Nem lehete mindazonáltal úgy elnyomattatni a Hussitáknak Magyarországban, hogy noha ily romlásban volnának, mégis fejüket ujólag fel ne emelnék, milyen szörnyű dolog, amint törődtenek vala, akiknek ez inkább fáj vala, a pápista papok. És immár 1444-ik esztendőben arra ment vala a végzés Julianus cardinál és László magyar király között, hogy a Hussitákról közönséges hittel való vallatás legyen, és valahol ott az országban csak egy találtathatik, minden okvetetlen megölettessék. De hogy e vérengző tanács ily kegyetlenséggel végbe ne menne, a jó Isten, amaz emlékezetre méltó

várnai veszedelemmel, melyet nyere vala magának és országának László, az Istentelen hitszegéssel, megorvoslá. Ehhez a dologhoz summásan így szól Aeneas Sylvius: Julius cardinal nem vala szerencsés a hadakozásban, mert midőn a Hussiták ellen ment vala is nagy haddal, akkor is rajta veszte!

Mind ennyi dühösködések is az ellenkezőknek, kik a Magyarországban szélylyel, lassan-lassan terjedni kezdett szegény Hussitáknak veszedelmére, mint valamely mélységből kiokádtatott tűz. úgyan omlának vala, hogy őket teljességgel eltörlenék, csak hijában való lőn, mert mindennyi erőszak ellen is megáll erejében az Istennek ügye, és az igazságnak eddig csak igen titkon való vallóinak számuk annyira szaporodék és emelkedék, hogy 1508-ik esztendőben úgyan Zsinatot is gyűjtének, melyben közmegegyezésből hitüknek ágazatait olyan tisztán kiadák, valamint annak utánna sok esztendőkkel Helvetiából kijöve.

A mi nagyobb arra is reá merék venni magukat, hogy cseh László magyar királynak ugyan praesentalnák is, elsőben azért, hogy az nekiek a sok káromkodó vádak ellen bizonyságul és mentségül lenne a királynál, hogy az ő tudományuk nem szinte oly hamis tudomány volna, amint hirdetik, mind pedig, hogy a királyi felség ugyan confirmalná is vallástételüket, hogy a szerint a tudomány szerint szabad lenne az országban tanítaniuk, ne lennének szüntelen félelemben mint eddig, még pedig olyan nevezetes alkalmatossággal ily dolgot feszegetni, nagy próba vala, mikor szintén Székes Fehérvárott országos gyűlésben, László két esztendős fia Lajos, a bölcsőből a dajkák öléből vitettetnék a koronára és királyságra, noha hogy ily dolgot forgatnának akkor, kénytelenségből esett egy Ágoston szerzetén levő barát miatt, ki őket a király előtt igen kemény vádakkal terhelte vala. De hogy jó jönne ki belőle és reménységük felett kivánt választ nyertenek, egyedül a királynak szivét patakok módjára hajtogató Isten vitte végben.

Nagyon kezdett vala már híresedni Magyar országban Luther Mártonnak és a szentmunkában tiszttársának Melanchton Filepnek, minemű jeles dolgokat vinne Isten ezeknek kezük által véghez, és mely hathatósan s gyorsan terjedne az Isten igéje mint az olvasztó tűz mindenfelé. Mely midőn Magyarországban is kihíresedett volna, csuda dolog! mint felgyullaszta sokakat, mind arra, hogy az igazságot, melyet már bekezdettenek vala venni, annál kivánatosabban keresnék, mind pedig, hogy magát Luthert is személye szerint láthatnák,

hogy igy a kitündökleni kezdett mennyei tudományt ennek az Istentől rendkívül küldetett tanítónak maga szájából hallanák. Kinek buzgó lelkétől annál inkább felindíttatván, az Isten áldásával pedig elősegíttetvén, hazájukba megtérvén, ők is nagyobb dolgokhoz nyulhatnának.

Első azért, kinek a neve is Lutherhez közelít vala Tzirják Márton vala, ki a vittembergai académiában tanulásnak okáért felment vala, kit Vittembergában a görög nyelvnek tanítására Fridrik saxoniai herczeg meghívott vala. Ennek példájával mentek fel azután jelesen 1524-ben úgymint Linczi Dénes, Budai Boldizsár és Dévai Biró Mátyás, ki a keresztyén vallásnak Magyarországban a többi között legbuzgóbb plántálója vala, s többen sokan, mind nemes, mind nemtelen ifjak. Kik ezután minden esztendőben seregenként mennek vala tanulni Vittembergában. Kiket egész lajstromban bőven előszámlál szép rendesen Laskói Péter tudós magyar, az ő szép munkájának, melyet írt az emberek részeiről, elöljáró beszédében 1585-ben.

Ennyire szaporodván már 1526-ban Magyarországon az evangélikus tudós emberek, midőn látná a pápista papság, hogy igen elkezdené fogni Luther, mind a korona méltóságát a pápától és pap uraktól, mind a zsíros konyhát a barátoktól, mindenképen rajta valának azon, hogy a királyt azoknak üldöztetésükre és az országból való teljes kipusztíttatásukra reá vegyék; de az Isten tanácsa nem olyan, mint az embereké. Ugyanis csakhamar, midőn e gonosz tanácsnak végben vitelére készülne, megadá valóba gonosz véres tanácsának az árát Lajos király. Mert hadát Szulimán császár megveré, maga is nyavalyásul ott vesze. Mindezeket nyeré a papok miatt, kiknek egészben akaratjuk alá bízta magát, és akik az igazság terjedését nem csak meggátolni, hanem ugyan erőszakosan eltapodni igyekeztek vala.

Mely igen neheztelte legyen a király az evangéliomi igazságnak igen szép terjedését, megérthetjük az önnön maga leveléből, melyet az idő tájban a Szebenieknek írt vala, ilyen formában:

Ludovicus, Dei Gratia Rex Hungariae et Bohemiae, Fidelibus nostris, Prudentibus et circumspectis, Magistro civium a iudicibus regio et sedis, ceterisque iuratis senioribus civitatis nostrae Cibiniensis salutem et gratiam nostram. Nem szinte kedvünk szerint értettük, hogy egy Luther Márton nevű embernek istentelen tudománya, melyet már régen az apostoli római szent szék, minden követőivel együtt kárhoztatott és megvetett, az emberek elméjét mégis mindenfelé annyira

elfogta s vakította, hogy az evangeliomi igazság és a régi szent atyák tetszése mellől elállván, ennek az embernek tudományi és írási közönségesen köztetek minden emberek kezeinél forganak, olvastatnak és hitel adatik nekik. Mely Luther Mártonnak tetszései és írási, minthogy az igazság ellen vannak és az apostoli szent széktől is, amint feljebb megmondók régen megvettettenek: igen nehezteljük, hogy ti is, és a ti városi tagjaitok, kalmáritok és várostoknak egyéb lakosi, az ő tőle irattatott könyveket annyira adni venni és forgatni kezdették. Holott azért a mi előttünk élt szent koronás magyar királyoknak mi is nyomdokukat követvén, tisztünknek tartjuk a mi keresztyéni hitünket — hogy a megvettetett eretnekektől erőszakot ne szenvedjen és meg ne mocskoltassék — megoltalmazni. És hűségteknek is ezen levelünknek rendiben minden javainak elvesztése alatt hagyjuk és parancsoljuk, hogy mindjárt ezen levelünket vevén, mind Szeben városában, mind a körül való tőletek függő helyekben, az elébb említett Luther Márton írásit és könyveit, úgy mint megtiltatott és megvetett munkákat, utczánként és házanként mindenütt felkeressétek, feltalálván közönséges helyen megégessétek, és meghirdessétek, hogy senki, semmi rendbeli személy ezeket az írásokat és könyveket se adni, se venni, se forgatni ne merészelje, minden javainak elvesztése alatt. Datum Budae, Sabbatho proximo ante Dominicam Cantate Anno 1523.[1]

A mit itt a Szebenieknek parancsolnak, csakhamar azután Budán Szent György napján országgyűlésében közönséges végzésből articulusban írának 1523. ilyen formán: „Mind a Lutheránusok az országból kigyomláltassanak, és valaholott találtatni fognak, nem csak a belső, hanem a külső renden levő személyek által is, minden ok nélkül szabadosan megfogattassanak és megégettessenek. Art. 54.“ [2]

Ez az articulus ada okot a királynak arra is, hogy a Szebeniekre írna. Ezt az articulust pedig írták akkor időben Kopácsi István és Siklósi Mihály sárospataki és ujhelyi tanítók és azoknak patronusuk Perényi Péter ellen, Huszár Gál és Radán Balázs debreczeni papok, és ezeknek fautoruk, az ott való úr, Török István ellen, Ozorai Imre békési pap és ennek fautori, a Ladányi és Massai urak ellen, Kálmán-

[1] Május 2-án.

[2] A törvényczikk idézése fel van cserélve. Az itt idézett nem az 1523. LIV., hanem az 1525. évi IV., majd az 1525-dikinél meg ezt az 1523-ikit idézi. *T. E.*

csehi Márton munkácsi pap, és annak protectora, Petrovics Péter ellen.

De sem a király edictumi, sem a közönséges végezések nem használának, mert ugyan ezen esztendőben Szeben, Erdélynek fővárosa egészen a pápistaságtól elhajla és szakada, és a vicarius előtt keményen instála, hogy az evangélicus prédikátoroknak közönséges helyen predikállani megengedje. Mely itt ugyan a kedve ellen is a vicariusnak azután véghez mene. Kiváltképen buzgólkodtanak e jó dologban a kereskedő rendek, kik ottan-ottan innen Németországba felmentek, és azon alkalmatossággal az evangéliomi drága áruval is megrakodva, jőnek vala vissza cselédjeikhez, és azt gazdag nyereséggel sáfárolják vala. Az igének első tanítója Szebenben Siléziai Surdaster János vala, ki után következik Romaszi Mátyás. Midőn pedig ezt látná a pápista papság, mindenfelé kap vala, kiváltképen a király által, hogy ezeket még első igyekezetükbe megerőtelenítethetnék. Mely megtetszik az országnak Rákos mezején lett gyűlésében kisasszony napján 1525. esztendőben, a lutheránusok ellen írt 54. articulusából: „hogy minden lutheránusokat és azok párttartóit, mint nyilván való eretnekeket és a szent Szűznek ellenségeit, fejüknek és minden javuknak vesztésével tartozik a királyi felség megbüntetni".

De haszontalanok valának mindezek is, mert csakhamar azután 1525. ugyanazon városban Csukás János házánál, deáki iskola kezdődék, az ifjuságnak a szenttudományban való épitésére, mely háznál lakik vala a híres György barát is, ki is már a Luther Márton tudományát bevette vala. E nappali fényt nem szenvedheték vala a setéthez szokott éjjeli madaraknak szemeik, valóban neheztelék vala e ragyogó napfényt, panaszolkodnak vala mindenütt, protestáltanak vala érsekre, cardinálra, pápára appellalnak vala, a mint ezt a káptalanbeli uraknak panaszukból, melyet a szebeni lutheránusok ellen tettek[1] az esztergomi érseknek és cardinálnak, bőven megláthatni, e szerint:

„Szeben városában, a hol a lutheránusi eretnekségnek fundamentoma vagyon, Csukás János mester házánál valami oskola emeltetett egy néminemű deák által, ott énekeltetik a nicaeai vallástétel német nyelven, és más énekecskék; és amik a misét és egyéb isteni tiszteletet néznek, azt a felesége és annak szolgáló leánykái, gyermekei és egyéb háznépe éneklik, és azon vannak, hogy német nyelven csináljanak

[1] 1526 júniusban.

misét. Azon ember házánál tartatik egy hittől szakadott ember, a ki a predikátori rendből való vala, György nevű, azért mondja, hogy ő felszabadittatott a baráti öltözet és Szerzet alól, mindazonáltal még azt a szabaditó levelet, melyet hirdet, megnem mutatta. Ez a plebánus hire nélkül, az apróbb eklézsiákban prédikál, elvonván a népet az engedelmességtől, és az eklézsiai hagyománytól, azokat mondván, melyek a népnek tetszenek, beakarván magát szinleni a predikálásnak tisztiben, és pénzt nem akar venni, hogy annál inkább csábithassa a népet. Ez küldetett Siléziai Ambrustól egy némi nemű szebeni prédikátortól, arról a földről, a hol Luther lakik, hogy elvonja a népet a római eklézsiához és annak praelatusihoz való engedelmességtől. Ezen hittől szakadt ember nyilván dicsekedik azzal, hogy ő neki vagyon parancsolatja a nagyságos királybiró úrtól, hogy Szebenben maradjon mindaddig, míg Budáról megtér, holott az egész városnak magistratusa, a káptalanbeli uraknak kérésére, közvégzésből megparancsolta, hogy a városból kimenjen, de ő azzal semmit sem gondolt, sőt azt mondotta mocskos pirongatással: Ha szintén megrepednek is haragjukban a plebánus és a dékány és a tanácsbeli urak, én azoknak gyalázattyára Szebenben maradok. Rövid időn félhetni valami támadástól. Többnyire annak a rossz Luther vallásának a követői, professori, papjai és külső emberei, mind Szeben városában gyülekeznek, mert ott táplálják és ott kedvelik őket. A városon kivül pedig sehol egész Erdély országában be nem fogadják. Szebenben pedig a prelátusok bosszúságára, nagy tisztességben vannak. A szebeni tanács szorgoztatja igen azon a plebánust, hogy efféle prédikátoroknak vagy inkább hamis tanitóknak engedje meg a prédikálást, és holott plebánus uram ellene nem állhat, kényszeriittetik megengedni nekik. Így e gonosz próféták és prédikátorok, a népet tévelygésben ejtik. Azon hittől szakadt ember a kalmárok és városi emberek vendégségeikben nyilván azt tanitja, hogy az evangéliom elvolt rejtve többig 400. esztendőknél. Azt mondja, hogy a papok semmi igazságot nem predikállanak, hogy a keresztyének szabadosok evangéliomi szabadság szerint, nem vettettek az emberi találmányok és atyák szerzeményei alá, mégis az afféle Istentelen tudományért azok a lutheránusok minden kalandoroktól mintegy bálvány, nagy becsületben tartatnak a megnevezett Szebenben, és nagy indulattal vonatnak a vendégségekben, sőt ugyan veszekednek rajtuk, kihez, ehhez-e, vagy amahhoz keljen menniek enni, a mely nagy tisztességtételből ezek szarvat kezdtek emelni.

„Ismét az eklézsiai hatalom csaknem egészen elrontatott, mert kevesen akarják az alá vetni magukat, mivel mindeneknek, majd parancsolat erejével, sőt halálos fenyegetéssel kell a mi székünket eltávoztatni, ezt mondván, hogy vagyon ő nekik külső birájuk, ők nem akarnak a papok előtt perelni, még csupa lelki ügyekben is, a mineműek a házasságot néző dolgok, és a papirend, és a külső emberek között. Ki legyen e visszavonásnak fundamentoma, a mi követünk szóval megfogja mondani.

„Ismét ugyanezen követünket a tiszt elvégezte, hogy plebániájától megfoszsza, csak maga tulajdon hatalmával akarván azzal élni. A hittől szakadottakat közöttük elszenvedik czéhekben, hogy a kézi mesterséget eltanulják, még a hittől szakadtaknak is, kik a szent rendekből és az egyházi szolgálatból valók, azokban nagy gyönyörűségük vagyon.

Éneklik az éneket, melyet szoktak az úr születése napján és annak egész pompájának dicséretére nagy gyönyörűséggel énekelni, e gonosz Szebeni lutheránus emberek, német nyelvre átváltoztatták, nem kevés botránkozásra elegyítvén közibük szemtelen szókat, holott mindazonáltal az az ének eleitől fogva igazán és ahitatosan az újonnan született gyermeknek, az Isten fiának dicséretére csináltatott. A Szent Erzsébet templomában Szeben városában vagyon egy szürke barát, tudatlan és többire írást sem tud, hasonlóképen az is a Sileziták követője, aki minden beszédében dühösködik az eklézsiai rend állapotja ellen. E lutheránus ember tápláltatik a kereskedők által, mintha világosságot adna nekik, holott minden ő prédikálása azon setétség és tévelygés, semmit sem egyebet, hanem lutheránus mérget viselvén magában.

Hadba hivattatunk a Török ellen, és parancsolják nekünk az Erdély országi gyűlésekben megirt büntetés alatt, azaz fejünk és minden javunk vesztése alatt, hogy mi is feleljünk az eklézsiai szabadság ellen, nem átallván ily végzést végezni a papi rend ellen, holott e cselekedetükkel érdemesekké teszik magukat, hogy az eklézsiából kirekesztessenek, és így sok lelkek mennek veszedelemre a papok gondviseletlensége miatt. Kivánják a szegény együgyű káptalanbeliek, a kegyelmed hasznos és hamar való orvoslását. A kincstartó és egyéb udvari szolgák elmennek a plebánusok udvaraikba, ott maguknak és marhájuknak számukra az élést elvonják, elvesztegetik, a papi rendet vádolják és csuda képen vesztegetik, javuknak elvonásával is fenyegetik. Az eklézsiából való kirekesztés teljességgel minálunk kioltatott, és semminek tartatik.

A Szebeni plebánus Tiszt. Ramaschi Mátyás úr ne merne

valakit élete vesztesége alatt a szentségtől való eltiltással megbüntetni. A szebeni capitulum dékánját, Tonhauser Pétert, aki nagycsűri pap, azomban kegyelmednek itten vicariusa, egy szebeni kalmár valami lovasokkal itt környül vette, e mezőben megszorongatta, ejesztgette, és terhes szókkal illetvén, úgy hagyták el aztán a lovasok. Egy parochialis eklézsián Kis-Csűr nevű faluban, királybiró uram ő nagysága Pemphlinger Márk erőszakot tett, annak ajtaját berontván, nem gondolván semmit a kegyelmed vicariusának méltóságával. Mert annyira erőt vett az a lutheránusi métely, hogy még abban a városban is, a melyben Luther lakik, amint maguk is mondják, akik arról a földről ide jönnek, jobban nem kegyetlenkedhetnek.

A szebeniek elámítják a népet köröskörül a majorokban, a szász székekben megvesztegetvén őket a már emlitett eretnekséggel, úgy, hogy még a paraszt nép is boszántsa a maga papjait. Ama szentséges ceremoniákat, a virágvasárnapiakat és a nagyhétnek ünnepeit teljességgel semminek állitják és a husvét napján megejendő állatoknak megáldását is elhagyván. Egy keresztyén majort, melynek neve Bongárth, a szebeni lakosok elpusztitották, és a szászoknak meghagyták, hogy a megnevezett majorból ki ne menjenek, és igy noha nem egyenesen a plebánust, az ő plebániájától megfosztották, ki már rövid időn koldulásra szorul. A szebeni polgármester Ampruster Mátyás, az ő alattvalóival együtt Pileator Pétert bongárthi papot, helyétől megfosztotta vala, és a maga emberét Obronai Györgyöt állatta vala helyében. Az esztendőnek négy jeles ünnepeiben szokott ajándékokat a papoknak meg nem adják, sőt még a dézma csirkéket vagy tyúkfiakat is nem szolgáltatják be. Sőt midőn a szebeni káplány uraim a régi szokás szerint, a mely ez ideig dicséretesen megtartatott, az emlitett csirkék felszedésére elmennek, azokat gyalázattal illetik és bolond beszédeket okádnak ki rájuk. Úr napján és az egész octáván, amint rendelte az anyaszentegyház, a szebeni plebánus a Krisztus testével szép processiot jár, reggel a nagy misén és késő estve. Azon alkalmatossággal a minap némely szebeniek nagy káromkodást miveltek és némelyek azt mondották: a mi papjaink az Istent vaknak hiszik, azért gyújtanak annyi gyertyákat; mások pedig azt mondották: a mi papjaink azt vélik, hogy az Isten gyermek, azért kell igy vezetni és hordozni a vén szülék ölében, széllyel a városon, azt hozván innét ki, hogy a bolondság és álnok papok csalárdsága. Gyalázták a szentséges boldog szűz Máriát. A halott temetések pompáját megvetik. A szent órákat az idő

bolond vesztegetésének tartják. A magukat szentségre szánt s egyéb szerzetes embereket az isteni szolgálattól el akarják vonni, ezt mondván, — hogy a Krisztus minket csak így tanított imádkozni: Miatyánk stb. És mostan is a Nagyságos szebeni királybiró házánál lakik egy hittől szakadt, ki a Csukás János házából kivettetett. Főpapunk! Ezen nehézségek alatt szinte elfáradván, a mi Istenünknek könyörületességére kérjük kegyelmedet, legyen segitséggel nekünk, akik sok boszuságok miatt szintén eltörődvén, csak alig nyithatjuk szájunkat is a szólásra vagy panaszra meg. Mert ha most kegyelmed maga méltóságával nem él, azután kegyelmeden és mirajtunk alázatos káplánokon telik be menykő formán ama mondás: Lettünk embereknek gyalázatja és a népnek elvettetése."

Mindazáltal jó szándékuktól semmi fenyegetésekkel el nem rettenvén a szebeniek, 1529-ik esztendőben 18 febr. a barátokat nyolczadnapra a városból hogy kitakarodjanak megparancsolák Markus Penflinger királybiróságában.

Immár a siralmas Mohács mezei veszedelem után, melyet az Isten eláradott bálványozásáért bocsátott szegény nemzetünkre, melyről keservesen tett vallást akkor, a pogány fegyverektől megmaradott kicsiny reformáta eklézsia amaz énekben: *Tekints reánk immár nagy Úr Isten a mennyekből* sat., melyet akkor szerzett egy jámbor tanító.

1526-dik esztendőben, mikor látnák az ország főrendei, hogy nem hasznos ez a közönséges haza békességére, hogy a fiscusnak minden jövödelmét annyira elfogta volna a papság, hogy holott minden szőlők, szántóföldek, malmok, dézmák és valami jövödelmesebb volna, a belső rendek kezénél volna, azomban az ország mégis megfogyatkoznék bennük, valamikor vagy hadat kellene fogadni, vagy pedig a haza javára egyéb költség kivántatnék. Mely eklézsiai rendeknek ily káros fösvénységén megindulván az ország lakosi, országgyűlésen közakaratból elvégezék, hogy az egyházi feletébb való nagy jövödelmet, mely a hazának is nyilván való nagy kárára volna, megkisebbítenék, és osztanák inkább oly személyeknek, kik mind tehetségüket, tanácsukat, erejüket, mind pénzeiket a haza javára s békességére fordítani nem szánnák. Eger vidéke azért minden jövödelmével adaték Török Bálintnak, ki az időben híres vitéz úr vala. A nyitrai Czibak Imrének, a csanádi Petrusics Gáspárnak, a pécsi Szerecsen Jánosnak, kik ezeket elfoglalván, valamikor a haza szükségeire kivántatik vala, jó kész segédek lőnek. Továbbá pedig osztán, a nevekedni kezdő evangéliomi vallásnak is jó gyámolai valának.

1529-dik esztendő tájban élt amaz emlékezetre méltó jó úri asszony Jaxit Péter özvegye, ki az ő jobbágyainak megtéritésekben mind alsó, mind felső Magyarországban, kiváltképen a Körös és Maros között való jószágaiban igen buzgó vala. És mivel abban az időben még a tudós emberek igen ritkán valának, azoknak is számukat maga bőv költségével megszaporitotta.

1530-dik esztendő. Így szaporodván a patronusok, szaporodni kezde az egyházi szolgáknak is számuk, mert a Wittenbergai akadémiában, mely akkor az evangelikusok vallásán egyedül vala híres, a tanuló ifjak egymást ott érvén, szüntelen mennek vala, és minden esztendőben onnan szép tudománynyal, mint a méhek, megrakodva jőnek s térnek vala hazájukba vissza. E szent tudományoknak magvát mindenfelé nagy haszonnal hintegetik vala. Nevezetesen Kopácsi István és Sztárai Mihály ama régi ősi nagynemzetű urat Nagyságos Perényi vagy Prini Pétert az evangéliomi igazságra s világosságra hozák 1531-dik esztendőben, aki így a jó hitre térvén, ezután reformáló tanitóknak mind ékességükre, mind oltalmukra nagyra lőn, és akinek példáját azután sok nemesi rendek bevevén, követték.

Az időtájban vette be a reformáta vallást Bodrog, Ujhely városa is, nagy lelki örömével, melyben az Isten igéjének hűséges hirdetői Kopácsi István, Sztárai Mihály és Siklósi Mihály Prinyi Péter hivatalos predikátorai és ismét Szilvási Mihály, Batizi András és Dévai Mátyás munkálkodának, kiknek forgolódásuk által amaz evangélikusoknak nagy patronusa is, a Nagyságos Drágfi Gáspár hasonló lelki örömmel megtére.

Ez a Dévai Mátyás az idő tájban mind élő nyelvvel, mind irásával sokat munkálkodék. Irt egy disputatiot a Boldogult lelkeknek ez élet után az itélet napig való állapotjuk és helyük felől, deákul. És a Szegedi Gergely nevű franciscanus barát ellen is, melyet Bebek Imrének, a fejérvári prépostnak ajánla. Irt azon Szegedi ellen más munkát is, melyet Bátzi Ferencznek a szepesi prépostnak és király secretariusának dedicala. Irt még továbbá 1537-ben azon Bátzi Ferencznek dedicálván, 27. articulusokat a Hitről, melyekből amaz ő három esztendőkig tartott bécsi kemény rabságában, melyet az evangéliomért szenvede, examináltaték és végre meg is sententiáztaték, constantiai pater Johannes Fábertől. Fővádjai ő ellene e paternek valának: 1. Hogy Wittenbergába ment volna és az ott való tanitóknak tanitásukat hallgatta volna, holott azok mind a pápától, mind a császártól, mint vakmerő eretnekek,

megvettettek; 2. hogy onnan vissza jövén, nem a mise rendit követte, *hanem kenyérrel és borral vette fel az urvacsoráját* a rómaiaktól idegen paptól. 3. Hogy azt tanította, hogy minden keresztyén ember pap volna. Azon világot azon időben gyujtá meg, Istennek ama nagy szolgája Bálint pap is Pápa városában, kit Török Bálint Pápáról Debreczenbe hozata, ki ott a tiszta tudománynak oly tiszta, de egyszersmind gyümölcsöző magvát veté, mely e mai napiglan a Magyarok között példanélkül való bőv majorsággal gyümölcsözék, e szép hirű városban. És noha az időtől fogva az igazság ellenségei mindent elkövetnek vala sok izben, melylyel a régi szennyet és mételyt vissza vinnék közikbe, mindazáltal megmaradott minden mocsok és rancz nélkül, népes eklézsiájának állapotja, és igy nőtt sok inséggel s ágazott sok nyögésekkel, a sok terhes iga alatt felsiető pálmafa. Ugyanakkor Erdőd városa is bekezdé venni az igaz vallást, Sebestyén pap szent munkája által.

A népes Szilágyságot pedig Derecskei Demeter, ki már az előtt az evangeliomi édességet Drágfi Gáspár úrral is megízleltette vala, hozá buzgó munkájával a jó útra. Kálmáncsehi, másképen Sánta Márton pedig Munkács várában Petrovics Péter urat hozá a Krisztus aklába azon esztendőben, ki is ugyanazon úrnak udvari predikátora vala, Ozarai Imre pedig Békés városát és a Ladányi s Massai Nagyságos urakat.

Ezen Úr munkájában serény munkások valának Magyarországban szerte szélylyel: Dobai András, Batizi Mihály, Gálszécsi Tamás, Abádi Benedek, Székely István, Huszár Gál, Mohi Ferencz, Radán Balázs ki Beregszásznál martyrságot szenvedett, és Szegedi István szentirást magyarázó privilegiumos doctor, kinek az idegen országokban is nagy híre, neve, ki mind nyelvével, mind tudós, világra kiadott irásival, a magyar eklézsiákat mindenek felett ékesgette, és sokat is szenvedett mind a török pogányoktól, mind a pápistáktól, kinek életét Skaritza Máté tudós magyar ember bőven és ékesen leirta és a Szegedi theologiájának elibe függesztette. Immáron Erdélyben deáki iskolák is kezdődvén, más jó segéd is jöve mellejük, melyel mind az iskolák, mind az igazságot követő eklézsiák elébb segittethetnének, t. i.: a könyvnyomtatás mestersége, melyet a dicséretes Brassói Honterus János vőn véghez, ki mind sok tudományaira, mind szép életére nézve nevezetes ember vala. Ez állitá fel Erdélyben a deáki tudományt. Ki is 1535. esztendőben Margit nap tájban Basileából megérkézvén, a hova Reuchlin vagy Capnio János hírére nézve ment vala, mind betűket, mind könyvnyomtató mestereket hoza magával együtt hazájába, és ott maga költségén műhelyt épite, és

Erdélyt a szükséges könyvekkel, melyeket addig csak Németországból hozathatának vala, azokat is kevesen, épen elbővité. Hasznos ember vala ez Erdélyben, mind az eklézsiákra, mind az iskolákra nézve. Ez csepegtette az evangeliomi zsíros esőt, elsőben a maga hazájában Brassóban és azután az egész Bárczaságban. És így Isten segítségéből az erdélyi szász eklézsiáknak megvilágosíttatása épen végbe mene 1543-ik esztendőben. Maga pedig a jó hírű Honterus 1579-ik esztendőben 23. Januarii meghalt Brassóban.

Semmivel sem lőn jobb Lajos királynál az evagélikusokhoz, a ki helyébe jött első János király, mely avagy csak egy felyebb említett Dévai Mátyásnak példájából megtetszik. Mert midőn ez már Wittenbergát megjárván, hazájában az evangéliomot hirdetné, a szokatlan újnak tetsző evangéliomi tanításért, mint eretneket nyughatatlan barátok a királynál bevádolták volna, 1541. esztendőben a tömlöczbe a halálra való rabok közé küldetik. Lőn pedig akkor, hogy egy kovács is azon tömlöczbe vettetnék, mivelhogy a király kedves lovát megnyilazta volna. Melyen a király igen meg haragudván, megmondotta vala, hogyha meg nem épül a ló, a kovácsnak meg kell halni. Azomban a tömlöczben az egymás között való beszéd közben, midőn Dévai által a kovácsnak lelkét az evangéliomi igazság meghatotta volna, azombán a király lova is megépűlt volna, megizenék a kovácsnak, hogy a tömlöczből kijöhetne, ki onnan kijövén, a szegény Dévait, mint tűzre ítéltet, gonosztevőt ott hagyta. De mi lesz belőle? Mindeneknek, még a királynak is gondolatja felett, midőn a kovács hintegetné, hogy ő a hit dolgában egyet értene Dévaival, és azért a hitért halált is kész volna szenvedni, mert ő még most tért eszére sat., mind ketten hitük szabados vallásával elbocsáttatának. Holott pedig az időtájban igen kevesek volnának, a kik az evangélikusok mellett csak meg is mertek volna moczczanni. Minedenek felett vala mégis a Nagyságos Drágfi Gáspár, kire az évangelikusok ügyükben, bajukban Isten után szemüket vethetnék, ki sem a püspöki emberek haragjukkal nem gondolván, sem azt nem nézvén, hogy a királynál is azzal kedvessége kisebbednék, az evangélikus egyházi szolgákat minden erejével segíti és erősen oltalmazza vala. Kiknek kiváltképpen való menedék helyük is akkor Erdőd városa, említett Drágfi úrnak jószága vala.

Így nevekedvén már szélylyel az evangélikus papoknak számuk, hogy az eklézsiákban szép rendesen lennének, az vala méltán is első gondjuk. Melyre nézve hitüknek és vallásuknak bizonyos formáját és summáját ki kell vala adniok, hogy ezzel mintegy atyafiak bélyegével az ellenkező értelem-

ben valóktól megkülömböztetnének. Melyre nézve közönséges papok gyűlése hirdetteték Erdőd városában 1545. esztendőben 20. septemb. A hova a nagy Drágfi urnak tekinteti s oltalma alatt, ki az időben főpátronusuk lévén, bátrabban gyülekezhettek vala. E gyűlésben jelen voltak 29 predikátorok, mind evangélikusok, nevezet szerint pedig: 1. Kopácsi István, 2. Székely Balázs, 3. Kalocsai János, 4. Tordai Demeter. 5. Batizi András, 6. Börvei Bernard, 7. Thuri Jakab, 8. Váczi György, 9. Babolcsai István, 10. Gyulai Miklós, 11. Bácsmezei János, 12. Ilosvai Balázs, 13. Ecsedi János, 14. Czeglédi Ambrus, 15. Batizi Domonkos, 16. Felnémethi Máté, 17. Csehi Mihály, 18. Berkeszi Kelemen, 19. Dévai Miklós, 20. Huszti Tamás, 21. Egri Péter, 22. Dézsi Márton, 23. Szakácsi János, 24. Mohi Ferencz, 25. Debreczeni Mihály, 26. Miskolczi János, 27. Kászonyi János, 28. Szaday Domokos, 29. Batizi Lőrincz.

Ezen zsinatban írattanak 12 articulusok. 1. Az Istenről. 2. A közbenjáróról. 3. Az Isten előtt való megigazulásról. 4. A hitről. 5. A jó cseleketekről. 6. A sacramentomokról. 7. A sacramentomi tiszteletről. 8. A bűnöknek megvallásáról. 9. Keresztyéni szabadságról. 10. A szentegyházban való főről és rendről. 11. Arról, hogy az eklézsiának a római pápától lett elszakadása Isten parancsolatja szerint lett. 12. Arról, hogy a főbb punctumokban egyetértenek az igaz eklézsiával mindenekben, a mint az V-ik Károly császárnak bemutatott augustai vallástételben ki vannak iratva.

1549-ik esztendőben újabban zsinat gyűjteték Tömösvárban, a holkiváltképen való beszélgetés és végezés arról volt, hogy a vallás már jobbulván, a szerint tanító predikátoroknak életük s erkölcsük ne ellenkeznék jó hitükkel. Melyre nézve itten írának 13 articulusokat az egyházi szolgáknak tisztükről, életükről és illendő öltözetükről. Azon helyre gyülekeztenek újólag a következő esztendőben is, a holott kiváltképpen a püspök tisztét határozták meg, mi tevő legyen az eklézsiáknak igazgatásában, és meddig legyen szabad menni a hatalomban.

1552-ik esztendőben prima decembris gyülekeznek Beregszászban, a hol újólag: 1. Az urvacsorájáról való tudományt vallják. 2. A magános fülbevaló gyónást megvetik, a bűnökről közönséges helyen való vallástételt parancsolják. 3. Végeznek a papok fizetéséről s jövödelmükről, kiváltképen a melyeklézsiákban patronusok nincsenek, a hallgatók is mind kevesen, mind szegények lévén, papot nem tarthatnak, honnan pótolódjék az ilyen csekély helyen lakó lelki tanító, honnan s miből segítődjék. 4. Hogy a mely templomokból az oltárokat kibontották, újólag meg ne építsék, a hol pedig még meg-

vannak, azomban a hallgatók is megtartani kívánnák, lelkiismeretük sérelme nélkül élhetnek vele asztal helyett, a tanítók, lassan-lassan mindazonáltal tanítván a községet arról való józanabb értelemre. Ezen zsinatban kiváltképen való atyafiak ezek voltanak a többi között jelen: 1. Kálmáncsehi Márton. 2. Radán Balázs. 3. Tolnai Balázs. 4. Batizi Mihály. 5. Bácsi Kelemen. 6. Laurentius Csucsi. 7. Kállai Lukács. 8. Tutacsi Ferencz. 9. Szőlősi Péter. 10. Széki Balázs. 11. Szemere Pál. 12. Dézsi Tamás. 13. Türei János. 14. Dési Bálint. 15. Pesti Gáspár. 16. Pelbárdus, a beregszászi mester.

1554-dik esztendőben Virágvasárnap előtt való héten, a lelkitanítók gyülekeznek Óvárra, hol az oltárok elrontása felől végezték, hogy az a magistratus tiszti volna és hogy a tanítókat nem is illeti, hanem ha a magistratus külön parancsol arról a tanítóknak. E zsinatban azonkívül 12 fundamentomos kérdések igazittatnak el. Azzal is tovább nevezetes az óvári gyűlés, hogy a magyar református tanítók itt tevének legelsőben püspököt, az akkori óvári tanítót.

Ennek alkalmatosságával a tudakozó olvasó kedvéért leírom az egymásután következett magyar református püspököket. Volt azért ez után tétetett püspök Melius Péter debreczeni predikátor, ezután osztán 3. Károlyi Péter váradi predikátor. 4. Bánfihunyadi Benedek nagybányai predikátor. 5. Hodászi Lukács debreczeni predikátor; erről a híres s dicséretes emberről éneklették holta után ím ez verseket:

Debreczen utczái sírjatok sorsotokon,
Szemetek ékességi nem járnak már sorotokon,
Egy jövevény sem kérdi, hogyha Lukács pap itthon,
És ha épségben vagyon, stb.

6. Püspök volt Gönczi József nagybányai prédikátor. 7. Margitai Péter szatmári prédikátor. 8. Keresszegi István debreczeni prédikátor. 9. Szántai Mihály nagybányai prédikátor. 10. Hodászi Miklós nagybányai prédikátor. 11. Diószegi Mihály bihari prédikátor. 12. Püspökké tétetett Szathmári Miklós szatmári prédikátor. 13. Tornai Gáspár debreczeni prédikátor. 14. Nógrádi Mátyás nagybajomi prédikátor, a ki püspökké tétetett 1662. esztendőben.

A református tanítók azért ily rendben kezdvén vétetődni mindjárt az első gyűlésektől fogva, látván egyszersmind a pápista clerus az evangéliumi tudománynak nevekedését és irigyelvén felettébb a reformácziónak terjedését, sok mesterségekkel izzada, annak nemcsak akadályozásában, hanem

ugyan teljes eloltásában. Annak okáért törték abban fejüket, mint vehetnék a vallást újólag a régi szinre. A melynek végben vitelének rendét Pozsonyban a diétán mesterségesen le is rajzolták 1548-ik esztendőben a 6. 7. 8. 9. és 10. articulusokban. Ezután is azon régit énekelték ottan-ottan 1550. esztendőben articulus 12. 13. 1552. esztendőben articulus 7. 1553. articulus 7. 1554. esztendőben articulus 7. 1556. esztendőben articulus 25. 26. 1557. esztendőben articulus 10. 1563. esztendőben articulus 31. 32. Közelébb 1604-ik esztendőben, ama diétán kívül koholt menydörgő articulusban, melyről emlékezünk ide alább.

1554-ik esztendőben kezdeték Erdélyben Szeben városában az evangélikus prédikátorok felszentelése Tiszteletes Wiener Pál püspökségében, ki a szebeni eklézsiának főtanitója vala. Ez időtájban új baja s háborittatása érkezék az eklézsia békességenek. Mert Olasz országból, mint az eklézsiát háborgató mérges állatok tenyésztő fészkéből, az elsők immár az Isten igéjével, mint lelki éles törrel megöldököltetvén, vagy legalább megsebesittetvén, gonoszabbak jövének ki, ú. m. Stankarus, Blandrata sat. Kik minek utánna Olaszországból kijövének, Helvetianak némely részeiben, Genevában, Tigurumban, Basileában, s egyéb helyeken hijában próbálták volna a dolgot, megismertetven ott kik valának, onnan futva szaladának el és Lengyel ország felé vetődvén, elsőben Prussiát dögleltéték meg. A honnan is kiüzetvén, Erdélyben egyenesen a királyi udvarnak esének, hogyha vesztenék is a dolgot, nagyobb dicsősségükre lenne a magasról való leesésük (minthogy a gonosz ember a gonosz dologban is hirt, nevet keres), ha nyernének is, az udvarnak alkalmatosságához támaszkodván, szabadosabban bocsáthatnák mérges nyilaikat, a hová akarnák. Nagy csalárdsággal szúrák pedig be, a mely méltó a megjegyzésre, e ravasz olaszok és olasz ravaszok magukat az orvosi tudomány kelletése által. Mert a minthogy a külső érzékenységekre hallgató emberek többnyire hamarább megindulnak, a testet néző s érezhető, mintsem a lelket illető és sérthető gonoszokon, kiváltképen a kik a lelket befoglaló cserépedényt, a testet nagyobbra becsülik, s kedvét inkább keresik, melyre igen hajlandó mindenek felett az úri rendeknek kényessége: úgy ezek is, mint agg ravaszok, tudván jól, hol kell forgolódni és melyik részről kell magukat inkább kelletni, a kólyika gyógyitással megcsinálván maguknak az első rést és törést, valamint akarták, azután úgy kezdették elaltatni az emberek szunynyadozó lelkeiket, lassan-lassan az ő tanitásaikkal, mint megannyi álomhozó italadással.

Azon esztendőben azért a mantuabeli Stankarus Ferencz, mind szentírásmagyarázó, mind orvosi privilegiumos doktor, Prussiának egyik fővárosából Regiomontumból Erdélybe bejövén, elsőben is Kolosvárt kezdé hintegetni az istentelen és káromkodással teljes tudományt, hogy a Krisztus az emberi nemzetnek megváltója ugyan, de csak annyiban, a mennyiben puszta ember, élvén értelmének állítására Pálnak ama mondásával: egy a közbenjáró Isten és ember között: az ember Krisztus Jézus.

1556-dik esztendőben Kolosvárra szent Katalin napjára második János király ország gyűlését hirdet. A hol azt végezék, hogy mivel az egy Erdély a királyi udvar tartására nem elégséges, nagyobbára az ország jövedelmeit és hasznosabb jószágait a pap urak bírván, azért minden papi jószágok és jövedelmek foglaltassanak a király fiscusa számára.

1557-dik esztendőben Stankarus a szebeni tanácsnak igen esedezék, hogy városukba befoglalják és ott valahol sellérül lakni engedjék, hitére fogadván, hogy a lakosoknak terhére nem lészen, sem új tudományával semmi zűrzavarra a község között okot nem ad. Bémegyen azért feleségestül, gyermekestül Szebenben, és ott egynehány hónapig csendesen megvonván magát, azután ugyancsak nem állhatta, hanem azt a közbenjáróról való újtudományt ott is hintegetni kezdi. És minekutánna már némelyeket a maga értelmére kezdett volna hajtani: kiűzeték a városból.

Azután megyen vissza Kolosvárra. Onnan is csakhamar kiküldetik és magát vonja Besztercze városába, onnan Kendi Antal udvarába menvén, hol orvosi tudományát gyakorlotta, hol pedig az urával táborozott.

Azon esztendőben Kálmáncsehi, másképen Sánta Márton debreczeni lelkitanító, a Zwinglius, Kálvinus és Bullinger tanítása szerint kezdett az eklézsiában tanitani.

1557. és 1558-dik esztendőben Várad városa is, mely eddig a pápistaságban keménykedik vala, új világot vőn. Ekkor űzte ki Nyakazó Antal a szent László papjait a váradi várban levő templomból.

Azon esztendőben papok gyűlése tartaték Kolosvárott, Kálmáncsehi Márton, Peregi Lőrincz, és Kolozsvári Fodor Bálint tordai predikátor ellen és egyéb tiszta tudományt tanítók ellen, kiket akkor sakramentáriusoknak hívnak vala. E gyűlésben az egész erdélyi papságnak a szine belegyülekezék disputálásnak okáért 13-dik Junii. Kálmáncsehi betegsége miatt e disputácziora el nem jöhete (a melyet az ellenkező felek csak fogásnak tartanak vala), hanem az egész dol-

got tiszti társaira, nevezetesen Lajos papra bízta. Ez is látván a dolgot, hogy nem szeretetből, és nem épület kedvéért disputálnának, nem disputála, melyért eretneknek ítélteték a felettébb buzgó lutheránus atyafiaktól. Azomban azon gyűlésen az úrvacsorájáról közvallástétel írattatik és megparancsoltatik, hogy az egész Erdélyben a szász eklézsiából való papok, a sakramentomok iránt, a wittembergai eklézsiában bevett tudományt és formát kövessék, és abban semmi változást az ő eklézsiáikban tenni ne merészeljenek.

Azon esztendőben Karácson havának utolsó napján a kolozsvári lelkitanítóknak lőn közönséges beszélgetésük Stankarussal. A holott elsőben is ők az eklézsiájuknak a közbenjáróról való értelmét ilyen formán adák elő írásban: „Hogy ők hiszik és vallják, hogy az Istennek egy szülött fia, ki valóságos Isten és ember, az emberi nemzetnek közbenjárója, nemcsak emberi természetére nézve, hanem isteni természetére nézve is egyaránt". Ezzel épen ellenkező értelmét Stankarus így adja elő: „Hogy a Krisztus nekünk, csak puszta emberi természete szerint közbenjárónk, hozzá tevén ezt is, hogy ő nem sokat vetélkedett a természeti tulajdonságoknak egymásnak való tulajdonitásán" (super communicationem idiomatum). Soha arról nem is disputált, hanem hogy ő csupán csak azt kérdené, hogyha az isteni természet esedezhetik-e alázatosan, supplicalhat-e, könyöröghet-e? Erre neki a Melanchton Filep e materiáról irott könyve szerint megfelelének, és meggyőzék őtet. De ő megharagudván, odahagyá őket, és elméne Székely vagy Maros Vásárhelyre.

1559-dik esztendőben Stankarus, hogy elő nem mehete dolgában, haragját üzvén és emezekre fenekedvén, Vásárhelyről levelet íra Izabella özvegy királynénak, az ifjú János király anyjának, és az erdélyi főrendeknek, mely levélnek kiváltképen való summája ez volt, hogy a mennyei igaz tudományt, mind bevegye, mind megoltalmazza minden király, sőt az egész emberi nemzet, mert ez volna Istentől parancsoltatott tiszte, a szentírás bizonyítása szerint: Halld meg Izrael az Istennek parancsolatit. Meg óvjátok magatokat a hamis prófétáktól sat. Ennek felette, hogy az Isten ezt is parancsolná, hogy az igaz tudománynak elfordítói, az agyafurt emberek, minemüek Heltai Gáspár, Dávid Ferencz, Hebler Mátyás és több ilyek, kik az atyával és az ő fijával a Krisztus Jézussal és a Szent lélekkel ellenségesképen szembeszállottanak, megölettessenek. Reménykednék azért és kérné, hogy az említett személyek, a velük egyetértőkkel egyetemben a királyné parancsolatjából, fegyveres hatalommal tör-

vényszékre czitáltassanak, kényszerittessenek, eretnekségükről meggyőzettessenek, és törvény szerint meg is büntettessenek. Az Isten törvénye azt parancsolja, hogy ők minden javukkal együtt megégettessenek. Az egyházi törvény is az eretnekeket tűzre, minden ő javukat pedig fiscus számára való elfoglaltatásra ítéli. A külső politikai törvény is azt parancsolja.

Azon esztendőben az Isten igéje szerint igazán tanító egész erdélyi eklézsiák köztetszésükből és parancsolatjukból magukat és vallásukat mentő írás, vagy Apologia adattatik ki a kolozsvári papoktól, a Stankárus káromkodó vádjai és szitkai ellen, melyben először is előszámláltatik a felsőbb esztendőkben Stankarussal való beszélgetésüknek summája. Az is erős okokkal megbizonyíttatik, hogy az erdélyi eklézsiák tudománya nem költött és eretnek tudomány, a mint Stankarus kiáltja vala, hanem igaz, és mind a próféták, mind az apostolok írásival megegyező volna. Végre emberségesen és rövideden a Stankarus vádjaira megfelelnek.

Azon esztendőben Melánchton Fülöp a wittenbergi akadémiának parancsolatjából az úrvacsorája felől való vetélkedésről írását és tetszését megküldi az erdélyi eklézsiáknak. Azon esztendő die 1. Maii a magyar eklézsiákban levő predikátoroknak közönséges gyűlése lészen Tordán. Ott kiváltképpen való beszélgetés vala Stankarus ellen, a Krisztus személyéről és váltság munkájában való jótéteményéről végeznek, egyszersmind azok ellen is, a kik Kálmáncsehivel együtt tagadják a Krisztus testének és vérének valóságos test szerint való jelenlétét az úrvacsorájában. Végezék azt is továbbá, hogy az eklézsiai cerimoniák, melyek magukban közép aránt szabados dolgok volnának, minéműek az új házasoknak, gyermekágyból felkelt asszonyoknak templomba való felmutatása, viasz gyertya gyújtás, papok fehér ruhákba öltözése, s más egyebek effélék megtartassanak.

Azon esztendőben közönséges gyűlés hirdettetik Kolozsvárra ad diem 3. Februarii, melyben Kendi Ferencz javallásából azt kívánja Izabella királyné az országtól, hogy a papok dézmabeli jövödelmének, csak a quartáját, vagyis negyedrészét hagyják meg a papok kezeinél. Melyre is a magyar nemesek és székelyek mindnyájan reá állának. Egyedül a szászok vetik közbe magukat, kérvén alázatosan a királynét, hogy az ő régtől fogva megtartatott törvényeik és az ő régi jó emlékezetű királyaik és fejedelmeik szokása ellen, mellyel mindenkor az eklézsiának gazdagon és tisztességesen adakoztanak, ne rontaná el a dézmabeli jövödelmüket a papoknak. Melyre nézve a királyné ezen végzését azonnal el is bontja,

hogy valami megbántódásra való okot ne szolgáltatna a szászoknak, azon kívül is Bebek úrral baja lévén a királynénak. De nem lévén senki, ki a kálvinista magyar tanítók részéről csak egy szóval instálna s szólana, mind e mai napiglan is a dézma, sőt még a quarta vagy negyedrész nélkül is vannak; és nagyobb része alig él egy napról más napra.

1560-dik esztendőben újólag megindíttaték a Beszélgetés a szász eklézsiák papjai, Dávid Ferencz és Heltai Gáspár között és a szóbeli vetélkedés után, midőn ezek mind a ketten a Kálmáncsehinek az úrvacsora felől való értelmében megmaradnának, közönséges tetszésből a szászoktól kirekesztetének, és többé tőlük a lelkiekben atyafiaknak nem ismertetének. Oh nagy hijába valóság!

1561-dik esztendőben 6. Február, ifjú János király parancsolatjából ismét közönséges disputáczió lészen az úrvacsorájáról Dávid Ferencz között ki a Kálvinus követőivel tartja vala, és a Szász eklézsiák papjai között Medgyes városában. Ott egy nehány napok alatt, mind a kétrészről nagy veszekedéssel és sok irogatással folya a dolog. Dávid Ferencz és a többi kálvinisták a Kálvinus értelméről nem távozának hogy t. i. a Krisztusnak teste és vére lelkiképen és nem testiképen, nem szájjal, hanem szívvel és hittel vétetnek. A szászok a Luther Márton értelmét vitatták. E disputácziónak folytatása és mind a két résznek írása, a király tetszéséből Németországnak főbb akadémiáiban elküldetik, és azoknak ítéletük és tetszésük alá bocsáttatik. Tarta az egymás között való beszélgetés egy nehány esztendőkig, a községnek is egy része egy felé, másik más felé szét van. A szászok az ő követeiket elküldik a saxoniai, misnai és egyéb közelebb levő akadémiákba, és maguk részükre azoknak egyező értelmüket könnyen megnyerik, úgy mint azon értelemnek régi tanító mestereitől.

1562-dik esztendőben Eger várában levő mind lovas, mind gyalog sereg, és az egész Egervölgyén lakó mind nemesek, mind nemtelenek, a szent háromságnak nevében az Isten frigyének megőrzésére esküvéssel összekötik magukat, és a hitnek kiváltképpen való ágazatairól való vallás tételüket írásban adják ki. Mely ő szent és kegyes igyekezetüket a nyughatatlan barátok árultatásnak mondák lenni, és őket Ferdinánd császár és magyar király előtt igen keményen, noha hamisan elvádolák. Melyet megértvén a császár, ottan felteszi, hogy ezeket, kiket már a különböző vallásért eléggé meggyűlölt vala, keményen megbüntesse. Azért sietséggel commissariusokat küldvén, kik a császár nagy haragját nekik megmondják. De ezek attól meg nem ijednek, hanem azonnal

a császár haragját eszesen megelőzik, előmutatván vallásuknak ágazatait, melyeket lelkiismereti szabadságból írtak vala, és magukat a rettenetes vétek alól, a melylyel hamisan vádoltattanak vala, a császári felség előtt kifejték, és kimentik ilyen alázatos levelük által:

„Felséged leveléből és commissariusi által való parancsolatjából és követeink válasz hozásukból értettük Felséges Császárunk, Felségednek ellenünk való nehézségét és haragját, melyre ingerlették felségedet a gonosz embereknek tökéletlen hamis vádjaik, hogy t. i. a mi egymás között esküvéssel való összeszövetkezésünk, Felséged ellen való pártütés és árultatás volna, és hogy sem Isten törvényéről, sem Felséged iránt való kötelességünkről meg nem emlékezvén, mind egy akaratból azon igyekeztünk volna, hogy mi általunk az ellenség torkában való, de ellenség ellen rendeltetett Eger végvára azon ellenség kezébe essék. Épen úgy járánk, valamint a zsidók, kik is midőn Jeruzsálem és a templom építésére összeadák magukat, Artaxerxesnek és Dáriusnak a gonosz pogányoktól elvádoltatván, hogy az assyriai király ellen igyekeznek pártot ütni, noha ők Isten vezérlése által Cyrus király parancsolatjából indíttattak vala arra, hogy megépítsék Jeruzsálem kőfalait és a templomot. Minekokáért, valaminthogy akkor Nehemias, Esdrás és Zorobabel tisztességes mentséggel megmenték a gonosz emberek hazugsága ellen Asverus előtt magukat: úgy mi is mindnyájan az Isten és az ő angyali előtt lelkünk ismereti jó bizonysága mellett esküszünk és valljuk Császári Felséged előtt a mi Istennek tartott hitünkre s lelkünkre, hogy mi sem Felséged ellen, sem a véghely ellen sem árultatást, sem pártütő szövetséget nem gondoltunk, sem indítottunk soha, és ezután is soha nem indítunk. Sőt valamint hogy eddig hűségesen és serényen tisztünket tettük: úgy ezután is vérünk kihullásáig és fejünk fennállásáig, minden úton módon a Felséged megesküdt ellenségei ellen harczolunk éjjeli, nappali vigyázásunkkal, a helyet, melyben állíttattunk megoltalmazzuk, valamint a Felséged commissáriusi előtt hitünket és engedelmességünket voltaképen megbizonyítottuk, azonképen holtunkig kötelezzük, igérjük s ajánljuk Felségednek minden hűségünket, engedelmességünket, alázatosságunkat és szolgálatunkat, mint Felségednek köteles rabjai.

Továbbá, minthogy a Felséged commissáriusinak és követeinek nyilván megmutatjuk, hogy a mi egymással való összeszövetkezésünk nem felséged ellen lett, hanem hitnek és idvességnek dolga volt, igaz vallásunknak s tudományunknak és lelkünk idvességének támogatására: úgy mostan is Isten-

nel bizonyitunk, hogy nem egyébre czélozunk abbeli cselekedetünkkel, valamint Jozsiásnak, Nehemiásnak és Esdrásnak idejében össze szövetkezett a nép, nem az assiriai király ellen, hanem az Isten dicsősségéért, az úr frigyének és törvényének megtartására, a Salamon templomának megépitésére. Valamint azért, hogy Felségednek, minden külső dolgainkban hűséggel és engedelmességgel tartozunk, hogy a mi a császáré császárunknak, királyunknak, magistrátusunknak, mint Isten rendelésének megadjuk, magunkat alája vessük, féljük, tiszteljük; úgy ellenben lelkünk és lelkünk ismereti köteles arra, hogy a mi Istené, Istennek is megadjuk, Istent tisztelje lelkünk és egyedül neki szolgáljon, az Isten igéjét és sacramentomit vegye be és megtartsa, Idvességünket a Krisztuson, mint fundamentomon, az igaz hitben a Szent lélek munkája által, a próféták és apostolok tudományán épitsük, félretévén minden emberi találmányt és tudományt, mely az Isten igéjével ellenkezik, és lelkünk ismeretit háborítja.

Minthogy pedig mi a Krisztus keresztjének ellenségeitől Felséged előtt eretnekséggel hamisan vádoltatánk, egy akaratból mindnyájan, hitünknek idvességünknek és tudományunknak summáját Felséged eleiben terjesztenők, és Felségednek is ajánlanók, hogy maga Felséged, mind ártatlanságunkat, mind hitünket nyilván látná.

Kérjük azért Felségedet, hogy minket kegyelmesen meghallgasson, minékünk megengedjen, és fogadja el tőlünk kegyelmesen, hitünknek és tudományunknak sumáját és oltalmazza meg e könyvecskét, mely a Felséged szárnyai alatt lát napfényt, és megértvén ügyünk igazságát, ártatlanságunkat, hitünket, és tudományunkat, mely épen a szentiráson fundáltatott, minékünk kegyelmesen megengedjen. és arra szabadságot adjon, hogy a mi igaz hitünkben megmaradhassunk; papokat, az Isten igaz igéjével tisztán legeltető pásztorokat tarthassunk. Mi is Felségednek minden engedelmességre s hűségre lelkünk ismereti szerint kötelezzük magunkat. Költ Eger várában die 6. Februarii 1562."

1563-dik esztendőben 28. maji országgyűlése lőn Tordán Erdélyben, a hol az az 1557. esztendőbeli végezése az országnak a vallás dolgáról ismét megújittaték, és erősitteték, hogy t. i. kiki a mely vallást szeretne, szabadosan és minden erőltetés nélkül azt követhetné, szabadosan vallásán levő papot tarthatna és a sákramentomokkal a maga értelme szerint élhetne, azomban pedig egyik ellenkező fél is a másik ellen támadni s azt boszusággal illetni ne merészelné.

1564-dik esztendőben közönséges papok gyűlése hirdetteték

Erdélyben, Enyed városában, a hova második János király Blandrata Györgyöt egész hatalommal küldi, és általa a szent zsinatot inti, hogy mind a szász, mind a magyar nemzet részéről, a püspök választásra lenne gondjuk. Annak felette, hogy már valaha egyszer az úrvacsorája felől való ellenkező értelmeket szerkesztetnék össze. A király levelének rendi ezt tartja vala: Johannes secundus. Dei gratia electus rex Hungariae. Fidelibus nostris, reverendis, honorabilibus, superintendenti, decanis et pastoribus ac universis ministris ecclesiarum Hungaricarum in praesenti synodo Enyediensi constitutis. Salutem et Favorem! Küldöttük el a jelen való szent zsinatban, egész parancsolatot és hatalmat adván neki e jelen való szép hírű, nevű Blandrata György medicus doctorunkat, mint ilyen tisztességes nagy tudományú és a szentírásokban is nem kevéssé gyakoroltatott férfiút, hogy a ti szent beszélgetéstekben és az úrvacsorája felől való külömbözések egyesítésében jelen legyen, és minden veszekedést, illetlen zajgást és viszálykodást ben a zsinatban tehetsége szerint csendesítsen. És így ez alkalmatossággal a gyűlölségek, boszúságtételek és veszekedések, azok között, kik a régi szent atyák tetszését és a józan értelmet a nyilván való szent írás szerint követik és a Krisztus testének jelenlétét vallják, és ismét azok között, kik az úrvacsorája felől való szókból külömböző értelmet formálnak, megcsendesedjenek és megszűnjenek. Hogy az Isten anyaszentegyházában az igaz békesség és egyesség virágozzék. Hasznosabbnak itéltük pedig lenni, hogyha mindenik fél a maga értelmét írásban adja ki, mert úgy hisszük, hogy így a veszekedések és egymás ellen való mocskos szók, a melyek néha a felgerjedt embereknek indulatjaikból szoktak származni, inkább elkerültethetnek. Hogy így a gyengébbeknek botránkozása nélkül napfényre jöjjön az igazság, melyet az istenes emberek épületükre és hasznukra valóban kívánánk is.

Ha pedig a mit akarunk, a véghez nem mehet, legyenek avagy csak szép istenes igazítások és rendelések az eklézsiák csendesítésére, hogy a szász eklézsiáknak és valakik a Krisztus teste jelenlétét az úr vacsorájában vallják, lehessen egy püspökük, tisztességes ember, kegyes életű, ki az Isten nyájára serényen vigyázzon, ki az eklézsiákat a hitnek egyességében, a cerimoniáknak egyenlő formájukban és a jó eklézsiai fenyitékben igazgassa, a bűnösöket pedig és az engedetleneket méltó büntetéssel megbüntesse. Ellenben pedig azoknak is, kik különböző értelemben vannak, és a Krisztus testének jelenlétét nem hiszik, külön püspökjük legyen, kinek gondviselése és vigyázása által az ő szokott rendtar-

tásuk és cerimoniájuk szerint, azoknak is eklézsiájuk az eklézsiai fenyitékben igazgattassanak, és így mindenik az ő határában és rendiben a maga alatt valókra vigyázzon, és a támadható veszekedések és ellenkezések csendesíttessenek.

Parancsoljuk azért hűségeteknek, hogy az említett Blandrata Györgyöt tisztességesen egymásközött való beszélgetéseik közé befogadni, és e dologban a mi személyünket viselő embernek ismerni, tartani, és kedvesen látni el ne mulassa. Intvén egyszersmind hűségteket arra is kegyelmesen, hogy egymás jó tetszését vevén, már valaha az igaz és kivánatos egyességet és békességet az úrvacsorája felől fenforgó vélekedésben munkálkodja és vigye végben. Datum in Civitate nostra Alba Julia, Dominica quasimodo geniti[1] Anno 1564.

Johannes, Rex electus.

1567-dik esztendőben 24. Februarii a debreczeni szent zsinatban össze gyülekezett mind a Tiszántúl, mind a Tiszáninnen való predikátorok közönségesen az egri-debreczeni és helvétiai Tigurumban 1566-dik esztendőben kiadott confessiót, vagy hitről való vallástételt bevették, és kezükkel való aláirással megerősitették. Mely vallásról való articulusokat újabban kibocsátottak és a váradi közönséges gyülésben jóváhagyták és kiadtak 1591-dik esztendőben 6. Junii.

1568-dik esztendőben közönséges helyen való disputálás lészen az örökké áldandó szentháromságról, a Felséges fejedelem II. János, Magyarország választott királyának parancsolatjából. Az újítók között t. i. Blandrata György medicus doctor, Dávid Ferencz és ezeknek követői között egy részről, más részről pedig az igaz Isten szerint való tudománynak vallói között, úgymint mind Magyar országból, mind Erdélyből össze gyűjtetett tanitók között, a kik t. i. a szent háromság felől való tudományt a prófféták és apostolok irásiból és az eleitől fogva való igaz eklézsiának megegyező értelméből megállitani készek valának. A disputálás tartott tíz napokig Fehérvárott, a fejedelem nagyobbik palotájában, maga a király és az ország főrendeinek jelenlétükben.

Az újítók előljárója, kik t. i. a szentháromságot tagadják vala, Dávid Ferencz vala, kinek jobb keze felől áll vala Dr. Blandrata, kiknek részükről valának Julianus Pál fehérvári schola mester, Basilius vagy Balázs István kolozsvári magyar predikátor, ki Wittenbergában az előtt az igaz tudománynak szép fundamentomát vetette vala, haza jövén pedig

[1] April. 9.

onnan, mind hitét, mind vallását megtagadta vala és Hunyadi Demeter.

A közönséges és igaz vallás követők közül első vala Melius vagy Juhász Péter, debreczeni predikátor és a magyarországi reformáta eklézsiáknak püspökje. Mellette vala Czeglédi György, a váradi pap, Sándor András dévai pap, Thuri Pál bihari pap, Klein Lőrincz beszterczei pap, Károlyi Péter váradi mester.

Minek utánna leültek volna, a király mind a két részről közbirákat rendele. A régi igaz vallást oltalmazók részéről Hebler Mátyást, Károlyi Sebestyént, Heltai Gáspárt és Szigeti Miklóst. Az újitók részéről pedig Szegedi Lajost, Császmai Istvánt, Sztarius Miklóst és Karádi Pált.

A disputatióhoz nagy indulatoskodással fognak, és tíz napokig nem kisebb zajjal vitatták a dolgot. Végre minden abból a Krisztus eklézsiájára származható haszon nélkül bele unák és hagyák. Maga is Blandrata, ki e dolognak a király előtt nagy izgató mestere, és mind fuvója, mind táplálója maga vala e tűznek, nem egy akarattal és készséggel vala mind végig. Mert midőn a negyedik napon Czegléditől, kit az előtt való nap a disputatióra előszólittatott, igen megszorittatott volna; sok gondolkodása és hallgatása után, midőn a hallgatók tőle nagyot várnának, végre igy kezde szólani és magát menteni, hogy ő nem theologus. hanem medicus, minek okáért a katholikus közbirák igen feddőzének reá, hogy maga rendével és tudománya nemével meg nem elégedvén, oly dologba mártotta magát, melyhez még nem sokat tudna. Nem lőn pedig a hatodik naphoz is szerencséje. Mert a Nagyságos Békés Gáspártól szemtől szembe nagy álhatatlansággal vádoltatik, hogy t. i. mind a király, mind az egész udvar kész bizonyság volna arra, hogy ez előtt három esztendők alatt sokkal különbözőbb tudományt tanitott vala, attól, a mit akkor felelt volna. És holott az előtt magát mind lelki, mind testi doktornak nevezte volna, mégis a kilenczedik napon arra szoríttatik, hogy nem bizván értelme igazságához, ilyen szókat szólana: „A mi pedig engemet illet, én azt sem meg nem tudom magyarázni, sem meg nem magyarázhatom, mert be rekedtem. Azomban én nem is vagyok szentirás magyarázó, hanem orvos doktor.“ Mely feleletével a méltóságos hallgatókat megnevettette és azon napi munkát a maga gyalázatjával berekesztette.

1577-dik esztendőben, az eklézsiai fenyítékről vagy az eklézsiában való jórendről s igazgatásról való regulák adattatnak ki, melyek mind a szentirásokon, mind a régi és újabb

szentirásmagyarázó doktoroknak írásaikon és rendeléseiken fundáltattak, hogy ezek által a lelkitanitóknak mind életük, mind erkölcseik kormányoztassanak, és az eklézsiában díszes és rendes szolgálatjuk és kegyes s tisztességes életük és maguk viselete lenne. E regulák vagy articulusok pedig Gönczi György debreczeni predikátor és magyarországi püspök tanácsa és szorgalmatossága által mind közönségesen készittetnek, mind pedig a váradi közönséges zsinatban 6. Februarii publicaltattanak és kiadattanak.

1583-dik esztendőben Bátori István erdélyi gubernátor és azután lengyel országi király hatalmával Leleszi János fő jezsuita pater tanácsából és nagy szorgalmatosságával a Jezsuiták az önnön collegiumukat fundálják, mind Kolozsvárott, mind Fehérvárott, és azokat nagy jövedelmekkel állandóképpen meg is támogatják. Igen nagy hűséggel és valláshoz való buzgósággal igyekezett mindenek felett Bátori István ezeknek felsegélésében elannyira, hogy unokájára Bátori Zsigmondra, ki helyette Erdélyben uralkodott, halálos ágyában is ezekre való fő és első gondviselést bizott. Midőn a többek között testamentumában igy szólott: „Te reád térek szerelmes unokám Bátori Zsigmond, te reád bizom mindenek felett a fehérvári és kolozsvári collegiumokat, melyeket én, és a te atyád tulajdon javainkból, mindenek terheltetése nélkül fundáltunk. Melyeket úgy őrizz és oltalmazz, valamint lelked idvességét szereted. Rajta lesznek bizonyosan tudom az unitariusok, kiváltképpen a kolozsvári lakosok, hogy azokat felfordítsák. Egyet fognak érteni ezekkel a te tanács úr híveid is, mind a kálvinisták, mind a lutheránusok. Reá vigyáznak az alkalmatosságra a mostani udvari ifjak is, kik is mind eretnekek és kik neked való sok hízelkedéssel nyelveskedni fognak ellenük, és tégedet is félő, hogy ellenük ne indítsanak s reá ne vegyenek. De ha ember vagy, mindezeket kemény indulatoddal könnyen megzabolázod és kegyességbeli buzgóságoddal, melylyel inkább tartozol Istennek, mint az embereknek, meggyőzheted. Oh vajha én csak egy dologban tehettem volna eleget, az én tehozzád való kegyes indulatomnak, hogy ha mind nem is, avagy csak egy nehányakat tehettem volna melléd igaz pápista és buzgó tanács urakat! mind neked nagy díszedre, mind nekem nagy csendességemre lett volna. De oly megveszett s felfordult időben és gonosz emberek között élsz, hogy mindnyájan elhanyatlottanak az emberek és sokféle eretnekségekkel megvesztegettetvén, Istentől is elszakadólag vannak többnyire mindnyájan. Mennél nagyobb tusakodásod vagyon azért és bajod az effélékkel, annál nagyobb dicsé-

retet várj — és örökké való jutalom vagyon eltétetve számodra."

De csakugyan nem lehetett hosszas Erdelyben a Jezsuita páterek öröme, mert 1589-dik esztendőben, midőn szokásuk szerint tisztükön kívül való dologhoz nyúlának, azon Bátori Zsigmond idejében, kire ily nagy, áhítatossággal bízattattak vala, az ország rendeinek sűrű panaszukra és kérésükre, az országból örökösen kitiltattanak.

Nem keveset segítette pedig ez idő tájban az evangélikusok előmenetelét Dudithius Andrásnak, ki elsőben tanító, azután pécsi püspök vala, tekintetes volta és nagy tudománya, ki már az igaz tudományt bevette vala és nyilván hirdeti vala Ez a magyarországi eklézsiai rend nevével sok szép oratziókat tett vala a tridentumi zsinat előtt, melyek közül kettő, egyik az úrvacsorájának mind kenyérrel, mind borral való kiszolgáltatása felől, másik a papoknak házasságuk felől, írásban is kiadatatott Németországban. Így látjuk, hogy gyakran a szép Deáki tudomány a több szent tudományokra is nagy vezér és által út volt. Jeles erre a Petrarcha Ferencz példája, ki 1400-ban Olaszországban élt, és az igaz vallást itt meg is izelíté. Ezt láttuk Melanchton Filepben is. És hogy ezt mintegy czélomon kívül hozzá adjam, boldog város volt Pécs, két lakosokkal, kiknek egyike Janus Pannonius vala. Ez is ugyanis, valamint Dudithius pécsi püspök vala, ki Magyarországot a szép tudományokkal elbővíté, ő előtte ez merő tudatlanságban levén. Mely az ő maga epitaphiumából, melyet magának mint a hattyú éneklett vala, és a mely ma is ottan márvány kő oszlopokra fel vagyon metszve, az utánna való maradéknál megbizonyosodik, mely igy olvastatik:

Hic situs est Janus patrium qui primus ad Istrum
Duxit laurigeras ex Helicone Deas
Hunc saltem titulum livor concede sepulto
Invidiae non est, in monumente locus.

Pannonius Janos nyugoszik ez helyben,
Ki Helicon hegyét csorbíta fényében,
Annak lakosait a tudományokat
Elhozván s azokkal áldván magyarokat
Én csak e titulust kívánom magamnak.
Irigység járj távol, nincs helye itt annak.

Másik pedig volt Dudithius András, a kiről most szólunk, ez is igen nagy tudományú ember vala, ennyiben pedig Janus-

nál is nagyobb, hogy ez nem annyira a Heliconban, hanem a Sionban tanult tudománynyal és igazsággal ékesité hazáját. Reá kenték ugyan Dudithiusra az Arianismust, a gonos és mások hirét irigylő emberek, egy Laticzius nevű arianus emberhez, hogy már írt levelének alkalmatosságával, mely ugyan költött levél vala. De a jobban értő s jobb lelkű emberek e gyalázatot is róla elmosák.

1604-dik esztendőben Rudolf császár és Magyarország királya, a magyarokat a Pozsonyi országgyűlésre hivja, a vármegyék és szabad városok követei elmennek a szokás szerint. Bátori Istvánt, ki nagyobb bátorságnak okáért az akkori háborúságos időben a maga ecsedi várába vonta magát, minden mesterséggel reá akarják vala venni, hogy a gyűlésbe felmenjen. De eszébe vevén a nagy úri ember a mesterséget (mert azon időben ennél a reformátusok részéről sem hatalmasabb, sem buzgóbb nem vala senki), így felelt: „Hanemha Ecsed vára Pozsonyba vele együtt elmenend, másképen arra az útra semmiképen nem indul".

Nagy becsülettel mutaták külsőképen, hogy látnák a követeket első tekintettel és mind addig, míg a gyűlés tarta, semmit keményen a vallás dolgában sem végezének, sem irának. De a gyűlés elbomolván és a követek az ő helyükre eloszolván, a 21 articulusokat, melyeket egyező értelemmel és akarattal írtak vala, álnok mesterséggel egy menydörgő articulussal megtoldák és 22-diket irának ilyen formán:

„Minthogy a Császár és Király ő felsége, mind szava hihető emberek jelentéseiből, mind pedig a felséges Mátyás austriai főherczeg sat. Ő felsége szerelmes öcscse által beadott kétszeri supplicatiojukból azoknak, kik magukat Magyarország statusi és rendei közül elsőbbeknek, csudára méltó és eddig szokatlan új titulussal mondották, igen kedvetlenül értette Ő felsége, a mit azok az ő vallásuk háborgatásáról, templomaik elvétettetéséről, papjaiknak, vagy predikátoraiknak elűzettetése és kergettetése felől, mind írásukkal, mind élő nyelvükkel ő Felségének mondottanak. Azomban annak felette ő Felségétől megtaláltatván és megintetvén, sem írásukat, azok a kik írták, maguk nevüknek alája való írásával megerősiteni, sem micsoda valláson legyenek megjelenteni, sem micsoda templomokat s eklézsiákat s eklézsiai jövedelmeket vettek volna el, nyilván megmagyarázni nem akarák, hanem csak közönségesen beszélettenek holmit, melyben megátalkodván, semmi jó tanácsnak helyt nem adtanak, hanem csak azon dolgot hozták elő, s meg elő, és így az ország gyűlésen véghez viendő, közönséges haszonra való dolgokat is nem kevéssé

meggátolták, és az ország több statusinak botránkozást szereztenek, s rossz példát adtanak. Mely dolog a minthogy a császárnak és királynak ő Felségének nem tetszhetett: úgy ő felsége nem tudhatja micsoda boszusággal illettethettek volna az ő vallásukban és hogy micsoda templomok vagy eklézsiai jövödelmek vétethettek el tőlük, kivált az ő tulajdon és őstől maradott jószágaikban stb.

Végre a sok pirongatás után az articulust így fejezék be: „Annakokáért ő felsége, maga szabad akaratjából és szabados uralkodásából, mind a Szent István király, mind a több magyar királyoknak, kik ő felsége előtt éltenek, végezésüket, rendelésüket és articulusaikat, a melyeket minden időben a szent római hit és vallás mellett jelesen és Istenesen végeztek, úgy mintha ez levélben szóról-szóra beírva volnának, e kiváltképen való articulussal jóváhagyja és megerősíti. És hogy többé kiváltképpen ország gyűlésében az ország dolgai között és a diétákon efféle vallás dolgát, a közönséges haszonra való dolgoknak késleltetésével, vagy félben hagyásával előhozni és mozgatni teljességgel senki ne merészeljen, kegyelmesen végezi és erősen parancsolja. Hogy ez ilyen nyughatatlan és új dolgokra vágyódó elméjű emberek ellen, a régi szent magyar királyoktól végeztetett decretumok és articulusok szerint való büntetéssel minden haladék nélkül éljenek, procedáljanak és mások példájukra minden kegyelmesség nélkül megbüntettessenek. Kelt Prágában 1. Maii 1604.“

Ez articulus ada okot a kegyetlen és szörnyű üldözésre. Ez vala az alkalmatosság, melyre nézve csak félre teszik vala ezután a nyomorultaknak esedezéseiket és supplicatiojukat, mintha ez közönségesen az ország statusinak tetszéséből iratott volna. Ezen fundál vala és ez adott vala utat Barbianus Jakabnak a belgiójósói grófnak, ki régen Rómában a Cartuziánusoknak praefectusa vala. Ki egyedül azért láttatott vala a császártól Magyarországba küldetni, nem hogy a Török erejét rontaná, a mint ő mondja vala, hanem elsőbben is a királyi városokon a templomokat elszedné és így mindeneket erőszakosan a pápistaságra hajtana. Nem is csalá egy elsőben Barbianust a reménység, mert ama jeles és szép kassai templomot elfoglalá, az evangélikus predikátorokat helyükből kiűzé, és hogy senki, sem férfiú, sem asszony, vagy új házasok esküttetésére, vagy úrvacsorájával való élésre, vagy kereszteltetésre, vagy predikáczio hallgatásra a városból kimenni ne merészelne, életük, tisztességük, és minden jószáguk elvesztése alatt, keményen megtiltá. De ezzel is meg nem elégedvén a belgiojózói gróf, mind jószágaikat és törvényeiket, mind pedig

régi privilégiumukat, mind felforgatá, és megrontá, elfoglalván tőlük a város közönséges házait, faluit, malmait stb. Tudván azt, hogyha ezeket megronthatná, és erőtelenithetné, a több városokkal, melyek egyedül csak a kassai dolognak kimenetelit szemlélik vala, könnyebben fog birni.

Minthogy pedig még mindezek eddig kedvük szerint folyának, Pete Márton a kalocsai érsek és Magyarországban a király képe, a Lengyel királyt mind levelei, mind követei által felette igen kéri azon, hogy a Szepességben XIII városokban, melyek a Lengyel királynak zálogban vannak engedve, engedje meg, hogy az evangélikusokat üldözze és a predikátorokat elszélessze. Melyet meg is nyer. De meggátolá e mérges szándékot az Isten hatalmas keze. Mert az emlitett püspök bemegyen ugyan Lőcsére, Magyarország egyik királyi szabad városára, és ottan e gonoszt meg is inditja, de állhatatosak lévén vallásuk mellett a lakosok, e gonosz szándéknak hogy békét hagyjon, elsőben is a püspököt sok reménykedéssel kérik. De minthogy már ez is a Barbianus szerencséjével elbizakodott vala, és igy e tyrannus embernek ezen az úton semmit sem használnak, felteszik magukban, hogy e gonosznak orvosságához keményebb kézzel nyúljanak. Látván azért a püspök, hogy reménységében megcsalatkozott, a tanácsházhoz vonja magát, várakozni akarván ott mindaddig, míg Barbianustól vitézek érkeznének, kik által a lőcseieket kezéhez tanitaná. De midőn ott várakoznék, hirtelen hir jő, hogy a császár vitézeit a hajduk megverék, és majd mind egy lábig levágták. Melyet bizonyosabban megértvén a püspök, járatlan erős helyeken elszalad és barátságosabb helyre megyen.

A kassaiakat Barbianus, hogy a templomfoglalásért valamit nem indítanak, keményen megeskette. Mindaz által ugyancsak elküldik a kassaiak a császárhoz a maguk követjeiket, hogy instálnának, hogyha már a templomot vissza nem adják is, avagy csak szabados isteni tisztelet engedtessék nékik egy szegletecskében. De minekutánna négy hónapokat ott mulattak volna a követek, sok haszontalan esedezések után csakugyan üresen térnek vissza a városba.

A több szabad városok is az udvarhoz elküldének és az Istennek belső könyörületességeire (mert igy szólnak vala supplicatiojukban) kérik a császárt, hogy szabados istenitisztelet engedtessék nékik. De ezek is kemény fenyegetésekkel visszaűzettek üresen. Több közönséges supplicatiók is lettenek azután, közönséges protestatiók is, mind a pozsonyi közönséges diétán, mind egyéb apró gyűlésekben ugyanazon okon, de mindezeket is kevélyen csak elhallgaták.

Innen lőn azután, hogy a nyomorodott ügyek orvoslását kereső magyarok, mindenütt árultatással, pártütéssel vádoltatának. Hogy a számtalan sok írásokat és feleleteket elő ne hordjam. A honnan már kitetszik, mi lázasztotta fel a megboszantatott népet, és mi hozta a sokféle háborúkat a hazára. Mindezeket pedig sok csuda mesterséggel próbálják vala. Elsőben fegyver nélkül, hogy a gyengébbeket annál inkább megejtenék. Mert elsőben a császár a pápa ingerléséből 1583-dik esztendőben a szepesi kamarára parancsolatot küld, melyben hagyá, hogy mindenek, a kik vagy a kamarán, vagy a véghelyeken tiszteket viselnek, az új kalendáriumot bevegyék és dolgaikat a szerint intézzék. E parancsolat mellett valának valamely folyó levelek, ilyen titulussal: „*Urunk XIII. Gergely pápa parancsolatjából megjobbíttatott új kalendáriomnak darabja*". Minthogy pedig a titulus is ijesztő vala, és csak arra való vala, hogy általa a gyengébbeknek tőr hányassék, nagyobb része Magyarországnak az új kalendáriumot be nem vevé. Bevették pedig ottan a tisztviselők, minden kételkedés nélkül. A tisztviselők pedig bevivék erőszakkal a Szepességen levő szabad városokra is. De az ország népei is közönségesen 1593-ik esztendőben kezde vele élni, a császár parancsolatjára, protestálván mindazon által elsőben közönségesen, hogy ők azt nem cselekszik úgy, mint a pápa parancsolatjára, hanem azért csak, hogy a külömböző kalendariumok miatt a dolognak esze ne vesszen.

Ez új kalendáriomnak bevétele felől a tállyai zsinatban 1600-dik esztendőben 4. Januarii összegyülekezett lelki tanítók igy végezének: „Mivelhogy az élő Isten az ő törvényének kiadásában akarván kijelenteni minémű tiszteletet kivánjon az emberektől, mindjárt az első parancsolatjában mindeneket arra kötelez, hogy miképpen ő egyedűl elégséges minden jóknak megadására, és a mi szükségeinknek teljesitésére, akképpen mi, minden idegen istenitisztelettől és bálványimádástól üresek lévén, teljes szivből, lélekből csak ő hozzá ragaszkodjunk, és egyedűl ő néki szolgáljunk. Ennek okáért ha az új kalendariumot a pápa bullája, vagy pecsétes levelének continentiája szerint kelletik bevennünk, hogy az omnibus suis appendicibus, et omnibus adiunctis, ac articulis religiose et inviolate tartassék meg, a mint a pápa szól: mi keresztyén lelkitanítók azt semmiképen be nem vesszük, be sem vehetjük, a miképen erről bővebb irásban is jelentést tettünk Mert a pápa mindent arra kényszerít a bullában, hogy az egész világon minden országokban és eklézsiákban az ő tudománya és az ő sok cerimoniája e kalendariom által helyre állittassék, és

a szentek innepeiben, azoknak isteni tisztelet szolgáltassék, mely merő káromkodás és Isten ellen való bálványozás, melylyel az Istennek tisztelete igen megbántatik, a Krisztus érdeme elrontatik, a misének szállás adatik, lelkünk ismereti megsértetik, sokaknak megbotránkozására és a pápistaságra váló visszatérésre alkalmatosság adatik, a bálványimádás fundáltatik, a papoknak rajtunk való birodalma, és minden eklézsiákban való főpásztorsága építtetik a mi régi és megrögzött confessiónk ellen, és így mindjárást láttatunk az Antikrisztus táborába menni és annak bélyegét viselni. A kinek bizonyos jelének mondja lenni az írás Dániel 7: hogy Isten híveit igen megsanyargatja és azt ítéli, hogy ő szabadosan megváltoztathatja, mind az időt, mind az Isten tisztességére néző cerimoniákat, vagy törvényeket, úgyannyira, mint Hieronymus magyarázza, hogy az egész religiót, és hit dolgát mindenestől fogva csak ő maga hatalma és akaratja alá rekeszti. Kinek mi semmi dolgában nem akarunk részesek lenni a szent Pál tanítása szerint: Nihil Christo commune cum Belial et quae pars fidelium cum infideli? 2. Cor. 6. De ha az ország ezt a Kalendariumot nem a pápa kívánsága szerint, hanem úgy, mint csak külső dolgot, avagy meram rem politicam, et religionem non concernentem, a fejedelem kedvéért, avagy a mint az articulus tartja in nullius, sed solius Caesareae Maiestatis gratiam úgy vette be és ezután is csak úgy akarja megtartani, hogy az által valami nagyobb dolog ne csúszszon be, mely a mi vallásunknak ellene volna, mi is készek vagyunk ebben is Ő felségének engedelmeskedni, ilyen okkal, hogy a jövendő gyűlésben az ország cavealjon és különös articulust írjon felőle, hogy ebből soha más egyéb dolog, úgy mint a religióban való változás, avagy a pápa vallására való kényszerités be nem jő. Mert az ellen mi protestálunk solenniter, hogy soha a végett mi be nem vesszük, követvén szent Péter reguláját Csel. 5. Melius est obedire Deo, quam hominibus. Ezen kívül valamig az Isten tisztelete meg nem bántatik, a mi kegyelmes fejedelmünk előtt magunkat mind a földig megalázván, ajánljuk nagy hűséggel, és engedelmességgel való szolgálatunkat mindenekben, az egész országgal egyetemben (melynek mi is tagjainak valljuk magunkat) a Krisztusnak parancsolatja szerint: adjátok meg a császárnak, a mi a császáré és az Istennek, a mi az Istené Matth. 22. Hogy pediglen ez ideig az új kalendariommal nem éltünk, arról mindeneknek protestálunk, a mi kegyelmes fejedelmünknek pedig alázatosan könyörgünk, hogy a mi cselekedetünket rebellionak vagy contumaciának ne tartsák, mert nem ebből esett, hanem ez volt az oka, hogy holott a szent

Innepek e jelenvaló esztendőben mind együtt esének, annál kisebb és kevesebb botránkozással hozhatnánk azt be a szegény községnek kezében sat.

E zsinatban jelen voltak négy seniorok Siderius János, Kállai Albert, Tolnai Vincze és Gyarmathi Miklós, több elsőbb atyafiakkal együtt, kik mindnyájan ebben megegyeztek és subscribáltak. Ugyanezen végzéseket a tiszáninnen való atyafiakkal is közölvén, követjük által országgyűlésében a császár eleiben felküldettek.

Az ezerhatodikszáz is nem igen boldogul virrada fel a szegény Magyarországnak. Mert mindjárt 1600-dik esztendő kezdetiben új háborgatása lőn a vallás dolgában. Mert az esztergomi érsek az ő egész tartományában, még a melyet a Török elfoglalt is, ki kezdé hányni mindenünnen az evangélikus papokat. És midőn látná, hogy ebben szabadon elő mehetne, más utat is gondola ki, mely által szélesebben terjedne a kegyetlenség. Mert megparancsolák, hogy a császárnénak Anna Máriának, ki 1603-dik esztendőben halt volna meg, temetési pompáját, mindenütt az egész országban falunként és városonként véghez vinnék, még pedig pápistai szokott cerimoniájuk szerint, prédikálván csak az életnek változó voltáról és hogy mind kicsiny, mind nagy, egyiránt kimulik és a földbe száll. Melyet is midőn az evangélikusok elkövettek volna, de minden pápista cerimoniák nélkül, a pécsi püspök legottan nagy haraggal megtiltá, azt parancsolván, hogy csak békét hagynának. Azomban őket, mint a császárnak nem igaz híveit, rutul bevádolá. De midőn látnák, hogy ezeken az utakon is meg nem foghatnák a magyarokat, erővel és fegyverrel kezdének fogni hozzájuk. Elsőben, a mint feljebb mondám, Barbianus a császár vitézivel 1604-dik esztendőben a kassai templomot elvéteti. Azután Liszkán Pete László, ő felsége mezei magyar főgeneralisa, a bátyja Pete Márton püspök hagyásából Szántai Pált a református prédikátort helyéből kiűzi, és két jezsuita pátereket Vásárhelyi Gergelyt és Bezerédi Pált szállítja helyében.

1605-dik esztendő 15. oktobris a Barbianus hadát a hajduk Diószegnél igen mesterségesen reászedik és levágják. Melyre nézve mind a pápista papok, mind azoknak oszlopaik igyekezetükben igen megcsökkennek, és az evangélikusoknak pihenést engednek. Mert meghallván ilyen hirtelen való veszedelmüket a császár vitézinek, Vásárhelyi Gergely jó idején Leleszre költözik, Bezerédi Pál tovább mulatván, minden javát ott hagyja, és paraszt köntösben öltözvén, alig szaladhat el.

A feljebb leirt rendeletlen articulus, és a Barbianus kegyet-

lenkedése, in defensam inculpatae tutelae, szerencsés és előmeneteles fegyverre provocálá az evangélikus magyarokat, kiket Bocskai István 1605-ben sub dato 29. martii ad diem 17. apr. ilyen keserves levéllel convocala Szerencsre: „Kétség nélkül elhittem, mind közönséges szabadságára nézve mennyi csorbát mind személy szerint, mennyi nyomoruságot szenvedett légyen a közelebb elmult esztendőkben az idegen nemzettől a mi édes hazánk e szegény Magyarország. Azomban pedig mind személyünkre, mind javunkra nézve ugyanezektől mennyi veszedelmen és szerencsén forgattunk. Annyira, hogy a több nagy boszuságokon, és javainkban való károsittatásunkon kívül, melyet minden igaz ok nélkül rajtunk elkövetnek, még lelkünk ismeretinek is, melyen való hatalmat Isten egyedül magának hagyott, nem lehete tőlük csendessége. Mely terhektől igen megnyomattatván a magyar nemesség, az elmult pozsonyi gyűlésben, mintha ugyan ellátta volna mi fogna következni, rendes birák előtt protestált, hogy ez eddig nyilván vallott hitben oly állhatatosan meg akar ennek utánna is maradni, hogyha abban valaki háborítani fogja, minden úton-módon, minden tehetsége szerint magát oltalmazni el nem mulatja. Mely nemességünk ilyen protestálásának, és akaratja egyenesen való kiadásának minthogy helye is volt, mindenektől be kellett volna vétetni. Mindazáltal nemhogy valamit használtanak volna maguknak, sőt ellenben a császár alkalmatosságot vévén hazánk törvénye ellen maga fejétől, az ország statusi híre nélkül, országgyűlése elbomlása után, oly elviselhetetlen és szabadsághoz szokott néptől épen elszenvedhetetlen articulust ragaszta a többihez, mely ha erejében megmaradna, minden óránként a fegyvertől félelemben és nyilván való veszedelemben kellene lennünk. Melyet csak a császár kassai commendásának Barbianusnak válaszából is, melyet a gálszécsi gyűlésből a vallás oltalma felől hozzá küldettetett követeiteknek adott, eléggé megérthetétek, midőn azt felelte, hogy ő neki meg vagyon az a császártól parancsolva, hogy csak a mi szabadságunkat és vallásunkat az országból kigyomlálhassa, még életünknek se kedvezzen. Mely kegyetlen sententiának erejét elkövetni legelsőben is én bennem akarta teljes tehetsége szerint Barbianus, midőn a császár hadát némely váraimra vitte és némelyeket közülük meg is szállott és erősen vivatott.

Mely nagy bosszúságtól és kegyetlenségtől indíttatván, én is hogy megmaradásomra s fejemre gondot viselhetnék, minden erőmmel, a mint Isten tudnom hagyta, minden utakat elkövettem magam oltalmára. Mely igyekezetemben és dol-

gomban, Isten kegyelméből mennyire mentem, és az igaz ügyet mennyire segéllettem légyen elő a jó Isten gondviseléséből, úgy tudom mindnyájan jól tudjátok. Noha ugyan hihető dolog, hogy a zűrzavarban és háborúban, mind a német vitézektől, mind a húzáshoz-vonáshoz szokott hajduktól, elég boszuságokat szenvedtetek, mindazáltal mindazokat szabadságtokért és megmaradástokért, miglen Isten jobb időkre virraszt, illik hogy elszenvedjétek. És így, hogy mind ezek is lassan-lassan nyakatokról leszálljanak, magatok is igyekezzetek. Azért, hogy e gonoszok ellen jobban megerősíttethessünk, és a több atyánkfiaival is, és barátainkkal összeadhassuk, s köthessük magunkat, s erejükkel erőnket, azon kell lennünk, hogy erről a dologról való beszélgetésre, gyűljünk egy bizonyos közhelyre, és az utakat s módokat keressük fel egyező tetszésből, mint kellessék szabadságunk és vallásunk mellett ellenségünknek ellene állani. Hogy így azután Hazánk s törvényünk régi jó rendben állván, az idegeneken feladván, kívánt békességünk és állandó csendességünk lehessen. Mert egyébbről, melyek nem ez időre valók, hogy itt beszéljünk, nem illik, másszorra halasztván azokat. Kérlek és intlek annak okáért benneteket, hogy Szent György havának 17-ik napjára Szerencsre gyűljetek, a hol egyező értelemmel valamit legjobbat édes hazánknak javára feltalálhatunk, Isten segítségéből elkövessétek. A kik pedig e jó intésünknek és parancsolatunknak nem engedelmeskednek, hanem maguk elvonásával e közönséges jótól való idegen voltukat fogják mutatni, azokról és azoknak jószágaikról mit kellessék végeznünk, midőn összegyülünk, nékem veletek együtt arra gondom lészen. Legyetek jó egészségben!"

E gyülésben a sok megbántódott Magyarország mindenfelől előjövén: Bocskai Istvánt fejedelemnek ismerték közakaratból. És így az evangélikus magyarok kénytelenségből mind sziveiket, mind javaikat a tyrannusok ellen összeadván és a haza s vallásuk szabadsága mellett nemesi elmével buzogván, annyira boldogította Isten fegyvereiket, hogy a császár kénytelenségből velük való megbékélésre kényszeritteték e szegény, pásztor nélkül való és ennyi inségben ereje fogyott magyaroktól.

1606-dik esztendőben pedig Bocskai István erdélyi fejedelemségre vitetvén, egész nyugodalmat ada Isten e sok mesterséges szinek alatt, szintén elfáradott eklézsiáknak. Még továbbra is az Istenfélő fejedelem semmit hátra nem hágy vala abban, valamivel messzebbre is a vallás dolgát állandóképen erősíthetné. Azért ugyanazon esztendőben 16. martii a

trencséni grófot Illyésházi Istvánt követűl Bécsbe küldi, azt kívánván, hogy a megbékélés dolga jobbíttassék meg, a vallás szabadságáról és a templomokról való czikkelyben. Mert másképen a magyarok, felvett fegyverüket, míg ezt nem látnák, le nem tennék.

Melyre is reá hajla a császár, és szeptemberben ilyen articulust irata: „A mi a vallás dolgát nézi, nem gondolván ez előtt való bizonyos írt végzésekkel, sem amaz 1604-dikben írt articulussal, holott ez a diétán kívül, és az ország megegyezése s hire nélkül toldatott a többihez, melyre nézve ez cassaltatik, elrontatik, hanem ez a végzés, hogy ő felsége minden statusokat és rendeket, t. i. a Magyar korona alatt valókat, mind urakat, mind nemeseket és zászlós urakat, ismét a privilégiumos mező városokat, melyek a magyar koronához tartoznak, ismét Magyarország végváraiban a vitézlő rendeket az ő hitükben és vallásukban, soha és semmi módon nem háborgatja, sem másoktól háborgattatni nem engedi, hanem mind a megemlített statusoknak és rendeknek szabad vallás és istenitiszteletnek gyakorlása engedtetik. Úgy mindazonáltal, hogy a római katholika vallásnak megbántódására, és akadályára ne légyen. És hogy ezeknek is templomaik, papjaik és eklézsiájaik az ő szabadságukban minden megbántódás nélkül megmaradjanak“.

A császár vérengző szándékát az evangélikusok ellen nagyon meggátolá az az írás is, mellyel Rudolf császárnak a római szent birodalombeli státusok a magyarok dolgában 1607 dik esztendő 24. augusti Bertalan napján Ratisbonából ilyen feleletet tőnek: 1. A római imperium soha a Magyarokra fegyverrel nem ment. 2. Avagy rontsák-e mégis Magyarországot az egész keresztyénségnek erős bástyáját? 3. Erőszakos utak és eszközök a Magyarok ellen soha sem jók. 4. Hogy adott hitünket mindennek megtartsuk, még a pogányoknál is törvény volt.

Végre midőn látná a császár, hogy ez imperiumi írás is nem szinte kedve szerint volna, 1608-dik esztendőben, a pozsonyi ország gyűlésében ilyen articulust irat: „Minden vallásnak maga tulajdon püspökje és igazgatója legyen azon vallást hivő ember; a státusok és az ország rendei között lejendő gyülölségeknek és visszavonásoknak eltávoztatásáért.

1609-dik esztendőben, az Istent lélekben és igazságban tisztelő magyar eklézsiáknak jó oszlopa Homonnai Drugeth Bálint, a nagy renden az alázatosságnak és a kegyességnek ritka példája, e világból kimulék, a reformált eklézsiáknak közönséges és nagy kárával, abban az időben kiváltképen,

melyben a pápisták újólag hitük ellen, Érsek Ujváron, Nagyszombatban és egyebütt szélyel kegyetlenkedni kezdettek vala. Mert a császár úgy itélt vala, hogy az ő tőle megerősittetett articulusokat eléggé megtartaná azzal, ha elhallgatná, akármit újitana a papi rend a pápista urak és egyebek által is az evangélikusok ellen.

Azon időben a hitihagyott Forgács urnak is szégyennel kelle visszatérni Kassa alól, midőn ravaszul oda bé akarna menni, őket ujabban megzavarni.

Dés erdélyi mezőváros, a hol 1649-ben születtettem, ezen saeculumnak elein jöve a szentháromság vallására, az előtt az Árius tévelygésiben levén, Isten segitségéből, és az Istent félő jámbornak Károlyi Györgynek buzgó munkája által, ki dési predikátor, és a környül levő eklézsiáknak seniora vala, és a ki Decsi Jó Lukácscsal a szentháromságtagadók ugyanott való prédikátorával sokáig erős, de végre diadalmas harczot viselt. E szent munkát viselték annak utánna ebben a városban hasonló hűséggel, és serénységgel egymás után következő lelkitanítók és seniorok: Kolozsvári Veres Bálint, Váczi Péter, Petri Ferencz, Pápai Páriz Imre, Veresmarti János, Csengeri István, és a ki most ugyanott, az Isten gabonájának hűséges munkása Sóti János.

És noha már az evangélikus magyarok ennyire vitték vala, mind lelki mind testi szabadságuknak dolgát, de csak ugyan nem bizhattak, hanem ottan-ottan Austria felől a jeleket látván féltenek. Melyekre nézve minduntalan igyekeztenek is azon, hogy maguknak nagyobb-nagyobb bátorságot szerezzenek. A mint ez meg is lett az 1618-dik esztendőbeli 72-dik articulus szerint. Azután pedig II. Ferdinánd idejében ugyan Diplomába irattak, mely az 1622-dik esztendőbeli 2-ik articulusban fel vagyon téve.

Mindezeket a Felséges Bethlen Gábor tekintete, méltósága és ereje kormányozta, ki a császárt mind békességre hozá, mind pedig megis conditiozá, amaz 17 azaz tizenhét conditiókból álló diplomát kinyervén a császártól, mely a királyi diplomák között olvastatik. Ugyanezeknek megerősittetésekre lőn ezután is 1625-ben a 22-ik articulus; 1630-ban a 33-ik és osztán 1635-ben a 29-ik.

De ugyan azután mind ezek is semmit sem használának. Mert megujula ismét az evangélikusok ellen a szokott papi tanács és fegyver. Melyet az idősbik Rákóczy György fejedelem, elsőben fegyverrel kezdvén ő is, azután csendes pacificatioval csendesite le. Mely ugyan nehezen készüle meg, kivált az ellenkezőkre nézve, contradicalvan a pápista clerus és

némely urak, maga is az akkori palatinus Esterházi Miklós, igen substiliter disputálván, mimódon adattathatnék templom és vallásbeli szabadság legalább a paraszti és közrendnek, a mint a Rákóczy Györgyhöz 30. martii 1644 küldött levelében feltevé. De ugyancsak azt hozta magával, a kéntelenség, és az evangélikus magyarságnak ártatlan ügye, hogy mind a clérus mind egyebek contradicálása nem használván, a Rákóczy Györgygyel való pacificatio megkészüle, és arról való királyi diploma is megiraték, a mint ez az 1647-ik esztendőbeli 5-ik articulusban fel vagyon téve.

Ezt világosítják a következendő articulusok is és nevezetesen a 17-ik. Mely articulusok szerint, ha megbántódnának az evangélikusok, procedálhassanak a megbántó fél ellen. Az is articuláltatott 1649-dikben, még pedig solennis lekötéssel, hogy mindjárt (mox et de facto) minden akadályok tolláltassanak, semmit ezután nem árthatván, a mint fel vagyon téve az 1655-ik esztendőbeli 18-ik articulusban. Minthogy ugyan e sok akadályok miá eleitől fogva igen nehezen mehetett elő az evangélikusoknak causaja s igazsága, sőt akármely dolga.

De legközelebb tekintsünk be a királyi diplomába, melyet mostani felséges Leopold confirmalt, és az ország is közönséges végzései közé feltett az 1659-ik esztendőbeli első articulusban az első és hatodik conditioban. Melyeket Istent áldva olvashat minden evangélikus magyar. De valyon hol ezeknek ereje? Hol a királyi szók szépsége? Hol a hit alatt kiadott diplomának teljessége?

Megtetszik mindjárt az 1669-ik esztendőben Sopronban tartatott országgyűléséből, a hol még csak meg sem hallgattatott az evangélikusoknak ügye, még csak elő sem vétetett a magyar evangélikus statusoknak feltett, de üresen bocsáttatott panasza és supplicatiója. Bár csak egy lett volna közöttük, a kinek fájt volna úgy e magyarok jajja, mint a b. e. gróf Zrinyi Miklósnak, kinek magyari hiti császári minden csapongás és hizelkedés nélkül vala.

Megtetszik ez az említett 1659-dikben való diétából a holott is midőn ezt a kérdést forgatnák: „Valyon a magyarországi evangélikusoknak üldöztetésük nem volna-e káros?“ a melyre mindenek felszóval ezt kiáltják vala, jó dolog, szent dolog, úgy kell lenni!

Ezt hallván a horvátországi bán, gróf Zrinyi Miklós, fel kél és igy felel: „Rossz, igen rossz dolog uraim!“ Melyet midőn mindenek csudálkozva hallának, maga a dicséretes úr semmit nem változtatván, igy menti s fejti beszédét: „Jó

uraim! szabad legyen kinek mit itélni. De bezzeg az én elmém szerint noha én azokat az evangélikus magyarokat nem annyira ismerem, mint mások, mindazáltal, minden e matériában forgottakat megkövetvén azt mondom, ha ki kel mondanom, a mi én hozzám ő felsége hites szolgája és belső tanácsosához illik, hogy mindazok a jó vallást reformáló emberek, az ország articulusainak nyilván való bontogatói és a haza békességének megzavarói. Mert ugyan is mi gyümölcse lenne egyéb ez ilyen jóakaró uraim tanácsának, hanem hogy a császári és királyi hitet ez által erőtelenitsék, s mindenek előtt gyanussá tegyék, kihez aztán senki ne bizhatnék. Ihol a török megesküdt ellenségünk, ha az evangélikusokat is ellenségünkké tesszük miképen állunk ennyinek ellene? ha kivált ezek magukat a törökhöz csatolják. Az ilyen gonoszt azután azoknak a jó vallást reformáló embereknek köszönheti a haza. Mert habár nem arra valók is, hogy valami nemes hadi virtusokkal használjanak hazájuknak, mindazáltal alattomban való suttogással, formálással és ültetéssel vesztegethetik hazájukat, kiknek másképen egy szabadságuk vagyon az országban velünk. Tudjátok meg uraim! igaz pápista ember vagyok, vallásomban való állhatatosságomban is egyitek sem halad felül. De micsoda dühös bolondság vinne engemet arra, hogy én p. o. az én légrádi evangélikus vitézeimet, és ott való presidiáriusimat helyükből kiűzzem? Bizony a kiket ismerek pápista katonákat, tiz törökre sem mernék kimenni velük. De ha az evangélikusokkal vagyok azoknak imádsága és sok éneklései között, valamikor harczra megyek, soha nyereség nélkül meg nem térek."

Midőn azért e beszédre mindenek nagy álmélkodással szemeiket e nagy urra vetnék, ujólag igy szóla: „Uraim! ne idegenitsük el magunktól minden igaz ok nélkül az evangélikusokat, ők csak azt várják, hogy egy csillag támadjon, vagy napkeletről vagy északról, a ki után induljanak, a magusokkal együtt, bizony nem gyűjtjük a clerus tárházában a kincset, mert legelsőben is a canonicusok és káptalanok ládáit verik fel. Ez lészen gyümölcse a vallás reformálásának."

Ezeket mondá jövendölve akkor az említett tudós úr.

És igy volt többnyire, a miben és a kiben jelesben kitetszett az evangéliumi igaz hitnek Magyarországban és Erdélyben nevekedése. Melyet mind ékesget, mind jól segít vala azután nagy fényes familiáknak ezen hitre lett bokros megtérésük.

Nem lehet elhallgatnom és megnem dicsérnem némelyeket, a kik kiváltképen valók valának közöttük, kiknek puszta

nevüket előszámlálta volt Prágai András heidelbergában közönséges helyen a nagy Pareus alatt tartott disputaciójának alkalmatosságával 1617-ik esztendőben die 1. novembris ilyen renddel:

Bethlen Gábor a római imperiumban és Erdély országában is fejedelmi ember, kitől számlálhatatlan az eklézsiákhoz s scholákhoz való jótétemény. Fehérvárott nevezetesen a reformátusok szép collégiumát ő fundálta. Hozatván e munkára nagy bőséggel Németországból hires embereket: Alstediust, Bisterfeldet, Piscatort stb. Hogy pedig e collegium annál fundamentomosabb lehetne, azt falukkal, dézmákkal, és egyéb állandó jövödelmekkel meggazdagította. És egyéb sok hadi és békességbeli munkáin kívül, melyeket szép renddel a Magyar Quintus Curtius élén elő számlál Forró Pál, ebben is dicsősséges és halhatatlan emlékezetét hagyta az utánna valóknak. Ennek köszönjük ma is, a mi fundamentomon áll s schola vagyon Erdélyben. Igyekezett a collegium fundálásában ugyan Fehérvárott az ifjú János király is, ki hívta is e végre a nagy Petrus Ramust Párisból, de ezt Blandrata és Dávid Ferencz meggátolták. Mert az ő általuk becsuszott idegen vallásban megütközvén Ramus, el nem jött. Igyekezett ugyan ebben Báthori István is, a ki hivta volt is Padáuból az akkori hires Jacobus Zabarellát. De ő is ebben nem boldogulhatván, úgy látszik, hogy Isten e dicsősséget hagyta volt egyedül Gábornak.

Gróf Bethlen István huszti kapitány és mármarosi főispán, gróf Rédei Ferencz váradi kapitány és Biharvármegye főispánja, Perinyi Ferencz, György és Gábor abauji vármegyei főispánok; Török István hunyad vármegyei főispán és Pápa városának örökös ura; Rákóczi György sárosvármegyei főispán, ónodi főkapitány, a ki Bethlen Gábor után az erdélyi fejedelemséget sokáig boldogul bírta amaz eklézsiák és scholak dajkájával a Lorántfi Zsuzsánnával. A sárospataki collegiumot is ékesgette, és sok szép jószággal, kiváltképen pedig nagy jövödelmű szőlőkkel támogatta. Rákóczi Zsigmond ennek öccse. Battyáni Ferencz Sopron vármegye főispánja. Gróf Zrinyi Miklós és György szalai főispánok, gróf Nádasdi Pál vasvármegyei főispán, gróf Thurzó Imre árvai főispán, Révai Péter turóczi főispán, Illyésházi István trencsényi főispán, Gimesi Forgács Péter zászlós úr, Késmárki Tökölyi István zászlós úr, Szécsi Tamás és György zászlós urak, Prépostvári Zsigmond zászlós úr, Listius János és István zászlós urak, Kövesdi Bocskai Miklós zászlós úr, Losonczi Bánfi Ferencz zászlós úr, Kákonyi István zászlós úr, Székelyhidi Zólyomi Dávid zászlós úr, Mariássi

Zsigmond és Pál, Kapi András, Korlát István szendrői főkapitány, Bakos János Osgyánból, Barkóczi László zemplén vármegyei vice ispán, Petneházi István zarándi főispán és jenei főkapitány, Kamuti Farkas, Pető Gáspár gesztelyi kapitány, Kovács Boldizsár palánki kapitány, Oknai Tamás szőténi kapitány és többek sokan.

És kiváltképen Erdélyben már egymásután következett 13 református fejedelmek alatt, minden nehéz háborgás, üldözés és vérengzés nélkül, mely Istennek nagy hosszú tűrése mind ez ideig az Isten, lélekben és igazságban imádó reformáta eklézsiák fen vagynak, csaknem ötszázig, a szilágysági és maramarosi eklézsiákat, melyek a Tiszán innen való püspökség alatt vannak ide nem számlálván. Mely jót ismét megujított Isten rajtunk, és továbbra is jó reménységet nyujtott, midőn kegyelmes urunk Apafi Mihály kegyes fejedelmünk ágyékából (kinek csudára méltó békességes országlásának már 23-ik esztendeje) származott, atytya nevét viselő még nevedékeny fiát a mi láttunkra attya fejedelmi székében méltóztatta. Uram! tartsd meg továbbra is, és szaporítsad nekünk e jót!

TOLDALÉK.

Hogy a felséges *Gábornak*, ki még holta után is méltán fejünk dicsőssége, neve inkább terjedjen, az ő levelei közül egy nehányat, melyeket a nagyemlékezetü Pareus Dávidhoz hejdelbergai szentirást magyarázó doktorhoz írt, és viszontag tőle vett, melyek úgyhiszem a jó ítéletü kegyes olvasónak, mind kedvesek, mind pedig hasznosak fognak lenni, melyeket a Palatinatusi elector hejdelbergai bibliothekájából ez előtt tíz esztendőkkel magam házamnál írtam vala le, ide is leírok. Megtanulhatja ember belőlük rész szerint az eklézsiák akkori állapotját és a fejedelmi embereknek az idegen országi tudósokhoz hasonló levelek folytatására mind intő, mind jó példával hivogató eszközül lehetnek:

1. Reverendissimo Domino *Davidi Pareo*, in inclyta academia archi-palatina sacrae sanctae theologiae doctori ac professori primario, Domino ac in Christo patri mihi observandissimo.

Reverendissime Domine, pater in Christo observandissime. Salutem et filialis observantiae promptissimam commendationem.

Hogy kegyelmedtől ritkábban veszek levelet, mint sem vagy az én fiúi becsülettételem, vagy a kegyelmed atyai hű-

sége kivánná, az nékem igen nehéz. Mert a kinek tisztességét és személyét mindennap látni, és éjjel-nappal vele nevének és tudományának szép hiréért ismerkedni szivből kivánok, hogyne vinném azokat véghez levelemmel, melyek az egymástól távollevők között mind tudósan, mind nyájasan való mintegy együtt lételt szereznek, hogyha lehetne minden hónapban, minden napon, sőt minden órában lennék együtt vele. És hanemha ez iránt, ebben a barátságnak és keresztyéni szeretetnek dolgában, a mely mindennél nagyobb, mindkettőnknek valamennyire az helyek messzesége jőne és lenne mentségül, méltán az én itéletem szerint mindketten vádoltathatnánk azzal, hogy a szeretetnek tisztit elmulattuk. Az egy levél is pedig, melyet küldött kegyelmed e tavaszszal, és a melyet vettem, valóban kedves volt nálam. A vele együtt küldött Irenicumot éjjel nappal kezemben forgatván, a kegyelmed tudományát és mélységes itéletit nem lehet nem kedvellenem és szeretnem benne. Most az én szokásom szerint, melyet Isten jóvoltából gyakorolni kezdettem, ez új esztendőnek kezdetiben (melyet Isten mindnyájunknak szerencséltessen) ezen levelemet vivő ifjakat Bojti Gáspárt és Szilvási Mártont, kik mindketten jó lelkiismerettel, jó erkölcsökről a tovább való taníttatásra commendáltattak, nagy bizodalommal a többivel együtt, kiket ez előtt felküldöttem, a kegyelmed gondviselése és tudományban építése alá ajánlom, hogy Istentől vett szép tudományinak sugárival, ezeket is a többek között Isten dicsősségére és az anyaszentegyház hasznára illetni ne neheztelje. Ezen levelemet vivő ifjaktól kegyelmednek a tábori utazásnak alkalmatlanságához képest, a melyet valami pápista kovásztól való pártütők ellen kellett indítanom, egy kis ajándékot, úgy mint az én magam képét új esztendői ajándékul küldöttem kegyelmednek. Melyben hogy kegyelmed ne az ajándék mivoltát, hanem az ajándékozónak kegyelmedhez való nagy buzgó voltát nézze, kivánom. Továbbá minthogy ez alkalmatossággal el nem mulaszthattam, hogy vagy két szóval a Felséges Palatinus Electornak ne irnék, hogy kegyelmed levelemet köszönetemmel és kész szolgálatom ajánlásával ő kegyelme kezéhez juttassa, kegyelmedet felette igen kérem, és kegyelmed életét sok szerencsés esztendőkre terjedni kivánom.

Kelt az én Váradi váramban 15. Januarii 1617. Kegyelmednek hűséggel szolgáló fia

Bethlen Gábor.

2.

Reverendissimo Domino Davidi Pareo Sacrae Sanctae Theologiae Doctori etc.

Reverendissime Domine nobis observandissime charissime. Salutem ac sinceram nostri commendationem.

A vallásunkon levő belső rendek elöljáróinak jó tanubizonyságtételükből és commendatiojukból, az én alumnusim közül, kiket itt Fehérvárott tartok, ezen levelemet vivő jó reménységű ifjút is, mint ez előtt valókat, nevezet szerint Károlyi Györgyöt, kegyelmednek gondviselése alá ajánlom. Kinek mind tudományának, mind erkölcseinek itt már kitündökleni kezdett szikráját, elhisszük hogy ebben is kegyelmed, mint másokban gyümölcsösen gyarapítani fogja, ezzel mind a maga kegyességének, mind a mi jó reménységünknek eleget akarván tenni. Azomban bizván a kegyelmed hozzánk és mieinkhez eddig is eléggé megtapasztalt atyai szeretetéhez, kegyelmednek csak magának akarjuk jelenteni, és hogy hasonlóképen mennél jobb móddal lehet a Felséges Electornak is azon dolgot csak magának hírül adja kérjük. Nekünk ilyen szándékunk volna, hogy mi, a mi kicsiny öcsénket Bethlen Istvánt, az én testvér öcsémnek gróf Bethlen Istvánnak fiát, ki most 12. esztendős, mind a nyelveknek tanulásáért, mind a tudományokban lehető jobb épületiért a Felséges Elector ő kegyelme udvarában és a hejdelbergi akadémiában igyekeznénk mennél hamarább elküldeni. Kinek gyenge idejére nézve, minthogy elsőben is azon kell igyekeznünk, hogy oly jó mestert és gondviselőt adjunk melléje, ki mind az utakat, mind az országokat, egy szóval a bujdosásnak módját tanulta, azomban a reá bizattatandó tanítványnak is jó nevelésére, tanítására, és erkölcseiben való igazgatására, a mi kedvünk és kivánságunk szerint alkalmatos legyen. Mihelyt azért kegyelmed a Felséges Elector tanácsát veheti, és igyekezetünknek ő kegyelme által is javallását értheti, ha valami nagy veszedelmes indulás, melyet ugyan most nem is gondolhatunk, meg nem gátol, a mostan ott tanuló alumnusink közül egyet Bojti Gáspárt, vagy pedig a melyik kegyelmednek e szolgálatra inkább tetszeni fog, mind a Felséges Electornak tetszését, mind a kegyelmed maga akaratját nekünk megírván, bizonyosan küldje el haza mindjárt hozzánk, minden könyv, avagy egyetmásbeli teher nélkül. Ki mihelyt ide békével elérkezendik, azonnal azon leszünk, hogy a mi kis öcsénket, mennél jobb móddal lehet, véle együtt megindíthassuk. Ha pedig kegyelmed, amit ugyan most nem gondolhatunk, a gyermek elküldésében vala-

mely veszedelmes akadályt lát, keresztyéni szeretetére, és hozzánk való hűségére kérjük írja meg nékünk, hogy az mind nékünk, mind a gyermeknek javára szolgáljon. Elhivén azt kegyelmed, hogy valamint nekünk ez iránt szolgál és kedveskedik, nem külömben vesszük, mintha magától a szeretettől származnának és egyenesen azt is fogjuk követni, ezzel kegyelmedet egészségben és békességben sokáig élni kívánjuk, lévén kegyelmednek Gyula-Fehérvárott, 21. Junii, 1618. szerető és jót kívánó fia

Bethlen Gábor.

3.

Reverendo Domino Davidi Pareo, etc. Reverendissime Domine, Pater nobis in Christo observandissime.

Amint a nagy és jó Istentől nagy kívánsággal kívántuk vala, vévén kegyelmednek és a mi szándékunknak megegyező értelmét, és velünk való atyai egy indulatját, immár e mi szerelmes öcsénket, testvér öcsénktől származott unokánkat, a fényes nemzetű ifjabbik gróf Bethlen Istvánt, a hires hejdelbergai akadémiába hozzá tartozókkal együtt megindítottuk. Oh vajha Isten, mind a mi kívánságunkat, mind az ő igen gyermeki bujdosását megáldaná! Azomban a külső gondviselésre és az udvari szokásokra való tanításra nézve, a Felséges Palatinus Electornak hozzánk való hűségében és szeretetiben mennyin nyugodtanak légyen meg, ő kegyelmének megirtuk. A mi pedig elméjében és tudományában való épületét nézi, mely is ezen nagy s terhes bujdosásnak fővége, ennyiben kegyelmednek gondviselésére és serénységére bizzuk, hogy a mi kis öcsénk bujdosása magunknak és az egész Bethlen nemzetnek ékességére és fényességére, a magyar nemzetnek közönséges hasznára, minden tanitóinak is pedig és kiváltképen kegyelmednek is örök dicséretére legyen. Hogy erről kegyelmednek többet írjunk, nem szükség, hogy a kegyelmed hozzánk való hűségében, vagy kegyességből származott szorgalmatos igyekezetében kételkedni ne láttassunk. Mivel sem szóval ki nem mondhatjuk, sem levelünk be nem foghatja, mennyin kívánjuk ebben kegyelmed hűségét és szeretetét kimutatódni. Elhitesse pedig kegyelmed magával, hogy valami munkája és fáradsága e mi kis öcsénk körül lészen, megmutatjuk valósággal, hogy sem nem háládatlanokhoz, sem nem érdemetlenekhez lészen. Ezzel kegyelmedet mi sokáig boldogul élni kívánjuk, maradván Váradi várunkban 9. Martii 1619. Kegyelmednek jót kívánó fia

Bethlen Gábor.

4.

A Felséges erdélyi fejedelemnek. Bethlen Gábornak.

Felséges Fejedelem! Kegyelmes Uram!

Az én hálaadással áldozó oltáromat, melyet az én uramnak és megtartómnak az Ur Jézus Christusnak, én immár 70. esztendős vén ember, méltatlan szolga mintegy emlékezetre való szentséget emeltem, akartam, hogy a Felséged szentirást magyarázó könyvei között is megjelenjen. Nem is ok nélkül. Mert azt kívánta tőlem mind a Felséged hozzám sokszor s sokképen mutatott és erősíttetett kegyelmessége, azomban tisztemnek is tartottam ezt méltán, erre intvén engemet Felségednek a szent dolgokhoz való nagy indulatja. Melyekben hogy felséged buzog és kiváltképen gyönyörködik, magam jól tudom. Ez pedig nem egyéb, a melyet emlegetek, hanem a szent János jelenésire való írásom és magyarázatom, melyet már tiz esztendeje, hogy készitgetek. Most pedig majd mintegy akaratom kivül napfényre hoztam. Nem egyébért pedig, hanem a mint magamban feltettem felőle és a mit reménylek is belőle az eklézsia hasznára. Mely szándék felől a tudósok és a jók jót fognak itélni. Egyebek tudom a poklot is felkészítik ellenem. Mert látni fogják, hogy a pápa koronáját és a barátok zsíros konyháját igen megmozgattam. Valamint az Istennek lelke, és a szent János régen véghez vittenek, én csak ujjal mutattam azokra. De az én Istenemnek teljes és tiszta szívből hálát adok, hogy az én időmben én értemre, nem csak világot gyújtott, melynél a Babilonnak utálatosságait lattatná, hanem annak felette egynehány királyoknak, és azok között felségednek is oly szívet adott, hogy megkezdje valósággal utálni, és magának hagyni a parázna Rómát. Ideje hallani az égből ama szót: Fussatok ki abból én népem, mert közel vagyon az ő romlása.

Te pedig erős férfiu erősödjél meg az Úrban, mert a te székedet fundálja vala a hitben és az igazságban. És noha igen mélységesek a titkok, melyek e könyvben magyaráztatnak, mindazáltal, ha több gondjai között egy-egy órácskát szakaszt Felséged ennek olvasására, úgy hiszem egyszer is haszon nélkül le nem teszi kezéből. Ugyanis nem hijában mondja annyiszor e könyvben az Istennek lelke: Boldog a ki olvassa és boldogok a kik hallják és megtartják e prófetzianak beszédét. Kérvén azért Felségedet alázatosan, ezen munkámat vegye víg kedvvel és vidám arczával, és bibliothecajában ez könyvnek avagy csak utolsó helyet méltóztassék engedni.

A mi a Felséget alumnusit illeti, mind Bojti Gáspár, mind Szilvási Márton, kiket Felséged én reám bízott, és ezeken kivül még 20. magyar tanulóifjak, kik most a mi académiánkban élnek, elég szorgalmatosan tanulnak, és mindenképen készítgetik jövendőre magukat, hogy a Felséged, és a szent eklézsia felőlük való jó reménységüknek megfelelhessenek. Légy jó egességben Felséges Fejedelem! Az Úr Jézus Felségedet szerelmes házastársával, méltóságos öttseivel, egész nemzetségével, és az egész erdélyi hazával együtt, mind kívül, mind belől szent lelke kegyelmeivel gazdagítsa s áldja meg. Hejdelbergában 17. Apr. 1618. Felséged méltatlan s igen alázatos szolgája:

Pareus Dávid.

5.

A Felséges és Hatalmas Fejedelemnek Bethlen Gábornak, kegyelmet és áldást a mi Megtartó Urunkban, alázatos szolgálatom ajánlásával kívánok.

Felséges Fejedelem! Kegyelmes Uram!

Valamennyiszer az én vénségemben az eklézsia nyavalyás sorsáról és az utánunk következendő maradékokról valójában gondolkodom, noha sok dolog van, a mely megbúsíthat, mivel úgy látom teljes minden dolog vissza vonással, támadással és hitetlenséggel, ama régi kígyó, az Antikrisztus nyughatatlankodik az ő tagjaiban, sokaknak hitük elfogy, szeretetük meghűl; mindazonáltal engem vígasztal a mi hitünk, mely a mint szent János írja, a mi győzödelmünk, mely meggyőzi e világot, hogy tudniillik az Istennek fia, ki az Atyának jobbján ül, az ő ellenségeinek közepette hatalmasan uralkodik. Mert minden ellenségeink kedvük ellen, mind eddig is fentartotta az eklézsiát, a sok szép városokat, hogy mind az egészséges és szent tudománynak, mind pedig a deáki tudományoknak szállásul lennének, melyekben a kegyességnek és egyéb keresztyéni virtusoknak nevekedésük lenne. És hogy a nagy tudatlanság el ne borítana mindeneket, nevezet szerint Németországban, kegyes Fejedelmeket támasztott, kik a hanyatló imperiumot tanácsukkal támogatják és az igaz keresztyéni tudományt az Antikrisztus babonás és erőszakos igyekezetei ellen hatalmasan oltalmaznák. Magyarországban is ma Isten kegyelméből nem kevesen vagynak fényes familiák, kik a kegyességnek és a jóságnak dicséretével tündökölnek. Kik is mennyire becsülik a Krisztus dicsősségét és a tisztességes tudományokat, sok jellel gazdagon bizonyítják. Kik között Felségedet oh dicséretes Fejedelem! mindenek előtt

említem, kinek boldog uralkodása alatt, a hosszas háborúságok miatt épen megromladozott Erdély országa most már csendesen nyugoszik, az igaz vallás emelkedik, a szép schólák, melyek a kegyességnek és minden virtusoknak veteményes kertjei, gyarapodnak, melyben a vad elmék szelidülhetnének, a fajtalanok pedig kéztől tanulhatnának. Mert a mit kevesen követnek el azok közül, a kiket Isten az alább való rendből ilyen méltóságra viszen, hogy annál fenebbek és magahittek ne lennének, és az alább valókat éppen semmiben hajtván, egészen magukat minden bujaságra és e világnak fajtalanságira ki ne adnák. Felséged az, a ki a fejedelemséget kegyesség és hűség követésében, méltóságát az alázatosságnak és józanságnak szeretetében, gazdagságát és erejét a másokhoz való szelíd ereszkedésben, s egyebekkel való jótételben állani megtanulta. Mely Felséged kegyelmességének bizonyítására nem kell messze mennem. Említem csak azokat, a kik Felségednek adakozásából, a mi akadémiánkban tanultanak s még ma is tanulnak. Azomban a Felséged nekem sokszor küldött levelei eléggé mutatták azt nekem. Melyeket mikor olvasok, nem tudom csudáljam-e inkább Felséged virtusit, vagy magamat szégyeneljem meg, hogy engemet, ki mindeneknél kisebb vagyok, Felséged, nem csak gyakori levél írásával indit és nógat, hanem annak felette leveleiben sokkal nagyobb tisztességet teszen nékem, mint sem illenék felvennem ilyen méltóságtól, és nagyobb dicséreteket tulajdonít énnekem, mit sem azokra méltónak itélhessem magamat. Azt is hozzá tévén, hogy Felséged az én *Irenicumomat*, nem csak vidám orczával fogadta, elolvasta és mély itéletével jóváhagyta, hanem annak felette igen becses, és ezen a földön igen ritka aranypénzbeli ajándékával is megtisztelte. Mely Felséged hozzám méltatlanhoz mutatott jótéteményei oly nagyok és sokak, hogy életemet Felségedért letenném is, mégis úgy tetszik nem érném fel vele azoknak érdemét. Mivel pedig, hogy ezt cselekedjem, nem is hozza magával az alkalmatosság, de nem is kivántatik, avagy csak megcselekszem azt, a mi illik, és Felségednek nagy alázatossággal köszönöm, nem annyira az ajándékot, noha azt is oly kicsinynek nem tartom, sőt mint nagy Fejedelemtől jött ajándékot, igen nagyra becsülöm, és hogy ezt örök emlékezetnek okáért, az én kedves drágább eltett egyetmásim között megtartsák, az én két fiaimnak is testamentumban hagyom, mint a Felséged az én személyemhez és alacsony rendemhez való indulatját és jó akaratját. Melyet minden aranynál méltán feljebb becsülök. Kivánom pedig azt, hogy mind elmémmel, mind tudományommal azt elérhetném,

hogy a Feleséged hozzám való szeretetét valami tisztességtételemmel meghálálhatnám. Melyre nézve, háladó voltomnak megbizonyítására ezen könyvecskét úgy mint a szentírás egynehány könyveire való magyarázatomat a Felséged szép bibliothékájában küldöttem, és oda szenteltem, kérvén Felségedet alázatosan, hogy bár csak utolsó hely adattassék ottan nékie, míg valamely jelesebb dologgal, a mit akarok és tisztemnek ismerek, mindenek láttára megmutatom. Azomban magamat Felségednek alázatosan ajánlom. Alumnusinak pedig igyekezetüket valamennyin vagynak és lesznek, mennél nagyobb hűséggel és serénységgel előmozdítani igyekezem. Az Úr Jézus tartsa meg Felségedet virágzó és ép állapotban, és igazgassa lelkével az egész keresztyénség hasznára és az Isten dicsőségének terjesztésére. Kelt Hejdelbergában 18. Julii 1617.

Felségednek igen alázatos szolgája

Pareus Dávid.

6.

Appelius János Gáspárnak, a Bethlen Gábor özvegye Catharina Brandenburgica fejedelemasszony udvari német prédikátorának, az Attyához, Appelius Jánoshoz Németországba írott levele.

Oh mely igen meghanyatlának a mi dolgaink! Megtántoríttaték, csábíttaték, és vesztegetteték a keresztyéni hitben a fejedelem asszony, az egész tavalyi esztendőben az Austriával tartó és pápista lakositól az országnak, csudálatos mesterségekkel megkörnyékeztetvén. De ugyan az Isten, a ki a fejedelmek szivét birja, és mint a folyó vizeket hajtogatja, ingyen kegyelméből e mesterségeket meggátolá, az eltévelyedett juhocskát útra hozá, és ravasz mesterségeket vele meg láttatá, elkezdett testi bátorságát és hidegségét újabb buzgóságra hozá. Az Isten továbbra is tekintse meg az övéinek óhajtásukat, és a mely munkát elkezdett, végezze el és állandóképen tartsa meg.

A mi fejedelmünk Bethlen Gábor minket elhagya 15. novembris 1629. az ő székes helyében Fehérvárott elaludván békességben. Halotti pompája kezdődött 25. Januarii 1630. tartott harmad napig igen nagy tisztességgel. Ugyanazon helyben mindjárt a temetés végbe menvén, országgyűlés lett. Az ország népének és rendeinek közönséges tetszéséből, a Török császár hitleveleivel megerősítvén, az özvegy Catharina fejekké tételeték. Immár székiben is ül és az országban parancsol, mellette levén gubernátorul, a megholt fejedelemnek méltóságos

öttse. Minden dolgok ugyan oda czéloznak vala, és mi is úgy hisszük vala, hogy a fejedelemasszony mindjárt az ura halála után a pápista vallásra áll, és az országot az austriacusok foglalják el. De szinte mikor már kiakarna fakadni a titkos végzés, igen súlyos betegségben esék a fejedelem asszony, s gyötrődni kezde, mind külső, mind belsőképen, lelkiismerete felserkene, és az hitetőknek ellenük mondván, ravasz és álnok tanácsokat maga kiadá, az ellenségnek nagy pironságára. Melyre nézve emezek is magukat megvonák, és mi mind eddig azoknak bosszuságára megmaradtunk. Kelt Gyula-Fehérvárott 26. Februarii 1630.

Közli: *Thury Etele.*

HÉCZEI DÁNIEL ESPERES ÉS PEÉRI LELKÉSZ NAPLÓJA BÉCSI ÚTJÁRÓL.[1]

Diarium et Itinerarium Anni 1790.

Pro memoria.

Anno 1790 19 maii a székelyhídi parochiara gyűlést hirdetvén, két v. tractusok, úgymint az érmellyéki és bihari megegyeztek benne, hogy engemet is mint in causa communi oda hivjanak, oda lévén hivatalos T. generalis notarius Hunyadi Ferencz uram is és Tttes Csanádi György főszolgabiró uram is. Elmenék T. Keresztesi József szalacsi praedikator urammal, semmit nem tudván a jövendőbe. A két v. tractusok gyűlésének oka vala, hogy Bethlen Gábor fejedelem által adatott Bihar vármegyére is kiterjedő papi nemességet most a diaetán producáltatnák és a megkoronázandó fejedelemmel confirmáltatnák. Erre választatott legelőször T. generalis notarius uram, azután én sok protestatióm telyes erőben való expugnatiója után és osztán t. Keresztesi uram; Úgy lévén publicálva, hogy a diaeta kezdődik 6-ta junii, indulni kelle hamarébb, azért hogy magamnak papi ruhát is csináltathassak Debreczenbe, a mint vala instructiónk.

[1] A tiszántúli ev. ref. egyházkerület levéltárában van Héczei Dánielnek a naplója, melyben budai és bécsi útját írja le. Ugyanezzel foglalkozik utitársának, Keresztesi Józsefnek nyomtatásban megjelent munkája: „Krónika Magyarország polgári és egyházi közél életéből a XVIII. század végén". (Pest 1868).

A Székelyhidon 1790 május 19-én, az érmelléki, középszolnoki és bihari tractusok által tartott gyűlésen szóba jött, „hogy mind a most élő tiszt. prédikátor uraknak, mind kivált ezeknek következendő maradékaiknak hasznára szükség volna, hogy a Bethlen Gábor fejedelemtől az erdélyi és in partibus levő papoknak az 1629 firól fira adatott armálisának confirmáltatására ablegatus predikátorok (nem pedig seculáris urak) küldessenek a diaetára annyivalinkább, hogy a következendő király felséges II. Leopold stafétán küldött különös levele által kereste meg superintendens urat a végre, hogy az alatta levő papokat disponálja arra, hogy a köznépet a királyhoz édesitsék." (L. Keresztesi e. m. 230. lap.) Ezen követséggel megbízták Hunyadi Ferenczet, a super-

Elindulánk hát mindketten 26-dik maji, én Peérből, ő kegyelme Szalacsról és szállunk Semlyenbe, onnét másnap én délután Debreczenbe jártam a hosszú dolmány, nadrág és topánka csináltatás után. 28ª estve lévén vacsorán tiszt. generalis notarius uramnál, vacsora után mindkét lábam bokába inflaminálódni kezd, felállok és lefekszem idő mulva, hát igen megdagad az éjjel, hogy másnap alig állhatok reá, kéntelen csak járni kell rajta. 29ª estve 6 óra tájba kiindulunk a Kadarcsra jöttünk, ott éjszakára eczetes korpával beköttettem és valamit használt. Azután Török szent Miklóson háltunk, ott is kötöttem, t. Fazekasné asszonyom korpát és ruhákat is ad, hogy köttessem. Harmadik hálásunk lett Czegléden. 4-ik Pesten kívül egy vendégfogadó. Soha életemben annyi idő, de egy holnapi utazásom sem volt oly keserves a szüntelen való szél és por miatt, a melyben sokszor előnkbe, szemközbe jövő szekeret se láthattuk, hanem mikor a lovak összeérkeztek egymással.

2ª Maji. 1º. Reggeli hat óra tájba beérkezvén a pesti külső lineán, szállottunk a mindjárt jobb kéz felől való vendégfogadóba. Akkor nap ott mulatánk, estvére bejövén, szállánk a Hatvani kapun belől az Arany sasba, ott valánk harmad napig és ötödikre hajnalba a szomszéd tobakcsináló háza kigyulana, mi is felserkentünk a nagy lármára, meg is háborodánk, nem vala nagyobb dolgunk, mint a felöltözés, mert a félelem csak azt dictálta, hogy a mint vagyunk, ingbe, lábravalóba, csak úgy hordozkodjunk. De meggyőzénk magunkat, mondván, hogy azzal nem leszünk elébb, mert majd úgy maradunk, a mint kiszaladunk, öltözni való ruhánkat is nehezen találjuk. Hát a míg öltöztünk, már a mi udvarunk északi

intendentia generális notáriusát, Keresztesi József és Héczei Dániel nevű papokat.

Héczei naplója nem oly kimerítő, mint a Keresztesié. Ennek oka az volt, hogy már elindulásuk után nemsokára erős lábfájás vett erőt Héczein s mint Keresztesi május 29-én feljegyezte: „ezután többnyire lábfájó és e miatt fekvő beteg vala Pesten." (L. Keresztesi e. m. 242. l.). Tény, hogy eleinte az országgyűlés tárgyalásairól is keveset beszél Héczei, de nemsokára mégis figyelemmel kiséri az eseményeket. Az országgyűlés lefolyását bővebb és hitelesebb kútfőkből ismerjük, nem is ebből a szempontból fontos ezen napló, hanem az teszi értékessé, hogy az országgyűléssel kapcsolatban több jellemző jelenetet ír le, melyek vagy politikai, vagy vallásügyi szempontból érdekesek. Naplója végső része igen élénk. Ebben írja le a magyar reformátusok közéletét jó darabig foglalkoztató és nagyfontosságú következményekkel bíró „híres bécsi utat."

Megjegyzem, hogy a szövegből néhány magánérdekű s értéktelen részt kihagytam. *Dr. B. J.*

része is lángba van, mely tőlünk csak három klafterre vala. Akkor osztán talpra állván, a vala legelső dolgunk, hogy azt a ládát vigyük ki, melyben valának a diplomák és minden fejedelmi donátiók, melyeknek megerősítésére bocsáttattunk. Azt kivivén, mondánk: „Isten kegyelméből csak egy hajszál sem esik le fejünkről, még csak irópennánkat is felszedtem, hogy valamink el ne vesszen, ha mind itt hagyjuk a házat, én benne maradok mindaddig, míg mindent ki nem hordanak". Jöttek, mentek a T. atyafiak és a kik velünk valának és hurczolák mindeneket az által ellenbe való palota udvarára, a hol ismét egynek őrizőnek kelle lenni, hogy valamit el ne kapjanak. Én csak benn valék és reám jöve elsőbe két füstfaragó, kik széllyel néztek, azok után egy franciscánus barát, de kihajtám őket. Jöve osztán a deák Szilágyi József, mondám, hogy ő ott legyen, már én is viszem a ládámat fájdalmas lábaim erőltetésével. Volt a szomszédba egy katonatiszt, annak felesége hurczolta előttem a ládáját, chopferét nem bírá. „Félre, mondom, asszony" és a magam ládáját az övén keresztül rántván, elviszem, a grádicson lehurczolom, tudtam, hogy tentásüveg van benne és gondolám, hogy kiömlik, s mindent elront, de nem gondolék véle. Azután ketten vittük. Ismét visszamenék, mert addig a deák ott volt, vagy más közülünk és mindeneket összeszedtem, azonban ottan-ottan kilépvén az ajtón, hogy állhatom-e a tűz erejét, kihoztam. Az említett nagy palota volt az Akadémiának Medica facultásnak engedtetett része, és az anatomiae professor Hauptmann uram reánk ismervén, s rajtunk könyörülvén az anatomium auditoriumot megnyittatta és mindenünket oda hordani megengedte, hogy securitásba legyünk. Mi már nyugodván a fáradság és rémülés után, leülénk az anatomiára rendeltetett asztal mellé. Bejövén az említett professor felesége, elnevette magát és kére bennünket németül: ne üljünk a mellé a rút asztal mellé, hiszen ezen szokott az uram dolgozni, s igaz, akkor is látszottak a vastag nedvességnek valami jelei rajta, s le is töröltünk benne, de akkor akasztott emberrel is ellettünk volna, csak hogy a tűz alól megszabadulhattunk.

Hallván a tűzre való jeladást, minden emberek futottak, grófok, bárók, papok, még pedig palástba, a kispapok is úgy adogatták egymás kezére a bőrvedreket s hat szekeren is vizi puskák, melyek hatalmasan dolgoztak, ott volt a judex curiae és gróf Festetich, báró Prónay lóháton. Ott volt báró Rádai legényfia is, a ki segítette a ládánkat vinni. Azután találkozván vele, megszólíta, mi is kérdénk, ki legyen, nevét megmondá és megismeré T. generalis notarius uramat. Mikor

köszönénk, mondá: „Jó szívvel emeltem, mert tudom, hogy ha én oly állapotba lettem volna, kgylmetek is segitett volna engem!“

Már ez így megesvén, a németek és pesti lakosok okozák a bandéristákat, kik a tobákcsináló házánál is voltak, de talán csak odio nationis, hitelesebb volt sok értelmes emberek előtt és a tűz támadása helyével is jobban megegyezett, hogy a tobákőrlő malom orsója ex attritione szikrát kapván, emésztődött, azután a száraz tobákpor és közel levő sok dohány lángot vetett és így a tobák szinte úgy tüzet adhat, mint a pipa és sok károkat tehet a világba. 2°. Arra menvén harmadik héten, látók, hogy az égett tobákos nem hogy szegényedett volna az égés miatt, hanem elégett házát két, talán három contignátióra kezdette építtetni, nem úgy esik hát neki az égés, mint a szegény magyarnak.

Ugyaznap déltájba mentünk a Rácz utczába sub Nro 188 az úr Ttt. Menszáros Dániel úr jóakaratjából, a mely igen alkalmatlan és szűk szállás volt, soha a nap melege miatt annyit életembe nem szenvedtem, mint itt, mert egészen délnek feküdt az ablaka egy beteges asszonynak. Igen mérges és paraszt lévén, semmit nem engedett, csak hogy az ablakra gyékényt tegyünk is. Onnat íránk legelsőbe levelet 6ª junii, azután jártunk, keltünk. Ugyanazon nap láttuk az érsekeket, püspököket, által menvén a Dunán, mind szemközbe jövén vélünk, de nem mindeniket tudhattuk meg nevéről, hanem csak némelyiket.

10ª. 7 órakor. 1°. Jó reggel voltunk Szemere Ferencz úr ágensnél Sárai Sámuel és Domokos uraknál. Mentünk Gróf Rádayhoz a levelekkel, még ágyba kaptuk, kávézott és kifizett, kevés jó szót adott. Onnét mentünk gróf Teleki József Ő Ngához, a ki már keményen discurált, szándékunk ellen a nemesség dolgában és azt mondá a többek között: „Úgy hát csak a falusi birák tennék a nemes embert, mikor papot hívnak és kevés idő mulva az egész Szilágyság nemességgé változna“. Mi mentettük a dolgot a hajduk s mások példájával, nem is a falusi biró, hanem a superintendens rendeli a papot. De tudósabb vala nálunk Ő Nga, sőt a fejedelmek imprudentiáját is vellicálta, hogy in praeiudicium juris communis olyan privilégiumokat adtanak.

2°. Beállván a diaeta 10 órakor mi is odamentünk, hosszú ruhába, hát már nagy lárma, kiabálás vagyon. Propoo 1ª. An judex curiae et personalis in officio retinendi vel loco movendi? 2ª. An tabula Baronum dicenda: „Felséges tábla“.

Posthoram 11mam proceres et Status processerunt ad tem-

plum cathedrale pro implorando s. spiritum ad comitia necessum. Itt volt az országnak egész dicsősége, ott lehetett látni 4, 5, 6, 7 ezer forintot érő csizmákat, egy milliom érő öltözeteket, melyek drága gyöngyökkel valának felékesítve. Volt Károlyi grófnak 4000 aranyas lova, másoknak két és egy és fél ezer stb. Misét mondott a primás. Kijövén a templomból a sokaság, mentünk egy vendégfogadóba Budán a Ráczváros on, a hova jöve a dunakeszi plébános, a ki vala első turi plébános. A mint vele dicsekedett, hogy 45 lelkeket nyert Turon, emondja, hogy mikor a venerabile felemeltetett, ő szorosan observálta, hogy csak 4 protestáns volt, a kit oda nem hajtott volna. Sit fides penes Auctorem.

11ª Junii. 1. Reggel 7 órakor Baranyi Mihály úr a kecskeméti kapun exercirozta az bihar vármegyei bandériumot Gróf Erdődi, Eszterházi és Keglevich előtt azért, hogy szeretnék hallani, hogy megyen a mustra magyar nyelven, láttuk, hogy megköszönték. 2. A diaetára menvén, hallottuk már kevesebb zúgás között a dolgokat, hogy a diaeta magyarul follyon és az acták magyarul irassanak. Ennek ellene monda Szlavonia, Dalmatia, Croatia, kiknek követeivel valánk Budán és egy közülök azt monda: „Közénk ne jőjjön protestáns vallás, mert vagy Szávába, vagy Dunába, de bizony megkereszteljük!“

12ª. 1. Hire lett, hogy a kancelláriáról érkezett egy levél, melyben a Felséges Leopold azt kivánja, hogy directoriumot csináljon az ország, mert Ő felsége le fog jönni, ezen levelet fel akará olvastatni a personális, de nem engedődött, azért nagy kedvetlenséggel csak letette. 2. Pálfi Leopold követül küldetvén a statusokhoz, sem deákul, sem magyarul nem tudván jól beszélni, csak abba hagyta és kinevettetett. 3. A veszprémi püspök is nem igazán beszélvén, mint követ letétetett. 4. Megizente a status, hogy a felső tábla nem németül, hanem magyarul beszéljen. 5. A horvátok megnyerték, hogy deákul fordittassanak számokra az acták. 6. Voltunk az aradi és temesi bandériummal a fejér farkasba, ott láttuk . . . . . tánczát magánosan, melyhez hasonlót én sohasem láttam comoediában is. Voltunk Gróf Teleki József asztalánál is.

13ª Junii. Ifjú Gróf Rhédei János udvarlására menvén a szomszédba, beszélte Ő Nga, hogy mostanába a franczia király házát felverték, minden leveleit felhányták, elvittek és azok között találták József császár sok leveleit. Azon nemzet elnyomattatása, mely szomorú circumstantiába, kifakadván a királyné, alig maradott meg élete. 2. Volt ezen nap nálunk az úr Ttt. Domokos uram és több beszélgetések között mondá:

„No osztán én semminek oka ne legyek, ha el nem sül a vallás dolga, mert én a legfelsőbb hangon kezdtem és az a legfelsőbb hang az a proiectum Helv. et Aug. Confessionis addictorum diplomati inserendum, melyet 27-dik junii velünk közlött, melyet mi a mi projectumunkban megelőztünk 25-dik junii.

15ª. 1. Voltunk az ország gyűlésébe, a melybe ezek forgottak akkor ügyek: 1. Esküvés formája. 2. Bánátus incorporátiója. 3. Diarium nyomtatása. A formulába felette meg volt a vetélkedés, mint a rendi megmutatja, nem tetszett a pápista vallásnak az egyességre való tökéletes igyekezet és annak kimunkálkodása teljes erővel, kivált egy Somogy vmegye Baronkai nevű követ keményen beszélt, kinek ellene állott gróf Fekete, hatalmasan és mutogatta, ... hogy az egyességre való igyekezet szent, tökéletes, szükséges, akkor osztán kéthárom Ablegátus is modificálta és felkiáltott, s vége szakadt.

16ª. 1. Láttuk a koronát, melynek inscriptiói bőven vagynak, T. Keresztesi József uramnál, sceptrumot, almát, keresztet, palástot, pallost, pár hányt vetett papucsot és külön a Sz. István megfeketedett kesztyűjét, melyet mások csókoltak és üvegen által imádták. NB. A mely udvari kapellában volt a korona kitétetve, annak az oltár és crucifixum felett való trónuson ez az inscriptio: consummatum est, de mi haszna, oda teszik s azonban nem hiszik. Játszanak in re sacra. 2. Megjártuk a residentiát különbféle részekben, melyeknek szépsége kibeszélhetetlen és a bámulást is véghetetlenül meghaladja. 3. Az arsenált, a mely teljes sok ezer ezer fegyverekkel, ott láttuk a régi vasba öltözött vitézek formáját, mely egész testekre kihúzva.

17ª. Voltunk agens Nagy Sámuel uramnál. 1. A felső tábla respiriumot kért magának a juramentum formulájáról való gondolkozásra, mely meg is engedődött. Ez nap vacált a sessio is, az úr Ttt. Szombati István debreczeni biró úr hozzánk jövén, elmenénk sétálni estve felé, megjártuk a Bastillát minden részeiben, hallottunk ugyanaz nap valamit a törökkel való békességről is, de a prussussal való háborúnak is már elkezdett valóságáról.

18ª. Voltunk az úr Szombati János doctornál, igen jó szívvel látott, mutogatta Liptai obester azon nagyhírű vitéz őklmének küldött ajándékait, úgymint: 1°. Egy nagy láncsát, kést, melynek a nyele gazdag ezüstös és a vége a nyelének ki van vájva a végre, hogy mikor lő a török, a kést a földbe üti, puskáját arra teszi és úgy veszi czélba, a kit akar lőni. 2°. Egy ezüstös és ezüst lánczos pálczát, mely vezéré volt és szépen csengett-bongott, a végire csinált és ismét azután egy

arasszal nagyobb tágasságra hozzá foglaltatott. A pálcza nem nád, nem is festett, hanem valami cseresznyevesszőnek látszott. 3°. Egy pipát, melynek a szára másfél rőf vala, de oly egyenlő, hogy nem látszott, melyik vége volna töve vagy hegye, ennek a pipája valami drága porczellán és maga az óbester 10 aranyra becsülte csutorástól.

2°. Ugyan ő Klme mondá fájdalommal, hogy egy protestáns urakból álló társaságba lévén, mikor a papok dolga előhozódnék, hogy kellene rajtok segiteni személyekre nézve is, azt mondá egy közülök: „Nem azon kell nekünk mesterkednünk, hogy a magunk papjait felemeljük, hanem hogy a pápista klérust lenyomjuk, soha többet nem emlegetik a theológusok a Krisztusnak ama szavait: Regnum meum etc., mint most a református urak!“

3°. Ez nap osztán letették a hitet a mágnások közül sokan, de a diocaesanus püspökök közül egy sem, a mi nagy indulatokat szerzett sokakban, a többek között Abaffi árvai deputátus pápista lévén, mondá: „Ne gondoljunk vele, a Krisztus tanitványai között is voltak Judások, őrizkedjünk tőlök, míg hozzánk közelitenének, hogy megcsókoljanak!“ De ezen szavait mások intésére revocálta propter bonum pacis, úgy mond.

19ᵃ. 1°. Voltunk Kopf bibliopolusnál, vettünk tőle könyveket, mondá: „Metuendum, ne redeamus ad pristinam nocturnitatem. Ego quidem sum catholicus, sed non papista, non metuo Ppum consilium, sed sacerdotes istos plus metuo quam diabolos!“

2°. Audita ordinis militaris Hungarici postulata, quae per extensum etiam legimus die 27 praesentis, digna quae scribunt, summa: 1. ut sint semper in regno, 2. officiales Hungarici, 3. separatus in pugna cum hostibus patriae locus, 4. ut duos habeant omnia regimina ad diaetam deputatos, quorumhoc extremorum difficilius obtinebunt.

3°. Ezen napra rendeltetett deputatio a diploma készitésére. Ennek feje gróf Almási Ignácz, mellette gróf Fekete-Sauer váradi, Zabráczki egri praepostok, Horváth nevű katholikus egyenes ember, a mi részünkről Vay József, Domokos és lib. B. Podmaniczki.

4°. Ezen nap estve Szacsvai úrral találkozánk a hídon, a ki beszélé: 1°. Egy valaki levelet küldött utánunk, hogy prostituálna bennünket az ország előtt, azért, hogy mi oly véggel jöttünk ide, hogy elébb a státusokat kérjük dolgaink igazitására, azután ha nem engednek, egyenesen megyünk Bécsbe a kérdésbe levő fejedelemhez, csak az ország Statusai

ellen való truczczból. Ki lett legyen ez a sicarius, nem mondá, de könnyű vala hozzá vetni szavaiból, hogy debreczeni, ott sem egyéb, hanem pap, a ki már ott tusakodott ellenünk, de több esze volt Szacsvainak, mint neki és bolonddá lett. Ugyan Szacsvai úr mondá: „Ne higyjenek Tiszt. uraimék a két T. T. grófoknak, mert én esmérem őket!“ Ott menvén el mellettünk gróf Forgách Miklós, mondá: „Hát te le nem tevéd a hitet úgy-e?“ Csak alig, hogy meg nem hallotta.

5°. Beszélték azt is, hogy a török megvere bennünket, elesett két generalis, 800 emberünk, de talán ezer is.

6°. Gál Mihály Dunántúl való úr consilium-secretariusa beszélgetett velünk igen emberségesen és hívott, hogy megmutogatja a consilium cabinetjeit.

21ª junii. 1°. Voltunk ketten T. Keresztesi urammal főcurator és consiliarius Rhédey Ferencz úrnál. Emlitettük Főtisztelendő superintendens uram diplomáját, kérdi, mi van abba. Mondánk, a melyek nagyobbak, azt felelé: „Semmi párticuláritások nem mehetnek a diplomába, hanem azután az articulusokba és hogy már a diploma elaboratiója munkába van!“ Mondánk, mi csak attól félünk, hogy ott maradunk, a hol voltunk, hiszen, úgymond, ott vagynak a pacificátiók. Mondánk, másszor is ott voltak, de semmit se hajtottak reájok, meglehet, most is csak a lesz a vége a diaetának, hogy templomot ne vegyenek, a saecularisok tisztségekre szabadon menjenek, mi rajtunk pedig mindeneket elkövessenek; a szegény papot akárki vádjára citálják, fiscális actio alá zárják, s úgy büntessék, a mint akarják. Mondá: „Hát csakugyan nem hiszi Kk, hogy jobban lesznek a dolgok?“ Mondánk: „A mint halljuk és látjuk a kezdeteket, nem igen biztathatjuk magunkat!“ Mondá cum indignatione: „Hát én nem mondhatok egyebet, hanem az Isten szégyenitse meg Kket!“ Mondánk: „Annak két értelme lehet, de a jóba nem bánjuk, ha megszégyenit Ő Fge!“ Osztán mi felállván, indulunk és bucsuzunk. Akkor kérdi tőlünk: „Nem unta meg már magát Kk?“ Mondánk: „Mi megunhattuk sok okokra nézve, de mégis tartozunk az unalmat szenvedni, s magunkon hol egy, hol másképen könnyiteni, s a mibe bocsáttattunk, azt követni.“

2°. Ugyanakkor odajöve Agens Szemere Ferencz uram és mondá, hogy sem Schulson, sem hg Grassalkovics nem rendeltek szállást tiszt. Hunyadi uramnak, mint diaetális papnak, mert nincs regálisa és igy a kanczelláriát kell megkeresni. Mi is mondánk, hogy a mi szállásunk alkalmas, azonban azt is hallotta T. Generalis notárius uram, hogy hét templom leend és azért már letett róla, magunk is azt komen-

dáltuk, mert nagy lenne a scandalum az egész országban. Mondá: „Nem tudok benne semmit“. Ezekkel eljövénk.

3°. Ugyanazon nap valánk együtt ebéden Szacsvai úrral, azon beszéllett szörnyű dolgokat, mind József császárról, mind Erzsébet herczegnőről, mind annak megmaradott árvájáról, mind a 18,000 testekkel kereskedő bécsi szűzekről, kik közül most egy nehány százan ide lejöttek és Budán a viziváros on 1300 forinton egynehány házat kibérlettek, hogy szegény nemzetünk itt mulató ifjaival jó vásárt indíthassanak magoknak.

22ᵗ 23ᵈ junii. 1°. Nem valának gyűlések a diploma dolgozása miatt, hanem fiscális Német János úr hazajövén, mondá: „Gróf Jankovicsnál voltam ebéden, ott voltak a somogyi bandéristák és oly vastagon diskuráltak velem a vallásról, hogy azt is mondák: Ti talán azt hiszitek már, hogy a katholikus és kálomista Isten egy, hát biz azt ám, hogy ha az Isten emberré lenne, kálomistává lenne.

2°. Ugyanaz ő okoskodása vala, Taubli somogyi deputatus itten csak azt kiabálá az úr Menszáros úrnál: Ejj, most nem kellene a vallást elő is hozni, hanem csak egyesek lennénk! „Igen biz, úgy mond Német úr, e csak olyan, mint mikor mi ketten összeveszünk, és én mondanám az úrnak: no, no, mit csinál az úr, ahon, mindjárt itt lesznek, mit mondanak, hogy veszekedünk, csak csendesen legyünk. Én osztán egy kis késsel mindjárt nekimennék, hol az orába akarnék egy kicsit elcsípni, hol a szemét akarnám kivájni, az úr kiáltaná: mit akar itt, én ismét: ne kiálts, legyünk barátságba stb.!“

24ᵃ. 1°. Eltemettük Szerencsi József 30 esztendős ifjú urat, Tett. Szerencsi Ferencz úr fiát, a kinél én voltam Anno 1755 canicularis supplicatióba, Szinán, Kassa mellett és igen szivesen látott s el is késért jó darabig és Kassára bement, tanítója volt egy testes ember, a mint mondják is, mértékletlen életű, s abbul esett volna nyavalyája. A borbély borotválta, s hanyatlani kezde, meg is hala. Az ipa, Radvánszky itt lévén, eltemettette. Pápista módon estve 8 órakor kezdődvén a pompája. Kimenénk mi is késéréséré hosszú ruhába, mert ugyan invitála ifjú gróf Ráday. Ő valami absens mágnás deputátusa vala, azért egy banderium ment előtte, többek körülötte kivont, de hón alá dugott karddal, a szekér előtt 5 trombitások piánó keserves nótával. A szekér, melyet 4 ló vont, be vala teritve fekete bagacsinnal, meg a kerekei is az alatt forgottak, a koporsó kék tafolával, a czímer fejér tafotára festve, 6 a koporsóra függesztve, elől, hátul, oldalról, süvege és kardja a koporsó tetejére fektetve, ki a váczi kapun.

2°. Azon éjjel megégett egy malom a Dunán és hogy a többi meg ne égne, elvágták a lánczát, égve ment a Dunán lefelé. Velünk látván egy zemplény vármegyei banderista fiú, Olcsvári Dániel, friss ifjú, haza jövén, mondá: a hol elment, mindenütt a Duna is megperzselődött, egy molnár odaégett. Esett pedig a tűz abból, hogy elaluván a molnárok, a kövek összedörzsölődtek és ex attritione, mint a tobákmalom tüzet adtak.

25ª. 1°. Tekintetes Pest vármegye két tolvajokat halálra sententiázott, a Judex curiae maga interponálta, ne exequáltassa, hanem suspendálja ad finem diaetae, mert a lesz a híre a magyar diaetának, hogy vérengzéssel foly az ügye, resentiálom az ingestiót, mert főtolvaj vala mindkettő, az egyik pápista, a másik református. Ezzel ment ki tiszt. Dobos úr az óbudai predikátor, még pedig elől, a másikkal 2 barát, a harmadik seprőztetett káromkodásért. Ugyanakkor találtanak egy vízbe holt embert a Dunaparton, kit eltemettek.

2°. Akkor éjjel 12 órakor ismét gyuladás lett Ó-Budán, megégett négy ház, melyet magam is láttam 26-ikán, mert elmentem Ó-Budára Ttt. Német úrral.

27. 1. Tiszt. Tormási úr predikállott ex Pred. 9, 13, nem a bölcseké a kenyér stb.

2. Ugyanaznap T. Generális notárius Urat újra obligálta Domokos és Szombati úr. Akkor mondá Domokos úr: „Bánom, hogy religiosa conferentiába nem hivattam . . .“

3. Ismét égés volt éjszaka 12 óra előtt a Huz (?) körül. Sok így már e.

28., 29., 30. 1°. Ezeken a napokon mindenkor circularis sessiók tartattak. Nagy baj volt kivált a Dunántúl valóval a vallás dolgában, a kötelőzködött a maga papjai oktatásából, a kik voltak Szili, a szombathelyi püspök és Solnai, a veszprémi praepost. A váczi és Erdélyi nevű praepost mellettek volt ezeknek.

2°. Nagy koczódás vala kivált az apostásia és mixtum matrimoniumok dolgában. Az elsőnek igazítása a hat heti instructio mindkét részről, a másodiknak actor sequ. form. R. A divortiális causák is által adattak németül.

3°. Ugyanezen napok alatt hallatott és olvastatott gróf Fekete pasquillusa, melyre a felelet meg lett rövideden.

Mense Julio. 1°. Elment Tiszt. Keresztesi József úr házájába Veszprémbe.

2°. Elment T. Generális notárius uram is Budára, rendelvén Ő Klmének szállást az ország birája, mint ország papjának Budán, igen alkalmatos helyen Kristianastadtba.

3°. Voltam T. Veresmarti Sámuel urammal a Kecskeméti háznál, mert feljött feleségestől, gyermekestől, nála valék ebéden T. Tormási János urammal együtt és a mi régi módunk szerint tréfálódván, nagy örömmel tölténk 4 vagy öt órákat.

4ta. Prédikállott a Státusok előtt T. Grális notárius uram nagy hatalommal és kedvességgel ex Threnor. 5. 21. Valójában diaetális predikáczió vala, parte 1a. Az Isten az, a ki valami népnek, nemzetnek napjait, idejét, állapotját megavultakká teszi. 2°. Isten az, a ki megújitja. 3°. Hogy lehet azt megújítani, s micsoda conditióval szabad kérni. Exord. Két dolgok vagynak in Ttu, napok megújítása, testi, világi a megtérés, vagy térítés, lelki boldogság. Ugyan melyikre volna most nagyobb szükségünk Sed divelli non possunt.

5a. 1°. Vettem levelet Piskoltról és abba zárva a fiamét is Göttingából.

2. Ugyanazon nap tartatott circularis sessio, majd megválik miről.

3. Volt conferentia circularis, de a vallás dolgában semmire nem lehete menni a clerus miatt. A többek közt most is Zabráczki nyelveskedett, a kiről az is mondatik, hogy kevés idő mulva silentiariusá lesz, vagy tétetik, mivel parasztember.

4. Ma hallottuk, hogy Coburg a törököt meg vagy visszaverte és hogy Florentiába támadás esett, melyben 40 emberek a piaczon maradtak és hogy a nép semmit nem akar fizetni Leopoldnak. Az érsek és locumtenens alig menekedének a haláltól.

6a. 1. Volt nálam T. Tormási úr és azt beszélte, hogy a ráczok Tömösváron diaetát akarnak tartani, t. i. a papok, mivel a magyar clerus nem akara nékiek sessiót adni az ide való diaetán és ez a dolog esik Leopold hírével és az ő tőle kirendeltetett Praeses alatt. Putnik Mózes a karloviczi érsek ő excellája lévén benne másrészről a fő.

2. Hallatott másrészről, hogy Florentiába rosszul van a dolog és mintegy 40 emberek estek volna a seditióba. Az érsek és Leopold Statthaltere alig szaladának el.

3. Hogy Coburg megverte legyen a töröknek valami corpusát.

7a. 1°. A circularis sessióba, mely volt a két Tiszamellyéki és Dunamellyékiekkel, jelen lévén gróf Forgács és látván, hogy nem akarnának egyezni a papok a másikkal a vallás dolgában, azt mondá: „Mit törekednek egymás ellen, már 32 vármegye megegyezett benne, hogy a pacificatiók szerint legyen a vallás dolga, én lészek a 33-dik vármegyémmel, Nyitrával együtt“ s azzal felállván, kiméne. És így ha már

33 vármegye megegyezett, nincs több hátra 8 vármegyénél, hát $^4/_5$ résznek megegyezése ellenállhatatlan.

8^a. 1°. Jött 3 vagy 4 distichonból álló epigramma 4 mágnások nevére a palatinális dignitas el vagy nem érésére nézve.

2°. A szomszédasztalnál gróf Zichy Ferencz zemléni főispán mondotta: „Leopold megvallotta, hogy mind anyja, mind bátyja sokképpen megrontotta a magyar törvények szabadságát és azokkal együtt a nemzetet is megszomoritotta. Nem csuda, hogy nékem sem hisznek és én azért nem bosszankodom, de hitessék el magokkal, hogy én más ember leszek és nem félek, hogy holtom után is rossz hirem maradjon a magyaroknál." Lövei László úr mondotta is, érdemes ember.

3°. Nehezen mentek a dolgok ezen napok alatt, mert a clerus, kivált gróf Sauer váradi praepost kétszer adott replicát a protestánsok punctumai ellen és ugyan kétszer kelle refutálni a protestánsok deputatiójába, a conferentiájába, s úgy kelle megint sessiókra vinni mind az insultusokat, mind a feleleteket.

4°. Voltak sokan a katholikus urak között, a kik magok is igen bosszankodtak a clerusra, sőt gróf volt, a ki mondotta Lövei László úrnak: „Hallod-e, próbáljátok, hová mehettek, ültessetek ti is egy superintendenst a mágnások táblájához vagy egy hétig, azután mind azt, mind a clerust hányjuk ki, mert ha csak a mieink ülnek ott és azokat ostromoljátok, azt hirdetik, hogy csak irigységből cselekszitek az ilyen atták!"

5°. Ugyanaz nap valánk kuglizni T. G. notárius urammal Budán. Ekkor vala Német János úrral is mind ott, mind pedig itthon a magunk házánál igen sok beszédbeli czivódásunk, mely tartott 12 órán túl. Ekkor meg is határozánk magunkat, hogy soha véle beszédbe nem ereszkedünk, mert nehéz véle megalkudni, sőt lehetetlen.

8^a. *julii.* Voltam ebéden Budán T. Grális Notárius úrnál, ott hallottam, mivel magam nem mehettem őklmétől, micsoda dolgok folytak a Dunamellyéki circulusba. Tett. Balog Péter lutheránus úri ember szólott igen csendesen és bölcsen a váczi praepost Erdélyi chartából mondott declamatiója ellen, melyben volt: 1° hogy sem Mária Therezia, sem József elő nem hozták, sőt sem I. József, sem VI. Károly a bécsi és linczi pacificátiókat a magok vigorába a protestánsok oltalmazására. Responsum: Nem igaz egészen, de ha szinte elő nem hozták volna is, ugyancsak feltették mindenkor, hogy azokat a pacificatiókat vigorosoknak lenni megesmérik és azok szerint viselik magokat. 2°. Hogy ők nem kötelezhetik magokat azoknak a pacificatióknak megtartására, mert úgy esküvések ellen cse-

lekednének, melyet elmondanak a diaeta kezdetébe, hogy ők ad animorum unionem et concordiam teljes szívvel igyekeznek, így pedig meg kellene azon esküvést rontani. Responsum: Sőt inkább épen most is ezekben lehet és kell azon esküvést megtartani.

2°. Elárulja magát atyasága, mikor jelen lévén az unió alkalmatossága, egyenesen az ellen perorál és esküvését hijába valóvá tészi, mert annak megtartásának alkalmatosságát önként elmulatja.

3°. Kiestek a protestánsok azon pacificatiók jussából, mikor anno 1685-dik esztendőben declarátiójába világosan ki van téve, hogy magokat méltatlanokká tették a protestánsok azon pacificatiók használval való élésre. Responsum: Mondja ugyan Leopoldus, hogy: quamquam se indignos reddidissent tamen etc. és így megvallja a consequensbe, hogy meg kell azt nekiek adni. Tanto magis, mert akkor is a v. clerus volt oka a protestánsok ellen való persecutiónak (mint Báthory Zsófia példája bizonyitja); 3°. Felette nehezen esik a kanonok tiszt. úr okoskodása, mikor olyakat mond, melyek az idők históriájával ellenkeznek, hiszen akkor is többen voltak, legalább annyian a katholikusok, mint a protestánsok, a kik jussaik megsértődése mellett fegyvert fogtanak.

4°. Ugyan mért terhel bennünket oly kedvetlen dolgok emlegetésével, melyeket már seculumtól fogva szenvedünk. Miért nem gondolja meg, a mit mond a mi mesterünk, a Krisztus: A mit akartok, hogy az kik etc. tegye magát a Tiszt. kanonok úr im helyünkbe etc.

5°. Akárhogy, akármint mi a jó alkalmatosságot többé el nem mulatjuk, ha megmondjuk, hogy . . .

6°. P. D. Joannes Német ugyanakkor beszélte, hogy ő azon sessióba háta megé került Pető pécsi tituláris püspöknek, hogy mellettünk szólani ne sajnállana, mert régi esmerőse. Respondit: Van szemetek, lássatok, szátok, szóljatok, ezeknek rendetlenségeket, jó módok, eszközök, szókimondás, bátorság által regulázzatok. Ha most magatokra vigyáztok, tíz esztendő mulva a plébános prédikátorrá, ez ismét plébánossá lesz. Azt mondá Sauer is, közelít hozzánk, de a Dunántúl való rész, Solnai és Szili miatt most is sántikál.

Ad uberiorem declarationem actorum huius diei reddendam: 1. Ab Ao 1715 semmi diaetán nincs emlékezet a régi pacificatiókról a religió dolgába. Ratio: mert mind Carolus VI., mind Mária Therézia a Leopoldinum diplomát confirmálták, abba pedig benne vagynak mindkét pacificatiók. 2°. Mária

Terézia siettette is a maga coronatióját és azért nem lehetett mindent előre elkövetni.

2. Prima tolluntur per posteriora, tolluntur ergo pacificationes per diaetam Anni 1687, ubi excidisse dicimur juribus nostris. 1715 ubi ad gratiam regiam Apostolicam relegamur. Resp. pro Ao 1687 responsum superius, et secessio facta ob pacem bilateralem violatam, recursus ad Leopoldum factus et is partes nostras suscepit anno 1715. Fraus vero cleri nobis reclamantibus nec hic, nec Anno 1687 nostris praesentibus.

3°. Diploma solent ingredi rei publicae non privatae religionis . . . saltem privata . . . a protestantium. Resp. Nil magis publicum, et nobis magis aestimandum quam Religio, testes pacificationes, quarum prima puncta sunt religiosa.

4°. Si protestantes se ingerere volunt in diploma, nos etiam ingerimus pro parte nostra favorabilia, tamen si parti alterae tum utrique jurare rex, quod absurdum. Jurabit enim ad contraria servanda. Resp. Quod nos nunc volumus, jam pridem possidet Religio catholica, ergo contenta esse potest, nos libertatem volumus, eam habet et nobis invidere non potest.

5°. Rex est Apostolicus, non potest contra religionem orthodoxam quidquam admittere, est vetus ecclesiae Romanae fiius. Resp. Nos nihil contra orthodoxum Apostolorum Dominum fovemus, ergo nobis aeque patrocinari potest.

6°. Una est vera et salvifica fides Romana, pro qua et sanguinem fundere paratus sum. Resp. Ut suum cuique pulcrum, ita et verum. Quae autem sit vera inter nos Christianos opinio, huius loci nec disputare, nec definire est.

Midőn ezek ekképen folynának, mondának egynehányan: „Kérdjük meg a vármegyéket, micsoda instructiókat vettek e dologról. Mondják mindnyájan, hogy a pacificatiók szerint bánjanak a dologgal.“ Szentiványi V.-ispán mondá: „Lám egy instructióba sincs, hogy a vallás dolga diplomába menjen.“ Darvas Ferencz úr mondá: „Lám a sincs, hogy be ne menjen, de mivel a dolog természete javalja, hát be kell menni.“

Azonban hallja meg a Tiszt. Úr, a mit mondok: „Esküszöm az élő Istenre, hogy nem úgy szólok, mint kálomista, hanem tökéletes szívű hazafi, a ki szintúgy kivánom a clerus szabadságát, mint a magamét munkálódni, ennek veszedelmes consequentiája lesz, mert ha a király el akarja nyomni a clerust, mely könnyen megeshetik, ha megsokalja a jószágát, mint József császár, felveszi eszközül a protestánsokat és boldogul ellenök, ha pedig ezeket el akarja nyomni, felveszi a clerust, mint eddig is és örökös egymástól való félelmet gerjeszt közöttük, melyet mindenik rész romlása fog követni,

mert egyik a másikat gondolja maga veszedelme okának, holott nem egyéb, hanem csak eszköze, de kéntelen.

NB. Tiszt. Keresztesi József úr circiter 9ª haza jövén, hozta Fejérvári kapu felett való inscriptiót, mely ez: Pro salute Imp. L. Sept. Severi et M. Aurelii Antonini Aug.

9ª julii. NB. Ekkor magam is felmentem, mert a bal lábam bokájánál fakadott seb valamenyire megenyhült, akkor 8 órától fogva mentem által a hídon, a túlsó végén felvettek Tett. Kuti és Halmágyi urak kettőnket, T. Keresztesi úrral. Azután állottunk majd két óráig délután, akkor lementem T. Gralis n. uramhoz és haza jövén, a romlott lábamon, leestem róla és egy hétig ki se mehettem az udvarról, vagy valahová. Acta sequentia.

1°. An protestantes recte vocari possint et jure status et ordines. Obi. Ignacii Almási consiliari exacti capitanei Cumanorum et Jazygorum, erat homo spiritu jesuitico plenus, in oratione fluens, eloquens, oculis ignitis et micantibus, colore faciei, pro intentione et affectuum varietate vestimentum exacte imitante. Obiit ergo: complexus omnium regni nobilium facit status et ordines, ergo si diceretur: Status et ordines eclesiastici, id esset status in statu diversus, quod absurdum. Resp. Sp. D. L. Dom. Non est status in statu, sed ut in toto morali partes omnes totius nomen usurpare possunt, ratione characterum sibi specifice propriorum. Status et Ordines R. C. dividuntur in duas partes, nempe clerus et status secularis, an ergo dicendum sit, status esse in statu et sibi contrarium. Ibi quidem nullum et distinctionis fundamentum legale et regno utile. Est enim una eademque religio inter se divisa et quidem pastor a grege suo, idque statum pro sui super gregem Domini demonstratione et usurpatione. At status Evangelici sunt corpus bimembre, sub eodem in titulo duas habent et diversas confessiones, magis ergo recognosci possunt pro statu, seu parte status. 2°. Habent eadem jura et libertates personalia et personales, quae status Rno Catholicus. Ut nobilitates, possessiones et accessus ad officia regnigerenda non arbitraria, sed legibus concessa, firmata.

2°. An merito dicere possunt, habere jura ac si libertates habeant. Habere ea possunt libertates ex indultu regum et regnicolarum. Resp. Qui virtute pacificationum sunt in libertate sua, tum externa tum interna, illi habent et jura.

Obi. 3ta. Saltem religio non potest habere jura, ut si religionem profitentes habeant. Resp. Jura et libertas pari passu ambulant. Religionem aliquam profitentes in omnibus orbis regnis id egerant, ut semel emergentes et aliquamdiu

tolerati, omnibus viribus id agerent, ut adhiberent suae religionis exercitium, jus aliquod sibi vindicarent et adquirerent. Ita evangelici post multas instantias in imperio Romano per bellum tricenale. Helvetii jure admodum in Transsylvania, Socinianismus, Blandrata medico mediante suae sectae opiniones puero Sigismundo instillandas non sine successu commisit. Possem enumerare, quibus in Anglia machinationibus Religio Romana jus sibi comparare voluit ad libertatem sibi sauciendam, vocata hoc abunde coniuratio pulveraria et Jacobus de Moulin.

2°. Si libertas religioni attribuitur, id vero obtinet vi et testimonio veritatis, in sinu suo contentae, haec veritatis excellentia adquirit sibi amorem aestimationem, splendorem et denique Majestatem, coelesti sua origine dignam, imo competentem. Ergo multo majori jure, jura et libertates religioni ipsi, quam eius assedit adscribi possunt. 3°. In omnibus violentiis et ingenuis actibus majoris potentiae offensa persona nobilitatis, non aliud ingeminat, quam jura et libertates praerogativae nobilitatis hoc aut illo facto laesa esse. Ergo habet nobilitas in abstracto sua jura et libertates, eadem habere religionem, quae nos in libertatem filiorum Dei adserta, nemo Christiana pietate negare potest. Jura enim sua Deus in religione et per religionem nobis publicavit. 4°. Jus omne illustrat libertas ipsi adnexa. Hinc quo maior est libertas, tanto jus excellentius et religio, si libertatem habet, habeat oportet et jus.

Verba superius subducto excepit Sptab. D. Paulus Horvát Abl. Comitatus Ungensis. Quid multa, domini evangelici religionis suam libertatem usurparunt injuste, usque ad pacificationem Viennensem, ab eodem tempore iam jure. Hanc longius explicuit Sp. D. St. Vayi, Quomodo substitit religio nostra ante pacificationem Viennensem. Luculentius vero illa deductio deduci potuisset, si antequam fuisset resolutio Maximiliani Caesaris, ad nobilium vallis Agriensis Apologiam pro religione reformata allegata fuisset. Ideo, quia nihil documentorum expresse allegavit, deputatus Melczer ipsam totam deductionem in dubium vocavit ex eoque veritas rursum in dubium vocata et periculo exposita.

4ª. An civitates liberae etiam admittere debeant cives Evangelicos? Resp. Ita habet ea in clausula; non obstantibus quarundem liberarum regiarum civitatum privilegiis. Ratio reddita: Privilegia legibus contraria abolentur. Ubi Almási praeter indolem et exspectationem omne candide professus, cum inquit civitates regiae sua officina omnia fabricarum pro utilitate regni hactenus exercitarunt, ab earum ingressu arcere

protestantes esset contra civilitatem et humanitatem. Praeter hoc nil benedixit.

5°. De mutatione religionis quaeritur. Quis status robur pacificationis Viennensis liberum esto amplecti omnibus libere et sponte acceptare volentibus. Resp. Istum non ad eam religionem, sed illud exercitium referendum. Vera sensus sit, si in aliqua civitate pauci adhuc essent protestantes nec possent alere pastores, liberum sit eis admittere exercitium suae religionis.

6ª. Clerus ei nec contradicit, sicut olim. Resp. Sp. D. Karasz abl. Csongrád clerus . . . dixit: Si non ut cleros, sed patriae filios esse praesentes, ergo non esse fas duplicem personam induere. 2. Alii jam dicunt, non obstat, et nullum vigorem habet, imo expungendum est.

7ª. Religio evangelica recepta, catholica Recipiens, ergo prior. NB. Hic oravit Spec. Vaji non superiore memorato loco. 2. Hic etiam illustris comes Jos. Teleki ablegato exemplo Augusti Caesaris titulum Domini aspernantissimo pro ominoso haberi. 3. Multi etiam inter Romanos declinare voluerunt, sed clero renitente, dicunt, substituatur terminus. 4. Tandem Almási Neutra pars convenit, maneat in statu, dum tempus docebit, quomodo utitur, vel abutitur clerus titulo dominantis religionis et tum providendum de mutatione vel totali eliminatione.

At dolendum non fuisse, qui diceret: Dominatio religionis involvere subditos et quidem ut hactenus violenter opprimendos adquirendos. 2°. Quamvis clerus potestate abusus est, hoc titulo se defendit. 2. Recipiens maior et prior est recepto quolibet. Responderi poterat: 1°. Terminum esse vagum et incertae significationis, adeoque etiam in partem deteriorem saepe torqueri posse. 2°. Terminum esse modernae quaestionis tantum, ut ad decisionem eius nisi alius substituatur vel hic bene applicetur, prorsus instabilem.

1°. Argumentum ad hominem. Si recipitur, recepto quolibet, sit nobilis et praedominantius, nam hic mundus vel tellus hominem ad imaginem Dei creatum recipiens erit ipso hoc nobilior et illi praedominatur, vas fictile seu erit nobilior vino Tokayano, quod in se recipit post infusionem, vel moraliter.

2°. Si recepit tamen diversorum aliquod, erit nobilius et aedificium praedominabitur principi regi, quem ad quidem recepturum est, quod item absurdum. Quid ergo observandum. 1°. Recepta religio nostra . . . Religio ea non est persona aliqua peregrinans, quae hospitio indigeret, nec visibilis, sed est vera deum colendi ratio, brevissimae unionis horum semet insinuans, et prius interea in corda fidelium, quam externae recipiant,

admitti desideraret. Non bene sentiunt de religione, qui eam publice et privilegialiter admitti posse queant. Cum religio publice recipitur, jam tum recepta est a multis centenis et millenis. Nec tum religio recipetur proprie, sed tamen a multis iam occulte recepta declaratur, publicatur. Nec ideo priori in hoc regno existente religione deterior habenda, quod de praesenti declaratur, nec ab omnibus aut potioribus talis habetur, idem enim evenisset doctrinae Jesu cum praedicare coepit.

2°. Recepta ergo religio non a regno, vel rege, frustra enim reciperet et introduceret religionem Turcicam in regnum suum, frustra diceret illas esse receptas, si nemo ad cor suum admitteret, nec eius ceremoniis se accommodaret, sed recepta a civibus, qui partem regni, partem reipublicae, qui patriae juribus, libertatibus antea gavisi sunt. Qui receptae a se religionis conformitatem cum voluntate Dna, cum ratione et natura humana, cum bono publico cum regni libertate, regis auctoritate, tam clare tam aperte ostendere possunt, ut in hac declaratione non tantum suae religionis innocentiam, sed veteris etiam nunc sibi dominatum vindicantis aperitatem et plures alios defectus, imo plenariam ad scopum insufficientiam sole clarius detegere posset.

Obi. At recepta non esset, nisi favore regis et regni. R. p. aliter regnum, alium regem obligari. Regem enim 1° obligaret recepta a fratribus et concivibus, religionem nec Deo nec naturae repugnante in fratribus cum summa levitate tolerare, imo melius perpensum acceptare. Rex post auditas apologias, innocentiam occulte receptae at post in lucem productae religionis agnoscere, contra vim defendere et pro religione Deo patriae utili, salutique hominum conformem esse declarare, quod etsi non faciat, nisi ipse acceptet ferendum. 3. Jus nec arte defendit talis religionis fautores. Imo imperatores eo compelleret ut non receptas, sed communi jure stabilitas religiones appellaret, atque ita in juribus suis tum naturalibus, tum civilibus pacifica semper libertate vivere permitteret.

8°. Sp. Dnus Kárász pponit. Mint tetszik a Tetes statusoknak, én úgy ítélem, protocollálni kell, hogy a religiosa deputatio vellicálni merte a bécsi és linczi pacificatiók auctoritását, minthogy azoknak punctumai csak fegyverrel és erőszakosan csikartattak volna ki Resp. Abl. Szathmár L. D. Lubi id deputationem scribere non potest, sed aliis quibusdam. Excepit Illustr. comes Fekete: ego scio bene, quid conventiculum illud clericorum, horum pars ipse fui.

10ª julii. 1°. Celebratae sessiones circulares. A kik haza

jövének, mondák: Elérkezett a fejedelem stafétája, melyben parancsolja-e vagy csak inculcálja, hogy a clerus ne ellenkezzen a a consultatiókba. Ebből következett az: 1°. hogy ezután keveset szólott a clerus, hanem mint a kakuk a mások fészkébe, a más secularis emberek meg pedig minden valláson levők erszényébe, zsebjébe tojt és ott költötte ki a maga tojásit, nehol pedig bele fojtván a tojásba. 2°. Ennek tanubizonysága az, a mit beszéllett Tett. Kuti úrnak egy itt Pesten lakó gazdag muszka nevű kereskedő, a ki azt mondá: „Na ne féljen senki, hogy a clerus sokat beszéljen a diaetán, lesznek már, a kik helyette beszéllenek és érette eleget tesznek!“ Ugyanő mondotta-e vagy más, de érdemes embertől hallottam, hogy erre a diaetára a pápa négy milliót, az egri püspök pedig 60 ezer forintot rendelt, hogy a pápista vallás semmi kárt ne valljon, hanem jól follyon.

3°. Volt olyan nagyérdemű vallásunkon levő úriember, a kinél lévén ebéden egyikünk, nagy indulatok között megvallotta, hogy elárulták országunkat, vallásunkat, szabadságunkat, még pedig nem mások, hanem a tulajdon magunk emberei, kik méltók volnának a halálra.

11ª julii. 1. Sessio circularis, ubi disputatum acriter de causis matrimonialibus, et in specie de liberis ex dispari coniugio ortis. Opinio triplex erat: 1ª. ut sexus sequatur sexum, 2ª. ut secundum . . . inter se . . . sibi quisque satisfaciat conjugatorum, 3ª. ut si pater fuerit R. Catholicus, eius liberi sequantur eius religionem et viceversa. Et quod . . . inter haec tria postrema delegisse et vehementer ursisse R. Catholicos, idque tandem stabilirent. Rationes patent.

In hac materia cum satis acriter disceptatur et nostri quaererent, quare non placet opinio prima, hactenus maxime inter dispares usitata et recepta. Respondit Almási: „Me fateri, illa contra principia religionis verae, imo mei ipsius etiam multiplicationem religionis protestanticae.“ Quo audito, obstupuere omnes, plures etiam Catholici. Sequebatur tum multus fremitus maxime inter juventutem, auditus etiam strepitus armorum. Audita deinde verba: „Ergo Dominus consiliarius invidet nobis aerem, vitam, id est ergo esse verum patriotam. Jam novimus arcana illa religionis tendere in perniciem universae et juris et religionis etc.“

Imo prope abfuit, quin sessio ipsa solveretur. Fuit postero die Sp. D. Domokos in prandio apud Ill. D. Forgács, ubi frater Almásii praesens dixit in aurem: „Ignoscite fratri meo Domine, stulte locutus: mallem 80 aurea perdidissem, quam verba ea audissem. Relatum altero die eum fuisse taciturum.

NB. Ezeken a napokon jött T. I. N. úrnak levele, melyben írja a T. Superintendens úr opinióját, hogy nem kell Bécsbe menni, maga Ő Klme is eligazíthatja, vagyis végezheti a dolgot.

2°. Actum de libertate exercitii religionis evangelicae, de synodis generalibus per superintendentes indicendis. Huic propositioni innectit clerus commissarios regios, cum nomen esset odiosum, mutatum in aliud, nempe dicuntur homo regius. Hunc titulum excipiunt protestantes cum aliqua . . . ac si viderentur consentire. Tum vero Spect. D. Paulus Horvát. Abl. comitatus Ungensis et tum praeses ait: Valde minor Dominos protestantes consentire in hunc regii hominis praesentiam, cum modo id agunt, aut saltem agere deberent ut se in posessionem jurium antiquorum restituerent. Verba minus digna, excipit Sp. D. Domokos, ut dixit: id admitti posse: meglehet, adimentibus cunctis Reformatis, quo spectaret tanti viri judicium.

3°. Hungaricus Curio, hic praesens, prohibitus est, discursus diaetales scripto consignare et propalare.

12ª. Acta in sessione diaetali: 1°. Quaeritur per Sp. D. Kárász: Mit kell az olyan emberekkel csinálni, a kik contra juramentum már Leopoldhoz folyamodtak és tőle valamit instáltak? Ad quae verba ablegatus Pratsch comitatus Krassó respondit: „Én megvallom, azok közül vagyok, sőt talán egyenesen én reám van a czélozás, de nemcsak én, hanem tudom, mások is sokan, sőt egész vármegyék folyamodtak már oda!“ Ad haec Jezernyiczki abl. Nitriensis: „Omnes illi scirent interruptum esse filum successionis, et tamen recurrerunt, ergo status eos in exemplum etiam aliorum puniat. Tum excusare eos contendit Jos. Vayi consiliarius septemviralis, ante juramentum factum esse. Respondit Jezernyiczky: „Notum est omnibus praesentibus, regem ante coronationem non esse regem.“ Sed ableg. Krassoviensis: id se non fecisse mala intentione, sicut credit et alios judicant. Dnus Jezernyiczki: fájdalmasan érzi és mivel én a következést nem tudhattam, hogy ily szoros lesz az esküvés a T. N. Hazát alázatosan deprecálom. Akkor elmult minden.

2°. Sp. D. Paulus Horvát vir prudens, moderatus, gravis, eloquentiae placidae felkelvén mondá, hogy neki új instructiója jött a vármegyétől, melyben parancsoltatik, hogy azokkal semmiképen széket ne üljön, a kik a Hitet le nem tették. Akkor sokan kiáltottak, hogy mindazok a diploma készítéséből kirekesztessenek, vagy esküdjenek. Azok között fő volt T. Pogány Lajos úr. Ellenben Balog Péter úr azt mondá: „Kár az időt azzal veszíteni, csak magokra kell hagyni, talán

magokba térnek és megesküsznek!“ Jezernyiczki is szólván a maga principálisa mellett, ki gróf Forgács Miklós vala és főispán, mondá: „A kik meg nem esküdtek, azok között is vagynak jó hazafiak s még jobbak az esküttekénél.“ Akkor gróf Fekete mondá: „Igaz, hogy a minap is magokra bíztuk, ha tetszik, esküdjenek és a mint én tudom, vagynak is közöttök, a kik csak az alkalmatosságot várták. Én ugyan nem mondom, hogy a kik meg nem esküdtek, azok rosszabb hazafiak volnának, mint a kik megesküdtek, mindazáltal jó volna megkínálni, ha a diploma csinálásba részesek akarnak lenni és hogy igen kedves dolgot cselekednének a hazának, megizenni egy deputatió által.“ Ekkor deputatió rendeltetett és el is indult, hogy a felső táblára menjen, de az ellenkező rész az utakat elállotta és szinte háromszor visszatéritette a deputatiót, melyből osztán igen nagy lárma lett, de csakugyan elment utoljára, de még akkor semmi effectuma nem lett az esküvésre nézve, hanem 3io ugyanazon deputatió bejelentette azt is, hogy a statusok a diploma kidolgozására deputatusokat rendeltek, vagy inkább a már circulanter kidolgozott diplomaticum punctumok össze és rendbe való szedésére, úgymint: Almási, Berzeviczi, Balog, Pogány Lajos, Vay József, Domokos Imre. Akkor a judex curiae egy hatalmas oratiót mondott a végre, hogy sietni kell a dolgokkal, mert már öt hete, miolta dolgozik az ország s alig ment valamire, félő, hogy ezen késedelmezést megsiratják a maradékink. Ezután a mágnás táblánál is deputáltattak a diploma mellé sequentes: egri, váradi, veszprémi püspökök, gróf Károlyi, Forgács Miklós, Teleki József, báró Prónai, gr. Pálfi János, Aponi. A státusok részéről a clerusból: Zabráczki, Hollósi, nagyszombati praepost, gróf Saur váradi praepost. Ezt nem akarta volna a veszprémi praepost Sólnai, az okát adván, hogy német, de valóban azért, mert tudta, hogy nem vak pápista, de a státus addig kiáltott ellene, hogy megmaradott a deputatióba.

13a julii. 1o. Mikor a hivatalokra való applicatio minden vallásbeli személy válogatás nélkül előhozódnék és sürgetődnék, Almási Ignácz felállván, mondá: Officiorum in patria gerendorum fundamenta duo sunt: 1o. possessiones, 2o. merita. Ad I-mum certum est, et protestantes habere possessiones suas interdum, verum hoc non sufficit, habere deberent merita, verum et si habeant merita, tamen non possunt succedere, successio enim illorum esset cum exturbatione nostrorum, quod esset absurdissimum. Ad hoc sophisma ludendum incipit Sp. D. Lud. Pogan. Alia sunt merita in praeteritium, alia in praesens et futurum. Qui hactenus officia gesserunt: habent

merita etiam in praesentem, sed non in perpetuum futurum. Cum exclusione omnium aliorum mereri intendantur. Hinc leges regni jubent et in diaeta et in comitatibus quovis triennio restaurationes fieri, et officiales, si ratio postulat mutari. Imo et naturae et statui derogare officia unum aliquem per totam vitam gerere et alios bene meritos excludere. Idem enim esset, ac si quis se vivo neminem nosci et in vitam intrare vellett.

2°. *NB. Die 9ª julii,* dum et ipse praesens fueram inter varia de religione colloquia, dum urgeretur, non posse protestantes ab officiis excludi vel per formam juramenti decretalis vel per alios articulos diaetales, Sp. D. Márjási dixit: „Ecce coram statibus proloquor, nec magnum me huius confessionis poenitebit, nec pudebit: Quodsi religio catholica tantum in iis consistit, quae Sanctus Stephanus in Tripartitum ingessit, me etiam inter catholicos profiteri non erubesco. Ad quae verba conticuere omnes, nec quisquam vel verbum addidit.

3°. Ezen nap beszéllé O. D. hogy egy máramarosvármegyei Babocsai nevű prókátornak, a ki itt lakik Pesten, ezelőtt bizonyos idővel egy levelet vittek a szállására, a ki midőn a levél titulusát olvasná és látná, hogy valami tanulatlan ember vagy asszony írta volna, mondja a nála levő obesternek: „No ezt a levelet, a mint látom, asszony írta, bontsuk fel, lássuk, mi van benne". Felbontván, hát látja, hogy 600 gránáteros regementbeli katonák képébe van subscribálva és mikor olvassa, látja, hogy szörnyű panaszok vagynak Sztárai obesterek vagy generálisok ellen, a ki őket nevekről, nemzetekről, vallásokról sokszor szörnyen szidalmazza, elannyira, hogy már tovább nem szenvedhetnék, mivel ők arra nem méltók, mert úgy mondják, mikor mi sok próbák, veszedelmek között forgott, őtet hűségesen oltalmaztuk. Mikor Belgrád megvételébe nekünk fejünket, kezünket, lábunkat hordotta a golyó is, mikor vérünk folyt, mint a sebes patak, ő állott a vár oldalába levő rések között, a fűbe butt, mégis így bánik velünk, nem szenvedhetjük, hanem kegyelmedet, mind esmerősünket kérjük, adja fel az országnak, mert ha nem ad is, minekünk az ország adjon satisfactiót. A prókátor félvén a reá következhető veszedelemtől, Pest vármegyének ezen napon feladta a gyűlésbe és kérte, hogy a dolgot idejébe promoveálja. Már mi lesz belőle, az idő megmutatja. És hogy e bizonyosan úgy volt, azután verificálódott mások által.

14, 15, 16 julii. 1. Voltak ugyanezen napokon valami circularis sessiók, de csak olyan dolgokba, melyek már ennek előtte feltétettek vagy egy vagy más punctumokba, úgy hogy a kik haza jöttek, semmi új dolgokat nem emlegettek, hanem

15-dikén mondák, hogy most sem igen kedve szerint való dolgot hallhatott T. Szinai úr a gyűlésen, mert arról emlegette a gyűlés József császárt, hogy semmi rendelési s adományi nem lesznek vigorosak, sőt Leopold is valamit igért ante diploma et coronationem, hijába való lesz, hanem az ország senátusa vagy a diaeta inkább approbálni fogja.

2°. 15°. Együtt lévén Tett. Lövei László úrnál egyebekkel a mi házunkba estve, mikor a fiakeren hazajövék Budáról, T. Generális notárius úrtól, beszéllette, miképen viselte magát Károly herczeg, József császár testvére a magyarokhoz és hogy esett azért Fges Mária Terézia édes anyja disgustusába, hogy szökött volna be Magyarországba egy kammerdinerével, a ki osztán őtet egy postán elárulta, hagyván a kezénél egy kis pleibásszal írott papirost, hogy sietve vigye Bécsbe, ezt pedig az árnyékszékbe írta és ugyanott hagyta, s intett a postának, hogy ott hagyott valamit, nézze meg. A sietve ment Bécsbe, utána külde Mária Terézia, visszavitetvén, árestomba tétette egy hónapig. Ez idő alatt mulatott Mária Terézia hol Sönbrunnba, hol Luxemburgba, a több gyermekét minden héten meglátogatta kétszer is, de Károlynak felé sem ment. Melyet ő megértvén valakitől, vagy tán maga is észrevehette, megbosszankoda, minden edényeket, valamelyek házába voltak töredékenyek, összerontott, ágyát, mindenét széjjel hasogatta, s az ablakon kihányta. Akkor látván, mit cselekszik, őrültnek gondolták és hírül adák. Jő mindjárt sebesen Mária Terézia be hozzá, kérdi, mit cselekedett és miért. Ama felel: „Mivel, úgy mond, itt Felséged sokszor megfordult, mégis szemét reám vetni nem méltóztatott, én tudom, mibe vétettem, de csakugyan Felséged gyermeke voltam, miért vetett meg ily végképpen, nem tudám különben magamat feltalálni, hanem hogy ha mikor eszemen voltam, meg nem nyerhettem az engedelmet semmi okoskodásommal, talán megnyerem bolondságommal!“ Ekkor könnyűbe lábbadt Mária Terézia szeme, megöleli, csókolja, és az árestomból kiszabadítja. De csakugyan úgy tartatott Károly herczegnek ezen tüzes indulatja, mint a mely előtte való testvért soha nem akarna szenvedni, legalább a magyarokhoz való szeretetben senkinek elsőséget engedni, azért nem is lehete neki soká élni. Ezeket beszéllett gróf Török József volt referendárius. Bájba Patai Sándor házánál. Épen olyan magyarszerető fejedelemnek mondatik a mostani herczegek között nem Sándor, hanem Ferdinánd, a ki midőn elsőben magára vette volna a maga regementje magyar uniformisát, még éjszakára

sem akará levetni, hanem benne akara hálni, oly nagy a nemzet öltözetéhez vonszó indulat benne.

NB. Relata ad poet. Alex. Sz. ubi multa miscellanea.

16. Csak nem titkolhatád Ignácz, hogy Lojola
A te régi Druszád tégedet korhola.
Én ugyan vallottam mindenkor felőled
Azt, a mi mint ujság, úgy tört ki belőled.
Mert nem most láttam én szép almába férget,
A mázos ajakú edényben is mérget.
Sőt ugyan bámultam, hogy rajtad bámultak,
Kik téged csak szádból s képedből tanultak.
Mert akármely személyt játszottál nyelvedben
Almásit láttam én mindenkor szivedben.
Eddig azt gondolta az egész Diaeta,
Sőt maga is csaknem hitte a poeta,
Hogy nem vezet téged senki kötőféken,
S a magad ereje mozgat a vox széken.
De már a tegnapi nagyfülű felelet,
Elszaratá Veled a kalapácsnyelet.
Meg is pisszengettek a többi vallások,
De mi is utálunk, hidd el, nemcsak mások,
Mert mikor dolgozá más az egyességet,
Embertelen szóddal gyújtál gyűlölséget.
Csak hozzád járj Ignácz! olyas szavaiddal,
Ott mond, a hol követ fussz a papjaiddal.
De itt az egyesség lelkét ne háborítsd,
Az országzavarók számát ne szaporítsd.
Több haragos Istent, több téged gyűlölőt
Ne gyűjts, mert a sokba találsz egy megölőt.
Már is sok szem czéloz, én ugyan eb fogad,
Hogy szádba sokáig villogjon a fogad.
Megsértett vallások ne vegyétek számba
Szavát, mert ő épen akkor volt a számba.
Követ benneteket elpirult pofája,
Téveszti zabláját rágdogálja szája,
Sohasem úgy szólt ő mikor kieresztik,
De a sok hűhóval sokszor eszét vesztik.
Sokszor a bölcs szónak néki rúgja magát,
De más fére rántja szájának madzagát.
Kár ez a tudós úr egy rongy (Bálám) pap lovának,
Holott az illene neki szamarának.

17ª julii. 1°. Jött hozzám mintegy 10 óra tájba T. Héczei István ecsém uram Madarasról, akkor mintegy 1 óráig, de délután szintén 3 óráig beszélgetett Ő Klmével, másnap is a templomból kijövén, hozzám jött, elment osztán 19ª. Küldöttem tőle levelet Szent Miklósra és Karczagra Héczei Sámuel és Dániel ecsém uraméknak.

2°. Ugyanaz nap vala nagy villongás az országgyűlésen azon, ki lenne a praesese, a nagy circulusok opiniója összeszedésébe a diplomaticum punctumokra nézve. A clerus és annak sípjai akarák az egri püspököt és majd az egész felső tábla ezen állott meg. Ellenben a statusok rendelték gróf Károlyit, ezt adván okául, hogy soha az olyan deputatiónak praesese clerus nem volt. Azután tovább menvén, abba lett a megegyezés, hogy praeses nélkül legyen a deputatio.

3°. Ugyanaz nap lett ez a kérdés: Minthogy Leopold herczeg Ő felsége még a 3-dik héten leküldötte Herbert Grófot avagy Bárót követségbe, hogy a törökkel békességet szerezzen és az itt Budára ment által, tehát az országnak is kellene küldeni a maga részéről, mert igen praejudicál a híre nélkül kötött békesség. Íme az ország birája, Zichy Károly azt mondá: „Az ugyan jó volna, ha módunk volna benne, de ugyan embernek kén ám annak lenni, a ki most a törökhöz ment követségbe, tudni kellenék annak minden európai királyoknak titkait és hajlandóságait a mostani hadakozásra nézve, tudni kén a portának állapotját és minden boldogságára s akadályára tartozó dolgokat.“ És ezeket, magamtól gondolva, helybe lehet hagyni, de már németül mást tésznek. A régi magyarok csak annyit, vagy annyit sem tudtak a világ állapotjához, mint a maiak, mégis követségeket viseltek, még pedig sokszor igen szerencsésen mind Magyar, mind Erdélyországból, mint Nyári, Bethlen Farkas, az előtt Serédi s más egyebek. Hát ma miért nem lehetne?

19ª julii. 1°. R. D. Jos. Keresztesi fuit apud comitem et Generalem Sztárai cum quo adhuc, dum minister esset ecclesiae Varadiensis, notitiam contraxit. Is vero sequentia verba fecit: „Omnem errorem D. D. Hungarorum in eo consistere, quod successionem interruptam declararent. Consultius enim et honestius fuisset, si ad initium Diaetae statim deputatio missa fuisset ad Leopoldum, quae dixisset ei: „Dne Pps Mater et Frater ipsius tuus, libertates et jura nostra multis modis offendit, tu ergo omnia restitue, si tamen non vis, rex non eris, tunc intra X dies omnia explanata fuissent, est cop. Pp. Leop. valde mitis, sed nunc tempus variis consultationibus teritur, et quot capita, tot sensus. Rex, qui omnia concessisset,

irritat. Gens Hungarica a tota Europa si non ridetur saltem jam minoris aestimatur. Dei vindicta super totum regnum effata, charistia est nec panis, nec hordeum, nec foenum... Nobiles et banderistae consumta pecunia ad paupertatem redigentur. Rustici, qui longioris morae jam inpatientes sunt et Dominos sustentant, tumultuant et metuendum, ne contra Dominos insurgant. Quid ergo jam Dni Hungari faciant? Ultro etiam ad Domum Austriacum, quam nunc contemnat, confugere debent. Nam unde habebunt regem? Ex se non, nemo enim inter illos est, qui regiam dignitatem sustentare posset. Ex Gallia non, quia tota turbata est, Turca non, quia esset contra Christianitatem. Borussum si eligerent, sibi nocerent, plus enim penderent intra annum, quam modo per tres et ille vult esse monarcha absolutissimus. Quomodo ad Austriam recurrendum, at jam Leopoldus erit difficilior, nam pax laboratus erit imperator et potentior. Ergo nullo modo Dni Hungari bene sibi consulunt. Sed omnem bene gerendae rei occationem jam amiserunt et ultimo etiam Leopoldus tale illis diploma dabit, quale ipsi placet, saltem non aliud, quam Maria Teresia dedit. Audio, quod volunt mittere legatos ad Turcam, pro pace conficienda, sed quis erit aptus ex toto regno. Bene locutus est judex curiae, sed frustra ille nullam habet confidentiam coram regnicolis et sic frustra loquitur.

2°. Ma hallottuk először, hogy megholt Laudon nagy vezér.

3°. Ezen a napon diaetális sessio lévén, az egész nap délután 2 óráig abba tölt, mit kell a törökkel való békességre nézve csinálni? A mágnások azt gondolták, le kellene hívni Leopoldot is, itt kellene vele közelebbről tractálni mind egy, mind más dologról. A statusok ezt egészen improbálták, okát adván, hogy még a diploma kidolgozása előtt nem lehet lefárasztani, mert ki tudja, áll-e reá mind arra, a mit az ország kiván. Hanem inkább írjunk levelet néki és kérjük arra, méltóztassék az országgal közleni, micsoda conditiókkal akar békélleni. Erre a felső tábla azt feleli, úgy de kinek kell írni. Leopoldnak nem lehet, mert még kedve szerint való titulust nem lehet adni neki, sem a maga, sem az ország részéről és félni lehet tőle, hogy megsértődik vagy egykép, vagy máskép. A cancelláriának sem lehet, mert azt az ország nem esméri maga cancelláriájának, hanem csak udvarinak, eddig is a volt az ország szabadsága romlásának legnagyobb eszköze és még másfél órakor délután ebbe volt a dolog, a ki ott volt amferolta Székely úr. Azután mire mentek, nem tudom, így elmulhatik egy egész hét.

20. julii. 1°. Együtt lévén a felső az alsó táblával, az eddig való szokás ellen azért, hogy a sok deputatióval az idő ne vesztegetődjék, igen szépen elvégeztek, hogy deputatio menjen Bécsbe Leopoldhoz a törökkel és burkussal való békességkötés eránt és a mint mondá a kis gróf, holnap indul a primás is Bécsbe.

2°. Hallatott, hogy megholt a Gréven gróf és Mészáros generalis, de ez utolsó nem igaz.

21ª. 1. Lévén ismét mixta sessio, megegyeztek benne, hogy előre küldjenek egy curirt levéllel, a vala Fodor nevezetű néhai gárdista, most pedig palatinalis banderista. A levélbe denomináltak egy néhány grófokat, urakat és ezekre nézve a volt kérdés, hogy írják úgy-e, hogy hos pro arbitrio poteris adhibere. Multas in legationes etc. vel ex his pro etc. Ezen veszekedtek két óráig délután, de csakugyan az első álla meg, elment a levél.

2°. Ezen napon jelentette ki magát T. generális notárius úr, hogy nem jő Bécsbe és ugyanakkor hűlünk el rajta, mely igen megcsalatkoztunk minden eddig való gondolatinkban. Ekkor magunkra szorulván a dolog, mire mehetünk Isten segedelmével, az idő megmutatja. Eljött ugyan ő Klme este felé hozzánk, Tett. debreczeni biró úrral és mulata vagy fél órát, de semmit se szóla az előttünk lévő dologról, mi is csak hallgatánk.

3°. Ugyanezen napon küldötte hozzánk T. Tormási úr a maga czéduláját, melyet írt T. Generális notárius úrnak, hogy küldjük kezébe, mivel a deákja nem tudta Budán a szállását. A mi levelünkre már akkor megfelelt ő Klme úgymint délután 3 és 4 óra között, mi pedig 5 óra tájba küldöttük által, melyben azt írta T. Tormási úr, hogy már 6-od napja, hogy vérbe van és nem szolgálhat a jövő vasárnap, hanem szolgáljon T. Generális úr.

22. Próbáltuk a diplomák átalvételét T. generális notárius úrtól, de semmi se lőn belőle. Délelőtt általmenvén T. Keresztesi uram ő Klméhez, kérdé, kiket akarna jelen lenni pro testimonio, ő Klme mondá, hogy ebéden ott lesz nála Tett. debreczeni biró úr, mi pedig gondoltuk, az úr Tett. Menszáros Dániel úr, abba megnyugodott ő Klme és délután 3 órát rendelne, azért ebédre hivattatván Tett. Menszáros úrtól, mivel úri vendégi 3 fél órakor érkeztek, mi által se mehettünk és ebéd nélkül maradván, egy kicsit kenyereztünk. Általméne T. Keresztesi úr, az úr Menszáros is utána ott vala Tett. Biró úr is, de nem tetszett T. generális notárius úrnak, sőt ízetlen dolgok következtek, melyek után haza jött T. Keresz-

tesi úr, beszéllette, mint járt. T. Hunyadi úr is küldött egy czédulát a deák által és írá benne kedvetlen indulattal sok dolgokat. Isten őrizzen az ilyen condeputátiótól minden jámbort! Ekkor osztán gondolkodánk, mitevők legyünk.

23ª julii. Látogatásomra jött Titt. Csernovics Lázár úr, régi tanitványom a Bánátból, soká néz a szemembe és látván, hogy én is csak nézek s nem szólitom, mint esmerőst, kérdi: „Hát nem esmér engem T. Uram?“ Akkor nevezi magát és teljes szívvel örül. Azt is mondá: „Voltam én egynehány mágnásoknál, de csak azt mondják, talán coronatio sem lesz az idén, de mások úgy beszélnek!“

24. 1. A sok vélekedések consultatiók után csak arra határozánk magunkat T. Keresztesi urammal, hogy haza menjünk, 1°. mert senki se biztat a coronatio hamar lételével, sőt azt is mondogatják, hogy augusztusba Frankfurtba lesz a coronatio; 2°. mert senki nem mer nyilván Bécsbe menni valamit kérni, 3°. mert a kiktől valamit kellene várnunk, még azok fenyegetnek, 4°. mert a mi dolgunk már T. generális notárius uram által is valami galyibába keveredett és félhetünk attól, hogy utoljára igen nagyon kinál bennünket, sőt ugyan köti reánk, a mit elébb nem akart adni, 5°. haszontalan költséget teszünk mindennap, 6°. tegnap estvén azt mondá egy úri ember, hogy nem tudnak már Kgytek haza menni, de már e régi nóta is, mihelyt ide jöttünk, mindjárt kezdődött.

2°. Ezen feltételünket levél által megjelentettük T. Generális notárius úrnak és el is bucsúztunk ő Klmétől tisztességesen, jelentvén egyszersmind idejében leendő feljövetelünket, ha fog tetszeni.

3°. Ez nap jöve hozzám Laczházáról kedves Atyámfia Tóth Jánosné, a ki már ezelőtt tizednappal keresett Budán, Pesten szinte 3-ad napig, még se talált. Ettől értettem, hogy már elholtak mind a Nagy Sámueltől maradott atyafiak és a többek is édes anyám asszonyról valók. Ő én nekem igaz atyámfia vala, a többek között különös indulatú és szeretetű, az ő édes anyjával egy voltam és néném vala. Hozzá szegény, de becsületes beszélgetésű. Nálam volt ebédre és ott is hált.

4°. P.... Antal úr mondá estve, hogy megérkezett a curir és minden jót igér az országnak, közelebb a törökhöz küldött követe után mindjárt magyart is rendelni fog Leopold fejedelem.

25. 1°. T. Nemes Zsigmond úr mondotta T. K. J. úrnak, hogy míg a diploma Bécsbe megy és ott applaudáltatik valami belőle, belételik 12 hét, mert még eldolgozik rajta a depu-

tatio hatig, azután az ország revideálja három hétig, azután Bécset megjárja háromig.

2°. Horányi mondá Ő Klmének, Kldről az agens azt monda N. Sam. Kd már más időhöz való ember.

3°. A gazda Demiconovics (?) mondá, még az Illyrica natio gyűlése 15. aug. kezdődik, pedig annak dolgai is bemennek a diplomába és így mikor lesz annak vége.

4. Ismét tűz volt a Széna-utczába, 3 vagy 4 ház megégett és mindenek hiszik, hogy gyujtogatók vannak.

26. 1. Megint tűz támadott és már ez 6-dik. miolta itt vagyok.

2. Ezek után Tett. Menszáros úrnak levelét a felküldött dolgokról.

3. Vettünk levelet T. Szántó János uramtól 12 aranyakkal együtt, a melyben megírta ő Klme, micsoda indulattal légyen a V. bihari tractus a mi itt való maradásunk eránt és intentiónkért. Ugyanazon levél copertájába T. Bénedek Mihály debreczeni predikátor uram mint kommendálja hazamenetelünket, világosan láthatni. Melyek miért legyenek, nekünk is könnyű által látni. Nem valánk mi arra méltók, hogy így bánjon velünk a V. confraternitas.

27. Töltöttük a szekeres után való járással, de haszontalan, mert a debreczeniek nem vállaltak és így azon nap elmult tőlünk.

28-dik. Találánk hódmezővásárhelyi szekeret, melynek gazdája vala Pálfi János, azzal indulánk és alku vala Török Szent Miklósig 8 Rhénes frt, sem bort, sem sert, sem pályinkát nem ivott, sem nem pipás volt, de mégis mérges volt, különben mikor akarta tréfás. Debreczeni medicans is volt, emlegette sok csintalanságát.

29, 30. Utazván, értünk által a Tiszán Török Szent Miklósra és Kisujszállásra, a mely városok határi minden termés nélkül voltak. Sem gabona, sem fű egy szál is zöld kaszálni való nem volt. A turi vásár akkor nap oszlék el és mondá T. Pásztohai János úr kisujszállási predikátor, hogy egy lovat adtak egy itcze boron, sőt ő klme adott a magáéból két borjut ingyen, csak ne lássa, hogy éhel megdöglik. Ez az Úrnak rettenetes ítélete! Azon innet már Karczagon jobban volt a vetés és mező Debreczenig, azon innét meg jobban. Értem osztán haza 2ª augusti és találtam az én árváimat tűrhető állapotba s életbe. Itthon valék osztán augusztus végéig és a mint lehetett, dolgaimat igazítottam. T. Keresztesi úr megkeresvén gróf Teleki Sámuel ő excelláját, közmegegyezésből írott levelével mint cancelláriusa választ vettem,

melyben bátorít ő excellentiája bennünket, hogy menjünk bátran és senkitől ne féljünk. Azért közölvén ezen levelet T. Hunyadi Sámuel érmelléki senior urammal, minthogy az új útra új költség kelletett. Ő klme communicálta az igyekezetet a bihari tractussal és e végre Kólyon tartottanak ismét gyűlést, a hol jelen vala T. Mata Sándor bihari Tractus notariusa és ott megiratott T. Hunyadi Ferencz uramnak, hogy a nála levő 100 fl. adja kezünkbe, ha már maga diaetális pappá lett. Mi elvittük a levelet, indulván a mint gondolom, úgy is volt, 13ª sept., mely hetfő nap vala és mentem Ottományba, onnét Félegyházára. NB. Bizonyos okra nézve másnap vissza Ottományba, mert akkor jött által T. Keresztesi úr és indulánk Debreczen felé én nagy kedvetlen. Létán hálánk és ott megcsömörlém, onnét Debreczenbe, a drága jó létai biró Szilágyi uram vitetett forsponton. Ott fogadánk pesti Land Lupfera Andrást 25 rh. frt. Mentünk 16-dikán Madarasra, onnét 18. Török Miklósra, a hol engem déltájba utólért a nyaválya és érvágás orvosság, melyet számomra készített az oda való veszett feldscher, került 7 rh. fr. Andrásnak is 1 rh. f., hogy fél nap várakozott. 18-dikán háltunk Berczelbe, de én T. Miklóstól fogva semmit nem ettem Pestig, hová értünk 19-dikén. A lábommal felette rosszul voltam; 20-dikán megkerestük generalis notarius urat, de nem találók. 21-én megadtuk a levelet, kértük a 100 frtot, de nem akará adni. A documentumokat az egy credentionalison kívül kiadta, azután 66 frtot is két részre. A missilis czédulák T. Keresztesi uramnál vagynak sub. A, B, C, D.

Azalatt szólottunk T. Sinai Miklós urammal, a ki már akkor hazafelé indulni akart, de reá vette magát könnyen, hogy Bécsbe jőjjön a collegium dolgába. Indulánk 23. délután 3—4 óra közt igen szomorú ábrázatú időben, az eső setétes fellegek és szélvészes háború közt kezde esni. Ugyan András lévén kocsisunk Bécsig 50 rh. frtért. Volt vélünk Demjén József volt semjéni mester az ebugatta korhely fia és T. Sinai úrral Takács István emberséges deák és németül tudó ifjú. Háltunk Ácson, 25. Mosonba, 27-ikén 10 órakor értünk Bécsbe esős időbe. Szállottunk a Fejér farkas nevű büdös vendégfogadóba, egy nagy egészségtelen házba. Ott fizettünk az ételen kívül a rossz, setét, büdös házért 42 krt, a mely merő azon tömlöcz vala. Fizettük pedig a 42 krt minden napra.

Ugyanazon vasárnap, a melyen beértünk, megkerestük a cancellarius úr Ő Excellentiáját és fogadott szivesen. Én valék T. Sinai urammal, mert T. Keresztesi úr későbben érke-

zett, mi már akkor el is jöttünk. Beszélle vélünk egy óra és egy fertályig. Azt megmondá, hogy hasztalan fáradtunk, mert a coronátióig semmit nem nyerhetünk, már elmenvén Ő Felsége 23. sept. Francfurtba. Eljövénk hát, mert a muszka követ tiszteletére készült ő excellentiája is, a mely követ vala Gallieni, hogy örvendjen a muszkák, akkor törökökön talán Foxánnál vett győzedelmeket.

Multa multa sua excellentia tum brevi tempore locutus est de rege, de statu suo, de comitatu Bihariensi et statu religionis protestantium. 1°. De rege, eius familia, allocutione liberorum: Pappa, Mamma, disciplina, majd megmondom pappának, mammának. Sessio ad mensem, sermones nationis ad mensam audiuntur a familia regia, discursus sui liberi. Dum vesperi cubitum cum orant et aqua benedicta oras perguntur, et hoc facit rex ex ratione status, et politia aulica; eruditio regis Leopoldi II est singularis nulla scientiarum, in quem professoris nomine fungi non posset. In jure canonico, quod plenum opinosissimis materiis, versatissimus. Reformationem ducatus Florentiae per ipsos pontificios episcopos et clerum perfecit, quod singulare prudentiae eius documentum, et multa erit alia Moderatio. Josephum decies facilius iratum fuisse, quam hunc semel et decies citius territum, quam hunc semel. Si ista contigissent sub Josepho II, quae acta sunt in diaeta, iamdudum totum regnum igni et ferro involutum esset. Extremo addit 200 anni anteriores et posteriores non dederunt nec dabunt Hungaris Principem adeo mansuetum et tractabilem, quod inter singularia Dei beneficia numerandum. Id tamen per omnes passus ingressus caute observat, ne novum pactum cum gente Hungara inire videatur. Reginam esse majestatem mansvetissimam, quae omnes suos liberos ad certum tempus ipsa suis uberibus lactavit. Quod NB. inauditum prorsus in aulis Pp. per secula seculorum.

2°. De statu suo. Se solum esse in cancellaria evangelicus. Secus additum, adeoque parum vel nihil posse in causis religiosis, ut enim abit ad vota, quorum semper pluralitas vincit. Imo sibi aliquando etiam retia necti. Tum quaerit, quod de ipso spargatur in regno. Tum nobis nil referentibus ait: „Mihi jam veteribus locis et quidem summis esse prescriptum, me tam tota Domo ad sacra pontificia transiisse“. Et cum rex quaereret aliquid novi ex me ante dies paucos, me libere professum esse, hunc de me rumorem spargi per utrumque regnum, tum regem in risum solutum esse. Tum ego interebam cum venia suae Excellentiae, id etiam in congregatione comitatensi Tasnadini in publicum prolatum esse, at ill. comitem D. Ludo-

vicum Teleki respondisse: Vulgare est inter S.... ut cui aliter nocere non possunt, rumoribus falsis et fictis nocere laborent. Tum addit Sua excellentia. Sub Maria Terezia ad interpositionem tantae Maiestatis submittere me institutioni velit cuius dam capellani aulici, qui fuit director Christianae societatis. Ille mecum cepit 2 hebdomadas, at ubi ventum ad disputationes, eius fundamenta debilia et inepta ostendi atque sic super sedendum ipsi erat ab ulteriori professione. Tum addidit sua Excellentia: „Ha akkor azzá nem lettem, mikor még világ szerint is hasznát vehettem volna, már most 50 esztendős ember lévén, mint adnám magamat soha nem próbált leczke tanulásra!“ Addidit extremo sua Excellentia quaedam de statu comitatus Bihar et alienatis a se multorum animis etiam Debrecini. Omnia sibi relata explorata, ut negari non possunt. Imo ipsi etiam principi relata inde exhibet sequentia: „Egyszer jó reggel hivat a fejedelem, megyek és azt kérdi, ki annak a Bihar vármegyének a főispánja. Én egy kis hallgatás után mondék: én volnék felséges uram, ha volnék. Akkor ait: vagy úgy és semmit többet nem szóla. Akkor tájba érkezvén a Nápli király, megfogván kezemet, viszen eleibe és mondja: Imhol, ez az én cancellariusom“.

3°. De statu religionis. Non esse principem orandum pro libertate religionis stabilianda, cum ad omne bonum sit sponte propensus. Exspectandum potius ab occasionibus emergentibus, iis enim oblatis omnes defectus, contectum est. Vexationes nostrae sunt sequentes notae, ut Varadini, Jaurini etc. sed sicut agger reparatus non statim ita coalescit, ut per rimas nulla fiat destillatio, satis tamen est, si totum agrum non obruat, ita sunt res nostrae nunc in initio. Exspectanda multa a Diaetis tertio quovis anno celebrandis. Partem adversam modo nimis accensam esse, ne plus obtineamus a Sua Majestate.

4°. De supremo consistorio. Quid de hoc sentiunt imprimis Debrecinenses bene scio sed eius necessitas patet multis rationibus, inter alias certum est, religionem nostram (quod mihi valde absurdum) tum subesse debere directioni comitatuum v. comitis et judicialium, quamdiu carebimus supremo consistorio. Eo vero semel constituto, correspondentiam habebunt superintendentiae cum consilio regio, cum cancellaria et aula ipsa et hoc spernere non aliud esse, quam bona nostra non intelligere. Tum liberabuntur ministri et ludimagistri nostri a citatione et incaptivatione comitatensi.

28a. 7bris. Voltunk az Augartenbe Miskolczi úrral együtt mindhárman. Ott láttatta József császár mind emberségének, mind lelkének jeleit. A jövetel közbe beszélé Kerekes úr egy

Incula nevezetű szűznek históriáját, a ki duellált a legénynyel, a kit szeretett férfiruhába, de kiállván a placzra, hirtelen kifűzte a melyét és megmutatván emlőit s letévén fegyverét, mond az ifjúnak: „Megengedj, hogy más fegyvert mutatok, mint gondoltál, én másképen nem gondolhattam, hogy rajtad győzedelmeskedhessem, hanem így". Ezen dáma képét csak minutába való rajzolással nagy áron vették meg Bécsbe, a dániai király megholt követe könyvei között találtatott portraitok között.

29. Írtam a beadandó reflexiókat T. Sinai uram dictálása után, más harmadnapig ugyanabban foglalatoskodván.

30. Volt azon dolgunk szinte 3-dik 8bris.

2a octobris volt examenek a némáknak és süketeknek és oda elmentünk Segesvári urammal, a ki medicinát tanult és igen emberséges ember volt. Adtak censurát a professornak csak intésére kezével, ujjaival való mutogatására. Azt lehetett tapasztalni, hogy a leányok jobban feleltek, mint a legények, írásból, grammaticából, arithmeticából, annak a ki censorul jött az auditoriumba, vagy inkább Visoriumba. A többek között nevezetes volt ez a tapasztalás: egy derék eladó leány elébe ezt irja a professor a táblára németül: Morgen, das ist den 12-ten november in Jahr 1718 das Hochamt Dominikaner wird gehalten ein Uhr nach mittag. Ezen írás után mutogatja a leánynak jelek által, hogy mutassa meg, van e valami hiba ebbe az írásba és azt, ha van, igazitsa meg és írja jól. A leány mindjárt keszkenőt, krétát vesz kezébe és kitörli a mi nem jól iratott s igy igazitja: Morgen das ist 2-ten november in Jahr 1790 das Hoch Amt Dominikaner wird gehalten um 9 Uhr Vormittag. Láttuk azoknak refectoriumokat, dormitoriumokat, nyomtatásokat, szövéseket; italok ebéden mind egy meszelyes pohár víz, az asztalkészitő is néma vala. Volt egy szép kis báró, 12 esztendős, közöttök, a ki festést tanult. NB. Ezt is mind József császár cselekedte és mikor kijöttem, mondám: a némák szólanak stb.

4a 8bris, mely vasárnap vala, voltunk a templomba a bécsi reformatus templomba, T. Keresztesi és Segesvári úrral is hallgattuk volna Hilhenbach superintendens urat, de nem értettük, oly lassan szokott beszélleni. Szép a templom igen, de a gyülekezet bizony csak szegény emberekből állott, csak oly öltözetű se volt senki, mint Segesvári úr. Végződvén az istenitisztelet, bementünk a superintendens köszöntésére, de házába nem bocsáta, hanem izené, hogy térjünk vissza a templomba és mindjárt bejő hozzánk. Igaz, be is jöve, deákul köszönténk s hát nem tud felelni, csak motyog. Azután osztán,

a hol jobban tudtuk, németül beszéltünk, s hol deákul. Mondá, hogy van 200 lelke és 6 eclesia az inspectiója alatt, a bécsi és Ausztriába a sveindorfi, a trieszti és Galicziába még három. Gondolám, ha minden esztendőbe visitálja őket, nem sokat papol Bécsbe. Nem lehete sem beszédéből, sem másból kihozni egy püspöki charactert.

Voltunk ugyanaz nap gróf Teleki Sámuel cancellarius Ő excellentiája asztalánál, ott lévén báró Wesselényi Farkas is. Ott ismét sok dolog fordult elő. Nekem mondá Ő excellentiája: „Látod lelkem, szólván az asszony ő excellentiájának, mi együtt voltunk akadémiákon, T. urammal és már megvénhedtünk!“ Én mondám: „Igenis meg, Klmes úr, de excellentiád még hátra van!“ 2°. Előfordul a gróf pápistává való léte. Az asszony mondá: „Én voltam a Felségek udvarlására, tudta a királyné, mi valláson vagyok, de arról csak egyet se szólott, hanem látván erőtlen állapotomat, monda: mi nyavalyám, és mikor beszélném röviden, másnap a doctorát hozzám küldé“. Tudakozódott a magyar régi könyvekről, mert szép collectiót tett már és utoljára ajánlotta magát könyörgésünkben, t. i. a grófné. A cancellarius pedig ő excellentiája utoljára ilyen instructiót adott, a melyet első nála létünkben is röviden említett. Én kegyelmeteknek azt kommendálom, ha X. dolgok lesz is ezután az udvar előtt, a legnagyobbat adjuk be csak Ő felségének, mert az a szokás, hogy a sok közül a legkisebbet kiválasztják és azt megadván, a nagyobbakat mind elmellőzik.

2°. Mikor valamit akarnak megnyerni, nem abrupte adják az instantiát, hanem bizonyos okok és circumstantiák megelőzése által keressenek nyilást az instálásra, mert másképen csak nyughatatlanság lesz az instantia titulusa és orcza pirulással kell megtérni.

3°. Ha magok nem jöhetnek, a documentumokat vármegye notariusával vidimáltassák.

Akkor már készen lévén a mi reflexiónk, elővesz T. Sinai úr is, nyujtja Ő excellentiájának s kéri, hogy megolvasni méltóztassék, minek előtte beadódnék, hogy ha mi nem tetszenék Ő excellentiájának, azt kihagynók. Elvette kegyelmesen és ebéd után végig olvasá, s utoljára azt mondá: „Ez mind elmehet, csak ez egyet nem szeretem, hogy a választás dolgát kéri Kk.“ Mondánk: ‚Kegyelmes uram, mi nem kapunk rajta, mert tudjuk, micsoda mosdatlan és bajos matéria, hanem azért kérjük, hogy több több lelket ne veszessünk a pápista papi széken való választás által.‘ Erre monda: „No hiszem legyen, de tudom, hogy ez a választás dolga nem soká marad a papok kezénél sem itt, sem másutt.“

Ezek után elbucsúzánk és azután is utánunk kiálta: ‚A consistoriumot recomendálom'. T. Sinai úr az magyarországi Ecclesiastica Historiáját nyomtattassa ki, mert meghal és osztán odavész. A koronáról írjon valami jó munkát és küldje hozzám levélszín alatt én kinyomattatom."

5ª. Délelőtt 9 órakor lett audientiánk a főcancellarius Pálfi Károly ő excellentiájánál. Egy fertály várakozás után bebocsátott magához. Köszönti T. Sinai úr ilyformán: „Nagyméltóságú gróf Főcancellarius Kegyelmes urunk. T. Paksi Szathmári István Tiszántúl való superintendens küldöttjei vagyunk, a végre, hogy bizonyos fejedelmektől adatott diplomát a Felséges királyunk által megerősittesse, mely végre Excellentiád kegyes patrociniumát alázatosan kikérjük!" Ezen szókra monda: ‚Már értettem méltóságos Pásztori Sándor referendárius úrtól a Kegyelmetek szándékát. Én valamit az aequitas és justitia magával hoz, abban a dologban kész vagyok mindent cselekedni!' Azonban kivévén T. Sinai úr zsebjéből a bécsi pacificatio históriáját, monda: „Kegyelmes úr, én a diaeta alatt azon híres bécsi pacificatio históriáját, melyre most nagy szükség van, kidolgoztam és alázatosan ajánlom Excellentiádnak olvasás végett!" ‚Köszönöm, azt is megolvasom, mihelyt időm lesz reá!'

Megjegyzésre méltó, hogy ez a nagyméltóság jóllehet az édes anyja akkor feküdt halva, a mint (?) komornyikja az audientiás házba mondotta, mely falain levő festések között vala egy fejős tehén, mely szép emblémája azon nagy hivatalbeli jövedelemnek és már magyar fekete gyászban is vala öltözve ő excellentiája, mikor bemenénk, mégis félretévén minden szomorúságát, minket bebocsátott és oly nagy lebocsátkozással fogadott, hogy mikor beléptünk, nem ült, hanem állott és mindig mifelénk közelitett, úgy hogy majd szinte hátrálni kellett, úgy is oly közel állott előnkbe.

Az nap délután 1 óra tájba mi is elindulunk és jövénk győri Szikra Mátyás púpos hátú kocsis szekerén, valaha jezsuita tanítvány ember volt, nagyobb volt a szája, mint maga. Oly esméretes vala minden vendégfogadóban Budáig, hogy mihelyt látták a kellnerek, mindjárt öleltek és tractálták borral, ő pedig predikállott végetlen hazugságokat. Ő hozott öt lovon egy velünk utazó görröggel 80,000 tallért öt tonnába, melyet osztán Pesten rakott le és én meg se mozdithattam egyiket is egészséges létemre. Ezért a görög minden éjszaka strázsát kért a vendégfogadóstól és ha nem talált, maga kinn hált a szekér mellett.

Akkor nap érkeztünk Prukkba, 6ª Győrbe, 7ª Almáson.

G . . . n hallánk elsőbe gróf Károlyi lakályától, hogy eloszlott a diaeta. 5ª praesentis Almásról jöttünk a veresvári vendégfogadóba, a mely éjjel a postiliont az útba felvertek, mint mondák, valami czigányok. Onnét 9 órára beérkezénk Pestre, ott szállánk a Fejér farkasba, ott valánk harmadnapig. Ugyanazon vendégfogadóba voltak a Kazincziak hárman, Ferencz, Dienes és még harmadik, a kik mind rendeletlen emberek voltak.

10ª 8bris ebédlünk az ebédlőházba nagy asztalnál, tele volt gróf, báró s más rendű emberekkel. Kazinczi Ferencz úr étel kezdetivel kezdi előhozni Keresztelő János sáskáját, azután a Sámson rókáit s egyebet, mind belésül. Végre említi Volter egy munkáját, melybe leginkább gyönyörködik, azt hallotta Kapuvári úr (pápista) és mondja: „Csuda gusztusa van az úrnak, holott annál becstelenebb munkája sincs Volternek, én egyszer olvastam, de soha többé nem, mert keresztyén lélek és emberséges humor utálja!“ Még tovább Kazinczy Ferencz: ‚Én, úgymond, becsülöm a derék embereket akármi valláson legyenek, török vagy keresztyén, akár egri, akár hova való püspök egyaránt, ha derék ember.‘ Felváltja Kapuvári úr és mondja: „Én pedig úgy tartom, hogy a mely pap engemet vezet az örökké valóságra mind tanitásával, mind példaadásával, azt tartozom mások felett becsülni és az tagadhatlan kötelessége minden okos és jó lelkű embernek, az úr pedig látom, azt se tudja, hogy az egri püspök egy nagy fantaszta. Punctum!“ Ez a kapuvári pedig créczi (?) possessor vala és Meszlényianus successor, mely familiát én esmértem ott gyermekkoromba és kedvesen vette, hogy emlitém magam előtte, mert kérdeni kelle, mint egy tanult embert, hova való lenne. Már ekkor Ferencz úr cum longo naso evasit e refectorio.

Mi Pestről indulánk ketten kőrösi lószekeren Czeglédig. Háltunk 11. Pilisen vendégfogadóba. Onnét jövénk 12. Szolnokba, onnét 13. Kisujszállásra, onnét 14ª debreczeni Vérvölgyre, 15. Debreczenbe, 16ª Almosdra, 17-dik Pérba.

E volt az a mi híres neves bécsi járásunk, mely azután oly nagy lármát csinált a protestáns, de kivált református secularis status előtt, mintha mi az egész vallásunk diaetán kidolgozott valamennyire jobb állapotját, mint az előtt volt, akartuk volna felforgatni, a mi cancelláriára és igy Ő felsége eleibe adott reflexiónkkal, holott a mint az Ő felsége Pásztori Sándor referendarius ő méltósága által adott resolutiója bizonyitja nem egyébre való volt, hanem: secularibus maiorem influxum in directionem ecclesiasticam desiderantibus viam praecludat. Erre is pedig azért mentünk, hogy gróf Teleki

Sámuel cancellarius ő excellentiája, mint utoljára oda feljebbvaló jegyzésem szerint, úgy először is azt az instructiót adta, hogy ha dolgaink volnának is a feladásra, a mi legnagyobbnak és legszükségesebbnek látszik előttünk, azt válasszuk ki és azt adjuk be. Már mi előttünk mind a 4 vármegyebeli papok nemessége confirmatiója, mind a collegium elvett fundatióinak restitutiója kisebbnek tetszett, mint az egész magyarországi papok eddig volt valami szabadságok elenyészése és kivált a mi superintendensünk fejedelmektől adatott privilégiumainak megerőtlenítése. Mely reflexiókat Ő excellentiája megolvasván, egyen kívül helyben hagyott, azért mi is be mertünk adni.

Közli: *Dr. Barcsa János,*
debreczeni ev. ref. főisk. tanár.

NÉV- ÉS HELYMUTATÓ.

A.

Lap

Abádi Benedek 144.
Abauj vm. 6., 7., 10.
Abaujszántó 1., 3., 5., 6., 7.
Abraham Judit 68.
Ács 211.
Acsád 68.
Ádám János 5.
Ádám Jánosné 3.
Ádámné Pap Ilona 5.
Ágfalva 50., 65.
Ágoston György 68.
Alfons Máté 39.
Almási ház 3.
Almásy Ignácz gr. 188., 198., 200., 202.
Alsósátor 1.
Alstedt 172.
Ambrus Anna 7.
Andáházi Gáspár 36.
Antoni 82.
„ M. 30.
Apaffy Mihály 1., 7., 9., 173.
Apellanius Kristóf 132.
Appelius János Gáspár 180.
Apponyi 202.
Armpruster Mátyás 141.
Armpruszter Mihály 9.
Arndt 87., 88.
Árva vm. 122., 126.
Asbóth György 68.
Asszonyfa 79.
Aszalói Kata 6.
Auer Ernő 65.

B.

Babolcsai István 146.
Bácsi Ferencz 43.
Bácsi Kelemen 142.
Bácsmegyei János 146.
Bácsmezei Anna 12.
Bajmócz vár 3.
Bakos János 173.
Balázs István 150.
Balf (S. Wolfgang) 65.
Balika Benedek 65.
Balog Péter 193., 201., 202.
„ László 124.
Bánfihunyadi Benedek 147.
Bánfi (Losonczi) Ferencz 172.
Bánk 66.
Bányakerület (ev.) 127.
Baranyi Mihály 186.
Barbiano Jakab 34., 36., 43., 161., 166.
Bárczaság 145.
Barcsay Ákos 2., 6.
Bárcza 12., 19.
Bárczay János 12., 13.
„ László 19., 21.
Barkóczi László 173.
Bars vm. 37., 64.
Barta György 36., 43.
Barta (Gyulai) János 13.
Bártfa 28.
Batizi István 143.
„ Mihály 144.
„ Domokos 140.
„ Lőrincz 146.
Báthory Erzsébet 40., 47.
„ Zsófia 2., 7.
Bátori István 158., 172.
Batthányi Ferencz 172.
„ Kristóf 65., 66.
„ Lajos gr. 124.
Bárány György 80. sk.
Bazin 57., 61., 64., 65.
Bebek Imre 143.

Lap

Bebek 152.
Bécs 12., 16., 18., 21., 22., 182. sk.
Békés város 144.
Beled 81.
Benedek Mihály 110.
Benedekfalu 124.
Benkevicz Tamás 117.
Beregszász 144.
Beregszászi Mihály 12.
Berge András 11.
Berkessi Kelemen 146.
Bernard (Borosjenei) János 129.
Bertalanitz Mátyás 116.
Berzeviczy 202.
Beszterce 6., 149., 157.
Beszterczebánya 75., 127., 128.
Bezerédy Anna 70.
„ Pál 105.
„ Katalin 180.
Bethlenfalva 48.
Bethlen Farkas 208.
„ Gábor 160., 172., 173., 174.
„ István 172., 175., 176.
Bihar 147., 157., 213.
Birgler Gáspár 65.
Biró 208.
Bisterfeld 172.
Bittse 47., 93.
Blandrata György 148., 155., 156., 197.
Bocatius János 35., 36.
Bocskay István 34., 43., 44., 166., 167.
Bocskay Miklós 172.
Bodroviny Sámuel 118.
Bognár György 57., 58., 60., 61, 62.
Bogot 69.
Bogyó János 24.
Bojti Gáspár 174., 175., 178.
Bongárth 141.
„ András 146.
Bornemisza János 3., 4.
Börvei Bernát 146.
„ Mihály 147.
Brezinay János 14.
Brega 29.
Breithaupt 82.
Brassó 144., 145.
Breznóbánya 106.
Buda 139.
Budai Boldizsár 136.
„ István 50.
Buttkay Margit 116.
Buzinkay Mihály 9.

Lap

Bük 50., 56., 57., 64.
Bütner 81., 90.

C. Cs. Cz.

Chernel György 8.
Coburg 192.
Consalvus János 132.
Constantius Pontius 132.
Csákó Kata 12.
Csanádi György 182.
Csanády Sámuel 20.
Császári Pál 21.
Császmai István 157.
Csegekáthai Káthai Ferenczné 11.
Csehi Mihály 146.
Csejthe 47.
Csemniczky Sándor 18.
Csengeri István 169.
Csepreg 48., 49., 50., 51., 53., 54., 55., 56.
Csepregi Turkovics Mihály 6.
Csernell István 66.
Csernovics Lázár 209.
Csidey György 68.
Csikvárad 66.
Csoma Ferencz 7.
„ János 7.
„ Mihály 7.
„ Zsófia 7.
Csomortányi Imre 25.
Csönge 79.
Csucsi Lőrincz 147.
Csudo Sofia 12.
„ Mihály 12.
Csukás János 138., 142.
Czabkay Miklós 117.
Czegléd 183.
Czeglédi Ambrus 146.
„ György 157.
Czeglédy István 5., 6., 7.
Czek Mátyás 5.
Czemenyei Jánosné 14.
Czibak Imre 142.
Czirják Márton 134.
Czobor Erzsébet 47., 48.

D.

Danielis Illés 41.
Dávid Ferencz 150., 152., 156., 172.

Lap

Debreczen 20., 21., 23., 144., 147., 156., 210., 213.
Debreczeni András 15., 16., 21., 22., 25.
Debreczeni Tamás 3.
Debreczeny Mihály 146.
Deés 169.
Deési Jó Lukács 169.
Demeczky Mihály 11.
Demiconovics 210.
Demjén József 211.
Derecskey Demeter 144.
Deselvitz István 64.
Dessőffi Ádám 46.
Dési János 20.
Develsitz István 69.
Déva 157.
Dévay Biró M. 136., 143., 145.
Dévay Miklós 146.
Dézsi Bálint 147.
„ Márton 146.
„ Tamás 147.
Diák Boldizsár 71.
Dimiakovitz Péter 65.
Diószegi György 131.
„ Mihály 147.
Dirner János 37.
Divinyi Kovács József 20.
Dobai András 144.
Dobi András 23.
„ György 9., 11.
Dobos 191.
Domokos 185., 188., 191., 200.
„ Márton 23.
Dopsa 117.
Dörgicse 84., 92.
Drágfi Gáspár 143., 144., 145., 146.
Dudith András 159., 160.
Dulházi Mihály 1., 2., 9.
Dunavicz 30.
Dunántúli protestantismus 45—92.
Durand 41.

E.

Ebergényi János 51., 56.
Ecsedi János 146.
Eger 17., 142., 152., 154.
Egérvári Ferencz 70.
„ Orsolya 70.
Egervölgy 152.
Egri Péter 146.
Egyházasfalva 64.

Lap

Endresz Zsuzsanna 70., 72.
„ János 70., 74.
Ensel János 58., 65.
Enyed 155.
Eperjes 68., 76., 82., 115.
Erdőd 145.
Erdődy gr. 186.
„ Lajos 126.
Érsekujvár 169.
Erythreus János 41.
Esztergom 15., 36.
Eszterházi Miklós 170.
„ gr. 186.

F.

Faber János 143.
Fábri Gergely 57., 61., 64., 78. sk.
„ Kristóf 27.
„ Mihály 69.
Fabritius Gombkötő János 20.
Farkassányi Pál 19.
Fazekasné 183.
Fejérpataki János 20.
Fekete gr. 187., 202.
„ Sauer 188.
„ (Szenczi) János 30.
„ Ferencz 1.
Felnémeti Máté 146.
Felpécz 80.
Felsőpalást 65.
Felvinczi Sándor 9.
Ferdinánd III. 4.
Festetich gróf 184.
Fistrovith 61.
Fodor András 65.
Fogaras 1., 12., 45.
Forgách 169., 200.
„ (Ghimesi) Péter 172.
„ Miklós gr. 189., 202.
Forró Pál 172.
Franczicz Ádám 65.
„ János 65.
Franke 82., 88.
Freilinghausen 90.

G. Gy.

Gall János 69.
Galli Pál 64.
„ Kristóf 65.
Garcias Arias 132.

Lap

Garam 38.
Gál Mihály 189.
Gálszécsi Tamás 144.
Gerecs János 24.
Geregye Pál 50.
Gigant Illés 116.
Godi Imre 53.
Goltz Joachim 41., 43.
Gombkötő János 3.
Gönci Ötvös István 6., 9.
Gönczi György 158.
„ József 147.
„ Kata 13., 15.
Gönczruszka 6.
Görgei János 10.
Grassalkovics 289.
Gréven gróf 208.
Gundelfinger János 14.
Gyarmati János 3., 6.
Gyarmathi Miklós 165.
Gyóni Pál 8.
Gyóró 69.
Gyöngyösi Mihály 6.
„ Pál 18., 19.
Gyönk 83., 91., 92.
Győr 57., 60., 64., 65., 80., 82., 83.
György barát 138., 139.
Györköny 83.
Gyulafehérvár 1., 156., 158., 172.
Gyulai Ferencz 5.
Gyulay gróf 22.
„ János 13.
„ Miklós 146.

H.

Hajduszoboszló 20.
Halle a S. 82.
Haller gróf 24.
Halmagyi 196.
Hangátsi András 57., 66.
„ György 26.
Hanvay Péter 10.
Harka 65.
Hauptmann 184.
Héczey Dániel 182. sk.
„ Sámuel 206.
Hebler Mátyás 150., 157.
Hegymegi Ferencz 18.
Helmeczi István 20.
Heltai Gáspár 150., 152., 157.
Heny Péter 7.
Héthárs 115., 117.

Lap

Hibbe 124.
Hidvéghi Mih. 76.
Hildebrandi Lőrincz 41.
Hilhenpach 214.
Hódászi Lukács 147.
„ Miklós 147.
Hodik György 65., 66.
Hollósy 202.
Homonnay Drugeth Bálint 168.
Homoki Mihály 69.
Honter János 144., 145.
Horányi 216.
Horváth Balázs 63., 66.
„ Ferencz 51.
„ Gábor 6.
„ Pál 197., 201.
Hruskovic Sámuel 127.
Hunyadi Ferencz 182., 208.
„ János 134.
„ Sámuel 211.
Huss János 133.
Hustát 20.
Huszár Gál 137., 144.
Huszt 9.
Huszti Tamás 146.

I.

Igaz József 1.
Igló 41., 43.
Illési János 8.
Illésházy István 168.
Ilosvay Balázs 146.
Ilyésfalva 27., 28., 29.
Ikervár 54.
Ináncsi Pálné 12.
Inczédy György 12.
Isidorus 132.
Istvánffy Mátyás(né) 12.
Isztebne 124.
Ivánkofalu 124.

J.

Jankovich gróf 190.
Janus Pannonius 159.
Jászó 15.
Jaxit Péter 143.
Jelenik András 12.
Jéna 82.
Jenei Kincses István 9.
Jesztreb 19., 20.

Lap

Jezerniczky 201., 202.
Juhász András 15.
„ Mihály(né) 1.
Julianus Pál 156.

K.

Kadarcs 183.
Kalocsai János 146.
Kamuti Farkas 173.
Kannagyártó Sámuel 10.
Kapi András 173.
„ János 118.
Kaposi Sámuel 26.
Karaffa 129.
Kassa 1—26., 34., 35., 59., 152.
Kasza 76.
Katona Dobi András 23.
Kaycsenauer Borb. 66.
„ Mátyás 66.
Kazinczy Ferencz 217.
Kákonyi István 172.
Kállai Albert 165.
Kállay Lukács 147.
Kálmáncsehi (Sánta) Márton 137., 144., 147., 149., 151.
Kárádi Pál 157.
Kárász (Csongrádi) 198, 199., 201.
Károly III. 16., 18.
„ V. 132., 133.
Károlyi gróf 186., 202.
„ György 169., 175.
„ Sebestyén 157.
„ Péter 147., 157.
Károly János 78.
Kászonyi János 146.
Kátai Ferenczné 15.
Kecskemét 1.
Kecskeméty Mihály 13.
Kecskés István 51.
Keczer Peklén 115.
„ Sándor 15.
Keczkés Istv. 65.
Keglevich 186.
Kemel Suska 12.
Kemenesalja 78., 79.
Kemény János 4.
Kendi Antal 149.
„ Ferencz 150.
Kercaly 206., 210.
Kerekes 213.
Keresztesi József 182., 187., 189., 191., 196., 206., 208., 209., 210., 214.

Lap

Keresszegi István 147.
Keresztes Mária 19., 20.
„ Zsófia 19.
Királynépi Szabó Anna 1.
Kis Bertalan 49., 58.
„ István 22., 23.
„ Miklós 66.
Kiscsür 141.
Kisfaludy István 69.
Kisvárdai Ferencz 20., 24.
Klasekovics István 47.
Klein Lőrincz 157.
Klein Mihály 123.
Kollonits Lipót 43.
Kolosvár 149., 158.
Kolozsvári Fodor Bálint 149.
„ István 9.
„ (Szabó) János 10., 11.
Kolosvári Veres Bálint 169.
Komáromi János 12.
Komjáthi Gábor 1.
Kopácsi István 137., 143., 146.
Korlát István 173.
Korponai Ferencz 11.
Kovács Boldizsár 173.
„ János 20.
Kövesd 172.
Kozma Péter 17.
Kóly 211.
Kóródi János 29.
Kótaj 69.
Körmöczbánya 123.
Kövesdi Pál 64.
Kőmives János 4.
Kőszeg 51., 53., 56., 57., 60, 64., 65.
Kővár 1., 12.
Krakkó 39.
Krisány Tamás 65.
Kriván 111.
Krivós Mátyás 125.
Krman Dániel 121.
Krompach 37.
Krucsay Miklós 14.
Kuntz Jakab 22.
Kuti 196., 200.

L.

Laczháza 209.
Land Lupfera András 211.
Ladányi 137., 144.
Lajos II. 136.

Lap

Lange 82.
Lang 57., 58
Lanner György 65.
Latitius 160.
Lazada Kristóf 172.
Leibitz 29.
Lelesz 165.
Leleszi János 158.
Lendvay János 66.
Lengyelfalu 15.
Lestin 124.
Léta 211.
Letenyei 51.
Linczi Dénes 136.
Liszka 165.
Lieszkovszky 124.
Liptó-Szt-Miklós 124., 126.
Liptó vm. 122.
„ esp. 124—126.
Lisznyai Damo Mihály 1.
Listi János 172.
Lorandus (Lorántffy) 134.
Lorántffy Zsuzsanna 2., 3., 4., 5., 6., 7., 172.
Losonczi 9.
Löcse 30., 37., 38., 41.
Löffelholtz 25.
Löhner Kristóf 64.
Lővei Balázs 90.
„ László 193., 204.
Lubló 30., 37.
Lubomirszky S. 37., 39., 40.
Luther 88., 132., 133.

M.

Madar István 13.
Madaras 206., 211.
Magasi 79.
Makay Ferencz 23.
Maklári István 10.
Mándy István 21., 22.
Margitai Péter 147.
Mária Terézia 25.
Mariássy Pál 14., 173., 202.
„ Zsigmond 173.
Marosvásárhely 150.
Marusi Mihály 9.
Massai 137., 144.
Mata Sándor 211.
Medgyes 152.
Medgyesi Pál 3.
Melczer Mózes 116.

Lap

Meledency István 66.
Melda János 13.
„ „ -né 15.
Melik Sámuel 106.
Melius (Juhász) Péter 147., 157.
Mellethi Barna György 8.
Menszáros Dániel 185., 208., 210.
Meskó Péter 1.
Mesterházy Mátyás 66.
„ Pál 66.
Mesteri 79.
Mészáros 208.
Meszlény 65.
Michális 82.
Mihályi 64.
Mikházi György 11.
Miskolci 213.
Miskolczi János 146.
Miskolczy Mihály 65.
Modor 57., 64., 65.
Modori Dávid 12.
Mohi Ferencz 144., 146.
Moson 211.
Munkács 3., 5., 144.
Munyai János 118.
Murány(váralja) 8., 75.
Musay Gergely 50., 51., 54., 55.

N. Ny.

Nagybánya 1., 9., 147.
Nagybajom 147.
Nagyenyed 130.
Nagy Erzsébet 8.
„ Pál 66.
„ Sámuel 187, 209.
Nagyszombat 9., 39., 169.
Natly Lipót 65.
Nádasdy Ferencz 6., 45., 47., 50., 55., 75., 76.
Nádasdy Pál 172.
Nánási András 19
Nára 69.
Necpál 124.
Nemes András 20.
„ Zsigmond 209.
Neocomium l. Igló.
Neupauer Keresztély 25.
Nezsider 73.
Németfalva 118.
Némethy János 24.
Német János 190., 193., 194.
„ (Szepesi) Mihály 1.

Lap

Nógrádi esp. 93—114., 126.
„ Mátyás 147.
Nyakazó Antal 149.
Nyárády András 16.
Nyári 206.
Nyerges Ötvös Mihály 10.
Nyiri Ferencz 24.
Nyitra vm. 57., 64. 122.

O. Ö.

Obronay György 141.
Ó-buda 191.
Odorinus András 141.
Oknai Tamás 173.
Olcsváry Dániel 191.
„ Éva 20.
Orsolya-apáczák 3.
Osgyán 173.
Ostffy Miklós 66.
Ozoray Imre 137.
„ István 137., 144.
Örség 79.
Örvendy János 16.
Ötvös Jánosné 17.

P.

Paczy Tamás 67.
Palásthy István 65.
„ András 66.
Palugya (kis, nagy) 124.
Pap Ilona 1., 3., 5.
Pareus Dávid 172., 173., 175., 176., 178., 180.
Páriz Pápai Ferencz 129—181.
„ „ Imre 169.
Pásztori Sándor 216., 217.
Patai Sándor 204
Pálffy János 126., 210.
„ János gr. 16.
„ Pál gr. 3., 53., 54.
Pálfi Lipót 186.
Pápa 144.
Pápai János 14.
Pázmány Péter 47.
Peér 182., 183.
Pelbardus 147.
Pempflinger Márk 141., 142.
Peregi Lőrincz 149.
Perényi Péter 137.
Pest 17., 18., 183, sk.

Lap

Pesti Gáspár 147.
Pete László 165.
Peterdorf 65.
Petényi Borbála 11.
Pethe Márton 36., 37., 38., 41., 42. 162., 165.
Petneházi István 173.
Pető 194.
„ Gáspár 173.
Petrarca 159.
Petri Ferencz 169.
Petrovics Péter 138., 144.
„ Gáspár 142.
Petróczy István 76.
„ -né 91.
Perennyei Márton 57.
„ Bálint 65.
Perényi Gábor 172.
„ György 172.
„ Ferencz 172.
„ (Prini) Péter 143.
Perlaki Márton 8.
Pétervár 91.
Pileator Péter 141.
Pilz Márton 37.
Piscator 172.
Piskolt 192.
Plati László 17.
Podmaniczky br. 188.
Podolin 39.
Pogány Lajos 201., 202.
Pongrácz 125.
Poprád 30.
Poprádi Mátyás 41.
Pósaházy János 9.
Pozsony 18., 21., 25., 57., 61., 64, 65., 74., 81.
Pozsony vm. 57., 64., 122.
Pösse 65.
Prága 34., 35.
Prágai András 172.
Prandtl Katarina 74.
Pratsch 201.
Prépostvári Zsigmond 172.
Pribék Sára 11., 15.
Priger Agneta 67.
Prónay br. 184., 202.

R.

Rábaköz 69.
Rabutin 15.
Radán Balázs 137., 144., 147.

Lap

Rádl Gotthard 71.
Radvánszky 190.
Rákóczi Zsigmond 172.
Rákóczy György I. 1., 2., 169., 170., 172.
Rákóczy György II. 3., 4.
„ Ferencz I. 3., 4.
„ „ II. 14., 15.
Ramaszi Mátyás 138., 140.
Ramus Péter 172.
Ráday gr. 190.
Rédei Ferencz 172., 189.
Regécz 5.
Reuchlin (Capnio) János 144.
Renaud báró 22.
Rettegi Szabó András 13.
Revitzky Julián 22.
Révai Péter 172.
Rhabetius János 69.
Rhédei János gr. 186.
Rhédey Lászlóné 20.
Rogoznitzky János 42.
Romayroni Jeromos 18.
Roskovány 117.
Rosner Mátyás 65.
Rozgony 6.
Rozgonyi János 6.
Rózsahegy 119.
Rozsnyó(bánya) 12., 15.
Róth Mihály 82., 90.
Rott Antal 38.
Rottal János gr. 74., 78.
Rottvik Menyhért 36.
Rudolf II. 34.
Ruffini János 117.
Ruszt 65.
Ruttkay Dániel 19.

Lap

Sennyey István 15.
Serédi 206.
Siderius János 165.
Sido Mihály 127.
Sikátor 66.
Sike Kovács György 13., 23.
Siklósi Mihály 137.
Sileziai Ambrus 139.
Simoni 65., 79.
Simonides András 117.
Simon János 65.
Sinai 214., 216.
„ Miklós 211.
Skaricza Máté 144.
Solnai 191., 202.
Soltész Anna 14.
Somogy vm. 84.
Sopron vm. 46., 54., 55., 62., 66., 70.
„ város 57., 64., 66., 73.
Sömbörger Mihály 58.
Söpte 68., 69.
Söti János 169.
Spener 88.
Sperarum (vallis) = Sperendorf l. Illyésfalva.
Spieler Dorottya 10.
Spillenberger 38.
Spirtz Henrik 25.
Stancarus Ferencz 148., 149., 150., 151.
Stubnya 76.
Surdaster János 138.
Surokajár 64.
Schedius Kristóf 64.
Schobitz Kristóf 57., 61., 64., 71.
Schönwies 117.
Schreiber Dániel 65.
Schulson 189.

S. Sch.

Ságh 79.
Sághy Miklós 66.
Sándor András 157.
Sánta János 50.
Sárai Sámuel 185.
Sárosi esp. 14—118.
Sárospatak 3., 4., 5., 7., 23., 137.
Sárvár 47., 49., 51., 53., 70.
Sartoris János 88., 89.
Sátorhegy 3., 5.
Sauer 193., 202.
Segesvári 214.
Semlyen 183.

Sz.

Szabó Borbála 8.
Szabolcs vm. 5.
Szacsvay 188., 189., 190.
Szaday Domokos 146.
Szakácsi János 146.
Szalacs 182., 183.
Szalonak 66.
Szantai Mihály 147.
„ Pál 165.
Szántó János 210.
Szappanosy István 65.

Lap

Szárföld 53.
Szarka Pál 21.
Szászsebes 7.
Szatmár vm 5.
„ v. 147., 199.
Szathmáry István 216.
„ János 14.
„ Miklós 147.
„ Pál 20., 21., 22.
Szatmárnémeti 8.
Szeben 138., 139., 198.
Széchy György 172.
„ Tamás 172.
Szécsény 14., 65., 122.
Szécsi János 25.
Szegedi Gergelyné 6.
„ András 6.
„ Zsigmond 6.
„ Lajos 157.
„ István 144.
Székely András 8., 9.
„ István 144.
„ Balázs 146.
„ 207.
Széky Balázs 147.
Székelyhidi Zólyomi Dávid 172.
Szeleste 49. sk.
Szemere Ferencz 185., 189.
„ László 14.
„ Pál 3., 147.
Szemerey György 66.
Szendrey István 19., 21., 22.
Szentesy János 19.
Szentgyörgy (Pozsony) 57., 61., 64., 65.
Szentlőrincz (Tolna) 80., 84.
Szentmárton 79.
Szentmiklós 70., 72.
Szentmiklóssy János 64.
Szentmártony Mihály 18.
Szép István 13.
Szepesszombat 30.
Szepesváralja 37., 41.
Szepesolaszi 37.
Szepesmerény 41.
Szepesség 27—44.
Szerecsen János 142.
Szerencs 167.
Szerencsi Ferencz 190.
„ József 190.
Szerémy Sámuel 16., 17., 19.
Szergény 79.
Szigethi 69.
Szigeti Miklós 157.

Lap

Szigedi Gergely 143.
Szilágyi József 184.
Szili 191.
Szilvai János 3.
Szilvásy Márton 174., 178.
Szina 190.
Szinai 204.
Szinovicz Mihály 127.
Szőllősardó 15.
Szőllősy Péter 147.
Szombathely (Sabaria) 67.
Szombati István 187.
„ János 187.
„ 191.
Szontagh Ferencz 65.
Sztárai 206.
„ Miklós 143.
Sztarius Miklós 157.
Szt-Miklós (Török) 206., 210., 211.
Szudovszky Mihály 66.
Szücs István 13.

T.

Tahy János 116.
Takács István 211.
Tállya 3., 6., 11., 17.
Tállyai János 6.
Tállyai Német (Borbély) Mihály 22., 26.
Tánczos Mátyásné 7.
Tarczal 13.
Tarjáni István 7.
Tarnóczy Márton 56., 58., 59., 61., 62., 63., 64.
Taubi 190.
Teleki József gr. 185., 186., 198., 202.
Teleki Sámuel 210., 215., 217.
Temesvár 146.
Terhes Sámuel 1.
Ternye 8.
Terstensky János 117.
Teschinsky György 38.
Thököly Imre 2., 10.
„ István 16., 172.
Thörök Erzsébet 70., 71.
Thuanus 132.
Thuri Ferencz 41.
Thury Jakab 146.
„ Pál 157.
Thurzó Elek 27.

Lap

Thurzó Kristóf 37.
„ Szaniszló 27.
„ György 48.
„ -család 29., 40.
„ Imre 172.
Tihaméri Szekér Tamás 9.
Timárné özv. 56.
Titius Dávid 64.
Tolna vm. 80., 83., 84.
Tolnai Vincze 165.
„ Balázs 147.
Tomka Miklós 1.
Tonsoris Mihály 66.
Torda 154.
Tordai Demeter 146.
Tormási 208.
Tormási János 192.
Tornai Gáspár 142.
Tóth Jánosné 209.
Tömpör István 50.
Török Bálint 142., 144.
„ István 137.
„ József gr. 204.
„ (telekesi) János 66.
„ „ Pál 66.
Török-Szt-Miklós 183.
Trautsohn herczeg 17.
Trencséni Mária 17.
Trencsén vm. 122.
Trestyén Andor 65.
Tsétsi (Csécsi) János 23.
Túr 186.
Túrócz vm. 126.
Tutacsi Ferencz 147.
Türei János 147.
Tyrnaviensis Gregorius 29.

U. Ü.

Udvarhelyi István 11.
Unger Joachim 74.
„ Mária 74.

V. W.

Valentini Hortensius 30.
Vasvár 46.
Vas várm. 55., 62.
Varsád 92.
Vay József 188., 202.

Lap

Vay István 197.
„ Mihály 12.
„ -család 12.
„ Ádám 14.
Vácz 127.
Váczi György 146.
„ Péter 169
„ Nagy István 24.
Váradi Horváth László 8.
„ István 6.
„ Pál 3., 4., 5.
Vásárhelyi Gergely 165.
„ István 7., 8.
Vásony (nagy) 83., 91.
Várad (nagy) 5., 37.
„ 157.
Veresmarti János 169.
„ Sámuel 192.
Veréczy János 4.
„ Ferencz 5.
Vécsey János 24.
Vida András 9.
Vislicenus János 115.
Vittnyédi (Musai) István 51., 58., 59., 60., 63., 65., 70., 71., 72., 73., 74. sk.
Vittnyédi (Musai) János 70., 71.
„ „ Pál 71., 72.
„ „ Róza 71.
„ „ Zsigmond 72., 73.
Vönöczk 79.
Vörösalma 116.
Wagendrüssel l. Szepesmerény.
Watt 65
Wesselényi Farkas 215.
„ Ferencz 8.
Wislicenus György 65.
Wie Jakab Fülöp 65.
Wiener Pál 148.
Wittemberg 29., 59.
Wrbicze 125.

X. Y. Z. Zs.

Xylander István 37.
Zabler Péter 41.
Zábráczky 188., 202.
Zala vm. 62.
Závodszky Márton 116., 117.
Zarabella Jakab 172.
Zemlényi Ferencz 13., 14., 16., 17.
„ Gábor 16.

Lap

Zemlényi János 6.
Zemplén vm. 115.
Zichy Ferencz gr. 193.
„ Károly 206.
Zimmermann 82.
Ziska 134.
Zmeskal Gábor 124.
Zorgely Mihály 12.
Zrinyi György 172.
Zrinyi Miklós 70., 82., 170., 172.
„ Péter 75.
Zömbörger Mihály 65.
Zsigmond kir. 36., 42., 133.
Zsolna 59.
Zvanna János György 66.
Zvonarits Sámuel 64.
Zwetich András 59., 60., 65.

TARTALOM

(az egyes közleményekben foglalt lényegesebb dolgok rövid megemlítésével).

Lap

1. **Regeszták a kassai ev. ref. egyház levéltárából.** Révész Kálmán. 1639 márczius 3-tól 1749-ig terjedő időből 226 részben eredeti, részben másolatszerű kéziratok tartalmi lajstroma . . . . . 1—26

2. **Adalékok a szepességi reformáczió történetéhez.** Wéber Samu . . . . . 27—44
A bécsi békét megelőző mozgalmas két évtizedből 8 okirat és pedig:
a) Levél Thurzó Szaniszlóhoz a képimádás tárgyában 27—29
b) A szepességi lelkészek hitfelekezeti és káptalani fizetésének ügye . . . . . 29—30
c) Valentini Hortensius esperes levele a szepesszombatiakhoz lelkészválasztás ügyében . . . . . 30—34
d) A moleriana matricula feljegyzése Bocskay szabadságharczának alkalmi okáról . . . . . 34—38
e) Az ev. papok védelmi irata az esztergomi érsekhez 38—41
f) Pető Márton érseki látogatása a Szepességen . . 41—42
g) A census cathedraticus ügye 43
h) A 24 város 1605. évi iglói közgyűlése, melyben kimondják, mely alapon fizetnek Bocskaynak adót . . 40—44

3. **Adalékok a dunántúli protestantizmus történetéhez.** Payr Sándor . . . . . 45—92
a) Báthory Erzsébetnek a dunántúli egyházlátogatásokra vonatkozó levele 1605-ből . . . . . 45—46
b) Czobor Erzsébet levele Klazekovics Istvánhoz, Pázmány Kalauzának latin nyelvre való lefordítása tárgyában (1620.) . . . . . 46—47
c) Kis Bertalan sárvári lelkész és superintendens ajánlólevele az iskolaépítésre gyűjtő csepregi polgárok számára (1641.) . . . . . 47—49
d) Két, a csepregi evangélikusok üldöztetésére vonatkozó jegyzőkönyv (1647., 1648.) . . . . . 50—51
Ugyanez ügyre vonatkozó 3 levél (1651., 1652.): Godi Imre Musai Györgyhöz, Musai Gy. sup. Pálffi nádorhoz 51—56
e) Püspökválasztó jkv. Szenczi Fekete István idejéből (1669.) . . . . . 56—59

Lap

f) Wittnyédynek (fia által folytatott) családi jellegű emlékirata . . . . . 70—74
g) Itélet Wittnyédy „hűtlenségi" pörében (1671.) . . 74—78
h) Fábri Gergely sup. emlékezete a kemenesalji gyülekezetek elvételéről (1733.) . . . . . 78—80
i) Bárány György felett mondott halotti bucsúztató (1757.) 80—92

4. **Adalékok a felsőmagyarországi ev. egyház történetéhez.** Földváry László . . . . . 93—128
1603—1786. évek közéből a következő okiratok:
a) A nógrádi esperesség történetére vonatkozó esp. gyűlési határozatok és pedig 1603., 1611. és 1728-ból (három) . . . . . 93—114
b) A sárosmegyei esperesség életéből 3 okirat (1668., 1721., 1732.) . . . . . 114—118
c) Utasítások az ev. superintendensek számára a rózsahegyi zsinatot megelőzőleg . . . . . 119—121
d) A conföderált rendek átirata Krman Dániel superintendenshez a rózsahegyi zsinat dolgában (1707.) . . 121—122
e) Helytartósági itélet Klein Mihály körmöczbányai ev. lelkész ellen ennek álnév alatt kiadott kátéja miatt (1755.) 123—124
f) Pálffy János és Erdődy Lajos grófok levele a liptói esperességhez az evangelikusok állitólagos túlkapásai miatt (1738.) . . . . . 124—126
g) Hruskovitz Sámuel beszterczebányai lelkész és superintendens megidézése a nógrádi egyházlátogatás miatt a helytartótanács elé (1747.) 127
h) Szinovitz Mihály bányakerületi superintendens körlevele (1786.) a simonia, bizonyos liturgiai helytelenségek s a kátéoktatás dolgában . . . . . 127—128

5. **Páriz Pápai Ferencz: Romlott fal felépítése.** (1685.) Thury Etele . . . . . 129—181
A magyar- s erdélyországi ev. ref. egyháznak rövidre fogott históriája kezdettől a szerző koráig. Eredetije latinban „Rudus Redivivum" czímen megjelent 1723-ban. — Toldalékban hat levél: három Bethlen Gábortól Pareus Dávid heidelbergi theol. professorhoz s kettő Pareustól Bethlenhez ott künn tanuló magyar alumnusok. Bethlen Gábor unokaöcscse ifj. Bethlen István heidelbergi neveltetése s Pareus bizonyos irodalmi küldeményei dolgában. A hatodik Appeliusnak, Bethlen özvegye, Brandenburgi Katalin udvari papjának levele atyjához az özvegy fejedelemasszony kormányzósága és félt apostasiája ügyében.

6. **Héczei Dániel esperes és peéri lelkész naplója bécsi útjáról** (1790.), a melyre az érmelléki és bihari esperességek megbizásából, a papok nemességének országgyűlési elismertetése érdekében, tiszttársával Keresztesi Józseffel indult. Dr. Barcsa János . . . . . 182—218

Név- és helymutató . . . . . 219—229